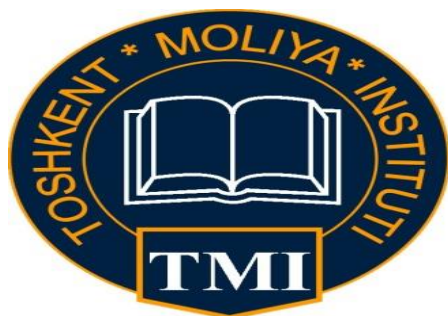

**O'ZBEKISTON RESPUBLIKASI
OLIV VA O'RTA MAXSUS TA'LIM VAZIRLIGI**

Jo'rayev A.S., Berdiyeva U.A.

**“SOLIQ MA'MURCHILIGI”
O'QUV Q'OLLANMA**

Toshkent moliya instituti o'quv-uslubiy kengashi tomonidan 5230800-
"Soliqlar va soliqqa tortish" bakalavriat talabalari uchun o'quv qo'llanma sifatida
tavsiya etilgan.

TOSHKENT–2019

УДК.

ББК.

А.С.Жураев–иқтисод фанлари доктори, «Солиқлар ва солиққа тортиш» кафедраси профессори

У.А.Бердиева – «Солиқлар ва солиққа тортиш» кафедраси катта ўқитувчиси

Жураев А.С., Бердиева У.А. «Солиқ маъмурчилиги»: ОТМ учун ўқув қўлланма. –Т.: ТМИ, 2019. - с.

А.С.Жураев–доктор экономических наук, профессор кафедры «Налоги и налогообложение»

У.А.Бердиева – ст.преподаватель кафедры «Налоги и налогообложение»

Жураев А.С., Бердиева У.А. «Солиқ маъмурчилиги»: Учебное пособие для вузов. –Т.: ТФИ, 2019. - с.

A.S.Djuraev- Doctor of Economics, Professor of the Department of «Taxes and Taxation»

U.A.Berdieva- Senior Lecturer of the Department «Taxes and Taxation»

Djuraev A.S, Berdiyeva U.A Tax administration: university textbook. – Т.:TFI, 2019. 1-

Такризчилар: *А.Нуруллаев* –иқтисод фанлари номзоди, доцент
А.Аманов – иқтисод фанлари номзоди, доцент;

Рецензенты : *А.Нуруллаев*- кандидат экономических наук, доцент;
А.Аманов -кандидат экономических наук, доцент;

Reviewers: *А.Нуруллаев* - Candidate of Economic Sciences, Associate Professor; А.Аманов - Candidate of Economic Sciences, Associate Professor

Ўқув қўлланмада солиқ маъмуриятчилигининг иқтисодий моҳияти, мақсади ва вазифалари, функциялари ва роли, унинг давлат солиқ менежменти тизимида тутган ўрни ёритилган. Унда солиқ маъмуриятчилиги фаолияти самарали тизимини шакллантириш йўли орқали Ўзбекистон Республикаси солиқ тизими тараққиётининг концептуал асослари ва Ўзбекистон Республикасида солиқ сиёсатини ислоҳ ислоҳ қилиш масалалари алоҳида кўриб чиқилган.

Солиқ хизмати фаолиятини ташкил этиш, ҳам солиқ тўловчилар ҳам солиқ хизмати органлари фаолияти орқали давлатнинг ҳуқуқ ва мажбуриятлари, солиқ назорати ва солиқ қонунчилигини бузганлик учун жавобгарлик тизими чуқурлашган тарзда ўрганилган.

Ўзбекистон Республикасида амал қилувчи аниқ олинган солиқлар ва йиғимларнинг ҳисобланиши ва тўланиши тартиби батафсил ёритилган.

Ўқув қўлланманинг мазмуни амал қилаётган қонунчилик нормаларига асосланади ва олий таълимнинг 5230800-”Солиқлар ва солиққа тортиш” бакалавриат йўналиши бўйича Давлат таълим стандартлари талабларига мос

келади.

Мазкур ўқув қўлланма олий таълимнинг бакалавриат босқичи 5230800-
”Солиқлар ва солиққа тортиш” йўналиши талабалари учун мўлжалланган.

В учебном пособии раскрываются экономическая сущность, цель и задачи, функции и роль налогового администрирования, его место в системе государственного налогового менеджмента. Отдельно излагаются концептуальные вопросы налоговой системы Узбекистана, реформы налоговой политики в Республике Узбекистан путем формирования эффективной системы функционирования налогового администрирования.

Углубленно рассматриваются вопросы организации налоговой службы, права и обязанности, как налогоплательщиков, так и государства, система налогового контроля и ответственности за нарушения налогового законодательства. Подробно исследуется порядок исчисления и уплаты конкретных налогов и сборов, действующих в налоговой системе Республики Узбекистан.

Содержание учебного пособия базируется на нормах действующего законодательства и соответствует требованиям Государственного образовательного стандарта высшего образования по направлению бакалавриата 5230800 “Налоги и налогообложение”.

Для студентов высших учебных заведений, по направлению бакалавриата 5230800 “Налоги и налогообложение”.

The schoolbook reveals the economic nature, purpose and objectives, functions and role of tax administration, its place in the system of state tax management. The conceptual issues of the tax system of the Uzbekistan, the reform of tax policy in the Republic of Uzbekistan through the formation of an effective system of tax administration functioning are set out separately.

The organization of the tax service, the rights and obligations of both taxpayers and the state, the system of tax control and responsibility for violations of tax laws are in-depth. The procedure for calculating and paying specific taxes and fees applicable in the tax system of the Republic of Uzbekistan is studied in detail.

The content of the schoolbook is based on the norms of current legislation and complies with the requirements of the State educational standard of higher education in the direction of undergraduate 5230800 - “Taxes and taxation”.

For university students enrolled in the direction of undergraduate 5230800 - "Taxes and taxation."

KIRISH

Iqtisodiyotni modernizatsiya qilish sharoitida davlatning iqtisodiyotni tartibga solishdagi roli kuchayib, uz oldiga kuyilgan maksad va vazifalarni amalga oshirishda avvalombor solik siyosati, shu jumladan solik ma'murchiligi xam muxim vosita bulib xizmat kiladi.

Ma'lumki, soliq tizimini isloh qilishdan ko'zlangan asosiy maqsad – soliq to'lovchilar zimmasidagi soliq yukini kamaytirish orqali ishlab chiqarishni yanada rivojlantirish va iqtisodiyotni barqarorlashtirishga erishishdir. Har bir mamlakatda ham ushbu maqsadga faqat izchil soliq siyosatini amalga oshirish orqali erishiladi.

Respublikamizda so'ngi yillarda soliq islohotlariga alohida e'tibor qaratilib, soliq organlari faoliyatini tubdan isloh qilish, soliq qonunchiligini soddalashtirish va tadbirkorlik sub'ektlarini qo'llab-quvvatlashga qaratilgan tendentsiyasi muntazam amalga oshirilib kelinmoqda.

Bu borada Prezidentimiz Sh.M.Mirziyoev tomonidan so'ngi paytlarda qabul qilinayotgan Farmon va qarorlar soliq siyosatini erkinlashtirish, tadbirkorlikni rivojlantirish, ijtimoiy sohani rag'batlantirish, soliq yukini kamaytirish hamda soliq ma'murchiligini takomillashtirishga qaratilayotganligi alohida ahamiyatga ega.

Mamlakatimiz soliq ma'murchiligini takomillashtirish asosan soliq to'lovchilar va davlat o'rtasida soliq munosabatlari samaradorligi va sifatini oshirishga yo'naltirilgan bo'lib, bu soliq siyosatimizning asosiy yo'nalishlaridan biri hisoblanadi.

Shu sababdan ham, Prezidentimiz soliq yukini pasaytiruvchi potensial zaxira, halol soliq to'lovchilar orasida raqobat rejimi tengligini ta'minlash va soliq tizimi faoliyati bilan bog'liq xarajatlarni pasaytirish orqali soliq ma'murchiligi darajasini oshirilishiga soliq siyosatining muhim yo'nalishi sifatida qaramoqda.

O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2017 yil 7 fevraldagi "O'zbekiston Respublikasini yanada rivojlantirish bo'yicha harakatlar strategiyasi to'g'risida"gi PF-4947-sonli farmoni bilan tasdiqlangan Harakatlar strategiyasida "soliq solish tizimini izchillik bilan soddalashtirish, soliq solinadigan bazani kengaytirish orqali soliq yukini pasaytirish, soliq ma'muriyatchiligining

zamonaviy uslublarini joriy etish orqali soliqlar va boshqa majburiy to'lovlarning yig'iluvchanligini oshirish" 2017-2021 yillarda amalga oshiriladigan eng muhim vazifa qilib belgilandi¹.

Mazkur vazifalar ijrosi yuzasidan 2017 yil 18 iyulda qabul qilingan PF-5116-sonli farmonida, Prezidentimiz amaldagi soliq tizimi xususan uning muhim yo'nalishi bo'lgan soliq ma'murichiligini amalga oshirishdagi quyidagi muammolarni qayd etib o'tdi²:

- soliq solish tizimining murakkabligi va bir xil soliq solish bazasiga ega soliqlarning yetarli darajada unifikatsiya qilinmaganligi, soliq qonunchiligining o'zgaruvchanligi, soliq to'lovchilar tomonidan o'z soliq majburiyatlarini to'liq bajarish imkonini bermayapti;

- soliq to'lovchilarning soliqlarni to'lash bo'yicha o'z konstitutsiyaviy burchini ixtiyoriy bajarishini ta'minlashga qaratilgan huquqiy madaniyatini oshirish yuzasidan, ayniqsa, joylarda amalga oshirilayotgan ishlar talab darajasida takomillashtirilmagan;

- soliq organlarining Davlat byudjetiga tushumlar to'liqligini ta'minlash faoliyati ustidan tashqi nazorat mexanizmlarining mavjud emasligi soliq solinadigan bazani kengaytirish, soliqlarning yig'iluvchanligini oshirish va soliq to'lovchilarni hisobga olish imkonini bermayapti;

- soliq organlarining tashkiliy tuzilmasi soliq solish ob'ektlarini to'liq qamrab olish va soliq solinadigan bazani kengaytirish, shuningdek soliq va boshqa majburiy to'lovlarni o'z vaqtida yig'ish, davlat va mahalliy byudjetlar daromadlarini to'ldirish mavjud resurslarni safarbar qilish imkonini bermayapti;

- soliq organlari faoliyatiga zamonaviy axborot-kommunikatsiya texnologiyalarini joriy qilish holati soliq ma'muriyatchiligining shaffofligini, soliq solish masalalarida manfaatdor vazirlik va idoralar bilan hamkorlik qilish hamda davlat xizmatlaridan foydalanish samaradorligini ta'minlamayapti.

---

¹ O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2017 yil 7 fevraldagi "O'zbekiston Respublikasini yanada rivojlantirish bo'yicha harakatlar strategiyasi to'g'risida"gi PF-4947-sonli farmoni

² O'zbekiston Respublikasi Prezidenti SHavkat Mirziyoevning "Soliq ma'muriyatchiligini tubdan takomillashtirish, soliqlar va boshqa majburiy to'lovlarning yig'iluvchanligini oshirish chora-tadbirlari to'g'risida"gi 30.03.2018 dagi 5116- sonli farmoni

- soliq nazoratini tashkil qilish mexanizmlarining mukammal emasligi, soliqqa oid huquqbuzarliklarni aniqlash va ularni barvaqt profilaktika qilish samaradorligini pasaytirib, soliq to'lovchilarning sud organlariga murojaatlari ko'payishiga olib kelmoqda;

soliqqa oid huquqiy munosabatlarning ahvoli va rivojlanish tendensiyalarini tahlil qilish, soliq tushumlarini ishonchli prognozashtirish faoliyatini takomillashtirishni, soliq siyosatining o'rta muddatli va istiqbolli yo'nalishlarini ishlab chiqish, soliq ma'murchiligini barqaror rivojlanishi uchun uning normativ-huquqiy bazasini, tashkiliy va uslubiy jihatlarini ilg'or xorij tajribasidan foydalangan holda shakllantirishni talab etadi.

1-BO`LIM.“SOLIQ MAMURCHILIGINING NAZARIY VA XUQUQIY ASOSLARI”

1-MAVZU: SOLIQ MA`MURCHILIGI FANNING MOHIYATI, MAQSADI VA VAZIFALARI

1.“Soliq ma`murchiligi” fanining predmeti va funkstiyalari, o`qitishning zarurligi.

2.“Soliq ma`murchiligi” fanining boshqa fanlar bilan o`zaro bog`liqligi.

3.“Soliq ma`murchiligi” fanining maqsadi va kadrlar tayyorlashdagi ahamiyati.

1. “Soliq ma`murchiligi” fanining predmeti va funkstiyalari, o`qitishning zarurligi.

Soliq ma`murchiligi keng tushuncha bo`lib, u soliq siyosatining asosiy tarkibiy qismini tashkil etadi va davlat bilan soliq to`lovchi o`rtasidagi munosabatlarga bog`liq bo`lgan bir qator yo`nalishlarini qamrab oliadi. Soliq tizimining shakllanishi va uni rivojlantirish zaruriyati, shuningdek, soliq ma`murchiligini yo`lga qo`yish muhim hisoblanadi. Shu jihatdan olib qaraganda bugungi kunda, soliqlar va soliq tizimini nazariy jihatdan o`rganish va tahlil qilish, soliqlarni amaliyotda qo`llanilishi, xususan, soliq ma`murchiligi, uning vazifalarini o`rganish hamda samarali tashkil etish muhim ahamiyat kasb etmoqda. O`zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasining 51-moddasida fuqarolarning qonun bilan belgilangan soliqlar va mahalliy yig`imlarni to`lash bo`yicha majburiyatlari ifodalangan. Ushbu asosda soliq to`lovchilarning davlat byudjetiga soliqlar va bosh majburiy to`lovlarni to`lash bo`yicha munosabatlari O`zbekiston Respublikasining Soliq kodeksida belgilab berilgan.

Soliq ma`murchiligi fanning vazifalari - talabalarga soliq ma`murchiligi funkstiyasining turlari, rejalashtirishning uslublari, soliq nazorat va hisob yuritilishda muammolar echish masalalari, soliq ma`murchiligida ishlatiladigan asosiy tushunchalar va atamalar qo`llanilishini o`rgatishdan iborat.

Soliq ma'murchiligi fanining predmeti soliq organlari faoliyati va to'lovchilari o'rtasida vujudga keladigan soliq munosabatlarini (harakatini), soliqlar mexanizmini har tomonlama o'rganishdan iboratdir.

Soliq ma'murchiligi fanining predmeti soliq voqe'liklari pul munosabatlarini o'rganishdan iborat bo'ladi. Bu pul munosabatlari soliq to'lovchilar bilan davlat o'rtasidagi munosabatlardir. Fanning mohiyati shu o'rtadagi munosabatni chuqur o'rganish, ularni to'g'ri tashkil qilishni ta'minlashdir. To'g'ri tashkil etish deganda soliq munosabatida qatnashuvchi tomonlarning iqtisodiy manfaatini e'tiborga olish, muvozanatni saqlash kabi munosabatlarni tashkil qilish tushuniladi. Bu muvozanatni saqlashda tomonlar adolatlik va insoflik tamoyiliga amal qilishi zarur. Byudjetga soliqlarni olishda soliq to'lovchilar bo'yniga ortiqcha og'irlik osmaslik, ularni o'z ishlab chiqarishidan manfaatdorligini so'ndirib qo'ymaslik, ularning dasturlari va rejalarini tez - tez o'zgartirishga olib bormaslik va hokazolarga e'tibor berish ko'zda tutiladi. Bu erda tomonlarning do'stona munosabatda bo'lishi, bozor iqtisodiyoti talablariga mos iqtisodiy munosabatlar bo'lishini o'rgatadi. Fanning predmetini chuqur o'rganish shuni ko'rsatadiki, munosabatlarda bir tomonlama zo'ravonlik munosabati bo'lguday bo'lsa, ikkinchi tomon unga javoban o'z daromadlari, boshqa soliq ob'ektlarini har xil yo'llar bilan yashiradi. Bunday hollarda har qanday xuquqiy hujjatlarning ham kuchi etmay qolishi mumkin. Daromadlarni, soliq ob'ektlarini yashirish holati ham munosabatlarni buzadi. Demak, yuridik shaxslarni soliqqa tortish fanini chuqur o'rganish orqali amaliyotda soliq tushumlari rejalarini muvaffaqiyatli bajarish vazifasiga ham erishish mumkin.

Soliq ma'murchiligi - jarayon sifatida o'zining funktsiyalarida namoyon bo'ladi. Shu o'rinda, "funktsiya" - lotincha "functio" (ijro qilmoq, bajarmoq) so'zidan olingan bo'lib, «biron kimsa yoki narsaning ish faoliyat doirasi, vazifasi», -degan ma'nolarni bildiradi.³

Soliq ma'murchiligi faoliyat doirasi va vazifasi sifatida sub'ektning ob'ektga aniq ta'sir etish yo'nalishlarini o'zida aks ettiradi. Ma'murchilik ko'p qirrali va

---

³Qarang. O'zbek tilining izohli lug'ati. -M.: Rus tili, 1981. T. 170 - bet.

murakkab tushuncha bo'lib, uni muhim belgilariga ko'ra, turkumlab o'rganish mazkur fanning maqsadiga muvofiqdir.

Fanning funkstiyalari soliq mutaxassisi va boshqa soliq idoralari xodimlarini nazariy jihatdan qurollantirish hamda amaliyotda adashmaslik uchun yo'l - yo'riqlar ko'rsatishdan iboratdir. Shuningdek, chet el soliq amaliyotini o'rganish va taqqoslash asosida tegishli xulosalar ishlab chiqish, ularning ish tajribalarini o'zimizning amaliyotga moslab zarur joylarini tadbiq etishdan iboratdir.

Demak, fanning asosiy funkstiyasi yuqori malakali soliq mutaxassislari tayyorlashda ularni ham nazariy, ham amaliy jihatdan uslubiy qo'llanmalar bilan ta'minlashdir.

2.Soliq ma'murchiligi fanini o'qitishning zarurligi, uning boshqa fanlar bilan o'zaro bog'liqligi.

Soliq ma'murchiligi fanining boshqa fanlar singari o'ziga xos predmet va vazifalari mavjud. Bu fanni o'qitishning zarurligi iqtisodiyotni modernizatsiya qilish, texnik va texnologik jihatdan qayta tashkil etishda davrida soliq munosabatlarining ahamiyati o'sib borayotganligidan kelib chiqadi.

Soliq ma'murchiligi fani soliq voqe'liklarini (harakatlarini) chuqur o'rganish asosida zaruriy xulosalar chiqarib, ularni amaliyotga tadbiq etish yo'llarini o'rgatadi.

Soliq ma'murchiligi fani soliq amaliyotidagi eng to'g'ri, eng mukammal va eng progressiv voqe'liklarni o'rganib, amaliyot uchun xuddi bir dasturiy amalday yoritib boradi. Nazariya voqe'liklarni amaliyotdan oladi va yana amaliyotga eng to'g'ri, ma'qul va ilg'or tajribalar olinib amaliyotga yo'l ko'rsatish uchun o'rgatiladi.

Demak, nazariya amaliyot uchun kerak va amaliyot uchun kompas, barometr, yo'l boshlovchi vazifasini bajaradi. Nazariyasiz amaliyot yo'ldan adashgan yo'lovchidir. Nazariyani chuqur bilgan amaliyotchi har qanday o'zgarishlarda ham ishlab keta oladi va yo'ldan adashmaydi.

Soliq ma'murchiligi fanini o'qitishning zarurligi amaliyotda yo'ldan adashmaslik, keraksiz soliqlar bo'yicha o'zgartishlarga yo'l qo'ymaslik,

amaliyotda istiqbolli qadamlar tashlash uchun va katta muvaffaqiyatlarga erishish uchun ham zarurdir.

Soliq ma'murchiligi fani soliq nazariyasi fani bilan chambarchas bog'liqdir, uning maxsus bo'limi, ya'ni chuqurlashtirilgan va kengaytirilgan bo'limidir. Chunki soliq nazariyasi qonuniyatlari umumiy nazariya qonuniyatlaridan chetga chiqib keta olmaydi, ularga asoslanadi va rivojlantiriladi.

Soliq munosabatlari moliya munosabatlarining tarkibiy qismi bo'lganligi bois, soliqlar va soliqqa tortish fani ham moliya nazariyasi fani bilan chambarchas bog'liq. Soliqlar va soliqqa tortish fanining o'ziga xos xususiyatlari soliq to'lovchilar bilan davlat o'rtasidagi majburiy xarakterga ega bo'lgan pul munosabatlarini o'rgatadi.

Soliq ma'murchiligi fani o'z navbatida "Iqtisodiy nazariya", Soliq nazariyasi", "Yuridik shaxslarni soliqqa tortish", "Jismoniy shaxslarni soliqqa tortish", "Soliq statistikasi va prognozi", kabi boshqa fanlar bilan o'zaro bog'liq.

"Soliq ma'murchiligi fani "Yuridik shaxslarni soliqqa tortish", "Chet mamlakatlar soliq tizimi" va boshqa fanlarni o'rganishda asos bo'lib xizmat qiladi.

Soliq ma'murchiligi fanini o'qitishdan maqsad - soliqlar va soliqqa tortish tizimida rejalashtirish, soliq to'lovchilar va soliqqa tortiladigan ob'ektlar xisobini yuritish, soliq to'lovchilar tomonidan soliq qonunchiligiga rioya etilishini nazorat qilish, soliqlar va soliqqa tortishni tartibga solish kabi muammoli masalalarni o'rgatishdan iborat. Bundan tashqari soliqlarni rejalashtirishning strategiyasi va taktikasini, soliq rejalashtiruvining maqsadlarini o'rganish va regional darajada soliqlarni rejalashtirish masalalarini taxlil qila olish, rejalashtirishda soliq potensialini baholay olish bo'yicha yo'nalish profiliga mos bilim va qo'niqma va malaka shakllantirishdir.

Jahon moliyaviy-iqtisodiy inqirozining salbiy oqibatlarini bartaraf etishda soliqlarning rag'batlantiruvchi funkstiyalardan soliq ma'murchiligida samarali foydalanish.

Soliq ma'murchiligi tizimida yuqorida ko'rsatilgan ustuvor yo'nalishlarning eng dolzarblarini qo'llagan holda soliqqa tortishni tartibga solish bo'yicha taklif muloxazalar ishlab chiqish va amaliyotga joriy etish yo'llarini bilishi kerak.

Iqtisodiyotni modernizatsiyalash va diversifikatsiyalash sharoitida Respublikamizda izchil amalga oshirilayotgan islohotlar - agrar, mulkiy munosabatlar, tashqi iqtisodiy, moliya-kredit tizimi va ijtimoiy sohalarda tub o'zgarishlarni yuzaga keltirdi. Bu islohatlar orasida moliya-kredit tizimini isloh qilish alohida rol o'ynaydi. Chunki, jamiyatni barcha sohalari faoliyati pulli munosabatlar bilan bevosita bog'liqdir, vaholanki, pulli munosabatlarni samarali ishlash mexanizmi o'z navbatida boshqa sohalarga bevosita ta'sir etadiki, bu moliya-kredit tizimini jamiyat iqtisodiy tizimidagi o'rni naqadar yuqori ekanligini ko'rsatadi. «Qattiq moliyaviy siyosatni amalga oshirish, barqaror pul muomalasini ta'minlash, soliq tizimini takomillashtirish, umumiy qilib aytganda izchil moliya-kredit siyosatini amalga oshirish iqtisodiy islohatlarimizni muvaffaqiyatli ta'minlashga xizmat qilmog'i lozim» - degan edi, - prezidentimiz I.A.Karimov.

Iqtisodiyotni modernizatsiyalash va diversifikatsiyalash sharoitida soliqlar davlatning iqtisodiy va ijtimoiy siyosatini amalga oshirishning asosiy manbai hisoblanadi. Demak, davlat budjeti daromadlarini tashkil qiluvchi soliqlarning to'liq va o'z vaqtida undirilishini ta'minlash muhim ahamiyat kasb etadi. Shuning uchun barcha davlatlar qatori mavlakatimizda ham soliqlar va boshqa majburiy to'lovlarni to'liq, to'g'ri va o'z vaqtida budjetga undirilishini nazorat qilish tizimi yaratilgan.

3.“Soliq ma'murchiligi” fanining maqsadi va kadrlar tayyorlashdagi ahamiyati.

Mamlakatimizda iqtisodiyotni modernizatsiya qilish davrida soliqlar va boshqa majburiy to'lovlar davlatning asosiy daromad manbasi hisoblanib, ularning o'z vaqtida to'g'ri hisoblanishi, davlat budjetiga to'liq hamda o'z vaqtida o'tkazilishi ustidan soliq ma'murchiligi va soliq nazoratini amalga oshirish muhim ahamiyatga ega.

Soliqlar va soliqqa tortish ixtisosligi talabalariga soliq xizmati organlari tomonidan soliq to'lovchilarning moliyaviy xo'jalik faoliyatini soliq qonunchiligiga rioya etish nuqtai nazardan nazorat qilishning huquqiy, uslubiy va tashkiliy asoslarini o'rganishlari lozim bo'ladi. Buning uchun esa talabalar soliq to'lovchilarga nisbatan soliq majburiyatining yuzaga kelishi, soliq nazorati, uning shakllari, turlari, nazorat qiluvchi vakolatli organlar, ularning huquqlari va majburiyatlari, tekshirish o'tkazish tartiblari, tekshirish natijalarida aniqlangan soliq qonunchiligi buzilish holatlari bo'yicha ma'muriy yoki moliyaviy jazo choralarini qo'llash bo'yicha etarli darajada malaka va ko'nikmalarga ega bo'lishlari lozim. Qolaversa mamlakatimizda amalga oshirilayotgan soliq islohotlarining tadrijiy rivojlanishi va Prezidentimiz tomonidan belgilab berilgan soliq siyosatidagi ustuvor yo'nalishlarni amalga oshirish ushbu soha mutaxassislaridan chuqur iqtisodiy bilimga ega bo'lishni talab etadi.

Bu fanni to'liq o'zlashtirgan talaba soliq ma'murchiligiga oid quyidagi bilimlarga ega bo'ladi va amaliy ko'nikmalar o'zlashtiradi:

- Soliq qonunchiligiga oid tekshiruvlarning nazariy, huquqiy, uslubiy va tashkiliy asoslarini;

- Xujjatli, nazorat tartibida va tezkor o'tkaziladigan tekshiruvlarning mohiyati va xususiyatlarini;

- Tekshiruv natijalari haqida shakllantiriladigan tekshiruv materiallarining tarkibi, ularni rasmiylashtirish tartiblarini;

- Tekshiruv materiallarini rasmiy ro'yxatdan o'tkazish, aniqlangan huquq buzilish xolatlari bo'yicha ma'muriy yoki jinoiy chora ko'rish va ularni bajarilishini nazorat qilish bilan bog'liq ishlarni yuritishni.

- Ma'muriy amaliyot yuritish bo'yicha soliq organlarining tekshiruv natijalari asosida rasmiylashtiriladigan hujjatlarni yuritish tartiblarini;

- Nazoratchi, taftishchi tekshiruvchi, va davlat soliq xizmati organining mansabdor shaxslari tushunchalarining amaliy tafsilotini;

- Nazorat qilish vakolati berilgan funktsiyaviy bo'limlar va ularning vazifalari, huquqlari va majburiyatlarini;

- Soliq nazoratiga oid dasturiy mahsullarni;
- Davlat soliq xizmatining inspektorlik lavozimlarida ishlayotgan xodimlarga mutaxassis sifatida qo'yiladigan talablarni.

2-MAVZU: SOLIQ MA'MURCHILIGI TIZIMINING TASHKILY VA HUQUQIY ASOSLARI

- 1. Soliq ma'murchiligi to'g'risida tushuncha va uni ahamiyati.**
- 2. Soliq tizimida soliq ma'murchiligini takomillashtirish tamoyillarining ustuvorligi.**
- 3. Soliq munosabatlarini boshqarish tizimida soliq ma'murchiligining huquqiy asoslari.**

1. Soliq ma'murchiligi to'g'risida tushuncha va uni ahamiyati.

Jahon iqtisodiy rivojlanishida soliq sohasida turli xil fikrlar mavjud bo'lishi bilan birga, soliq ma'murchiligini xususida, uni talqin etish xususida ham turli xil fikrlar mavjud. Iqtisodiy adabiyotda soliq ma'murchiligining mohiyatini anglash bo'yicha bir-biridan farqlanuvchi qarashlar mavjud. Masalan, ingliz olimasi O.Noginaning fikriga ko'ra, "soliq ma'murchiligi soliqlarni undirish bilan bog'liq bo'lgan tadbirlar majmuidir"⁴ deb takidlab o'tgan. Boshqa bir guruh iqtisodchilar, xususan amerikalik olim A.Teyt soliq ma'murchiligini barcha soliqlarni minimal xarajat qilib maksimal darajada yig'ib olishga qaratilgan tadbirlarning yig'indisi sifatida qaraydilar. Ayrim mutaxassislar soliq ma'murchiligining ko'rinishlaridan biri soliq organlarining huquqiy munosabatlari bilan bog'liq faoliyatidir deb hisoblaydilar. Umuman olganda soliq ma'murchiligini soliq tizimida o'ziga xos boshqarish mexanizmi sifatida ham qarash mumkin.

Soliq ma'murchiligi davlat bilan soliq to'lovchilar o'rtasidagi soliq munosabatlarini boshqaruvchi yoki boshqacha aytganda, davlatning soliq siyosatining amalga oshirilishini ta'minlovchi va shunga xizmat qiluvchi asosiy vosita bo'lib, u soliq siyosatining asosiy yo'nalishlarini o'zida aks ettiradi.

---

⁴ O.A.Ногина "Налоговый контроль: вопросы теории 2002 г

Ya'ni, davlat soliq ma'murchiligi orqali soliq tizimi va soliq organlarining faoliyatini muvofiqlashtirib turadi. Bu holat xususan bozor iqtisodiyoti sharoitida yanada oydinlashib, alohida ahamiyat kasb etib boradi.

Xorijiy manbaalarda soliq ma'murchiligiga turlicha ta'riflar keltirilgan. Bu borada ayrim tadqiqotchilar soliq ma'murchiligini soliq idoralarining kundalik faoliyati deb qarashsa, ba'zilar byudjet tushumlarini ta'minlashda soliq xizmatining nazorat funksiyasi deb qaraydilar yoki boshqa tadqiqotchilar soliq boshqaruvi bilan bog'liq munosabatlar ham deb hisoblaydilar.

Ba'zi davlatlarda soliq ma'murchiligi soliq munosabatlarining davlat boshqaruvi tizimining ajralmas elementi deb qaraladi.

Ko'pchilik davlatlarda soliq ma'murchiligi, bu soliq idorasi o'zining ayrim avtonom funksiyalarini amalga oshirishni saqlagan holda moliya vazirligi faoliyatining asosiy qismi hisoblanadi. Jumladan, Amerika qo'shma shtatlari va Buyuk britaniyada ushbu apparatlar Ichki daromadlar xizmati (IDX) deb yuritilsa, Fransiyada Bosh soliq boshqarmasi, Germaniyada esa Federal soliq boshqaruvi, yer va boshqalarning soliq boshqarmalari bo'lib tashkil topgan.

Rossiyada "soliq ma'murchiligi" termini va soliq munosabatlari nazariyasi hamda metodologiyasi bozor iqtisodiyotiga o'tish davri bilan birga aniqrog'i sobiq ittifoq parchalangandan keyin kirib kelgan.

Rossiyada birinchilardan bo'lib, aniqrog'i 1997 yilda iqtisodchi olim M.T.Ospanov o'zining "Soliq islohotlari va soliq munosabatlari garmonizatsiyasi" nomli ilmiy ishida soliq ma'murchiligining mohiyati haqida fikr yuritib, "Soliq ma'murchiligi deyilganda, davlat va soliq qonunchiligida belgilangan vakolati va mansab vazifalaridan kelib chiqib amalga oshiriladigan soliq boshqaruvi"⁵ tushuniladi deb ta'kidlaydi.

Bizning fikrimizcha M.T.Ospanovning ushbu fikrlarida soliq ma'murchiligi tor doirada faqat davlat tomonidan belgilab berilgan vakolat va

---

⁵ Оспанов М. Налоги и налогообложение: Учебник.-7-е. изд., перераб. и доп.- Издательско-торговая корпорация «Дашков и Ко», -М.: 1997г.- 314 с.;

mansab vazifalarida belgilangan holatlar bo'yicha boshqaruv soliq ma'murchiligi deb tushinilmoqda.

Iqtisodchi olim G.YA.Chuxinina esa, "soliq ma'murchiligi mohiyatini juda tor doirada, ya'ni soliq nazorati sub'ektlari faoliyatini samarali amalga oshirish va tashkil etish" deb hisoblaydi.

Rossiyalik iqtisodchi olimlarning fikrlarini tahlil qilib shuni qayd etish mumkinki, ularda hozirgacha soliq ma'murchiligi tushunchasini bir xil fikrlash mavjud emas. Ularda ko'proq soliq organlarining soliq to'lovchi yuridik va jismoniy shaxslar ustidan soliq qonunchiligiga rioya etilishi bo'yicha amalga oshiriladigan faoliyatlari deb qaralgan. Ya'ni mazmunan soliq nazorati tushunchasiga moslashtiriladi.

Ba'zi bir iqtisodchi olimlar soliq ma'murchiligini bu minimal miqdordagi xarajatlar hisobidan maksimal hajmda barcha soliqlarni to'liq va o'z vaqtida to'lashga qaratilgan kompleks tadbirlar deb tushunadilar.

Jumladan, iqtisodchi olim T.A.Slesareva "soliq ma'murchiligi – bu soliq munosabatlarida qatnashuvchilar o'rtasidagi boshqaruv jarayoni bo'lib, soliq organlarining byudjet tizimidagi turli darajadagi byudjetlar o'rtasidagi majburiyatlarni bajarishda soliqlarni yig'ish va ular ustidan nazoratni amalga oshirish doirasida yuzaga keladigan jarayon"⁶ deb tushuntiradi va soliq ma'murchiligini konkretlashtirish uchun uni "keng" va "tor" ma'noda aniqlashtirib olishni taklif etadi.

Soliq ma'murchiligini keng ma'noda aniqlashda, uni turli darajadagi ma'muriy boshqaruvlar tizimining soliq sohasidagi soliq boshqaruvi tizimi deb qarab, federal va hududiy darajada soliq munosabatlarida qat'iy majburiy ma'murchilik choralarni belgilovchi markaziy boshqaruvni amalga oshiruvchi soliq tizimi deb qaraydi. Majburiy ma'murchilik tarkibi deyilganda, ijtimoiy-iqtisodiy va soliqning fiskal funksiyalari soliqlarni rejalashtirish, soliqlar tushumini

---

⁸ Слесарева Т. Упрощенная система Налогообложения: Учебник -М.: ЕНВД 2007г.-112-с

va nazoratini tartibga solish, soliq solish jarayonlarini boshqarishda xorijiy malakatlar tajribalaridan foydalanish tushunilishini;

Soliq ma'murchiligiga tor ma'noda aniqlashda esa barcha soliq munosabatlarida qatnashuvchilarni soliq qonunchiligi bajarilishini ta'minlashda soliq organlarining bevosita faoliyati tushunilishini taklif etadi.

Dastlab shuni ta'kidlash kerakki, yuqorida ta'kidlanganidek, "soliq ma'murchiligi" iborasi keyingi yillarda foydalanilayotgan bo'lishiga qaramasdan uning mohiyatini ifodalash maqsadida bir necha shakldagi ta'riflari mavjud. Masalan, O.A.Mironova va F.F.Xanafeevlarning 2005 yilda Moskvada "OMEGA-L" nashriyotida nashrdan chiqqan va "Nalogovoe administrirovanie" deb nomlangan darsliklarida (o'quv qo'llanmalarida) soliq ma'murchiligining mazmun-mohiyatini ifodalovchi quyidagi ta'rif berilgan: "Nalogovoe administrirovanie - eto dinamicheski razvivayushayasya sistema upravleniya nalogovshi otnosheniyami, koordiniruyugsaya deyatelnost nalogovix organov v usloviyax rinochnix otnosheniy"⁷. Keltirilgan bu ta'rifni o'zbekchaga o'giradigan bo'lsak, u holda ta'rif quyidagi shakl va mazmunga ega bo'ladi: "Soliq ma'murchiligi - bu bozor iqtisodiyoti sharoitida soliq organlari faoliyatini muvofiqlashtiradigan, soliq munosabatlarini boshqarishning dinamik rivojlanayotgan tizimi"⁸

Bizning fikrimizcha, bu keltirilgan ta'rifda soliq ma'murchiligining mohiyatini ifodalovchi ikki jihatga alohida e'tibor qaratilgan:

1) bu erda soliq ma'murchiligining mohiyati, eng avvalo, soliq organlarining faoliyatini muvofiqlashtiruvchi tizim sifatida talqin qilinayapti;

2) ta'rifda soliq ma'murchiligining mohiyati soliq munosabatlarini boshqarish tizimi orqali ifodalanishi ham qayd etilgan.

Bizning nazarimizda, O.A.Mironova va F.F.Xanafeevlarning soliq ma'murchiligiga bergan ta'riflaridagi "bozor iqtisodiyoti sharoitida" va "dinamik

---

⁷ Mironova O.A., Xanafsev F.F. Nalogovos administrirovanie. Uchebnik. – M.: «OMGA-L». 2005. str:33.

⁸ Mironova O.A., Xanafsev F.F. Nalogovos administrirovanie. Uchebnik. – M.: «OMGA-L». 2005. str:33.

rivojlanayotgan” kabi iboralar soliq ma’urchiligimining mohiyatini ochib berishda, ma’lum darajada, ahamiyatga ega bo’lsa-da, ularni mohiyatni ifodalashning hal qiluvchi belgilari sifatida talqin etish unchalik maqsadga ega emasdir.

Umuman olganda, yuqoridagi mualliflar tomonidan soliq ma’urchiligiga berilgan ta’rif o’zining qisqaligi va ma’lum darajada, aniqligi bilan ajralib turishini e’tirof etish joiz. Bu berilgan ta’rifning yutug’i sifatida ko’rsatilishga arziydi. Shu bilan birgalikda, bizning fikrimizcha, O.A.Mironova va F.F.Xanafesvlar tomonidan soliq ma’urchiligiga berilgan ta’rifda uning mazmun-mohiyati etarli darajada to’liq ochib berilmaganga o’xshaydi. Buning asosiy sababi shundaki, qayd etilgan mualliflarning ta’rifida soliq ma’urchiligining mohiyatini ochib berishga xizmat qiluvchi asosiy holatlarning hammasi ham inobatga olinmagan. Shuning uchun ham bu ta’rifni soliq ma’urchiligining mohiyatini to’liq ifodalovchi ta’rif deb atashga asoslar etarli emasdir. Bizning fikrimizcha, soliq ma’urchiligining mazmun-mohiyatini ifodalovchi ta’rifi bu jarayonda e’tiborga olinishi kerak bo’lgan barcha holatlarni hisobga olishi zarur.

“Soliq ma’urchiligi” - soliq organlari umumiy faoliyatini tashkil etish va boshqaruv tizimi bo’lib, u soliq organlarida qonun tomonidan ko’zda tutilgan funksiyalarni bajarilishini ta’minlaydi.

Soliq ma’urchiligini mohiyatini aniqlash uchun, bizning nazarimizda, bir necha muhim holatlarga e’tibor bermoq lozim. Ularning muhimlari va eng asosiylari tarkibiga quyidagilarni kiritish mumkin;

1. Soliq ma’urchiligi soliq munosabatlarini boshqarish tizimidir.

Soliq ma’urchiligi soliq munosabatlarini boshqarish tizimi ekan, biz bu erda uning mohiyatini belgilab berishda muhim rol o’ynashi mumkin bo’lgan “boshqarish” so’ziga alohida e’tibor berishimiz kerak. Boshqacha so’zlar bilan aytganda, “boshqarish”ning mohiyatiga xos bo’lgan holatlar soliq ma’urchiligining mohiyati uchun ham xosdir

Shu erning o'zida soliq ma'murchiligining mohiyatini aniqlashga ko'mak beruvchi yana bir holatni aniqlashimiz mumkin. Gap shundaki, soliq ma'murchiligi, birinchi navbatda, soliq munosabatlarini boshqarish tizimi sifatida qaralayotgan ekan, uning tizim ekanligiga ham e'tibor qaratmoq lozim. Soliq ma'murchiligi tizim sifatda qaralsa, tabiiyki, uning bir necha elementlardan iborat ekanligi ma'lum bo'ladi.

2. Soliq ma'murchiligi davlat soliq siyosatining amalga oshirilishini ta'minlaydi va shunga xizmat qiladi.

Shunday ekan, bu holat ham soliq ma'murchiligining mohiyatini belgilab berishda o'z ta'sirini ko'rsatmasdan qolmaydi. Shunga mos ravishda soliq ma'murchiligi operativ holda hayotga tadbiiq etilayotgan soliq siyosatining asosiy yo'nalishlarini o'zida aks ettirmog'i lozim.

3. Soliq ma'murchiligi soliq organlarining faoliyatlarini muvofiqlashtirib turadi.

Bu narsa soliq ma'murchiligiga bevosita xos bo'lgan xususiyat bo'lib, hozirgi bozor iqtisodiyoti sharoitida soliq organlarining faoliyatlarini tashkil etishda alohida ahamiyat kasb etadi. Bu siz soliq organlarining faoliyatini sog'lom tashkil etishni tasavvur etish mumkin emas.

4. Soliq ma'murchiligining mohiyati, konkret holda, u tomonidan bajarilishi mumkin funksiyalar orqali namoyon bo'ladi.

Soliq ma'murchiligi, eng avvalo, soliq munosabatlarini boshqarish tizimi bo'lganligi uchun, unga umumiy ko'rinishdagi boshqarishga xos bo'lgan barcha funksiyalar tegishlidir.

5. Soliq ma'murchiligi soliq huquqining qoidalariga asoslanadi, ularni o'ziga xos tarzda to'ldiradi, uni nazariy va amaliy nuqtai-nazardan soliq mexanizmining o'ziga xos bo'lgan sterjeni sifatida talqin etish mumkin.

Soliq xuquqining normalari soliq ma'murchiligi tizimini oqilona tashkil etishga imkon beradi va uni butun soliq mexanizmiga tarqatadi.

6. Soliq munosabatlari soliq ma'murchiligining predmetini tashkil etadi. Ma'lumki, soliq munosabatlari davlat (soliq nazoratining sub'ekti sifatida) bilan

soliqqa tortish sub'ektlari (yuridik va jismoniy shaxslar) o'rtasida vujudga kelib, bu sub'ektlar zimmasiga o'z mablag'lari hisobidan soliqlarni to'lash majburiyati yuklangandir.

2. Soliq tizimida soliq ma'murchiligini takomillashtirish tamoyillarining ustuvorligi.

Bugungi kunda Respublikamizda soliq siyosatini erkinlashtirish, soliq tizimini isloh qilishning muhim yo'nalishlaridan biri hisoblanadi. Bu uning tashkiliy tuzilishini ya'ni soliq ma'murchiligini soddalashtirish va takomillashtirishdan iborat.

Soliq ma'murchiligining mohiyati, vazifalari, qoidalari, soliq solish stavkalari va soliqqa tortiladigan ob'ektlarning hozirgi talqini soliq tizimi shakllanishining O'zbekiston xususiyatlariga xos bo'lgan hamda erkin bozor munosabatlariga o'tish davrida bajariladigan o'ziga xos vazifalar bilan bog'liq dolzarb masalalar echimiga yo'naltirilgan. Sababi soliq ma'murchiligida mamlakatimizning iqtisodiy, siyosiy va ijtimoiy manfaatlari mujassamlashadi.

Xorij andozalariga ko'ra soliq organlari tizimi ikki elementdan tarkib topgan:

- soliq ma'murchiligi tizimi;
- soliq organlarini tashkil qilish tizimi.

Soliq ma'murchiligi atamasi soliq xizmati tizimida keng tarqalmaganligi uchun unga shu o'rinda ta'rif berib o'tishimiz maqsadga muvofiq bo'ladi.

“Soliq ma'murchiligi” - soliq organlari umumiy faoliyatini tashkil etish va boshqaruv tizimi bo'lib, u soliq organlarida qonun tomonidan ko'zda tutilgan funksiyalarni bajarilishini ta'minlaydi.

Soliq ma'murchiligi tushunchasi tarkibiga quyidagilar kiradi:

- davlat byudjetiga soliq to'lovlarini tushishini ta'minlash buyicha rejalashtirish;
- soliq munosabatlarining tashkiliy shakl va metodlari asosida boshqaruv tizimi;
- soliq nazorati tadbirlari.

Soliq munosabatlarning zamonaviy samarali boshqaruv tizimini ta'minlashimiz uchun soliq ma'murchiligining quyidagi funksiyaviy xususiyatlari takomillashtirilishi zarur bo'ladi.

Birinchi, - soliq ma'murchiligi davlat byudjetining daromad qismini shakllantirishda soliq tushumlarini rejalashtirish funksiyasini bajaradi va soliqlarning mezon kriteriy ko'rsatgichlari buyicha rejalashtiriladi. Bunda asosan:

- mamlakatimiz iqtisodiyotining o'sish sur'atlarini inobatga olingan holda soliq tushumlari, ularning tarkibiy turlari buyicha bashoratlashtiriladi;

- davlat byudjetining solikli daromadlari aniqlanadi;

- byudjet daromadlariga nisbatan xarajatlar farqi (defitsiti) aniqlanadi;

- davlat byudjetidagi respublika va mahalliy byudjetlar mablag'lari ulushi aniqlanadi.

Soliq tushumlarining rejalashtirilishi quyidagicha muddatlarda mo'ljallanib amalga oshirilishi maqsadga muvofiq bo'ladi, ya'ni qisqa muddatli reja – odatda joriy bir yillik soliq tushumlarini rejalashtirish; va uzoq muddatli maqsadli reja – bir yildan uzoq muddatga rejalashtirish.

Ikkinchi, - soliq hisobini yuritish funksiyasi ya'ni soliq organlari tomonidan soliqlarning umumiy buxgalteriya hisobini olib borish.

Soliq ma'murchiligining bu funksiyasida soliq to'lovchilar sonining o'zgarishi dinamikasi, belgilangan soliq va yig'implarning o'z vaqtida byudjetga tushishi, soliq organlarining moliyaviy ahvoli. Bu borada quyidagi vazifalarni bajarilishi maqsadga muvofiq bo'ladi:

- soliq to'lovchilarni ruyxatdan o'tkazib hisobini olib borish;

- soliq to'lovchilarni hisobotlari va deklarastiyalari buyicha ish yuritish;

- soliq tushumlari buyicha ortiqcha to'lov va boqimandalar hisobini yuritish;

- ma'lumotlar natijasini tahlil qilish.

Uchinchi, - soliq nazorati funksiyasi. Bu funksiyaning xususiyati samarali soliq ma'murchiligining muhim sharti hisoblanadi. Soliq nazoratining asosiy maqsadi soliq to'lovchilarning soliq to'lovlaridan qochishini, buyin tovlashni oldini olishga qaratilgan.

Soliq nazoratining amaliyotdagi foydalaniladigan shakllari quyidagicha:

- soliq to'lovlarini o'z vaqtida davlat byudjetiga tushushining nazorati;
- soliq huquqbuzarliklarini oldini olish buyicha monitoring;
- mavjud ma'lumotlarga asoslangan holda qisqa muddatli, rejali tekshirish va hujjatli reviziya o'tkazish;
- tekshiruv materiallari buyicha ma'muriy amaliyot yuritish ya'ni qo'llanilgan ma'muriy va moliyaviy jarimalarning to'lanishini nazorat qilish.

To'rtinchidan, - soliq munosabatlarini tartibga solish. Soliqqa tortish jarayonini boshqarishning murakkabligi shundan dalolat beradiki, soliqlar bir vaqtning o'zida ham ijtimoiy, iqtisodiy, siyosiy va xo'jalik xususiyatiga egadir.

Soliq ma'murchiligining ob'ekti, soliqqa tortish sub'ektlaridan turli darajadagi byudjetlarga tushadigan mablag'lar oqimini tashkil qiladi va amalga oshirish bilan yuzaga keladigan munosabatlar tizimini muvozanatlashtiradi.

Soliqlar vositasida iqtisodiy jarayonlarni tartibga solish soliq ma'murchiligining muhim qismi hisoblanib davlatning soliqlar orqali iqtisodiyotni boshqaruvi va soliqlar vositasida soliq munosabatlarini rag'batlantirish tizimini tartibga solinishi quyidagi omillarni nazarda tutgan holda amalga oshirilishi kerak:

- soliqqa tortish tizimini va tuzilmasining iqtisodiyoti uchun samarali shaklini ishlab chiqish;
- soliq va yig'imlar muddati, miqdorini o'zgartirish;
- soliq krediti ya'ni imtiyozlar berish;
- soliqqa tortishning umumiy darajasini o'rnatish.

Hozirgi paytda islohotlar sari iqtisodiyotni modernizastiyalash jarayonida O'zbekiston iqtisodiyoti, xo'jalik yurituvchi sub'ektlar o'rtasidagi huquqiy va moliyaviy munosabatlar sohasida yuz berayotgan islohiy o'zgarishlar va shunga monand ravishda soliq siyosatini erkinlashtirilishida barqaror soliq ma'murchiligini takomillashtirishimiz jahon talablariga javob beradigan soliq ma'murchiligi, davlatning moliyaviy ehtiyojlari va soliq to'lovchilarning moliyaviy salohiyatlari asosida optimallashtirilgan rejalarni tuzish, me'yoriy

tartibga solish va soliq organlari bilan soliq to'lovchilar o'rtasidagi hamkorona soliq nazoratini tashkil qilish metodlariga asoslangan bo'lishi lozim.

3.Soliq munosabatlarini boshqarish tizimida soliq ma'murchiligining huquqiy asoslari.

Har qanday tizimning (sohaning) mukammal faoliyat yuritishi, ushbu tizimni tartibga solib turuvchi huquqiy asoslarning mukammal, bekamu-ko'st, puxta va pishiq ishlab chiqilganligiga bog'liq bo'ladi.

Shunday ekan, soliq ma'murchiligining samarali faoliyat yuritishi ham ko'p jihatdan uni huquqiy bazasining mustahkamligi bilan ifodalanadi va unga soliq qonunchiligi orqali shakl beriladi.

Soliq ma'murchiligining hukuqiy asoslari deganda, soliqqa oid munosabatlarni huquqiy tartibga solishga xizmat qiluvchi, davlat idoralari tomonidai qabul qilingan, hamma uchun majburiy bajarilishi lozimligi belgilangan, davlatning zo'rlik kuchi bilan ta'minlangan qonuniylik hujjatlari tushuniladi.

O'zbekiston Respublikasi soliq ma'murchiligining huquqiy asoslarini ikki guruhga: qonunlar va qonun ostidagi meyoriy hujjatlari guruhlariga bo'linadi.

Soliq munosabatlarini tartibga solishda qonun me'yorlari yetakchi va belgilovchi ahamiyatga ega, chunki soliqlarni joriy etish, to'lashga oid masalalar qonunlar bilan belgilanadi va quyidagilarni o'z ichiga oladi:

1.O'zbekiston Respublikasining Konstitutsiyasi. O'zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasi barcha huquq sohalari ushun, shu jumladan soliq huquqi fani uchun ham bosh yuridik manba bo'lib hisoblanadi. Jumladan, Konstitutsiyaning 51-moddasida «Fuqarolar qonun bilan belgilangan soliqlar va mahalliy yigimlarni to'lashga majburdirlar» deyiladi va shu bilan soliq munosabatlari jamiyatdagi etakchi munosabatlardan ekanligi e'lon qilinadi.

2.O'zbekiston Respublikasining Soliq kodeksi. O'zbekiston Respublikasining Soliq kodeksi soliq ma'murchiligining huquqiy asoslarining ikkinchi eng muhim manbai hisoblanadi va soliq munosabatlarini tartibga solib borish aynan ushbu qonun hujati orqali amalga oshiriladi.

3.O'zbekiston Respublikasining «Davlat soliq xizmati to'g'risida»gi Qonuni. O'zbekiston Respublikasining «Davlat soliq xizmati to'g'risida»gi Qonuni mamlakatimizda soliq to'g'risidagi vonun hujjatlarining to'g'ri amal qilishini ta'minlovchi va nazorat qiluvchi organ hisoblangan davlat soliq xizmati organlari faoliyatini tartibga solib boradi.

4.O'zbekiston Respublikasining «Mahalliy davlat hokimiyat organlari to'g'risida»gi Qonuni. O'zbekiston Respublikasining «Mahalliy davlat hokimiyat organlari to'g'risida»gi Qonuniga ko'ra (6-modda) mahalliy davlat hokimiyati idoralari xalq deputatlari, viloyat, shahar, tuman kengashlari, viloyat, tuman, shahar hokimlari) o'z vakolatlari doirasida qaror va farmoyishlar chiqarishlari mumkin va ushbu hujjatlar ham soliq ma'murchiligi manbai sanaladi. Shuningdek, mahalliy davlat hokimiyati organlarining soliq va soliqqa tortishga doir qaror va farmoyishlari ham joylarda soliq munosabatlarini amaliyotda qo'llashda muhim asoslar hisoblanadi.

Soliq ma'murchiligining huquqiy asoslari sanaluvchi qonun ostidagi meyoriy hujjatlar quyidagilarni o'z ichiga oladi:

1.O'zbekiston Rsspublikasi Prezidenti va hukumatining Farmon va qarorlari. O'zbekiston Rsspublikasi Prezidenti va hukumatining Farmon va qarorlari ham, soliq ma'murchiligining huquqiy manbalari orasida muhim o'rin tutadi. Farmon va qarorlar bilan me'yorlar O'zbekiston Respublikasi Oliy Majlisi sessiyasida muhokama etilib, tasdiqlangach qonun kuchiga ega bo'ladi. Mazkur hujjatlar vositasida soliqqa oid muhim qoidalar, imtiyozlar, cheklashlar muayyan huquqiy rejim joriy etiladi va bekor qilinadi.

2.O'zbekiston Respublikasi Moliya Vazirligi, Davlat soliq qo'mitasi, Respublika Markaziy bankining qarorlari bilan tasdiqlanib, Adliya vazirligida ro'yxatdan o'tkazigan meyoriy hujjatlar. O'zbekiston Respublikasi Moliya Vazirligi, Davlat soliq qo'mitasi, Respublika Markaziy bankining qarorlari bilan tasdiqlanib, Adliya vazirligida ro'yxatdan o'tkazigan meyoriy hujjatlari ham soliq munosabatlarini amaliyotda qo'llashda, soliq ma'murchiligining huquqiy asoslarida salmoqli o'rin tutadi.

3.O'zbekiston Respublikasi Oliy sudi va Oliy xo'jalik sudi plenumi qarorlari. O'zbekiston Respublikasi Oliy sudi va Oliy xo'jalik sudi tomonidan soliqqa oid ishlarni ko'rish yuzasidan sud amaliyotini umumlashtirish asosida soliq qonunlarini qo'llash bo'yicha qarorlari ham soliq ma'murchiligini huquqiy asoslari bo'ladi.

Shuni ta'kidlash joizki, soliq ma'murchiligini yuqorida sanab o'tilgan huquqiy hujjatlar bilan bir qatorda soliq munosabatlarida O'zbekiston Respublikasining xorijiy mamakatlar va norezidentlar bilan amaga oshirilganda xalqaro normalar ham qo'llaniladi.

Biz yuqorida soliq ma'murchiligining boshqaruv tizimi xususida fikr yuritganimizda, boshqaruv sub'ektlari deyilganda, tegishli huquq va majburiyatlarga ega bo'lgan tashkiliy-huquqiy asosda tashkil etilgan ma'muriy organlar tushunilishini ta'kidladik.

Soliq munosabatlarini boshqarish tizimida soliq ma'murchiligi boshqaruv tizimi sub'ektlarining huquqiy asoslarini quyidagilar tashkil etadi:

➤ O'zbekiston Respublikasining 1997 yil 29 avgustdagi "Davlat soliq xizmati to'g'risida"gi Qonuni;

➤ O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Maxkamasining "Davlat soliq xizmati organlari faoliyatini takomillashtirish to'g'risida"gi 2000 yil 13 martdagi 87-sonli qarori;

➤ O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Maxkamasining "Davlat soliq organlari faoliyatini hukukiy tartibga solinishini takomillashtirish to'g'risida"gi 2000 yil 5 maydagi 180-sonli qarori bilan tasdiqlangan;

➤ "O'zbekiston Respublikasi Davlat soliq qo'mitasi to'g'risida"gi Nizom.

➤ O'zbekiston Respublikasi Prezidentining " soliq mam'muriyatchiligini tubdan takomillashtirish,soliqlar va boshqa majburiy to'lovlarning yig'iluvchanligini oshirish chora tadbirlari to'g'risida" gi 2017 yil 18 iyuldagi 5116-farmoni.

➤ O'zbekiston Respublikasi Prezidentining " O'zbekiston Respublikasining soliq siyosatini takomillashtirish konsepsiyasi to'g'risida"gi 2018 yil 29 iyundagi 5468-farmoni.

➤ O'zbekiston Respublikasi Prezidentining "Asosiy makroiqtisodiy ko'rsatkichlar va budjet parametrlari to'g'risida"gi 2018 yil 28 dekabrda 4086-qarori.

3-MAVZU: SOLIQ MA'MOURCHILIGINI AMALGA OSHIRISHDA DAVLAT SOLIQ XIZMATI ORGANLARINING O'RNI VA SOLIQ QONUNCHILIGI TARG'IBOTI

- 1. Davlat soliq xizmati organlarining tarkibiy tuzilishi.**
- 2. Davlat soliq xizmati organlarining asossiy vazifalari, majburiyatlari va huquqlari.**
- 3. Davlat soliq xizmati organlarining boshqa organ va tashkilotlar bilan o'zaro hamkorligi.**

1.Davlat soliq xizmati organlarining tarkibiy tuzilishi.

O'zbekiston Respublikasi Davlat soliq xizmati organlari tizimi soliqqa tortiladigan sub'ektlar va ob'ektlarni hisobga olishning, shuningdek soliq to'g'risidagi qonun hujjatlariga rioya etilishini nazorat qilishning yagona tizimidan iborat.

O'zbekiston Respublikasi Prezidentining "Davlat soliq xizmati organlari faoliyatini tubdan takomillashtirish chora-tadbirlari to'g'risida" 2018 yil 26 iyundagi PQ-3802-son qarori ijrosini ta'minlash hamda vazifalarni bajarish yuzasidan, shuningdek, davlat soliq xizmati organlari faoliyatini yanada takomillashtirish maqsadida Vazirlar Markamasi 17 aprel 2019 yilda 320-sonli "Davlat soliq xizmati organlari faoliyatini yanada takomillashtirish chora-tadbirlari to'g'risida"gi qarorini qabul qildi.

Ushbu qarorga qilingan 1-ilova "O'zbekiston Respublikasi Davlat soliq qo'mitasi to'g'risida"gi Nizom bilan O'zbekiston Respublikasi Davlat soliq xizmati organlari maqomi, vazifalari, funksiyalari, huquqlari va faoliyatining tashkiliy asoslari belgilab qo'yildi.

Davlat soliq xizmati organlari soliq to'g'risidagi qonun hujjatlariga rioya etilishini, davlatning iqtisodiy manfaatlari va mulkiy huquqlari himoya qilinishini

ta'minlash soxasidagi nazorat bo'yicha respublika davlat boshqaruvi organi hisoblanadi.

Davlat soliq qo'mitasi o'z faoliyatida O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasiga bo'sunadi.

Davlat soliq qo'mitasi tizimiga Qoraqalpog'iston Respublikasi, viloyatlar va Toshkent shahar davlat soliq boshqarmalari, tumanlar (shaharlar) davlat soliq inspeksiyalari, shuningdek tasarrufidagi tashkilotlar va ta'lim muassasalari kiradi.

1-rasm. O'zbekiston Respublikasi Davlat soliq qo'mitasining tashkiliy tuzulmasi⁹

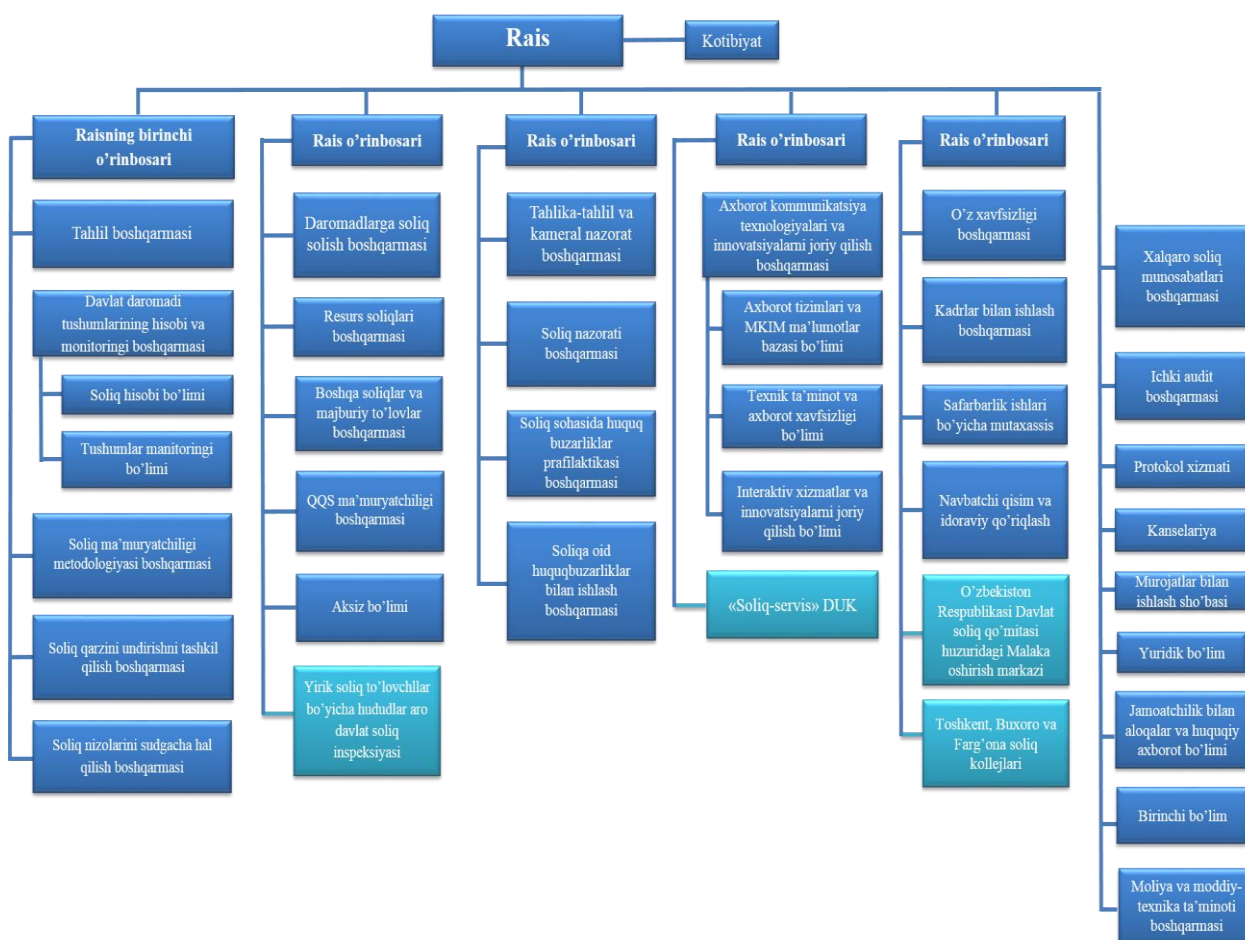
⁹ "Davlat soliq xizmati organlari faoliyatini tubdan takomillashtirish chora-tadbirlari to'g'risida"gi O'zbekiston Respublikasi Prezidentining PQ 3802-sonli qarori, 26.06.2018y

Davlat soliq xizmati organlari o`z faoliyatlarini davlat hokimiyati va boshqaruvi mahalliy organlaridan mustaqil tarzda qonun hujjatlariga muvofiq amalga oshiradilar.

Davlat soliq xizmati organlarining o`z vakolatlari doirasida qabul qiladigan qarorlari barcha yuridik va jismoniy shaxslar uchun majburiydir.

Davlat soliq xizmati organlari yuridik shaxslar hisoblanadi, respublika byudjeti mablaglari hisobidan ta'minlanadi, O`zbekiston Respublikasi Davlat gerbining tasviri tushirilgan va o`z nomi bitilgan muhrga ega bo`ladi.

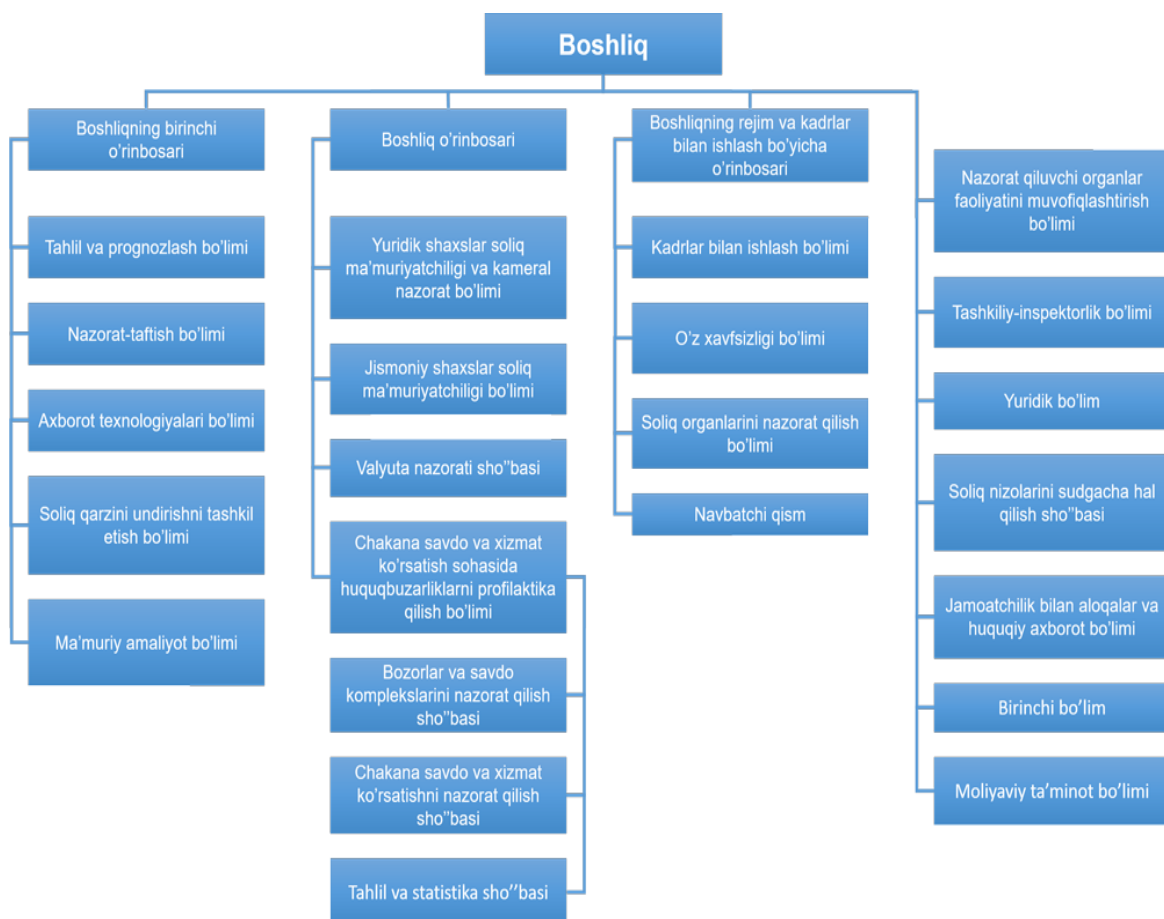
O`zbekiston Respublikasi Davlat soliq qo`mitasining tuzilishi va faoliyatini tashkil etish O`zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasi tomonidan tasdiqlanadigan O`zbekiston Respublikasi Davlat soliq qo`mitasi to`grisidagi Nizom bilan belgilanadi.

2-rasm. O`zbekiston Respublikasi Davlat soliq qo`mitasi Markaziy apparatining tarkibiy tuzilmasi¹⁰

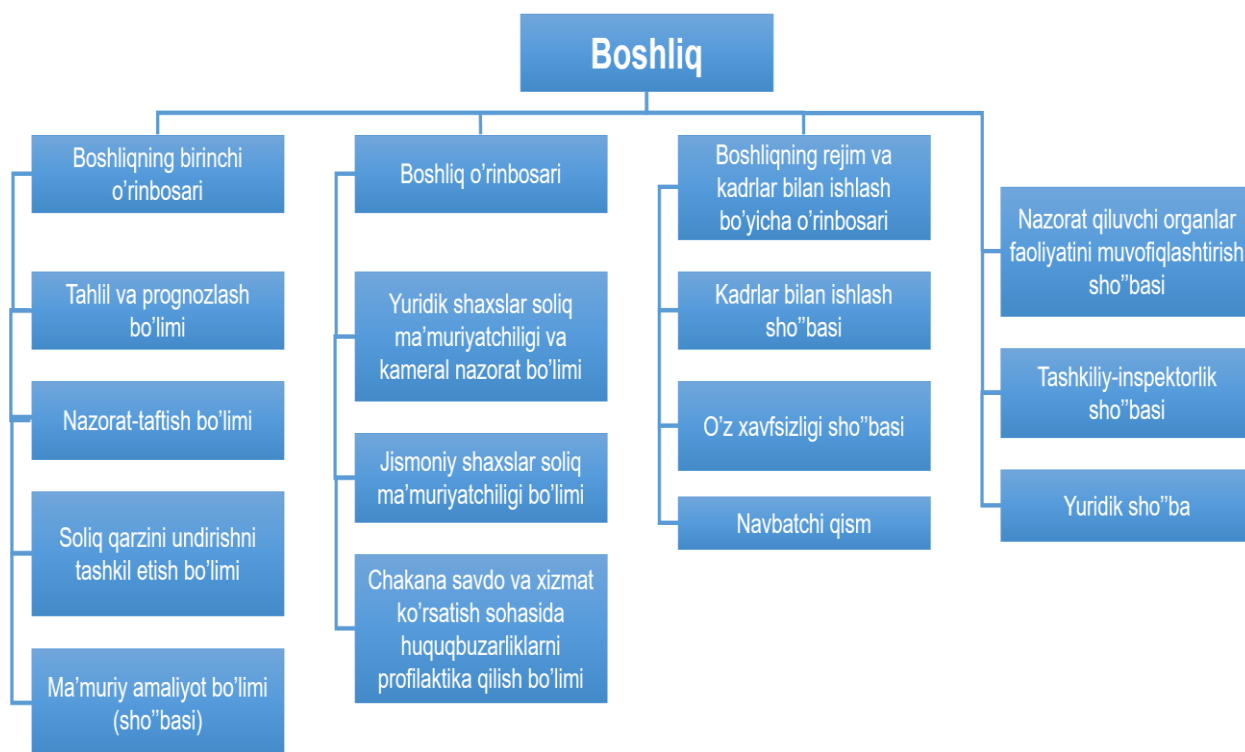
¹⁰ O`zbekiston Respublikasi Davlat soliq qo`mitasining rasmiy sayti, http://soliq.uz/uz/about/soliq_organlarining_tarkibiy_tuzilmasi/qomita_markaziy_apparti_tarkibiy_tuzilmasi/

Davlat soliq xizmati organlari Davlat soliq qo`mitasi, Davlat soliq boshqarmasi hamda Davlat soliq inspeksiyalari kesimida o`ziga biriktirilgan vazifalarni tarkibiy tuzilmalaridan kelib chiqqan holda taqsimlaydi. Xususan, Davlat soliq qo`mitasi markaziy apparati tuzilmasi 2-rasmda keltirilgan va har bir o`rinbosarga bo`ysinuvchi boshqarma hamda bo`limlar keltirilgan. Quyida Davlat soliq boshqarmasi va inspeksiyalari tarkibiy tuzilmasini keltirib o`tamiz:

3-rasm. O`zbekiston Respublikasi Davlat soliq boshqarmasining tarkibiy tuzilmasi¹¹

¹¹ O`zbekiston Respublikasi Davlat soliq qo`mitasining rasmiy sayti, http://soliq.uz/img/struktura/boshqarma_sxema2017-uz.png

4-rasm. O`zbekiston Respublikasi Davlat soliq inspeksiyasining tarkibiy tuzilmasi¹²

Soliq organlarida xizmatga o`zlarining kasb malakasi, ishchanlik, shaxsiy va ma`naviy-axloqiy sifatlariga, ma`lumoti darajasiga va salomatligiga ko`ra soliq organlariga yuklangan vazifalarning bajarilishini ta`minlashga qodir bo`lgan O`zbekiston Respublikasi fuqarolari qabul qilinadilar.

Soliq organlari mansabdor shaxslariga soliq organlarida boshqaruv xodimlarining shtatidagi lavozimlarni egallab turgan shaxslar kiradi va ularga egallab turgan lavozimlariga hamda uzoq muddat ishlaganligiga muvofiq ravishda quyidagi maxsus unvonlar beriladi:

¹² O`zbekiston Respublikasi Davlat soliq qo`mitasining rasmiy sayti, http://soliq.uz/img/struktura/inspeksiya_sxema2017-uz.png

Davlat soliq xizmati organlari tizimidagi maxsus unvonlar¹³

T/r	Davlat soliq xizmati organlarining mansabdor shaxslariga egallab turgan lavozimi va ish stajiga muvofiq beriladigan maxsus unvonlar:
1	solix xizmatining bosh davlat maslahatchisi
2	solix xizmatining I darajali davlat maslahatchisi
3	solix xizmatining II darajali davlat maslahatchisi
4	solix xizmatining III darajali davlat maslahatchisi
5	solix xizmatining I darajali maslahatchisi
6	solix xizmatining II darajali maslahatchisi
7	solix xizmatining III darajali maslahatchisi
8	solix xizmatining I darajali inspektori
9	solix xizmatining II darajali inspektori
10	solix xizmatining III darajali inspektori
11	solix xizmatining inspektori

O`zbekiston Respublikasi Davlat soliq qo`mitasi raisi O`zbekiston Respublikasi Bosh vazirining taqdimnomasiga binoan O`zbekiston Respublikasi Prezidenti tomonidan lavozimga tayinlanadi va egallab turgan lavozimidan O`zbekiston Respublikasi Prezidenti tomonidan ozod qilinadi.

Qo`mita raisining birinchi o`rinbosari, rais o`rinbosarlari, Qoraqalpog`iston Respublikasi, viloyatlar va Toshkent shaxar davlat soliq boshqarmalari boshliqlari O`zbekiston Respublikasi Prezidenti tomonidan lavozimga tayinlanadilar va lavozimdan ozod qilinadilar.

Qo`mita markaziy apparatining mansabdor shaxslari, Qoraqalpog`iston Respublikasi, viloyatlar va Toshkent shaxar davlat soliq boshqarmalari boshliqlari o`rinbosarlari, Qoraqalpog`iston Respublikasi, viloyatlar va Toshkent shaxar davlat soliq boshqarmalari bo`limlari boshliqlari, Qoraqalpog`iston Respublikasi, viloyatlar va Toshkent shaxar davlat soliq boshqarmalari Ichki audit boshqarmasi va O`z xavfsizligi boshqarmasi bo`limlari mansabdor shaxslari, Yirik soliq to`lovchilar bo`yicha hududlararo davlat soliq inspekstiyasi boshlig`i va boshliq

¹³ O`zbekiston Respublikasi Vazirlar Maxkamasining 2019 yil 17 apreldagi 320-sonli "Davlat soliq xizmati organlari faoliyatini yanada takomillashtirish chora-tadbirlari to`g`risida"gi Qarori 3-ilovasiga asoslangan holda muallif tomonidan tayyorlandi.

o`rinbosarlari, Yirik soliq to`lovchilar bo`yicha hududlararo davlat soliq inspeksiyasi bo`limlari boshliqlari, Yirik soliq to`lovchilar bo`yicha hududlararo davlat soliq inspeksiyasi O`z xavfsizligi boshqarmasi bo`limlari mansabdor shaxslari, tumanlar (shaxarlar) davlat soliq inspeksiyalari boshliqlari belgilangan tartibda Qo`mita raisining buyrugi bilan tayinlanadilar.

Davlat soliq xizmati organlarining boshqa mansabdor shaxslar tegishli soliq organi raxbari tomonidan tayinlanadilar.

2.Davlat soliq xizmati organlarining asosiy vazifalari, majburiyatlari va huquqlari.

Qonun hujjatlariga asosan Davlat soliq xizmati organlari asosiy vazifalari quyidagilar:

➤ davlat soliq siyosatini amalga oshirish va soliq to`g`risidagi qonun hujjatlariga rioya etilishi, soliqlar va boshqa majburiy to`lovlarning to`g`ri hisoblab chiqarilishi, to`liq va o`z vaqtida to`lanishi yuzasidan ta`sirchan nazoratni ta`minlash;

➤ soliqlar va boshqa majburiy to`lovlarning soliq to`g`risidagi qonun hujjatlariga muvofiq O`zbekiston Respublikasi Davlat byudjetiga va davlat maqsadli jamg`armalariga to`liq va o`z vaqtida tushishini ta`minlash;

➤ soliq to`lovchilar va soliq solish ob`ektlarining o`z vaqtida hamda ishonchli hisobga olinishini ta`minlash, ularni soliq ma`muriyatchiligi jarayoniga zamonaviy axborot-kommunikatsiya texnologiyalarini va ilg`or avtomatlashtirilgan tahlil uslublarini keng joriy etgan holda to`liq qamrab olish mexanizmlarini takomillashtirish;

➤ soliq solinadigan bazani tahlil qilish va kengaytirish bo`yicha ta`sirchan chora-tadbirlarni ishlab chiqish, shu jumladan makroiqtisodiy ko`rsatkichlar dinamikasi va hududlarning soliq salohiyatini tizimli tahlil qilish orqali soliqlarning yig`iluvchanligini oshirish chora-tadbirlarini amalga oshirish, soliq nazoratini amalga oshirishning zamonaviy usullarni joriy etish, soliqqa oid huquqbuzarliklarni profilaktika qilish, aniqlash va bartaraf etish bo`yicha kompleks tadbirlarni amalga oshirish;

➤ pul mablag`larining g`ayrinoqonuniy aylanishi manbalariga barham berish, aholi bilan naqd pulli hisob-kitoblarni amalga oshiradigan yuridik va jismoniy shaxslar tomonidan naqd pul tushumining o`z vaqtida va to`liq topshirilishi yuzasidan tizimli nazoratni ta`minlash;

➤ soliq to`lovchilarga to`g`ridan-to`g`ri muloqotsiz elektron xizmat ko`rsatishga to`liq o`tish yo`li orqali soliq to`lovchilar bilan ishlashni takomillashtirish, ularga soliq majburiyatlarini bajarishda har tomonlama ko`maklashish, yuridik va jismoniy shaxslarning huquqiy madaniyatini oshirish;

➤ xo`jalik yurituvchi sub`ektlar faoliyatini tekshirish masalalari bo`yicha respublika nazorat qiluvchi organlari faoliyatining muvofiqlashtirilishini ta`minlash, ushbu ishlarni amalga oshirishda bir-birini takrorlash va suiiste`molliklarga yo`l qo`ymaslik;

➤ yuridik va jismoniy shaxslar tomonidan valyuta hamda eksport-import operatsiyalari amalga oshirilganda qonun hujjatlariga rioya etilishi yuzasidan o`z vakolatlari doirasida nazoratni amalga oshirish;

Davlat soliq xizmati organlari o`z vakolatlari doirasida quyidagi huquqlarga ega:

1) soliq to`lovchilarning moliyaviy hujjatlarini, shartnomalarini (kontraktlarini), rejalarini, smetalarini, daromadlari to`g`risidagi deklaratsiyalarini hamda soliqlarni, boshqa majburiy to`lovlarni hisoblab chiqish va to`lash, fuqarolarning yakka tartibdagi jamg`arib boriladigan pensiya hisob raqamlariga jamg`arib boriladigan majburiy pensiya badallarini to`lash bilan bog`liq boshqa hujjatlarini, shu jumladan, elektron hujjatlarini, shuningdek eksport-import operatsiyalari bilan bog`liq hujjatlarini tekshirish;

2) soliq tekshiruvlarini o`tkazayotganda:

- hududni, ishlab chiqarish, omborxonalar, savdo binolarini va boshqa binolarni (shuningdek, alohida rejimda ishlaydigan korxonalarini), shu jumladan, soliq to`lovchi tomonidan daromadlar olish uchun foydalaniladigan yoxud soliq solish ob`ektlarini saqlash bilan bog`liq joylarni, ularning joylashgan joyidan qat`i nazar, tekshirish;

- mol-mulkni xatlash va bajarilgan ishlarni, ko`rsatilgan xizmatlarni nazorat tartibida o`lchash;

- kassalarni hamda tovar-moddiy boyliklar va hujjatlar (shu jumladan, elektron tarzidagi hujjatlarni) saqlash joylarini muhrlab qo`yish;

- soliqlar va boshqa majburiy to`lovlarni hisoblab chiqish va to`lash bilan bog`liq hujjatlarni talab qilish;

- hujjatlarni (nusxalarini, shuningdek asl nusxalarini), shu jumladan elektron hujjatlarni, predmetlarni (tovarlar, buyumlar, xom ashyolar, materiallar va yarim tayyor mahsulotlar namunalari), shuningdek huquqbuzarlik predmetlarini olib qo`yish, olib qo`yilishi soliq to`lovchi faoliyatining to`xtab qolishiga olib keladigan hujjatlar bundan mustasno. Soliq to`lovchi faoliyatining to`xtab qolishiga olib keladigan hujjatlar va predmetlarni olib qo`yish faqat sud qarori asosida amalga oshiriladi;

- soliq to`lovchidan, shuningdek rahbarlik funktsiyalarini yoki buxgalteriya hisobi va moliyaviy boshqarish funktsiyalarini amalga oshiradigan shaxslardan, soliq to`lovchining boshqa moddiy javobgar xodimlaridan tushuntirish xatlari, axborotlar, ma`lumotlar, hujjatlar va ularning nusxalarini olish;

- tekshirilayotgan soliq to`lovchilarning rahbarlaridan asosiy vositalar, tovar-moddiy boyliklar, pul mablag`lari va hisob-kitoblarni xatlovdan o`tkazishni talab qilish;

- tarjimonni, ekspertni jalb etish va ekspertizani tayinlash;

- soliq to`g`risidagi qonun hujjatlarining aniqlangan buzilishlari bartaraf etilishini talab qilish;

- O`zbekiston Respublikasining Soliq kodeksida va boshqa qonun hujjatlarida nazarda tutilgan boshqa xatti-harakatlarni amalga oshirish;

3) savdo, tovarlar sotish va pulli xizmatlar ko`rsatish qoidalariga rioya etilishi, shuningdek naqd pul tushumining bankka o`z vaqtida topshirilishini, shu bilan birga naqd pul mablag`lari yoki plastik kartochkalar bo`yicha to`lov shakliga qarab narxlarni sun`iy ravishda oshirish yoki pasaytirish, nazorat-kassa mashinalaridan, hisob-kitob terminallaridan foydalanish, belgilangan tartibda

talonlar va cheklarni berish, naqd tushumni o'z vaqtida va to'la hajmda inkassatsiya qilish masalalari yuzasidan tekshiruvlarni belgilangan tartibga muvofiq amalga oshirish;

4) soliq tekshiruvlarini o'tkazayotganda fiskal xotirali nazorat-kassa mashinasida saqlanayotgan ma'lumotlardan foydalanish;

5) belgilangan tartibda quyidagilarni olish:

- banklardan va boshqa kredit-moliya tashkilotlaridan soliq to'lovchilarning hisob-kitob hisobvaraqlarida yoki boshqa hisobvaraqlarida amalga oshirilgan operatsiyalar haqidagi, shuningdek ushbu hisobvaraqlarda mavjud pul mablag'lari to'g'risidagi ma'lumotlarni;
- bojxona organlaridan va boshqa vakolatli organlardan import-eksport operatsiyalari amalga oshirilganligi va soliq to'lovchilar to'g'risidagi boshqa zarur ma'lumotlarni;
- vazirliklar, idoralar va boshqa tashkilotlardan davlat soliq xizmati organlari mansabdor shaxslarining xizmat vazifalari masalalari bo'yicha ma'lumotlarni;

6) belgilangan tartibda:

- qurilish, montaj, ta'mirlash va boshqa ishlarni nazorat o'lchovidan o'tkazish uchun malakali mutaxassislarni jalb etish;
- iqtisodiy jinoyatlar bilan kurashishda ilmiy-texnik vositalardan va usullardan foydalanish;
- o'tkaziladigan tekshirishlarda boshqa nazorat qiluvchi organlar, vazirliklar va idoralar bilan hamkorlik qilish;
- mansabdor shaxslarni, fuqarolarni aniqlangan huquqbuzarlik faktlari bo'yicha tushuntirishlar berish uchun soliq xizmati organlariga taklif etish;

7) soliq to'lovchi tomonidan hisobga olish hujjatlari yo'qotib qo'yilgan yoki yo'q qilingan hollarda O'zbekiston Respublikasi Davlat byudjetiga va davlat maqsadli jamg'armalariga to'lanishi kerak bo'lgan soliqlar hamda boshqa majburiy to'lovlar summasini soliq to'lovchi to'g'risida o'zida mavjud bo'lgan axborotlar,

shuningdek boshqa ana shunday soliq to'lovchilar to'g'risidagi ma'lumotlar asosida hisob-kitob qilish yo'li bilan mustaqil ravishda belgilash;

8) soliq majburiyati bo'yicha da'vo qilish muddati mobaynida soliqlar va boshqa majburiy to'lovlarning hisoblab chiqilgan summasini hisoblab chiqarish yoki qayta ko'rib chiqish;

9) soliqlar va boshqa majburiy to'lovlarni undirish funktsiyalarini amalga oshiruvchi davlat organlari va tashkilotlarni soliqlar va boshqa majburiy to'lovlarning to'g'ri hisoblab chiqilganligi, to'liq undirilganligi va O'zbekiston Respublikasi Davlat byudjetiga hamda davlat maqsadli jamg'armalariga o'z vaqtida o'tkazilganligi yuzasidan nazorat qilish;

10) soliq tekshiruvini o'tkazishga soliq to'lovchi tomonidan to'sqinlik qilinganda yoki hududlarni, binolarni, shu jumladan, soliq to'lovchi tomonidan daromadlar olish uchun foydalanilayotgan yoxud soliq solish ob'ektini saqlash bilan bog'liq joylarni tekshirish uchun davlat soliq xizmati organi mansabdor shaxslarini kiritish rad etilganda, soliq to'lovchi ma'lum qilingan manzilda bo'lmaganda, shuningdek soliq to'lovchi tomonidan soliq hisoboti va (yoki) moliyaviy hisobot, kameral nazorat natijalari bo'yicha tafovutlarning asoslari yoxud aniqlashtirilgan soliq hisoboti belgilangan muddatda taqdim etilmagan holatlarda bank hisobvaraqlari bo'yicha operatsiyalarni to'xtatib turish bo'yicha sud tartibida chora-tadbirlar ko'rish (jinoiy faoliyatdan olingan daromadlarni legallashtirish hamda terrorizmni moliyalashtirishning aniqlangan holatlari bundan mustasno)

11) qonun hujjatlarida belgilangan tartibda:

soliqqa oid huquqbuzarliklar to'g'risidagi ishni ko'rib chiqish va yuridik hamda jismoniy shaxslarga nisbatan moliyaviy sanksiyalarni qo'llash. Xo'jalik yurituvchi sub'ektlarga nisbatan moliyaviy sanksiyalar sud tartibda qo'llanadi, ular sodir etilgan huquqbuzarliklardagi aybini e'tirof etgan va moliyaviy sanksiyalar summasini ixtiyoriy ravishda to'lagan holatlar bundan mustasno;

ma'muriy huquqbuzarliklar to'g'risidagi ishlarni ko'rib chiqish va ma'muriy jazolar qo'llash;

12) aniqlangan soliqqa oid huquqbuzarliklar bo'yicha tovar-moddiy boyliklarni qonun hujjatlarida belgilangan holatlarda va tartibda davlat daromadiga o'tkazish. Soliq to'lovchilar — yuridik shaxslar, yakka tartibdagi tadbirkorlarning tovar-moddiy boyliklarini davlat daromadiga o'tkazish sud tartibida amalga oshiriladi;

13) soliq to'lovchilar tomonidan noqonuniy olingan mablag'larni davlat daromadiga undirish to'g'risida ularga nisbatan sudga da'volar taqdim etish;

14) soliq to'lovchi majburiyatlarining bajarilishi zarurligi to'g'risida va soliq qarzini majburiy tartibda undirish bo'yicha ko'riladigan chora-tadbirlar to'g'risida soliq to'lovchiga talabnoma yuborish;

15) soliq to'lovchi soliq hisoboti taqdim etilgan sanadan e'tiboran o'n kun mobaynida yozma ariza bermagan taqdirda, soliqlar va boshqa majburiy to'lovlarning ortiqcha to'langan summalarini soliq qarzini, shu jumladan ular bo'yicha penya va jarimalarni uzish hisobiga hisobga olishni amalga oshirish to'g'risida tegishli moliya organlariga mustaqil ravishda xulosa taqdim etish;

16) O'zbekiston Respublikasining Soliq kodeksida belgilangan holatlarda hujjatlarni, agar ular chet tilda tuzilgan bo'lsa, notarial tasdiqlagan holda davlat tiliga tarjima qilishni talab qilish;

17) yuridik shaxslarning foyda solig'i, obodonlashtirish va ijtimoiy infratuzilmani rivojlantirish solig'i, suv resurslaridan foydalanganlik uchun soliq, mol-mulk solig'i bo'yicha joriy to'lovlar summasi hisob-kitob bo'yicha byudjetga to'lanadigan soliq summasiga nisbatan 10 foizdan ko'proq kamaytirilgan taqdirda, joriy to'lovlarni soliqlarning haqiqiy summasidan kelib chiqib, penya hisoblagan holda qayta hisoblash;

18) bozorlarda, savdo komplekslarida va ularga tutash bo'lgan avtotransport vositalarini vaqtinchalik saqlash joylarida bir martalik yig'imning to'liq tushganligini va uni topshirish hisobini, ijara to'lovini, nazorat-kassa mashinalaridan foydalanilishini, hisob-kitob terminallarini, savdo va xizmatlar ko'rsatish qoidalariga rioya etilishini belgilangan tartibda qisqa muddatli tekshirishlarni amalga oshirish, shu jumladan, naqd pul mablag'lari yoki plastik

kartochkalar bo'yicha to'lov shakliga qarab narxlarni sun'iy ravishda oshirish yoki pasaytirish, shuningdek belgilangan tartibda talonlar va cheklarni berish, naqd tushumni o'z vaqtida va to'la hajmda inkassatsiya qilish masalalari yuzasidan tekshiruvlarni o'tkazish.

19) bozorlar, savdo komplekslari hududlarida va ularga tutash bo'lgan avtotransport vositalarini vaqtinchalik saqlash joylarida aniqlangan moliya-iqtisodiy va soliq soxalaridagi buzilishlar sodir etilganligi faktlari bo'yicha tergovga qadar tekshiruvlar o'tkazish, ular bo'yicha jinoiy ishlar qo'zg'ash, keyinchalik ishlarni tergovga tegishliligiga qarab qonun hujjatlariga muvofiq huquqni muhofaza qiluvchi organlarga berish.

Davlat soliq xizmati organlari davlat statistika, axborot, arxiv, ma'lumot va boshqa tashkilotlarining soliq to'lovchilar haqidagi ma'lumotlarni berish yuzasidan ko'rsatadigan xizmatlari (bajaradigan ishlari) uchun haq to'lashdan ozod qilinadi.

Davlat soliq qo'mitasi mansabdor shaxslarining huquqlari, majburiyatlari va javobgarligi «Davlat soliq xizmati to'g'risida»gi O'zbekiston Respublikasi Qonuni, «Davlat soliq qo'mitasi to'g'risida»gi Nizom, shuningdek «Davlat soliq xizmati organlarida xizmatni o'tash to'g'risida»gi Nizom bilan tartibga solinadi.

3. Davlat soliq xizmati organlarining boshqa organ va tashkilotlar bilan o'zaro hamkorligi.

Davlat soliq xizmati organlari o'z vazifalari va funksiyalarini amalga oshirishda boshqa davlat va xo'jalik boshqaruvi organlari, mahalliy davlat xokimiyati organlari, fuqarolarning o'zini o'zi boshqarish organlari, huquqni muxofaza qiluvchi organlar, banklar va boshqa tashqilotlar bilan o'zaro hamkorlik qiladi.

Hududlararo inspeksiya o'z vazifalari va funksiyalarini amalga oshirishda boshqa davlat va xo'jalik boshqaruvi organlari, mahalliy davlat xokimiyati organlari, fuqarolarning o'zini o'zi boshqarish organlari, huquqni muxofaza qiluvchi organlar, banklar va boshqa tashqilotlar bilan o'zaro hamkorlik qiladi.

Davlat soliq xizmatining hududiy organlari o'z vakolatlari doirasida boshqa hududiy davlat va xo'jalik boshqaruvi organlari, maxalliy davlat xokimiyati

organlari. fuqarolarning o`zini o`zi boshqarish organlari, huquqni muxofaza qiluvchi organlar, banklar va boshqa tashkilotlar bilan o`zaro hamkorlik qiladi.

Davlat soliq xizmatining hududiy organlari tegishli hududlarni ijtimoiy-iqtisodiy rivojlantirish bo`yicha “yo`l xaritalari” ishlab chiqilishida va amalga oshirilishida kompleks ijtimoiy-iqtisodiy rivojlantirish bo`yicha sektorlar bilan yaqindan hamkorlik qiladi.

Qo`mitaning faoliyatiga O`zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining Makroiqtisodiy tahlil va prognozlashtirish, moliya va bank tizimlarini islox qilish, xususiy tadbirkorlik va kichik biznesni rivojlantirish masalalari bo`yicha Kompleks raxbari va O`zbekiston Respublikasi Vazirlar Maxkamasining Makroiqtisodiy taxlil va prognozlashtirish, moliya va bank tizimlarini islox qilish, xususiy tadbirkorlik va kichik biznesni rivojlantirish masalalari yig`ma axborot-taxlil departamenti va O`zbekiston Respublikasi Prezidenti bo`linmalari mutasaddilik qiladi.

Hududlararo inspeksiya tarkibiy bo`linmalarining Qo`mita markaziy apparati tarkibiy bo`linmalari hamda hududiy davlat soliq xizmati organlari bilan hamkorligi Hududlararo inspeksiya tarkibiy bo`linmalarining raxbarlari tomonidan amalga oshiriladi.

Hududlararo inspeksiya bo`linmalarining Qo`mita markaziy apparati tarkibiy bo`linmalari va hududiy davlat soliq xizmati organlari bilan hamkorligi axborot ayirboshlash va qonun xujjatlarida belgilangan soliq nazoratining shakllarini amalga oshirishga asoslangan.

Hududlararo inspeksiya tarkibiy bo`linmalarining Qo`mita markaziy apparati bo`linmalari va hududiy davlat soliq xizmati organlari bilan hamkorligi jarayonida vujudga keladigan tushunmovchiliklar Qo`mita raisining topshirig`iga muvofiq uning tegishli o`rinbosarlari tomonidan ko`rib chiqiladi. Ushbu ko`rib chiqishda tushunmovchiliklar tartibga solinmagan holatlarda, ular bo`yicha qaror bevosita Qo`mita raisi tomonidan qabul qilinadi.

Hududlararo inspeksiya va uning tarkibiy bo`linmalari o`zlarining vazifa va funkstiyalarini bajarishda davlat va xo`jalik boshqaruvi organlari, huquqni

muxofaza qiluvchi organlar, mahalliy davlat xokimiyati organlari, fuqarolarning o`zini-o`zi boshqarish organlari, banklar va boshqa tashkilotlar bilan hamkorlik qiladi.

O`zbekiston Respublikasi Davlat soliq qo`mitasi o`z vakolatlari doirasida soliqqa tortish sub`ektlari va ob`ektlari, soliq bazasini belgilash, soliq imtiyozlarini qo`llash, soliq haqidagi qonun hujjatlarining ayrim qoidalarini tushuntirish bilan bogliq masalalar yuzasidan qabul qiladigan umumiy majburiy tusdagi normativ hujjatlar O`zbekiston Respublikasi Moliya vazirligi bilan kelishilgan holda O`zbekiston Respublikasi Adliya vazirligida ro`yxatdan o`tkazilishi lozim.

Soliq to`lovchilarning hisobga olinishini va soliq haqidagi qonun hujjatlariga rioya etilishi ustidan nazoratni ta`minlash maqsadida banklar va boshqa moliya-kredit tashkilotlari:

1) xo`jalik yurituvchi sub`ektlar davlat soliq xizmati organlarida ro`yxatga olinganliklarini tasdiqlovchi hujjat taqdim etgan taqdirdagina ular uchun hisob-kitob va boshqa hisobvaraqlari ochishlari mumkin va bu hisobvaraqlar ochilganligi haqida ular ochilgan kunning ertasidan kechiktirmay mazkur organga xabar beradilar;

2) xo`jalik yurituvchi sub`ektlar byudjet oldidagi o`z majburiyatlarini bajarganliklari to`grisida davlat soliq xizmati organlarining xulosasi taqdim etilgan taqdirdagina xo`jalik yurituvchi sub`ektlarning hisob-kitob va boshqa hisobvaraqlarini yopishlari mumkin;

3) davlat soliq xizmati organlarining soliq to`lovchi mijozlardan belgilangan muddatda to`lanmagan soliqlar va jarimalarni so`zsiz undirish to`grisidagi farmoyishlarini (inkasso topshiriqlarini) mehnatga doir huquqiy munosabatlardan kelib chiqadigan, alimentlar undirish haqidagi, mualliflik shartnomalari bo`yicha haq to`lashga doir, shuningdek hayot va sogliqqa etkazilgan zararining o`rnini qoplash haqidagi talablarni qondirish uchun hisobvaraqdan pul mablaglari o`tkazilishi yoki berilishini nazarda tutadigan ijro hujjatlari bo`yicha mutanosib ravishda bajaradilar;

4) soliq to'lovchi mijozning mablaglari bo'lsa, uning hisob-kitob yoki boshqa hisobvaragidan mablaglarni hisobdan chiqarish operastiyasi amalga oshirilgan kuni soliqlar va jarima summalarini byudjet daromadiga o'tkazadilar;

5) yuridik shaxslarning so'mdagi mablaglari etishmagan va valyuta hisobvaragida mablaglari mavjud bo'lgan taqdirda, davlat soliq xizmati organlarining taqdimnomasiga ko'ra mazkur valyuta mablaglarini byudjet oldidagi qarzni to'lash uchun zarur bo'lgan hajmda sotuv kunidagi kurs bo'yicha valyuta birjasida so'zsiz tartibda sotadilar;

6) davlat soliq xizmati organlarining yozma talabi bo'yicha soliq to'lovchi mijozlarning hisob-kitob yoki boshqa hisobvaraqlaridan pul mablaglari berish, o'tkazish yoki ularni hisobdan chiqarishga doir barcha operastiyalarni to'xtatib qo'yadilar;

7) davlat soliq xizmati organlarining mansabdor shaxslariga:

- yuridik shaxslarning hisob-kitob yoki boshqa hisobvaraqlari;
- jismoniy shaxslarning depozit va boshqa hisobvaraqlari bo'yicha amalga oshirilgan operastiyalarni tekshirish uchun qonun hujjatlarida belgilangan tartibda yo'l qo'yadilar;

8) davlat soliq xizmati organlarining so'rovnomasiga ko'ra ularga so'ralayotgan davr mobaynida soliq to'lovchi mijozlarning hisob-kitob yoki boshqa hisobvaraqlaridan amalga oshirilgan operastiyalar va ana shu hisobvaraqlarda pul mablaglarining bor-yo'qligi to'grisidagi ma'lumotlarni taqdim etadilar;

9) davlat soliq xizmati organlarining so'rovnomasiga ko'ra eksport-import kontraktlarining ijrosiga doir ma'lumotlarni va qonun hujjatlarida belgilangan boshqa axborotni taqdim etadilar;

10) olti oy mobaynida (savdo va savdo-vositachilik korxonalari esa - uch oy mobaynida) bank hisobvaraqlari bo'yicha pul operastiyalari o'tkazish bilan bogliq moliya-xo'jalik faoliyatini amalga oshirmaganligi munosabati bilan korxonalarining hisobvaraqlari yopilgan sanadan e'tiboran ularning faoliyatni davom ettirishi maqsadga muvofiqligi to'grisidagi masalalarni belgilangan tartibda

ishlab chiqish uchun axborotni ularni hisobga olgan joydagi davlat soliq xizmati organiga uch ish kuni mobaynida taqdim etadilar.

Banklar va boshqa moliya-kredit tashkilotlarining soliq to'lovchi mijozlarning soliqlar, shuningdek jarima summalarini o'tkazish haqidagi topshiriqlarini bajarishni kechiktirishi taqiqlanadi.

Bank va boshqa moliya-kredit tashkilotining aybi bilan soliq to'lovchi mijozning yoki davlat soliq xizmati organining soliqlarni o'tkazish haqidagi topshirigi bajarilmagan (bajarish kechiktirilgan) taqdirda bank va boshqa moliya-kredit tashkilotidan har bir kechiktirilgan kun uchun o'tkazilmagan soliqlar summasining 0,065 foizi miqdorida belgilangan tartibda penya undiriladi.

Davlat soliq xizmati organlarining mansabdor shaxslari xizmat vazifalarini bajarish chogida davlat hokimiyati vakili hisoblanadilar. Davlat soliq xizmati organlari mansabdor shaxslarining soliq haqidagi qonun hujjatlariga rioya qilish xususidagi talablari barcha yuridik va jismoniy shaxslar tomonidan ijro etilishi shart.

Hech kim davlat soliq xizmati organlari mansabdor shaxslarining qonuniy faoliyatiga aralashishga haqli emas. Davlat soliq xizmati organlari mansabdor shaxslarining o'z xizmat vazifalarini bajarishlariga to'sqinlik qilinish, ularning o'z xizmat vazifalarini bajarishlari munosabati bilan ularning sha'ni va qadr-qimmatini haqoratlash, ularga qarshilik ko'rsatish, tahdid qilish, zo'ravonlik qilish yoki ularning hayoti, sogligi va mol-mulkiga tajovuz qilish qonun hujjatlarida nazarda tutilgan javobgarlikka sabab bo'ladi.

4-MAVZU: SOLIQ MUNOSABATLARINI TARTIBGA SOLISHDA SOLIQ MA'MURCHILIGI TIZIMINING AHAMIYATI

- 1. Soliq munosabatlarini tartibga solishda soliq ma'murchiligi tizimining o'rni va ahamiyati.**
- 2. Soliqlar yig'iluvchanligining tutgan o'rni va ahamiyati.**

1.Soliq munosabatlarini tartibga solishda soliq ma'murchiligi tizimining o'rni va ahamiyati.

Mamlakatimizda soliq tizimidagi islohotlarni yanada jonlantirish maqsadida O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Shavkat Mirziyoyevning «Soliq ma'muriyatchiligini tubdan takomillashtirish, soliqlar va boshqa majburiy to'lovlarning yig'iluvchanligini oshirish chora-tadbirlari to'g'risida"gi farmoni qabul qilindi.

Soliq ma'muriyatchiligini amalga oshirishda bir qator muammolar mavjudligi sababli Farmon bilan davlat soliq xizmati organlari tizimini isloh qilishning quyidagi muhim yo'nalishlari belgilandi:

➤ soliq ma'muriyatchiligi jarayoniga zamonaviy axborot-kommunikatsiya texnologiyalari va ilg'or avtomatlashtirilgan tahlil uslublarini keng joriy etish, soliq to'lovchilarga, eng avvalo, tadbirkorlik sub'ektlariga to'g'ridan-to'g'ri muloqotsiz elektron xizmat ko'rsatishga to'liq o'tish;

➤ soliq solish ob'ektlari va soliq solinadigan bazaning o'z vaqtida hamda ishonchli hisobga olinishini ta'minlash, vakolatli organlar va tashkilotlar mansabdor shaxslarining soliq solish masalalari bilan bog'liq bo'lgan ishonchli axborotini o'z muddatida taqdim etish bo'yicha mas'uliyatini oshirish;

➤ soliq majburiyatlarini bajarishda soliq to'lovchilarga har tomonlama ko'maklashish, soliqqa oid huquqbuzarliklar profilaktikasining ta'sirchan mexanizmlarini ishlab chiqish va soliq to'lovchilarning huquqiy madaniyatini oshirish, soliq nazoratini amalga oshirishning zamonaviy uslublarini joriy etish;

➤ makroiqtisodiy ko'rsatkichlar dinamikasi va hududlarning soliq salohiyatini tizimli tahlil qilish orqali soliq solish ob'ektlarini to'liq qamrab olish va soliq solinadigan bazani kengaytirishni ta'minlash bo'yicha samarali tadbirlarni amalga oshirish;

➤ faoliyat ko'rsatmayotgan korxonalarining faoliyatini tiklashga har tomonlama ko'maklashish, past rentabelli va zarar ko'rib ishlayotgan korxonalarining moliyaviy ahvolini sog'lomlashtirish, o'zaro hisob-kitoblar

mexanizmlarini mustahkamlash, soliq qarzi oshishiga yo‘l qo‘ymaslik orqali soliq solinadigan bazani kengaytirish;

➤ soliq solish masalalari, shu jumladan respublika va mahalliy byudjetlar daromadlarini oshirishning qo‘shimcha zaxiralarini aniqlash orqali moliya organlari, manfaatdor vazirlik va idoralar, shuningdek mahalliy davlat hokimiyati organlari bilan hamkorlikni yanada kengaytirish;

➤ kadrlarni tanlash va joy-joyiga qo‘yish, soliq organlarini yuqori ma‘naviy-axloqiy sifatlarga ega malakali xodimlar bilan to‘ldirish bo‘yicha tizimli ishlarni amalga oshirish, shuningdek xodimlar o‘rtasida huquqbuzarliklar profilaktikasini ta‘minlash va ular uchun xizmatni o‘tashning munosib shart-sharoitlarini yaratish.

Farmon bilan soliq organlari va halol soliq to‘lovchilar o‘rtasida ularga joriy soliq solish masalalarini hal qilishda har tomonlama ko‘maklashgan holda kengaytirilgan axborot almashinuvini nazarda tutuvchi soliq nazoratining zamonaviy shakli — soliq monitoringi joriy etilmoqda.

Ilg‘or xorijiy tajribani hisobga olgan holda, yirik xo‘jalik yurituvchi sub‘ektlarga o‘z vaqtida va samarali xizmat ko‘rsatish maqsadida ular bo‘yicha soliq ma‘muriyatchiligi funksiyalari Qoraqalpog‘iston Respublikasi, viloyatlar va Toshkent shahar davlat soliq boshqarmalariga yuklatilmoqda.

Vaqtinchalik moliyaviy qiyinchiliklarga to‘qnash kelgan halol soliq to‘lovchilar — xo‘jalik yurituvchi sub‘ektlarga soliq ta‘tillari berish tarzidagi davlat tomonidan qo‘llab-quvvatlashning yangi shakli nazarda tutilmoqda. Shuningdek soliq to‘lovchi tomonidan ortiqcha to‘langan soliqlar va boshqa majburiy to‘lovlarni qaytarish yoki hisobga olish muddati ikki baravarga qisqartirilmoqda.

Soliq nazoratining to‘g‘ridan-to‘g‘ri muloqotsiz shakllari samaradorligini oshirish maqsadida kameral nazorat natijalari bo‘yicha aniqlangan tafovutlar yuzasidan soliq to‘lovchilar tomonidan asoslar taqdim etilmagan taqdirda, soliqlar va boshqa majburiy to‘lovlar summalarini sud tartibida undirish joriy etilmoqda.

Bundan tashqari, xo‘jalik yurituvchi sub‘ektlar o‘rtasida «sog‘lom raqobat»ni ta‘minlash va «xufiyona biznes» yuritishga barham berish maqsadida:

❖ davlat soliq xizmati organlariga kirim hujjatlarini rasmiylashtirmasdan tovarlarni (ishlarni, xizmatlarni) realizatsiya qiladigan xo‘jalik yurituvchi sub’ektlarning hisobvaraqlari bo‘yicha operatsiyalarni 5 bank kunigacha bo‘lgan muddatga vaqtinchalik to‘xtatib turish vakolati berilmoqda;

❖ soliq organlariga hisob-kitoblar haqidagi ma’lumotlarning onlayn rejimida berilishini ta’minlaydigan nazorat-kassa mashinalarini qo‘llash orqali naqd pul tushumi ustidan avtomatlashtirilgan nazorat tizimi joriy etilmoqda.

Shu bilan bir qatorda, real ish o‘rinlarini legallashtirish uchun davlat soliq xizmati organlariga xo‘jalik yurituvchi sub’ektlar xodimlarining hisobotdagi va haqiqiy soni muvofiqligi ustidan tizimli monitoringni amalga oshirish vazifalari yuklatilmoqda.

Farmon bilan O‘zbekiston Hisob palatasi tuzilmasida O‘zbekiston Davlat byudjetiga tushumlarning to‘liqligini nazorat qilish inspeksiyasi tashkil etilib, uning faoliyati byudjet daromadlarini ko‘paytirish zaxiralarini aniqlash va ularning safarbar etilishini ta’minlash, soliq va bojxona to‘lovlarining yig‘iluvchanlik darajasini tizimli tahlil qilish, Davlat byudjeti daromadlarining prognoz ko‘rsatkichlarining xolisligi va asoslilikini baholash, soliq solish ob’ektlari va soliq solinadigan bazani to‘liq qamrab olish ustidan nazoratni amalga oshirishga yo‘naltiriladi.

Soliq organlari faoliyatiga zamonaviy axborot-kommunikatsiya texnologiyalari joriy etilishini muvofiqlashtirish va soliq to‘lovchilarga interaktiv davlat xizmatlari taqdim etish amaliyotini kengaytirish uchun mas’ul bo‘lgan O‘zbekiston Respublikasi Davlat soliq qo‘mitasi raisining o‘rinbosari lavozimi joriy etilmoqda.

Bundan tashqari, Farmon bilan 37 ta banddan iborat Davlat soliq xizmati organlari faoliyati va soliq ma’muriyatchiligining samaradorligini oshirish bo‘yicha chora-tadbirlar dasturi tasdiqlandi.

Nazarda tutilgan tadbirlarni o‘z vaqtida va samarali amalga oshirish maqsadida Soliq qonunchiligi va soliq ma’muriyatchiligini yanada takomillashtirish bo‘yicha Ishchi komissiya tashkil etildi. Ushbu komissiyaga,

shu jumladan quyidagilarni nazarda tutuvchi normativ-huquqiy hujjatlar loyihalarini ishlab chiqish vazifalari yuklatildi:

- soliq ma'muriyatchiligi va nazoratini tashkil etish tartibi va metodologiyasini tubdan takomillashtirish;
- soliq yukini yanada kamaytirish, bir xil soliq solish ob'ektlariga ega bo'lgan soliqlar va boshqa majburiy to'lovlarni birlashtirish;
- soliq solishning soddalashtirilgan tartibini qo'llash uchun qo'shimcha mezon (oborotning chegaraviy miqdori) joriy etishni va ushbu miqdor oshgan korxonaga, kichik tadbirkorlik sub'ekti maqomini saqlab qolgan holda, qo'shimcha soliq majburiyatlarini belgilash;
- ayrim yakka tartibdagi tadbirkorlar uchun qat'iy belgilangan soliq stavkalarini optimallashtirish;
- halol, shu jumladan ish o'rinlari va mehnatga haq to'lash fondini legallashtiradigan soliq to'lovchilarni rag'batlantirish choralarini joriy etish.

Farmonga muvofiq, 2018 yilning 1 yanvariga qadar tadbirkorlik sub'ektlarini elektron raqamli imzo bilan, shuningdek soliq to'lovchilarga soliq organlarining barcha davlat xizmatlaridan foydalanish imkoniyatini to'liq ta'minlash bo'yicha kompleks chora-tadbirlar amalga oshiriladi.

Farmon qoidalarining amalga oshirilishi soliq ma'muriyatchiligini tubdan takomillashtirishga xizmat qiladi, uning shaffofligini ta'minlaydi, bu esa, shubhasiz, mamlakat iqtisodiyotining barqaror rivojlanishida o'z aksini topadi.

Soliq ma'murchiligining iqtisodiy mohiyatini aniqlashda quyidagi holatlarga e'tibor berish lozim;

a) soliq ma'murchiligi soliq munosabatlarini boshqarish tizimidir.

b) soliq ma'murchiligi davlat soliq siyosatini amalga oshirilishini ta'minlaydi va shunga xizmat qiladi.

v) soliq ma'murchiligi soliq organlari faoliyatini muvofiqlashtirib turadi;

g) soliq ma'murchiligi soliq huquqining qoidalariga asoslanadi, ularni

o'ziga xos tarzda to'ldiradi, uni nazariy va amaliy nuqtai-nazardan soliq mexanizmining o'ziga xos sterjeni sifatida talqin etish mumkin;

d) soliq munosabatlari soliq ma'murchiligi predmetini tashkil etadi;

e) soliq ma'murchiligi mohiyati, konkret holda, u tomonidan bajarilishi mumkin bo'lgan funktsiyalar orqali namoyon bo'ladi.

Soliq ma'murchiligining mohiyatini aniqlashda soliq tizimi tuzilishi va soliq siyosatini tashkil etishning printsiplari muhim rol o'ynaydi. Ushbu printsiplarni uch guruhga bo'lish mumkin:

1) soliqqa tortish jarayonlarini ma'muriy boshqarishni o'zida aks ettiruvchi tashkiliy printsiplar (umumiylik, tenglilik, o'zgaruvchanlik);

2) soliqlarning iqtisodiyotga ta'sirini o'zida ifodalaydigan iqtisodiy printsiplar (samaradorlilik, tejamkorlilik, teng taqsimlanish);

3) soliq munosabatlarining qonun nuqtai nazaridan aniqligini ko'rsatuvchi printsiplar (birlik-yagonalik, barqarorlik, aniqlilik).

Fikrimizcha, soliq ma'murchiligining mazmun-mohiyatini ifodalovchi ta'rifi ushbu jarayonda e'tiborga qaratilishi kerak bo'lgan barchaholatlarni hisobga olishi zarur.

Mamlakat iqtisodiy jihatdan rivojlangan sari, soliqqa tortish uslublari ham o'zgarib boradi, soliq ob'ektlarini aniqlash, soliq to'lovchilarni hisobga olish ishlari doimo nazorat sifatini rivojlanishi talab qilib keladi. Soliq to'lovchilarning qilgan xato va kamchiliklarini nafaqat jazolash, balki soliq qonunlarini ular tomonidan buzilish sabablarini, qonunlarni ularga bo'lgan ta'sirlarini o'rganish hamda shu orqali kelib chiqishi mumkin bo'lgan kamchiliklarni ham tahlil qilish lozimdir. Hech kim faqat soliq to'lash uchun ishlamaydi, bu haqiqat. Korxonalar va tashkilotlar avvalo ishlab chiqaruvchi va xizmat ko'rsatuvchidir, so'ngra esa soliq to'lovchilar bo'lib hisoblanadilar.

Davlat o'zining fiskal siyosatni amalga oshirishda asosiy bir qiyinchilik soliq to'lovchilar tomonidan turli xil yo'llar bilan soliq to'lashdan bo'yin tovlash holatlariga ro'baro' bo'ladi.

2. Soliqlar yig'iluvchanligining tutgan o'rni va ahamiyati.

Har bir mamlakat taraqqiy etib borgani sari soliq ma'murchiligini yanada takomillashtirib borishga intiladi. Bizning davlatimizda ham soliq siyosatidagi qator qonunchilik normalari qayta ishlab chiqilib amaliyotga joriy etilmoqda va bu jarayon hali to'liq o'z nihoyasiga etganicha yo'q. Yani soliqlarning undirilish mexanizmi murakkabligi, soliq solish tartibining uzilishlari, soliq munosabatlari ob'ektlari, sub'ektlari o'rtasidagi aloqalarning to'la qonun doirasida emasligi soliq siyosatini yanada takomillashtirib yangicha qiyofada yuzaga chiqishiga asos bo'lmoqda. Jumladan, O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2018 yil 29 iyundagi "O'zbekiston Respublikasi soliq siyosatini takomillashtirish kontseptsiyasi to'g'risida"gi PF-5468 sonli farmoni bo'yicha soliq ma'murchiligi borasida yanada yangi o'zgarishlar boshlandi. Soliq munosabatlarida soliq ma'murchiligi sub'ektlari masalalari bo'yicha ham alohida to'xtalib o'tilgan. Soliq to'lovchilarga tushadigan soliq yukining og'irligi, soliq to'lovchilar tomonidan mehnatga haq to'lash fondiga ajratmalar to'lashdan qochish holatlari (ya'ni soliq to'lashdan bo'yin tovlash) mavjudligining o'ziyoq soliq ma'murchiligi sohasida soliq munosabatlari sub'ektlariga alohida to'xtalishga sabab bo'la oladi.

Ijtimoiy-iqtisodiy rivojlanishning moliyaviy asoslari shakllanishiga ijobiy ta'sir etishning moliyaviy usullaridan biri soliqlar yig'iluvchanligi darajasini oshirish va soliqlarni undirishda byudjetdan qarzdorlik darajasini kamaytirishdir. Bugungi kunda ko'plab munozaralarga sabab bo'layotgan soliq tizimi modernizatsiyasining alohida bir yo'nalishi sifatida soliq ma'muriyatchiligining ushbu yo'nalishiga oid munosabatlarni o'rganish muhim ahamiyatga ega. O'zbekiston Respublikasining «Davlat soliq xizmati to'g'risida»gi Qonunida «Davlat soliq xizmati organlari soliqlar va boshqa majburiy to'lovlarning byudjetga to'liq va o'z vaqtida tushishini ta'minlash maqsadlarida tuziladi»¹⁴ deyilgan. Shunga ko'ra, ular soliq nazoratini amalga oshiradilar. Bugungi kunda soliq organlarining funktsiyalari, vaqolatlari va tuzilmasi zamonaviy talablarga muvofiq takomillashtirilmog'i zarur, ular fiskal-moliya organlari tuzilmasida, eng avvalo, soliq qonunchiligiga rioya etilishini nazorat qilish, Davlat byudjetining

---

¹⁴Ўзбекистон Республикасининг 29.08.1997 даги «Давлат солиқ хизмати тўғрисида»ги Қонуни 1-моддаси

daromad qismini barqaror shakllantirishning belgilangan topshiriqlarini bajarish masalalarida hali etakchi o'rinni egallagani yo'q. Soliq to'lovchilarning faoliyatiga vaqolatli organlarning ko'p aralashishi, tekshirishlarni amalga oshirish orqali ularning erkinliklarini bo'g'ib qo'yib, asosiy faoliyatiga o'zining salbiy ta'sirini ko'rsatmokda.

Mamlakatimizda iqtisodiyotni yanada rivojlantirish va diversifikatsiyalashtirish bosqichida davlat moliyasini isloh etish borasida amalga oshirilayotgan islohotlar hozirgi kunda muhim ahamiyat kasb etadi.

Ma'lumki, soliq tizimini isloh qilishning ustuvor yo'nalishlari, iqtisodiyotni davlat tomonidan tartibga solishda fiskal va monetar siyosatning o'rni, nodavlat notijorat tashkilotlari va fuqarolik jamiyati institutlarini moliyalashtirishning zamonaviy yo'nalishlari, moliyaviy tizim va resurslarni boshqarishning ilg'or horij tajribasidan respublikamizda foydalanish masalalari hozirgi kunda dolzarb masalalardan biri sanaladi.

Mamlakatimizda soliq tizimini takomillashtirish hamda soddalashtirish bo'yicha tizimli ishlar amalga oshirilmoqda. Natijada soliq ma'muriyatchiligi shaffofligini ta'minlash, soliq to'lovchilarning huquqiy savodxonligini oshirish, kichik biznes va xususiy tadbirkorlikni ishonchli himoya qilish borasida muayyan yutuqlarga erishilmoqda.

Jumladan, bu yo'nalishda soliq tizimini takomillashtirish jarayonida xo'jalik yurituvchi subektlarga nisbatan soliq yukini izchil kamaytirish maqsadida, eng avvalo, ularning daromadlaridan undiriladigan bevosita soliqlarning salmog'ini kamaytirish muhim ahamiyat kasb etadi. Albatta, soliq yukini kamaytirish natijasida korxonalarda o'z ixtiyorida qoladigan mablag'lardan ishlab chiqarishni zamonaviylashtirish, uning samaradorligini oshirish maqsadida investitsiya faoliyatini kengaytirish hamda hodimlar mehnatini yanada rag'batlantirish imkoni paydo bo'lmoqda.

Shuningdek, soliq tizimini soddalashtirish va soliqlarni bir xillashtirish bo'yicha amalga oshirilayotgan qator chora-tadbirlar, o'z navbatida, korxonalarining buxgalteriya hodimlarini soliqlarni hisoblash va to'lash ishlarini

soddalashtirishga hamda soliq majburiyatlarining bajarilishini samarali nazorat qilishga yordam beradi.

Ta'kidlash lozimki, bu boradagi islohotlarni izchil davom ettirish va yanada jadallashtirish bugungi kunning eng muhim vazifalaridan biridir. Binobarin, zamonaviy talablarga javob beradigan soliq tizimi – iqtisodiyotni jadal rivojlantirish, tadbirkorlik faoliyati uchun qulay sharoitlar yaratish, investitsiya muhitini yaxshilash hamda ishlab chiqarish va xizmat ko'rsatish ko'lamini kengaytirishning asosiy shartlaridan biri hisoblanadi.

O'tgan davr mobaynida tadbirkorlik subektlarida tekshirishlarni va ularning faoliyatiga asossiz aralashishlarni qisqartirish bo'yicha bir qator qonun hujjatlari qabul qilindi.

Tadbirkorlik subektlari faoliyatini rejadan tashqari va muqobil tekshirishlar bekor qilindi, hisobotlarning shakli va topshirish muddatlari soddalashtirildi.

Shu bilan birga, soliq ma'muriyatchiligi sohasida, jumladan, soliqlar va boshqa majburiy to'lovlarni yig'ishda, soliq solinadigan bazani kengaytirishda va soliq to'lovchilarning huquqiy madaniyatini oshirishda muayyan muammolar mavjudligi va bu esa o'z navbatida, mamlakatni ijtimoiy-iqtisodiy rivojlantirish dasturlarini moliyalashtirishning barqaror manbalarini ta'minlashga salbiy ta'sir ko'rsatmoqda.

2017-2021 yillarda O'zbekiston Respublikasini yanada rivojlantirish bo'yicha Harakatlar strategiyasining uchinchi ustuvor yo'nalishi sifatida iqtisodiyotni rivojlantirish va liberallashtirish belgilangan bo'lib, "Xalq bilan muloqot va inson manfaatlarini yili" Davlat dasturida soliq ma'muriyatchiligi sifati va samaradorligini yaxshilash, tadbirkorlikni rivojlantirishga ko'maklashish maqsadida soliqqa tortishni takomillashtirishga alohida e'tibor qaratilgan. Mazkur vazifalarni to'laqonli bajarish hamda mamlakatda tadbirkorlikni rivojlantirish va horijiy investitsiyalarni jalb qilish uchun qulay shart-sharoitlarni yaratish, soliq yukini kamaytirish orqali soliq solinadigan bazaning kengaytirishga erishish maqsadida qator farmon va qarorlar qabul qilindi. Jumladan, O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2017 yil 1 avgustdagi "Davlat soliq xizmati organlari

faoliyatini yanada takomillashtirish chora-tadbirlari to'g'risida"gi PQ-3168-sonli Qarori, O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining 2017 yil 28 avgustdagi "Davlat soliq xizmati organlari faoliyatini huquqiy tartibga solishni yanada takomillashtirish to'g'risida"gi 677-sonli qarori tasdiqlandi.

Soliq ma'murchiligining muhim funktsiyalaridan biri bu soliqlarning yig'iluvchanlik darajasini taminlash hisoblanadi. Soliqlarning yig'iluvchanligi esa byudjetga soliq tushumlarining o'z vaqtida tushishini ta'minlashning qay darajada ekanligini bildiradi. Ma'lumki, soliq tushumlarining miqdori har yili davlat byudjeti daromadlari rejalashtirilayotgan vaqtda aniqlanadi. Bu jarayon moliyaviy rejalashtirishning aniqlilik darajasiga bog'liq bo'ladi.

Soliqlarning yig'iluvchanligi deganda soliq to'lovchilar tomonidan to'lanishi lozim bo'lgan soliqlar va boshqa majburiy to'lovlarning byudjetga o'z vaqtida va bir maromda tushishini ta'minlash jarayoni tushuniladi.

Byudjetga rejalashtirilgan soliq tushumlari ijrosida hakikatda kelib tushgan to'lovlar soliq yig'iluvchanligi darajasini, rejaga etmagan qismi esa soliqlar bo'yicha byudjetga bokimanda darajasini ifodalaydi.

Byudjetga boqimanda qarzdorliklar sabablari turlicha bo'lib, ularga bir qator omillar ta'sir qiladi. Ular jumlasiga quyidagilar kiradi:

- Byudjet daromadlarining to'g'ri rejalashtirilishi. Agar byudjet daromadlari to'g'ri rejalashtirilgan bo'lsa soliq tushumlarining kelib tushishi bilan byudjet daromadlari o'rtasida bog'liqlik mavjud bo'ladi va soliqlarning yig'iluvchanligi ta'minlanadi.
- Soliq tushumlarining byudjetga tushish jarayonining prognoz qilinishi. Ushbu omil eng muhimlaridan biri bo'lib, soliq tushumlarining byudjetga tushish jarayoni qanchalik ob'ektiv prognoz qilingan bo'lsa, soliqlarning yig'iluvchanlik darajasi ham shuncha oshadi. Byudjet daromadlari rejalashtirilayotganda soliq tushumlarining prognoziga tayaniladi, agar soliq tushumlari noto'g'ri darajada prognoz qilingan bo'lib, unga asoslangan holda byudjet daromadlari rejalashtirilsa, soliq tushumlarining kelib tushishi va byudjet daromadlarining miqdori o'rtasida manfiy farq yuzaga keladi.

- Soliq to'lovchilarning soliq potentsialining to'g'ri aniqlanganligi. Soliq to'lovchilarning soliq potentsialini baholash, ya'ni ularning zimmasiga yuklatilgan soliq to'lovlarini to'lay olish darajasini baholash, o'z navbatida soliqlarni prognoz qilish darajasiga ta'sir qiladi, provardida esa byudjet daromadlarini rejalashtirish jarayoniga ta'sir qiladi. Shu jihatdan olganda soliq to'lovchilarning soliq potentsialini to'g'ri aniqlash soliqlarning yig'iluvchanligiga ta'sir etuvchi muhim omillardan biri bo'lib hisoblanadi.
- Soliq to'lovchilar soliq madaniyatining rivojlanganlik darajasi. Byudjetga soliq tushumlarining bir maromda kelib tushishi ko'pincha soliq to'lovchilarning soliq madaniyati darajasiga ham bog'liq bo'ladi. Soliq madaniyatining rivojlanganligi o'z navbatida soliq boqimandaligining kamayishiga ijobiy ta'sir qiladi. Soliq to'lovchilar tomonidan o'zlariga yuklatilgan soliq to'lovlarini to'g'ri anglab etgan holda to'lab borishi, soliq hisobotlarini o'z vaqtida taqdim etishi, soliqni to'lashdan bo'yin tovlamasligi soliqlarning yig'iluvchanligini oshirishga xizmat qiladi.
- Soliq to'lovchilar tomonidan soliq to'lovlarini to'lash jarayonini rejalashtirishni to'g'ri tashkil etish darajasi. Soliqlarning byudjetga o'z vaqtida tushishi ko'p jihatdan soliq to'lovchilar tomonidan soliq majburiyatlarini bajarishni to'g'ri tashkil etish, ya'ni soliqlarni o'z vaqtida to'lashni tashkil etishni rejalashtirish soliq tushumlarining byudjetga tushish jarayonini ta'minlaydi, soliq to'lovchilarning byudjet oldidagi qarzdorligini kamaytirishga imkon yaratadi. Chunki, soliq tushumlarini to'lashni rejalashtirish soliq to'lovchilarning soliq majburiyatlariga teng ravishda moliyaviy manbalarni shakllantirishni ham taqozo etadi. Soliq to'lovchilar tomonidan to'lanishi lozim bo'lgan soliq to'lovlari uchun moliyaviy manbalarni rejalashtirish bir tomondan soliq boqimandalikni kamaytirsam boshqa tomondan soliqlarni to'lamaganlik uchun moliyaviy va boshqa jarimalarni to'lashning oldi olinadi.
- Soliq undirishga xizmat qiluvchi moliya-kredit organlarining faoliyati samaradorligi. Soliq tushumlarining yig'iluvchanligi yuqorida qayd etib o'tilganlardan tashqari soliq undirishga xizmat qiluvchi organlar, jumladan, bank

muassasalari, bojxona organlari hamda mahallalarning soliqlarni byudjetga o'tkazib berish borasidagi faoliyatiga ham bog'liqdir.

Soliq kodeksi, boshqa qonunosti hujjatlarda soliq yig'iluvchanligiga ta'rif berilmagan hamda soliq yig'iluvchanligini aniqlash tartibi belgilanmagan. Shu bilan birga, iqtisodiy adabiyotda soliq yig'iluvchanligini ta'riflashda yagona yondashuv yo'qligini ko'rishimiz mumkin. Tahlillar ko'rsatishicha, iqtisodiy adabiyotda soliq yig'iluvchanligini nazariy asoslashda bir necha ilmiy yondoshuvlar mavjud:

Birinchi yondashuvda ¹⁵ «soliq yig'iluvchanligi» soliqning fiskal funktsiyasidan foydalanish samaradorligi ko'rsatkichi sifatida tushuniladi. Mazkur tushunchani amaldagi qonunchilik asosida belgilanadigan soliq majburiyatlarining bajarilish to'liqligi sifatida ishonarli ta'riflash va ma'lum davrda soliq majburiyatlari miqdoriga kelib tushadigan soliq to'lovlari miqdori nisbati tarzida ifodalash mumkin.

Ikkinchi yondashuv ¹⁶ tarafdorlari soliq yig'iluvchanligi mohiyatini soliq organlari faoliyatining reyting ko'rsatkichi sifatida asoslaganlar. Ushbu ko'rsatkich soliq to'lovlari haqiqatdagi tushumlari miqdorini o'rganilayotgan davrning eng ko'p miqdoriga bo'lish yo'li bilan hisob-kitob qilinadi. «Soliqlarning yuz foiz yig'iluvchanligi» tushunchasining o'zi ma'lum darajada shartli. Bu shartni to'liq amalga oshirishning imkoniyati yo'q, chunki amaliyotda yil davomida soliqqa tortiladigan daromad va boshqa ob'ektlarning umumiy miqdorini soliqqa tortish bazalarini rejalashtirishdagi statistik xatolar, soliq to'lovchilarning soliqni to'lashdan bo'yin tovlashi, soliq imtiyozlarining joriy etilishi tufayli to'g'ri aniqlashning iloji yo'q. Ushbu holatlar soliq yig'iluvchanligi darajasini faqat makrodarajada, ya'ni respublika, viloyat va tuman doirasida aniqlash zarurligini asoslaydi, chunki mikrodarajada, korxonada darajasida soliq yig'iluvchanligini

---

¹⁵ Муталимова П.М. Урегулирование налоговой задолженности: комплексное решение // Российское предпринимательство. 2012. №22 (220). – с. 190-194; Гираев В.К. Комплексный подход к урегулированию налоговой задолженности // Казанская наука. 2013. №3. - с. 44-46 .

¹⁶ ¹Савинов И.Т. Налоговая задолженность: проблемы администрирования и пути регулирования // Региональные проблемы преобразования экономики. 2013. №3 (37). – с.210-213; Сиражудинова С.И. Повышение эффективности налогового администрирования на современном этапе. Автореферат дис. На соиск. уч. степ. к.э.н.. Владикавказ, 2017, с.7.

aniqlash mantiqiy jihatdan olib qaralganda maqbul emas. Binobarin, korxonada miqyosida soliq yig'iluvchanligi darajasini aniqlashga nisbatan to'langan soliqlar miqdorini yoki unga teskari tushuncha bo'lgan soliq qarzdorligi miqdorini aniqlash ma'qulroq.

Soliq to'lovchilarning huquq va manfaatlarini kengaytirish, ularga keng imkoniyatlar yaratib berish hamda mavjud tekshirishlarni sonini keskin qisqartirish maksadida, Hukumatimiz tomonidan qator qaror va farmonlar ishlab chiqildi.

Soliq ma'muriyatchiligi sohasida, jumladan, soliqlar va boshqa majburiy to'lovlarni yig'ishda, soliq solinadigan bazani kengaytirishda va soliq to'lovchilarning huquqiy madaniyatini oshirishda muayyan muammolar mavjudligi va bu esa o'z navbatida, mamlakatni ijtimoiy-iqtisodiy rivojlantirish dasturlarini moliyalashtirishning barqaror manbalarini ta'minlashga salbiy ta'sir ko'rsatmoqda.

Soliq tizimining samaradorligi va soha hodimlarining soliq to'lovchilarga sifatli xizmat ko'rsatishi, albatta, kadrlarni tanlash va joy-joyiga qo'yish, soliq organlarini ma'naviy-axloqiy jihatdan yuqori malakali hodimlar bilan to'ldirish bo'yicha tizimli ishlarni amalga oshirish, shuningdek, ular o'rtasida huquqbuzarliklar profilaktikasini ta'minlash hamda ular uchun xizmatni o'tashning munosib shart-sharoitlarini yaratishni talab etadi.

Soliq ma'muriyatchiligi sohasida, shu jumladan soliqlar va boshqa majburiy to'lovlarni yig'ish, soliq solinadigan bazani kengaytirish va soliq to'lovchilarning huquqiy madaniyatini oshirishda muayyan muammolarning mavjudligi mamlakatning ijtimoiy-iqtisodiy rivojlanishi dasturlarini moliyalashtirishning barqaror manbalarini ta'minlashga salbiy ta'sir ko'rsatayotganligi sababli 2017 yilning iyul oyida O'zbekiston Respublikasi Prezidentining "Soliq ma'muriyatchiligini tubdan takomillashtirish, soliqlar va boshqa majburiy to'lovlarning yig'iluvchanligini oshirish chora-tadbirlari to'g'risida"gi PF-5116 sonli Farmoni qabul qilindi¹⁷. Mazkur Farmonda soliq ma'muriyatchiligini takomillashtirish va soliqlarning yig'iluvchanligini oshirish bo'yicha davlat soliq

---

¹⁷Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2017 йил 18 июльдаги "Солиқ маъмуриятчилигини тубдан такомиллаштириш, солиқлар ва бошқа мажбурий тўловларнинг йиғилувчанлигини ошириш чора-тадбирлари тўғрисида"ги ПФ-5116 сонли Фармони

xizmati organlari tizimini isloh etishning muhim yo'nalishlari etib quyidagi 7 ta vazifa belgilab berildi:

1. Soliq ma'muriyatchiligi jarayoniga zamonaviy axborot-kommunikatsiya texnologiyalari va ilg'or avtomatlashtirilgan tahlil uslublarini keng joriy etish, soliq to'lovchilarga, eng avvalo, tadbirkorlik sub'ektlariga to'g'ridan-to'g'ri muloqotsiz elektron xizmat ko'rsatishga to'liq o'tish;

2. Soliq solish ob'ektlari va soliq solinadigan bazaning o'z vaqtida hamda ishonchli hisobga olinishini ta'minlash, vaqolatli organlar va tashkilotlar mansabdor shaxslarining soliq solish masalalari bilan bog'liq bo'lgan ishonchli axborotni o'z muddatida taqdim etish bo'yicha mas'uliyatini kuchaytirish;

3. Soliq majburiyatlarini bajarishda soliq to'lovchilarga har tomonlama ko'maklashish, soliqqa oid huquqbuzarliklar profilaktikasining ta'sirchan mexanizmlarini ishlab chiqish va soliq to'lovchilarning huquqiy madaniyatini oshirish, soliq nazoratini amalga oshirishning zamonaviy uslublarini joriy etish;

4. Makroiqtisodiy ko'rsatkichlar dinamikasi va hududlarning soliq salohiyatini tizimli tahlil qilish orqali soliq solish ob'ektlarini to'liq qamrab olishni ta'minlash va soliq solinadigan bazani kengaytirish bo'yicha samarali chora-tadbirlarni amalga oshirish;

5. Faoliyat ko'rsatmayotgan korxonalarining faoliyatini tiklashga har tomonlama ko'maklashish, past rentabelli va zarar ko'rib ishlayotgan korxonalarining moliyaviy ahvolini sog'lomlashtirish, o'zaro hisob-kitoblar mexanizmlarini mustahkamlash, soliq qarzi oshishiga yo'l qo'ymaslik orqali soliq solinadigan bazani kengaytirish;

6. Soliq solish masalalarida, shu jumladan respublika va mahalliy byudjetlar daromadlarini oshirishning qo'shimcha zaxiralarini aniqlash orqali moliya organlari, manfaatdor vazirlik va idoralar, shuningdek mahalliy davlat hokimiyati organlari bilan hamkorlikni yanada kengaytirish;

7. Kadrlarni tanlash va joy-joyiga qo'yish, soliq organlarini ma'naviy-axloqiy jihatdan yuqori malakali hodimlar bilan to'ldirish bo'yicha tizimli ishlarni

amalgga oshirish, shuningdek hodimlar o'rtasida huquqbuzarliklar profilaktikasini ta'minlash va ular uchun xizmatni o'tashning munosib shart-sharoitlarini yaratish.

Shuningdek, 2018 yildan boshlab "halol soliq to'lovchi" tushunchasi amaliyotga joriy qilindi, ya'ni xo'jalik yurituvchi sub'ekt tomonidan soliqlar va boshqa majburiy to'lovlar o'z vaqtida va to'liq miqdorda muntazam to'lab kelinganda ularga belgilangan tartibda soliq ta'tillarini joriy qilish va ularni rag'batlantirish chora-tadbirlarini joriy etish belgilandi.

2-BO'LIM. "SOLIQ MAMURCHILIGINING RIVOJLANISH BOSQICHLARI MEXANIZMI"

5-MAVZU: SOLIQ TO'LOVCHILAR VA SOLIQ OB'YEKTLARTINI HISOBGA OLISH TIZIMI

1. Soliq to'lovchilarni hisobga olish.

2. Soliq solish obyektlarini va soliq solish bilan bog'liq obyektlarni hisobga olish.

3. Soliq solish obyektlari va soliq solish bilan bog'liq obyektlarning hisobini yuritish.

1. Soliq to'lovchilarni hisobga olish.

Davlat soliq xizmati organlari soliq to'lovchilarning hisobini yuritadi. Soliq to'lovchilarning hisobini yuritish ularni hisobga qo'yish va ular to'g'risidagi hisob ma'lumotlarini yuritish orqali amalga oshiriladi. Soliq to'lovchi hisobga qo'yilayotganda unga soliq to'lovchining identifikatsiya raqami beriladi hamda soliq to'lovchi to'g'risidagi hisobga qo'yish ma'lumotlari O'zbekiston Respublikasi soliq to'lovchilarining yagona reestriga kiritiladi. O'zbekiston Respublikasi soliq to'lovchilarining yagona reestri O'zbekiston Respublikasi Davlat soliq qo'mitasi tomonidan yuritiladi. Davlat soliq xizmati organi tomonidan soliq to'lovchiga berilgan identifikatsiya raqami berilganligi to'g'risidagi guvohnoma yoki soliq to'lovchi bir vaqtning o'zida davlat soliq xizmati organlarida va davlat statistikasi organlarida hisobga qo'yilgan holda davlat

ro'yxatidan o'tkazilgan taqdirda, davlat ro'yxatidan o'tkazilganlik to'g'risidagi guvohnoma soliq to'lovchining hisobga qo'yilganligini tasdiqlovchi hujjatdir. Soliq to'lovchining identifikatsiya raqami muayyan soliq to'lovchi hisobga qo'yilganda unga beriladigan raqamdir. Soliq to'lovchining identifikatsiya raqami o'zgaraydi va bekor qilinganidan keyin boshqa soliq to'lovchiga berilmaydi. Identifikatsiya raqami bir marta beriladi va faqat yuridik shaxsning tugatilishi, jismoniy shaxsning vafoti yoki boshqa mamlakatga ko'chib ketishi munosabati bilan, ushbu voqealar ro'y bergandan keyin uch yil o'tgach, bekor qilinishi mumkin. Soliq to'lovchilarga identifikatsiya raqamlarini berish Vazirlar Mahkamasining 1997 yil 11 martdagi 130-son qarori bilan tasdiqlangan «O'zbekiston Respublikasida soliq to'lovchilarning identifikatsiya raqamlarini berish va qo'llash tizimi to'g'risida»gi nizomga asosan O'zbekiston Respublikasi soliq to'lovchilarining identifikatsiya raqamlari yagona reestrini shakllantirish; soliq to'lovchilarni hisobga olishni tartibga solish; soliqlarning byudjetga tushishini hisobga olish va soliq organlarining o'zaro hamkorligi bo'yicha ma'lumotlarni komp'yuterda ishlashni joriy etish; soliq qonunchiligiga rioya etilishi bo'yicha axborotlarning yaxlitligi va ishonchliligi ko'p tomonlama tekshirilishi, nazorat qilinishini tashkil etish; soliq organlari bilan davlat xokimiyati va boshqaruvining boshqa organlari, bank muassasalari va moliyaviy tuzdagi, shuningdek, ko'char va ko'chmas mulk bo'yicha operatsiyalarni amalga oshiruvchi boshqa tashkilotlar o'rtasida axborot ayirboshlashni birxillashtirish; daromadlarni, to'langan soliqlarni va xo'jalik yurituvchi subyektlar, shu jumladan, jismoniy shaxslar tomonidan ijtimoiy va boshqa sug'urta bo'yicha davlat jamg'armalariga to'lovlarni hisobga olishni birxillashtirishni ta'minlashga qaratilgan. Identifikatsiya raqami soliq to'lovchining barcha soliq majburiyatlari va barcha ijtimoiy huquqlari bo'yicha yagona hisoblanadi, uning davlat hokimiyati va nazorat organlari bilan davlat ijtimoiy sug'urtasi hamda boshqa sug'urta jamg'armalaridan to'lovlar (mablag'lar) olish bo'yicha barcha o'zaro munosabatlarida qo'llanadi va o'zgartirilmaydi. Soliq to'lovchining identifikatsiya raqami quyidagilarda albatta yozib qo'yilishi kerak: yuridik va jismoniy

shaxslarning davlat ro'yxatidan o'tkazilganligi to'g'risidagi guvohnomada, ro'yxatdan o'tkazish davlat soliq xizmati organlarida va davlat statistikasi organlarida ularni hisobga qo'yish bilan bir vaqtda amalga oshiriladi; faoliyatning ayrim turlari bilan shug'ullanishga doir litsenziyasida; cheklardan tashqari, pul bilan hisob-kitob qilinadigan to'lov hujjatlarida, shuningdek ularning elektron shaklida; davlat soliq xizmati organlariga taqdim etiladigan moliyaviy va soliq hisoboti hujjatlarida; yuridik va jismoniy shaxslar tomonidan tuziladigan xo'jalik, fuqarolik-huquqiy hamda mehnat shartnomalarida; yuridik shaxslar va yakka tartibdagi tadbirkorlar bitimlar tuzganligini belgilovchi yoki tasdiqlovchi hujjatlarda, shu jumladan hisobvaraqa-fakturalar hamda transport hujjatlarida; yuridik shaxslar va yakka tartibdagi tadbirkorlarda qiymat ifodasiga ega bo'lgan moliyaviy, mulkiy hamda boshqa majburiyatlar yuzaga kelganligini, shuningdek ularning bajarilishini belgilovchi yoki tasdiqlovchi hujjatlarda. Soliq to'lovchining identifikatsiya raqami to'qqizta raqamli belgidan iboratdir, dastlabki 8 raqam soliq to'lovchining o'z raqami, oxirgi raqam esa nazorat sonini tashkil etadi. Shunday qilib, soliq to'lovchining identifikatsiya raqami tuzilishi quyidagicha ko'rinishga ega bo'ladi: Soliq to'lovchining identifikatsiya raqamini kodlashtirish uchun seriyali tartib usulidan foydalanadi. Bunda soliq to'lovchilarning identifikatsiya raqamlari barcha to'plami soliq to'lovchilarning tiplarini aniqlashtiruvchi ikki turkumlash guruhiga: jismoniy va yuridik shaxslarga ajratilgan. Ushbu maqsadlarda quyidagi kodlardan foydalanilishi kerak: 20000000Xdan 29999999Xgacha — yuridik shaxslar uchun; 40000000Xdan 79999999Xgacha — jismoniy shaxslar uchun; bunda X-soliq to'lovchining identifikatsiya raqami sonlari izchilligi to'g'riligini nazorat qiluvchi son, ushbu son O'zbekiston Respublikasi Davlat soliq qo'mitasida komp'yuter tomonidan soliq to'lovchiga identifikatsiya raqami berish jarayonida muayyan algoritm bo'yicha shakllantiriladi. Zarurat bo'lganda, kodlashtirish tizimi imkoniyatlarini kengaytirish maqsadida quyidagi kodlar zaxira qilingan: 00000000Xdan 19999999Xgacha; 30000000Xdan 39999999Xgacha; 80000000Xdan 99999999Xgacha. Soliq to'lovchi sifatida quyidagilar hisobga qo'yiladi: yuridik

shaxslar — O'zbekiston Respublikasining rezidentlari o'zlari joylashgan yerdagi (pochta manzilidagi) davlat soliq xizmati organida; yuridik shaxsning soliq majburiyatini mustaqil ravishda bajaradigan alohida bo'linmalari — alohida bo'linmaning joylashgan yeridagi yoki faoliyatni amalga oshirayotgan joyidagi davlat soliq xizmati organida; jismoniy shaxslar — O'zbekiston Respublikasining rezidentlari jismoniy shaxsning yashash joyidagi davlat soliq xizmati organida; yuridik shaxslar — O'zbekiston Respublikasida faoliyatni doimiy muassasa orqali amalga oshirayotgan O'zbekiston Respublikasining norezidentlari — doimiy muassasaning joylashgan yeridagi va (yoki) faoliyatni amalga oshirayotgan joyidagi davlat soliq xizmati organida; mol-mulk solig'i va yer solig'i to'lovchilar bo'lgan yuridik va jismoniy shaxslar — O'zbekiston Respublikasining norezidentlari — soliq solish obyekti joylashgan yerdagi davlat soliq xizmati organida. Soliq to'lovchida u hisobga qo'yilganidan keyin yer solig'i, molmulk solig'i yoki suv resurslaridan foydalanganlik uchun soliq to'lash bo'yicha majburiyati hisobga qo'yilgan joydan tashqarida yuzaga kelgan taqdirda, soliq to'lovchi soliq solish obyekti joylashgan yerdagi davlat soliq xizmati organida obyekt bo'yicha hisobga qo'yilishi kerak. Bir vaqtning o'zida davlat soliq xizmati organlarida va davlat statistikasi organlarida hisobga qo'yilgan holda davlat ro'yxatidan o'tkaziladigan yuridik va jismoniy shaxslar davlat ro'yxatidan o'tkazilgan joyda qonun hujjatlarida belgilangan tartibda hisobga qo'yilishi kerak. Yuridik shaxslar — O'zbekiston Respublikasining rezidentlari davlat ro'yxatidan o'tkazilgan kundan e'tiboran o'n kun ichida davlat soliq xizmati organiga hisobga qo'yish to'g'risidagi arizani taqdim etishi shart. Arizaga yuridik shaxs davlat ro'yxatidan o'tkazilganligini tasdiqlovchi hujjatning ko'chirma nusxasi ilova qilinadi. Jismoniy shaxslar — O'zbekiston Respublikasining rezidentlari soliq solish obyekti vujudga kelgan kundan e'tiboran o'n kun ichida ushbu Kodeksga muvofiq davlat soliq xizmati organiga hisobga qo'yish to'g'risidagi arizani taqdim etishi shart. Masalan, fuqaro A.Axmedov Olmazor tumanidan uy-joy sotib oldi. U o'n kunlik myddat ichida Olmazor tuman soliq inspeksiyasiga hisobga qo'yish to'g'risidagi arizani taqdim etishi shart. Yuridik shaxslar — O'zbekiston

Respublikasida faoliyatni doimiy muassasa orqali amalga oshirayotgan O'zbekiston Respublikasining norezidentlari mazkur faoliyatni amalga oshirish boshlangan kundan e'tiboran bir yuz sakson uch kundan kechiktirmasdan davlat soliq xizmati organiga doimiy muassasa sifatida hisobga qo'yish to'g'risidagi arizani taqdim etishi shart. Doimiy muassasa orqali faoliyatni amalga oshirayotgan yuridik shaxsning — O'zbekiston Respublikasi norezidentining hisobga qo'yish to'g'risidagi arizasiga shartnoma yoki yuridik shaxs — O'zbekiston Respublikasining norezidenti nomidan O'zbekiston Respublikasida ish yuritish uchun berilgan ishonchnoma, shuningdek majburiyatlarining bajarilishi doimiy muassasa tashkil topishiga olib keladigan shartnoma mavjud bo'lsa, shu shartnoma ilova qilinadi. Yer solig'i, shuningdek ko'chmas mulkka taalluqli qismida molmulk solig'i to'lovchilari bo'lgan yuridik va jismoniy shaxslar — O'zbekiston Respublikasi norezidentlari yer uchastkasiga, ko'chmas mulkka bo'lgan huquq davlat ro'yxatidan o'tkazilgan kundan e'tiboran o'n kun ichida davlat soliq xizmati organiga hisobga qo'yish to'g'risidagi arizani taqdim etishi shart. Arizaga unda ko'rsatilgan ma'lumotlarni tasdiqlovchi hujjatlar ilova qilinadi. Davlat soliq xizmati organi hisobga qo'yish to'g'risidagi ariza va unga ilova qilingan hujjatlar asosida soliq to'lovchiga soliq to'lovchining identifikatsiya raqamini beradi, soliq to'lovchi haqidagi hisobga qo'yish ma'lumotlarini O'zbekiston Respublikasi soliq to'lovchilarining yagona reestriga kiritadi va tegishli ariza berilgan kundan e'tiboran uch kundan kechiktirmay kundan kechiktirmay soliq to'lovchi hisobga qo'yilganligi to'g'risida guvohnoma beradi.

2.Soliq solish obyektlarini va soliq solish bilan bog'liq obyektlarni hisobga olish.

Soliq solish obyektlarini va soliq solish bilan bog'liq obyektlarni hisobga olish davlat soliq xizmati organi tomonidan har bir soliq to'lovchi bo'yicha hamda u to'layotgan barcha soliqlar va boshqa majburiy to'lovlar bo'yicha, soliq solish obyektlari hamda soliq solish bilan bog'liq obyektlar to'g'risidagi ma'lumotlar bazasini shakllantirish va yuritish, shu jumladan elektron shaklda shakllantirish va yuritish orqali amalga oshiriladi. Soliq solish obyektlari va soliq solish bilan

bog'liq obyektlar to'g'risidagi ma'lumotlar bazasi soliq to'lovchi tomonidan taqdim etilgan moliyaviy va soliq hisobotlarining ma'lumotlari, Soliq to'lovchilarning majburiyatlari yuzaga kelganligi to'g'risida axborot taqdim etadigan organlar va tashkilotlartomonidan taqdim etiladigan ma'lumotlar, shuningdek davlat soliq xizmati organlari boshqa manbalardan to'plagan, shu jumladan soliq tekshiruvlari vaqtida to'plagan axborotlar asosida shakllantiriladi. Soliq solish obyektlari hamda soliq solish bilan bog'liq obyektlar to'g'risidagi ma'lumotlar bazasini shakllantirish va yuritish tartibi O'zbekiston Respublikasi Davlat soliq qo'mitasi tomonidan belgilanadi. Ushbu qoidalar tovarlarni O'zbekiston Respublikasining bojxona chegarasi orqali olib o'tilishi munosabati bilan to'lanishi lozim bo'lgan soliqlar va boshqa majburiy to'lovlarga, shuningdek undirilishi tegishli davlat organlari va tashkilotlari tomonidan amalga oshiriladigan boshqa majburiy to'lovlarga tatbiq etilmaydi.

3.Soliq solish obyektlari va soliq solish bilan bog'liq obyektlarning hisobini yuritish.

Soliq va boshqa majburiy to'lovning har bir turi bo'yicha soliq solish obyektini hamda soliq solish bilan bog'liq obyektlar soliq qonunchiligiga muvofiq belgilanadi. Soliq to'lovchi tomonidan hisob hujjatlari yo'qotilgan yoki yo'q qilingan taqdirda, davlat soliq xizmati organlari budjetga va davlat maqsadli jamg'armalariga to'lanishi kerak bo'lgan soliqlar va boshqa majburiy to'lovlar summasini soliq to'lovchi to'g'risida, shuningdek shunga o'xshash boshqa soliq to'lovchilar to'g'risida o'zlarida mavjud bo'lgan ma'lumotlar asosida O'zbekiston Respublikasi Davlat soliq qo'mitasi va O'zbekiston Respublikasi Moliya vazirligi tomonidan belgilanadigan tartibda hisob-kitob qilish orqali aniqlashi mumkin. Soliq kodeksida soliq solishning turli tartibi nazarda tutilgan faoliyat turlarini amalga oshirayotgan soliq to'lovchilar soliq solish obyektlari va soliq solish bilan bog'liq obyektlarning alohida-alohida hisobini yuritishlari shart. Soliq solish obyektlari va soliq solish bilan bog'liq obyektlarning alohida-alohida hisobi soliq to'lovchilar tomonidan buxgalteriya hisobi ma'lumotlari asosida yuritiladi. Faoliyatning muayyan turiga taalluqli barcha daromadlar va xarajatlar tegishli hisob hujjatlari

bilan tasdiqlanishi kerak. Soliq solish obyektlari va soliq solish bilan bogʻliq obyektlarning alohida-alohida hisobi mutanosib usul yoki toʻgʻridan-toʻgʻri hisobga olish usuli orqali yuritilishi mumkin. Soliq solish obyektlari va soliq solish bilan bogʻliq obyektlarning alohidaalohida hisobini yuritish usuli yuridik shaxsning butun kalendar yilga moʻljallangan hisob siyosati bilan belgilanadi hamda yil mobaynida oʻzgartirilishi mumkin emas. Hisobga olishning mutanosib usulida daromadlar, xarajatlar va soliq solishning boshqa obyektlari yoki soliq solish bilan bogʻliq obyektlar realizatsiya qilishdan olingan sof tushumning umumiy summasidagi faoliyatning muayyan turlari boʻyicha realizatsiya qilishdan olingan sof tushum ulushiga mutanosib tarzda shu muayyan faoliyat turiga kiritiladi. Toʻgʻridan-toʻgʻri hisobga olish usuli qoʻllanilganda daromadlar, xarajatlar va soliq solishning boshqa obyektlari yoki soliq solish bilan bogʻliq obyektlar faoliyatning qaysi turi amalga oshirilishi bilan bogʻliq boʻlsa, shu turga kiritiladi. Bunda faoliyatning biron turiga kiritish mumkin boʻlmagan daromadlar, xarajatlar va soliq solishning boshqa obyektlari yoki soliq solish bilan bogʻliq obyektlar hisobga olishning mutanosib usuli orqali faoliyatning muayyan turiga kiritiladi. Soliq hisoboti. Soliq hisoboti soliq toʻlovchining soliq va boshqa majburiy toʻlovning har bir turi boʻyicha yoki toʻlangan daromadlar boʻyicha hisob-kitoblar hamda soliq deklaratsiyalarini, shuningdek hisobkitoblarga va soliq deklaratsiyalariga doir ilovalarni oʻz ichiga oladigan hujjatidir. Hisobot Oʻzbekiston Respublikasi Davlat soliq qoʻmitasi va Oʻzbekiston Respublikasi Moliya vazirligi tomonidan tasdiqlanadigan shaklda tuziladi. Soliq hisoboti qogʻozda va elektron hujjatga doir talablarga rioya etilgan holda elektron hujjat tarzida tuziladi. Soliq hisoboti soliq toʻlovchi tomonidan imzolanishi kerak, shuningdek agar u kichik tadbirkorlik subyekti boʻlmagan yuridik shaxs boʻlsa, uning muhri bilan tasdiqlanadi. Elektron hujjat tarzida taqdim etilgan soliq hisoboti soliq toʻlovchining elektron raqamli imzosi bilan tasdiqlanadi. Yuridik shaxs – soliq toʻlovchi qayta tashkil etilayotganda yoki tugatilayotganda, har bir qayta tashkil etilayotgan yoki tugatilayotgan soliq toʻlovchiga soliq davri boshlanganidan eʼtiboran qayta tashkil etish yoki tugatish tugallangan kunga qadar boʻlgan davr

yuzasidan tegishincha topshirish dalolatnomasi, taqsimlash balansi yoxud tugatish balansi asosida alohida-alohida soliq hisoboti tuziladi. Mazkur hisobot topshirish dalolatnomasi, taqsimlash balansi yoki tugatish balansi tasdiqlangan kundan e'tiboran uch ish kuni ichida taqdim etiladi. Ushbu qismning qoidalari o'zgartirish, shuningdek boshqa yuridik shaxsni qo'shib olish orqali qayta tashkil etilayotgan yuridik shaxslarga nisbatan tatbiq etilmaydi. Tadbirkorlik subyektini – yuridik shaxs ixtiyoriy tugatilgan taqdirda, unga soliq davri boshlanganidan to yuridik shaxslarni davlat ro'yxatidan o'tkazuvchi organ tugatish tartib-taomili boshlanganligi haqida xabardor qilingan sanagacha bo'lgan muddat uchun alohida soliq hisoboti tuziladi. Soliq hisobotida ko'rsatilgan ma'lumotlarning to'g'riligi uchun javobgarlik soliq to'lovchining zimmasiga yuklatiladi. Soliq hisoboti soliq to'lovchi tomonidan Soliq kodeksida belgilangan muddatlarda taqdim etiladi. Soliq hisoboti soliq to'lovchi hisobga qo'yilgan joydagi davlat soliq xizmati organiga taqdim etiladi. Ayrim turdagi soliqlar bo'yicha soliq hisoboti ham Soliq kodeksida nazarda tutilgan hollarda obyektlar bo'yicha hisobga qo'yilgan joy bo'yicha soliq to'lovchi tomonidan taqdim etiladi. Tadbirkorlik sub'ektlari uchun qulaylik tug'dirish maqsadida tadbirkorlik sub'ektlari uchun soliq hisobotlarini faqat elektron shaklda taqdim etilish bo'yicha qoida joriy qilingan. Masalan, Jismoniy shaxslar daromad solig'i bo'yicha soliq deklaratsiyasini yashash joyidagi davlat soliq xizmati organiga taqdim etadilar, yuridik shaxslar yer solig'i va mol-mulk solig'i bo'yicha soliq hisobotini esa obyektlar joylashgan joyda hisobga qo'yilgan joy bo'yicha taqdim etadilar. Soliq hisoboti davlat soliq xizmati organlarida va soliq to'lovchida Soliq kodeksida belgilangan soliq majburiyati bo'yicha da'vo qilish muddati mobaynida saqlanadi.

Soliq solish obyektlari va soliq solish bilan bog'liq obyektlarning hisobini yuritish Soliq va boshqa majburiy to'lovning har bir turi bo'yicha soliq solish obyekti hamda soliq solish bilan bog'liq obyektlar soliq qonunchiligiga muvofiq blgilanadi. Soliq to'lovchi tomonidan hisob hujjatlari yo'qotilgan yoki yo'q qilingan taqdirda, davlat soliq xizmati organlari budjetga va davlat maqsadli jamg'armalariga to'lanishi kerak bo'lgan soliqlar va boshqa majburiy to'lovlar

summasini soliq to'lovchi to'g'risida, shuningdek shunga o'xshash boshqa soliq to'lovchilar to'g'risida o'zlarida mavjud bo'lgan ma'lumotlar asosida O'zbekiston Respublikasi Davlat soliq qo'mitasi va O'zbekiston Respublikasi Moliya vazirligi tomonidan belgilanadigan tartibda hisob-kitob qilish orqali aniqlashi mumkin. Soliq kodeksida soliq solishning turli tartibi nazarda tutilgan faoliyat turlarini amalga oshirayotgan soliq to'lovchilar soliq solish obyektlari va soliq solish bilan bog'liq obyektlarning alohida-alohida hisobini yuritishlari shart. Soliq solish obyektlari va soliq solish bilan bog'liq obyektlarning alohida-alohida hisobi soliq to'lovchilar tomonidan buxgalteriya hisobi ma'lumotlari asosida yuritiladi. Faoliyatning muayyan turiga taalluqli barcha daromadlar va xarajatlar tegishli hisob hujjatlari bilan tasdiqlanishi kerak. Soliq solish obyektlari va soliq solish bilan bog'liq obyektlarning alohida-alohida hisobi mutanosib usul yoki to'g'ridan-to'g'ri hisobga olish usuli orqali yuritilishi mumkin. Soliq solish obyektlari va soliq solish bilan bog'liq obyektlarning alohida-alohida hisobini yuritish usuli yuridik shaxsning butun kalendar yilga mo'ljallangan hisob siyosati bilan belgilanadi hamda yil mobaynida o'zgartirilishi mumkin emas. Hisobga olishning mutanosib usulida daromadlar, xarajatlar va soliq solishning boshqa obyektlari yoki soliq solish bilan bog'liq obyektlar realizatsiya qilishdan olingan sof tushumning umumiy summasidagi faoliyatning muayyan turlari bo'yicha realizatsiya qilishdan olingan sof tushum ulushiga mutanosib tarzda shu muayyan faoliyat turiga kiritiladi. To'g'ridan-to'g'ri hisobga olish usuli qo'llanilganda daromadlar, xarajatlar va soliq solishning boshqa obyektlari yoki soliq solish bilan bog'liq obyektlar faoliyatning qaysi turi amalga oshirilishi bilan bog'liq bo'lsa, shu turga kiritiladi. Bunda faoliyatning biron turiga kiritish mumkin bo'lmagan daromadlar, xarajatlar va soliq solishning boshqa obyektlari yoki soliq solish bilan bog'liq obyektlar hisobga olishning mutanosib usuli orqali faoliyatning muayyan turiga kiritiladi. Soliq hisoboti. Soliq hisoboti soliq to'lovchining soliq va boshqa majburiy to'lovning har bir turi bo'yicha yoki to'langan daromadlar bo'yicha hisob-kitoblar hamda soliq deklaratsiyalarini, shuningdek hisobkitoblarga va soliq deklaratsiyalariga doir ilovalarni o'z ichiga oladigan hujjatidir. Hisobot

O‘zbekiston Respublikasi Davlat soliq qo‘mitasi va O‘zbekiston Respublikasi Moliya vazirligi tomonidan tasdiqlanadigan shaklda tuziladi. Soliq hisoboti qog‘ozda va elektron hujjatga doir talablarga rioya etilgan holda elektron hujjat tarzida tuziladi. Soliq hisoboti soliq to‘lovchi tomonidan imzolanishi kerak, shuningdek agar u kichik 68 tadbirkorlik subyekti bo‘lmagan yuridik shaxs bo‘lsa, uning muhri bilan tasdiqlanadi. Elektron hujjat tarzida taqdim etilgan soliq hisoboti soliq to‘lovchining elektron raqamli imzosi bilan tasdiqlanadi. Yuridik shaxs – soliq to‘lovchi qayta tashkil etilayotganda yoki tugatilayotganda, har bir qayta tashkil etilayotgan yoki tugatilayotgan soliq to‘lovchiga soliq davri boshlanganidan e‘tiboran qayta tashkil etish yoki tugatish tugallangan kunga qadar bo‘lgan davr yuzasidan tegishincha topshirish dalolatnomasi, taqsimlash balansi yoxud tugatish balansi asosida alohida-alohida soliq hisoboti tuziladi. Mazkur hisobot topshirish dalolatnomasi, taqsimlash balansi yoki tugatish balansi tasdiqlangan kundan e‘tiboran uch ish kuni ichida taqdim etiladi. Ushbu qismning qoidalari o‘zgartirish, shuningdek boshqa yuridik shaxsni qo‘shib olish orqali qayta tashkil etilayotgan yuridik shaxslarga nisbatan tatbiq etilmaydi. Tadbirkorlik subyekti – yuridik shaxs ixtiyoriy tugatilgan taqdirda, unga soliq davri boshlanganidan to yuridik shaxslarni davlat ro‘yxatidan o‘tkazuvchi organ tugatish tartib-taomili boshlanganligi haqida xabardor qilingan sanagacha bo‘lgan muddat uchun alohida soliq hisoboti tuziladi. Soliq hisobotida ko‘rsatilgan ma‘lumotlarning to‘g‘riligi uchun javobgarlik soliq to‘lovchining zimmasiga yuklatiladi. Soliq hisoboti soliq to‘lovchi tomonidan Soliq kodeksida belgilangan muddatlarda taqdim etiladi. Soliq hisoboti soliq to‘lovchi hisobga qo‘yilgan joydagi davlat soliq xizmati organiga taqdim etiladi. Ayrim turdagi soliqlar bo‘yicha soliq hisoboti ham Soliq kodeksida nazarda tutilgan hollarda obyektlar bo‘yicha hisobga qo‘yilgan joy bo‘yicha soliq to‘lovchi tomonidan taqdim etiladi. Tadbirkorlik sub'ekilari uchun qulaylik tug'dirish maqsadida tadbirkorlik sub'ekilari uchun soliq hisobotlarini faqat elektron shaklda taqdim etilish bo'yicha qoida joriy qilingan. Masalan, Jismoniy shaxslar daromad solig‘i bo‘yicha soliq deklaratsiyasini yashash joyidagi davlat soliq xizmati organiga taqdim etadilar, yuridik shaxslar yer solig‘i va mol-mulk solig‘i bo‘yicha

soliq hisobotini esa obyektlar joylashgan joyda hisobga qo'yilgan joy bo'yicha taqdim etadilar. Soliq hisoboti davlat soliq xizmati organlarida va soliq to'lovchida Soliq kodeksida belgilangan soliq majburiyati bo'yicha da'vo qilish muddati mobaynida saqlanadi.

6-MAVZU: SOLIQ IDORALARIDA SOLIQLAR VA MAJBURIY TO'LOVLAR HISOBINING YURITILISHI

- 1. Shaxsiy kartochka tushunchasi va uni yuritish bo'yicha ishlarni tashkil qilish.**
- 2. Yuridik shaxslardan undiriladigan soliqlar va boshqa majburiy to'lovlar hisobini yuritish.**
- 3. Jismoniy shaxslardan undiriladigan soliqlar va boshqa majburiy to'lovlar hisobini yuritish.**
- 4. Shaxsiy kartochkalarda penya hisoblash va to'lash tartibi.**
- 5. Soliq to'lovchilarning shaxsiy kartochkalarini yuritilishini nazorat qilish va javobgarlik.**

1. Shaxsiy kartochka tushunchasi va uni yuritish bo'yicha ishlarni tashkil qilish.

O'zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasi 51-moddasi va Soliq Kodeksining 6-moddalariga asosan mamlakatimizda soliqlar va qonun bilan belgilangan boshqa majburiy to'lovlarni to'lash majburiyligi qat'iy ravishda belgilab qo'yilgan. Shuningdek soliq to'lovchilar (yuridik va jismoniy shaxslar) soliq kodeksi 34-moddasida belgilanganidek, o'zlariga yuklatilgan soliq majburiyatlarini bajarish uchun davlat soliq xizmati organlarida ro'yxatda turishlari shart. Xo'jalik yurituvchi sub'ektlar davlat ro'yxatidan o'tgach, jismoniy shaxslar esa uchastka davlat soliq inspektorlari tomonidan ro'yxatga olingach Davlat soliq inspeksiyasida soliq to'lovchi sifatida ro'yxatga turadi va uning zimmasiga qonun hujjatlariga binoan soliq to'lash majburiyati yuklatiladi. Shu munosabat bilan soliq sub'ektlari va soliq organlari o'rtasida huquqiy munosabatlar o'rnatiladi.

Davlat soliq organlariga kelib tushadigan axborotning katta hajmlarda bo'lishi, ularga qisqa muddatlarda unumli va aniq ishlov berish zarurligini inobatga olib xodimlarning say-arakatidan bevosita soliq xizmati organlarining asosiy funkstional vazifalarini hal etishda kompyuter texnologiyalaridan foydalanish soliq xizmatlari ishining barcha jarayonlariga joriy etilgan.

Bugungi kunda Davlat soliq xizmati organlarida soliq to'lovchilarning shaxsiy kartochkalari DSQ raisining 2012 yil 15 sentyabrdagi 350-sonli buyrug'i bilan tasdiqlangan "Davlat soliq xizmati organlarida soliq to'lovchilarning shaxsiy kartochkalarini yuritish" tartibiga asosan yuritiladi.

Mazkur Tartib O'zbekiston Respublikasining Soliq kodeksiga, Mehnat kodeksiga, Fuqarolik kodeksiga hamda O'zbekiston Respublikasining «Davlat soliq xizmati to'g'risida»gi, «Buxgalteriya hisobi to'g'risida»gi, «Byudjet tizimi to'g'risida»gi, «Fuqarolarning Davlat pensiya ta'minoti to'g'risida»gi, «Fuqarolarning jamg'arib boriladigan Pensiya ta'minoti to'g'risida»gi, «Axborotlashtirish to'g'risida»gi, «Elektron hujjat aylanishi to'g'risida»gi Qonunlari va boshqa normativ-huquqiy hujjatlarga muvofiq ishlab chiqilgan bo'lib, davlat soliq xizmati organlarida soliq to'lovchilarning shaxsiy kartochkalarida byudjetga, byudjetdan tashqari davlat maqsadli jamg'armalariga soliqlar va boshqa majburiy to'lovlarning, shuningdek fuqarolarning shaxsiy jamg'arib boriladigan majburiy pensiya badallari, O'zbekiston yoshlarining «Kamolot» ijtimoiy harakatini rivojlantirish jamg'armasiga hamda Davlat soliq qo'mitasining moddiy yordam, ijtimoiy himoyalash, soliq organlarini rivojlantirish va kutilmagan xarajatlar maxsus jamg'armasiga to'lovlarning tezkor hisobini yuritish, soliq organlarining funkstional bo'linmalari o'rtasida o'zaro axborot almashinuvi tartibini belgilaydi.

Hududiy davlat soliq inspeksiyalarida soliq to'lovchilarni hisobga olishni va ularning shaxsiy kartochkalarini elektron ko'rinishda yuritish ishlari "Soliq va boshqa majburiy to'lovlar tushumlarini hisobga olish, tahlil qilish ma'lumotlar bazasiga xizmat ko'rsatish" bo'limi tomonidan yuritiladi. Davlat soliq xizmati

organlarida soliq to'lovchining soliq majburiyatlarini bajarilishiga doir ayrim ma'lumotlar soliq to'lovchining shaxsiy kartochkalarida yuritiladi

Soliq to'lovchining shaxsiy kartochkasi (keyingi matnda «ShK» deb yuritiladi) – Davlat soliq qo'mitasi tomonidan ishlab chiqilgan tegishli dasturiy mahsul orqali soliq to'lovchining soliqlar va boshqa majburiy to'lovlar bo'yicha majburiyatlarini bajarilish hisobi yuritiladigan elektron shakldagi hujjatdir;

Davlat soliq xizmati organlarida byudjetga va davlat maqsadli jamg'armalariga tushumlar hisobi byudjet klassifikatsiyasiga muvofiq tegishli ShKlarda soliqlar va boshqa majburiy to'lovlarning, shuningdek penya va jarimalarning hisoblangan hamda to'langan summalarini aks etgan holda yuritish uchun, to'liq Davlat soliq qo'mitasining (keyingi matnda «DSQ» deb yuritiladi) Yuridik shaxslarga soliq solish va Jismoniy shaxslarga soliq solish bosh boshqarmalari tomonidan soliqlar va boshqa majburiy to'lovlar turi bo'yicha amaldagi mavjud ShKlar yoki bank hisobvaraqlari ro'yxati byudjet klassifikatsiyasi va soliq hisoboti shakllaridan kelib chiqib ochilishi yoki yopilishi bo'yicha inventarizatsiya qilib boriladi. Soliq qonunchiligiga kiritiladigan o'zgartirishlar belgilangan tartibda qonuniy kuchga kirgandan so'ng, 10 kun muddatda soliqlar va boshqa majburiy to'lovlarning elementlari ko'rsatilgan holda to'liq DSQning Axborot - tahlil bosh boshqarmasiga rasman ma'lum qilib boriladi. Soliqlar va boshqa majburiy to'lovlar turi bo'yicha ochilishi yoki yopilishi lozim bo'lgan ShKlar yoki bank hisobvaraqlari bo'yicha rasman berilgan ma'lumotga asosan dasturiy majmualarga o'zgartirish kiritish yuzasidan Axborot - tahlil bosh boshqarmasi tegishligicha Yangi texnologiyalar ilmiy - axborot markaziga buyurtma topshiriqlar beradi.

Davlat soliq xizmati organlarida ShK milliy valyuta – so'mda yuritiladi. Qonun hujjatlariga asosan soliq hisobi chet el valyutasida yuritilishi belgilangan taqdirda, ShK chet el valyutasida hamda unga mos ravishda milliy valyutada yuritilishi mumkin.

ShKlarda quyidagi summalar aks ettiriladi:

a) soliq to'lovchining soliq hisobotiga, shu jumladan aniqlashtirilgan soliq hisobotiga va tekshirishlar natijasida qo'shimcha yoki kamaytirishga hisoblangan summalar;

b) to'langan (undirilgan) summalar;

v) qaytarilgan yoki amaldagi qonunchilikda belgilangan tartibda soliqlar va boshqa majburiy to'lovlarning bir turidan boshqa turdagi soliq qarzi uchun hisobga olingan summalar;

g) to'lash muddati kechiktirilgan (bo'lib-bo'lib to'lash imkoni berilgan) to'lovlar;

d) hisobdan chiqarilgan va alohida hisobi yuritiladigan summalar;

e) hisoblangan penya va boshqa moliyaviy sankstiyalar.

ShKni yuritish dasturiy mahsulida ma'lumotlar bazasiga ushbu Tartibda belgilangan tarzda ma'lumotlar kiritiladi va to'liqligicha saqlanishi ta'minlanib, noqonuniy foydalanishdan himoyalanaadi.

ShKga ma'lumotlar asosan birlamchi hujjatlar yoki maxsus elektron raqamli imzo bilan yuborilgan elektron hisobotlar (aniqlashtirilgan hisobotlar) asosida kiritiladi.

ShKga barcha yozuvlar ketma-ket tartibda sanalari va kiritilayotgan yozuvlarning haqqoniyiligini tasdiqlovchi hujjatlar (soliq hisobotlari, aniqlashtirilgan soliq hisobotlari, to'lov hujjatlari, bank ko'chirmalari, tekshirish natijasida rasmiylashtirilgan 10-shakl ma'lumotlari, ariza va vakolatli organlar hujjatlari, xo'jalik va fuqarolik sudlari qarorlari, ajrimlari va boshqa qonun bilan belgilangan hujjatlar) ko'rsatilgan holda tegishli ustunlarda aks ettiriladi.

Soliq to'lovchilarning shaxsiy kartochoikalarni yuritish bo'yicha ishlarni tashkil qilish quyidagi tartibda amalga oshiriladi:

1. ShKlarni yuritish huquqi faqat funkstional vazifalardan kelib chiqqan holda davlat soliq xizmati organi rahbarining buyrug'i bilan yuklatilgan mas'ul xodimlarga beriladi.

2. Davlat soliq xizmati organining buyrug'i bilan Soliqlar va majburiy to'lovlar tushumlarini hisobga olish, tahlil qilish, ma'lumotlar bazasiga xizmat ko'rsatish

bo'limining mas'ul xodimi ma'lumotlar bazasi administratori etib tayinlanadi, unga mazkur Tartib va boshqa qonun hujjatlarda belgilangan vazifalar hamda javobgarliklar yuklatiladi.

3. Xizmat vazifasida foydalanish uchun ShKlardagi ma'lumotlarni kiritish va o'zgartirish huquqisiz, faqatgina ko'rish huquqi davlat soliq xizmati organi rahbarining rasmiy ko'rsatmasi asosida tegishli mas'ul xodimlarga berilishi mumkin.

4. ShKlarga ma'lumotlarni kiritish va ularni o'zgartirish huquqi berilgan xodimlarga ma'lumotlar bazasi adminstratori tomonidan alohida «parol» yoki elektron raqamli imzo (keyingi matnda «parol» deb yuritiladi) berilib, ushbu «parol» asosida ma'lumotlar bazasiga kirib ishlashga ruxsat beriladi.

5. ShKlarga ma'lumot kiritish va ularni o'zgartirish huquqini beruvchi «parol»ni mas'ul xodim va ma'lumotlar bazasi adminstratori tomonidan boshqa shaxslarga oshkora qilinishi, shuningdek ShKlarga boshqa xodimning paroli bilan ma'lumotlar kiritish yoki kiritilgan ma'lumotlarni o'zgartirish (o'chirish) qat'iy tanqizlanadi, Davlat soliq inspeksiyasi (keyingi matnda «DSI» deb yuritiladi) rahbariyatining ruxsatiga asosan Soliqlar va majburiy to'lovlar tushumlarini hisobga olish, tahlil qilish, ma'lumotlar bazasiga xizmat ko'rsatish bo'limi boshlig'i tomonidan noaniqliklarni to'g'rilash maqsadida ShKga kiritiladigan o'zgartirishlar bundan mustasno.

6. Mas'ul xodimlarga alohida berilgan «parol»lar zaruriyatdan kelib chiqib, xodimning o'zi tomonidan o'zgartirib turiladi va ushbu kiritilgan o'zgartirishlar ma'lumotlar bazasida saqlanib boriladi.

Ma'lumotlar bazasida «parol»larni qayd qilish elektron jurnali dasturiy majmuada yuritiladi. Elektron jurnalda har bir xodim va uning amaldagi paroli avtomatik tarzda qayd qilinib boriladi. Elektron jurnalda ma'lumotlar shifrlanadi hamda u bilan ishlashga faqat ma'lumotlar bazasi administratoriga ruxsat etiladi.

Xodimlar egalab turgan lavozimidan ozod etilganda yoki boshka lavozimga o'tganda ma'lumotlar bazasiga kirib ishlash uchun unga berilgan imkoniyat (dostup) ma'lumotlar bazasi administratori tomonidan berkitiladi.

ShKlarda amalga oshirilgan har bir operatsiya va uni amalga oshirgan mas'ul xodimning ismi sharifi, sanasi va vaqti dasturiy mahsul tomonidan maxsus elektron jurnalda qayd etib boriladi. Har bir operatsiyaning eski holati keyinchalik aniqlik kiritish maqsadida va nazoratini ta'minlash uchun avtomatik tarzda saqlanib qolinadi.

Soliq organining mas'ul xodimlari (DSI boshlig'i, mas'ul o'rinbosari va Soliqlar va majburiy to'lovlar tushumlarini hisobga olish, tahlil qilish, ma'lumotlar bazasiga xizmat ko'rsatish bo'limi boshlig'i) lavozimga tayinlanayotganda yoki vazifasidan ozod qilinayotganda, ushbu sanaga ma'lumotlar bazasi arxivlanadi va arxiv faylining nomi, hajmi va sanasi ko'rsatilgan holda topshirish-qabul qilish dalolatnomasi rasmiylashtirilib, DSI administratorida saqlanadi.

Byudjet va byudjetdan tashqari maqsadli jamg'armalar hisobini yuritish bo'yicha hujjatlar soliq qonunchiligida belgilangan ish yuritish hujjatlar jildida (nomenklatura) belgilangan muddatlargacha saqlanadi. Ko'rsatilgan muddat tugagandan so'ng, belgilangan tartibda soliq organining arxiviga topshiriladi.

Moliya yili tugashi bilan ShK bo'yicha qoldiq summalari keyingi yilga o'tkaziladi hamda ma'lumotlar bazasi to'liq arxivlanib, DSQning 2007 yil 21 dekabrda «Davlat soliq xizmati organlarining soliq to'lovchi yuridik va jismoniy shaxslar ma'lumotlar bazasi arxivini DSQga taqdim etish va saqlash to'g'risida»gi Ichki tartibi asosida DSI, Davlat soliq boshqarmasi (keyingi matnda «DSB» deb yuritiladi) hamda DSQda saqlash uchun olib qo'yiladi.

Soliqlar va boshqa majburiy to'lovlar bo'yicha hisobga olish hujjatlari quyidagi ish yuritish jildlarida saqlanadi:

a) soliqlar va boshqa majburiy to'lovlar bo'yicha soliq to'lovchining solishtirma dalolatnomasi hamda ShKsidan ko'chirma;

b) moliya idorasi, bank muassasasi va boshqa vakolatli tashkilotlardan olingan, byudjet klassifikatsiyasi bo'yicha amalga oshirilgan bank operatsiyalarining to'lov hujjatlari va bank ko'chirmalari, to'lov reestrlari;

v) ortiqcha to'langan summalarni hisobga olinganligi yoki qaytarilganligi bo'yicha hujjatlar;

g) ShKlarni boshqa tuman (shahar) soliq organiga jo'natish va qabul qilish yuzasidan hujjatlar;

d) soliqlar va boshqa majburiy to'lovlarni majburiy undirish bo'yicha hujjatlar;

e) soliqlar va boshqa majburiy to'lovlar bo'yicha soliq majburiyatlarini bajarishda to'lash muddatlarini o'zgartirilishi yuzasidan hujjatlar;

j) soliq to'lovchilarning soliq majburiyatlari to'xtatilganligi to'g'risida hujjatlar;

z) tugatilgan soliq to'lovchilarning soliq majburiyatlarini ijrosi to'g'risidagi hujjatlar;

i) qayta tashkil bo'lgan soliq to'lovchilarning soliq majburiyatlarini ijrosi bo'yicha hujjatlar;

k) Davlat byudjetining kelgusi yildagi asosiy parametrlarini tasdiqlash to'g'risidagi O'zbekiston Respublikasi Prezidentining qarorlari, shuningdek byudjet klassifikatsiyalariga o'zgartirish kiritish to'g'risidagi Moliya vazirligining buyruqlari;

l) ish yuzasidan boshqa zaruriy hujjatlar.

Soliq to'lovchining shaxsiy kartochkasida umumiy tartibda quyidagi ma'lumotlar aks ettiriladi:

a) soliq to'lovchining identifikatsion raqami (keyingi matnda STIR deb yuritiladi);

b) soliq to'lovchining to'liq nomi;

v) soliq to'lovchining yuridik manzili;

g) soliq yoki majburiy to'lov turi nomi;

d) byudjet klassifikatsiyasi asosida byudjet va byudjetdan tashqari maqsadli jamg'armalarga o'tkaziladigan soliqlar va boshqa majburiy to'lovlar hisob raqami;

e) soliq to'lovchining mulkchilik shakli;

j) soliq to'lovchining yuqori tashkiloti;

z) soliq to'lovchining faoliyat turi;

i) soliq to'lovchiga xizmat ko'rsatuvchi bank nomi, bank kodi va bankdagi asosiy (birlamchi) hisob raqami;

k) soliq to'lovchi yuridik shaxsning rahbari va bosh hisobchisining ismi, sharifi (F.I.Sh) hamda telefon raqamlari.

2. Yuridik shaxslardan undiriladigan soliqlar va boshqa majburiy to'lovlar hisobini yuritish.

Yuridik shaxslarning shaxsiy kartochkalarini ochishi quyidagi tartibda amalga oshiriladi:

1. ShK amaldagi soliq qonunchiligiga asosan soliq to'lovchining majburiyatlaridan kelib chiqib, har bir soliq va boshqa majburiy to'lovlar turi bo'yicha alohida ochiladi.

2. Davlat soliq xizmati organlarida byudjetga va byudjetdan tashqari davlat maqsadli jamg'armalariga soliqlar va boshqa majburiy to'lovlar, shuningdek fuqarolarning shaxsiy jamg'arib boriladigan majburiy pensiya badallari, O'zbekiston yoshlarining «Kamolot» ijtimoiy harakatini rivojlantirish jamg'armasiga, Davlat soliq qo'mitasining moddiy yordam, ijtimoiy himoyalash, soliq organlarini rivojlantirish va kutilmagan xarajatlar maxsus jamg'armasiga to'lovlar bo'yicha ShK yuritiladi.

3. Soliq to'lovchi yuridik shaxslar davlat soliq xizmati organlarida hisobga qo'yilishi (davlat ro'yxatidan o'tgan joydan tashqari soliq to'lovchining ob'ektlari bo'yicha hisobga olingan yoki «Fuqarolarning Davlat pensiya ta'minoti to'g'risida»gi O'zbekiston Respublikasi Qonunining 15-moddasida belgilangan pensiya to'lovi majburiyati paydo bo'lgan soliq to'lovchilar bundan mustasno) bilan bir vaqtda quyidagi to'lov turlari bo'yicha topshirilgan hisobotga asosan ShKlar ochiladi:

a) jismoniy shaxslardan olinadigan daromad solig'i;

b) yagona ijtimoiy to'lov;

v) fuqarolarning byudjetdan tashqari Pensiya jamg'armasiga sug'urta badallari;

g) fuqarolarning shaxsiy jamg'arib boriladigan pensiya badallari.

4. Ma'lumotlar bazasidagi barcha soliq to'lovchilarning o'tgan hisobot yili oxiridagi qoldiq summalarini joriy yilga ko'chirib o'tkazish jarayonida dasturiy mahsul orqali joriy yil uchun ShKlar avtomatik tarzda ochiladi.

5. Soliq to'lovchiga ShK ochish uchun asos bo'lib soliq to'lovchi tomonidan DSIga soliq majburiyatlari bo'yicha taqdim etilgan soliq hisobotlari, tekshirish natijalarida soliq va boshqa majburiy to'lov turlari bo'yicha qo'shimcha (kamaytirishga) hisoblangan soliq summalari to'g'risidagi ma'lumotlar yoki soliq to'lovchi tomonidan to'langan to'lov topshiriqnomalari hisoblanadi.

6. «Fuqarolarning Davlat pensiya ta'minoti to'g'risida»gi O'zbekiston Respublikasi Qonunining 15-moddasida belgilangan pensiya to'lovi majburiyati paydo bo'lgan soliq to'lovchilarga tuman (shahar) Ijtimoiy ta'minot bo'limidan ma'lumot kelib tushgan kundan so'ng, 3 ish kunidan oshmagan muddatda ShKlar ochiladi.

7. Yuridik manzili o'zgarganligi sababli, boshqa tuman (shahar)dan kelgan soliq to'lovchilarga ma'lumot kelib tushgan kundan so'ng, 1 ish kunidan oshmagan muddatda Kameral nazorat bo'limi tomonidan Soliqlar va majburiy to'lovlar tushumlarini hisobga olish, tahlil qilish, ma'lumotlar bazasiga xizmat ko'rsatish bo'limiga DSI boshlig'ining munosabat belgisi bilan bildirgi berilgandan so'ng, bir ish kunida ma'lumotlar bazasi administratori elektron fayllarni ma'lumotlar bazasiga qabul qilib tegishli ShKlarni ochadi.

8. Ma'lum bir tuman (shahar) soliq organida hisobga olingan soliq to'lovchi boshqa tuman (shahar) hududida soliq solish ob'ekti va soliq solish bilan bog'liq ob'ektga ega bo'lgan taqdirda, soliq solish ob'ektidan kelib chiqib belgilangan tartibda tegishli soliqlar va boshqa majburiy to'lovlar turlari bo'yicha ShKlar ochiladi.

Yuridik shaxslarning ShKlaridagi mavjud barcha soliq va majburiy to'lov turlari bo'yicha hisobot yilining yil oxiriga qoldiq (joriy va alohida hisobi yuritilgan va to'lash muddati uzaytirilgan soliq qarzi va penyasi, penya hisoblanmaydigan soliq qarzi, ortiqcha to'langan summasi, shu jumladan QQS bo'yicha manfiy qoldig'i, qo'llanilgan moliyaviy jarimaning undirilmasdan qolgan qismi) summalari keyingi yilning yil boshiga qoldiq summasi sifatida soliq

to'lovchining shu soliqlar va boshqa majburiy to'lovlar turlari bo'yicha ochilgan yangi ShKlariga dasturiy mahsul orqali avtomatik ravishda o'tkaziladi.

1. Soliqlar va boshqa majburiy to'lovlarning ShKdagi o'tgan yil oxiriga qoldiq summasi hisobot yili boshiga ShKning tegishli «qoldiq» (saldo) qatorining «soliq qarzi», «penya», «ortiqcha to'langan summa», «shu jumladan QQS bo'yicha manfiy qoldiq» hamda «penya hisoblanmaydigan soliq qarzi miqdori» (ChSNNKNNP) ustunlarida aks ettiriladi.
2. Ma'lumotlar bazasidan barcha soliq to'lovchilarning ShKlaridagi qoldiq summalarini yildan-yilga dasturiy mahsul orqali avtomatik ravishda o'tkazish vakolati davlat soliq xizmati organlari ma'lumotlar bazasi administratoriga beriladi.
3. Soliq to'lovchilarning ShKsidagi hisobot yili oxiriga qoldiq summalarini keyingi yilning boshiga qoldiq summalari sifatida o'tkazish soliq organida hisobga qo'yilgan barcha soliq to'lovchilar bo'yicha amalga oshiriladi.
4. Yangi hisobga qo'yilgan soliq to'lovchilarning ShKlarida hisobga qo'yilgan yil boshidagi qoldiq summa sifatida – «nol» aks ettiriladi.
5. Yuridik manzili o'zgarganligi munosabati bilan qayta hisobga qo'yilgan soliq to'lovchilarga ochiladigan ShKda qoldiq summalar sifatida avval ro'yxatda bo'lgan tuman (shahar) soliq organida «shaxsiy kartochkani uzatish» operastiyasi amalga oshirilgan sanasi bilan ShKdagi mavjud qoldiq summalari aks ettiriladi.
6. Ma'lum bir tuman (shahar) soliq organida hisobga qo'yilgan bo'lib, ikkinchi bir tuman (shahar) hududida soliq solish ob'ekti paydo bo'lgan sanadan boshlab, ushbu DSI bazasida soliq to'lovchilar ShKsida yil boshiga qoldiq summa sifatida «nol» aks ettiriladi.
7. Soliq to'lovchining o'tgan yil uchun ShKsida yil boshiga oldingi yildan o'tkazilgan qoldiq summalar noto'g'riligi aniqlangan taqdirda, uni to'g'rilab o'zgartirish kiritish faqat tegishli hujjatlar asosida ma'lumotlar bazasi administratori ishtirokida Soliqlar va majburiy to'lovlar tushumlarini hisobga olish, tahlil qilish, ma'lumotlar bazasiga xizmat ko'rsatish bo'limi boshlig'i

tomonidan DSI boshlig'i nomiga yozilgan bildirishnomaga qo'yilgan munosabat belgisi asosida amalga oshiriladi.

10. Soliq qarzini undirish maqsadida tayyorlanadigan inkasso topshiriqnomalari, soliq to'lovchi tomonidan taqdim qilingan bankda 2-sonli kartotekaga qo'yilgan to'lov topshiriqnomalari, xulosalar reestrlarida ham ushbu hujjatlarni tayyorlagan mas'ul xodimning ismi sharifi qayd qilib boriladi.

ShKlarni yuritishda kiritiladigan ma'lumotlar

Soliqlar va boshqa majburiy to'lovlarni hisoblangan, undirilgan, to'langan, qaytarilgan (hisobga olingan), kamaytirilgan hamda qonun hujjatlarida nazarda tutilgan boshqa holatlar bo'yicha operastiyalar, tekshiruv natijasida aniqlangan soliqlar va boshqa majburiy to'lovlar hamda qo'llanilgan moliyaviy sankstiyalar bo'yicha ShKlarni yuritishda quyidagi ma'lumotlar kiritiladi:

- a) soliq to'lovchilarning soliqlar va boshqa majburiy to'lovlar bo'yicha taqdim etgan soliq hisobotlari asosidagi ma'lumotlar;
- b) soliq to'lovchilarning soliqlar va boshqa majburiy to'lovlar bo'yicha taqdim etgan aniqlashtirilgan soliq hisobotlari asosidagi ma'lumotlar;
- v) qonun hujjatlari hamda vakolatli organlar qarorlari asosida ayrim soliq to'lovchilarning soliqlar va boshqa majburiy to'lovlar bo'yicha qarzdorlik summalarini to'lash muddatini uzaytirish, bo'lib-bo'lib to'lash imkonini berish, hisobdan chiqarish, penya hisoblanishini to'xtatish to'g'risidagi ma'lumotlar;
- g) byudjet va byudjetdan tashqari maqsadli jamg'armalarga to'langan (undirilgan) soliqlar va boshqa majburiy to'lovlar bo'yicha ma'lumotlar;
- d) soliq tekshiruvlari natijasida qo'shimcha (kamaytirishga) hisoblangan soliqlar va boshqa majburiy to'lovlar hamda qo'llanilgan moliyaviy sankstiyalar to'g'risidagi ma'lumotlar;
- e) soliq qarzini soliq to'lovchining mol-mulki sotuvidan Sud ijrochilari departamenti tomonidan tushirilgan tushumning 10 foizi (sudlar va adliya organlarini rivojlantirish jamg'armasining hisob raqamiga o'tkazilgan);
- j) qonunchilikda ko'zda tutilgan boshqa holatlar.

3. Soliq to'lovchi jismoniy shaxslarni ro'yxatga olish va ularga shaklarni ochish tartibi.

O'zbekiston Respublikasi Soliq kodeksining 68-moddasiga asosan soliq to'lovchi jismoniy shaxslarning ShKlarini ochish uchun asos bo'lib, vakolatli organlar tomonidan soliq ob'ekti (mol-mulki, er maydoni, ishlatilgan suv hajmi) ro'yxatga olinganligi to'g'risidagi, yuridik shaxs tashkil qilmasdan yakka tartibdagi tadbirkorlik (keyingi matnlarda YaTT deb yuritiladi) faoliyati bilan shug'ullanuvchi jismoniy shaxs sifatida davlat ro'yxatidan o'tganligi to'g'risidagi hujjatlar, shuningdek, Soliq kodeksining 189-moddasida belgilangan ro'yxat bo'yicha daromad olgan jismoniy shaxslar to'g'risida olingan ma'lumotlar hisoblanadi.

Soliq to'lovchi jismoniy shaxslarning ShKlari O'zbekiston Respublikasi DSQ tomonidan ishlab chiqilgan va amaliyotga joriy qilingan dasturiy mahsulda yuritiladi.

Quyidagi soliq to'lovchi jismoniy shaxslarning byudjet va byudjetdan tashqari maqsadli jamg'armalarga soliq va boshqa majburiy to'lovlar, penya va jarimalar bo'yicha soliq majburiyatlari bajarilishi hisobini yuritish uchun soliq organlarida ShKlar ochiladi:

YaTT faoliyati bilan shug'ullanuvchi jismoniy shaxslarga;

dehqon xo'jaliklari (yuridik shaxs tashkil etmagan holda tashkil topgan dehqon xo'jaliklari)ga;

turar va noturar uy-joylarga, er uchastkalariga yoki boshqa soliqqa tortiladigan mol-mulkka egalik qiluvchi fuqarolarga;

asosiy bo'lmagan ish joyidan daromad olgan jismoniy shaxslarga.

Soliq to'lovchi jismoniy shaxs va YaTT ShKlari O'zbekiston Respublikasi Soliq kodeksining 69-moddasiga asosan byudjet klassifikastiyasiga muvofiq har bir soliq to'lovchi uchun alohida soliq majburiyatlaridan kelib chiqqan holda quyidagi soliqlar va boshqa majburiy to'lovlar bo'yicha ochiladi:

a) er solig'i;

b) mol-mulk solig'i;

- v) YaTTga qat'iy belgilangan soliq;
- g) byudjetdan tashqari Pensiya jamg'armasiga yagona ijtimoiy to'lov;
- d) er qa'ridan foydalanuvchilar uchun soliq;
- e) suv resurslaridan foydalanganlik uchun soliq;
- j) jismoniy shaxslardan olinadigan daromad solig'i;
- z) boshqa to'lovlar;
- i) soliq organlarini rivojlantirish jamg'armasiga to'lovlar;
- k) Oddiy shirkat shartnomasiga asosan yuridik shaxslar tomonidan to'lanadigan yagona soliq to'lovi hamda akstiz solig'i (akstiz solig'i to'lanadigan tovar ishlab chiqarsa).

4. ShKlarda penya hisoblash va to'lash tartibi.

Soliq to'lovchining soliqlar va boshqa majburiy to'lovlar bo'yicha ShKlarida penya hisoblash Adliya vazirligida 2007 yil 9 oktyabrda 1724-son bilan ro'yxatga olingan «Soliqlar va boshqa majburiy to'lovlarga penya hisoblash tartibi to'g'risida»gi Nizom asosida amalga oshiriladi. Hisoblangan (kamaytirilgan), hisobdan chiqarilgan, undirilgan (to'langan) penya summalari ShKning penya bo'yicha tegishli ustunlarida qayd etiladi.

1724-sonli Nizom O'zbekiston Respublikasi Soliq kodeksi (O'zbekiston Respublikasi qonun hujjatlari to'plami, 2007 y., 52 (I)-son) va O'zbekiston Respublikasi «Davlat soliq xizmati to'g'risida»gi Qonuniga (O'zbekiston Respublikasi Oliy Majlisining Axborotnomasi, 1997 y., 9-son, 232-modda) muvofiq qonun hujjatlarida belgilangan muddatlarda to'lanmagan soliqlar va boshqa majburiy to'lovlar bo'yicha penya hisoblash va undirish tartibini belgilaydi hamda zimmasiga soliqlar va boshqa majburiy to'lovlarni to'lash majburiyati yuklatilgan jismoniy shaxslar, yuridik shaxslar va ularning alohida bo'linmalariga taalluqlidir.

penya — soliq qarzi summasidan, belgilangan to'lov muddatidan keyingi kundan boshlab to'langan kunga qadar, to'lov kunini ham o'z ichiga olgan davr uchun qonun hujjatlarida belgilangan miqdorda hisoblab yoziladigan moliyaviy sankstiya.

Soliqlar va boshqa majburiy to'lov turlari bo'yicha penya hisoblash uchun joylardagi davlat soliq xizmati organlari tomonidan soliq to'lovchining shaxsiy kartochkasi ochiladi.

Soliq qarzi summasining ortiqcha to'langan soliqlar va boshqa majburiy to'lovlardan oshgan qismiga penya hisoblash uchun soliq to'lovchining shaxsiy kartochkalarida har bir soliqlar va boshqa majburiy to'lovlari bo'yicha barcha operastiyalar qoldiq summalari aks ettirilgan holda operastiyalar amalga oshirilgan (soliq to'lovchining shaxsiy kartochkalarida yozuvlarni yuritish) sanaga yoziladi.

Penya hisoblanishi

Penya soliq to'lovchilarning shaxsiy kartochkalarida aks ettirilgan, soliq qarzi summasidan to'lov muddati tugagan kundan boshlab har bir kechiktirilgan kun uchun 0,045 foiz miqdorida hisoblanadi.

Misol:

so'm.

Soliq turi	Soliq qarzi		Ortiqcha to'langan summa	Qoldiq (+, -)*	Penya hisoblash davri	Hisoblangan penya
	summasi	%da				
Qo'shilgan qiymat solig'i	150 000	30,0	-	x	x	x
Foyda solig'i	350 000	70,0	-	x	x	x
Mol-mulk solig'i	-	-	200 000	X	x	x
Er solig'i	-	-	80 000	x	x	x
Jami	500 000	100	280 000	-220 000	25	2475

8. * «+» — ortiqcha to'langan summa bo'yicha qoldiq;

9. «-» — soliq qarzi bo'yicha qoldiq.

Keltirilgan misoldan kelib chiqib hisoblangan penya summasi 2475 so'mni (220000 x 25 kun x 0,045%) tashkil etadi.

Soliq qarzi summasining soliq to'lovchi tomonidan ortiqcha to'langan summa miqdoriga teng qismiga penya hisoblanmaydi. Soliqlar va boshqa majburiy to'lovlar bo'yicha ortiqcha to'langan summalar mavjudligi davlat soliq xizmati organlari tomonidan tasdiqlanishi lozim.

Misol:

so'm.

Soliq turi	Soliq qarzi		Ortiqcha to'langan summa	Qoldiq (+, -)*	Penya hisoblash davri	Hisoblangan penya
	summasi	%da				
Qo'shilgan qiymat solig'i	300 000	75,0	-	x	x	x
Foyda solig'i	-	-	200 000	x	x	x
Mol-mulk solig'i	-	-	200 000	x	x	x
Er solig'i	100 000	25,0	-	x	x	x
Jami	400 000	100	400 000	0,0	-	0,0

1. * «+» — ortiqcha to'langan summa bo'yicha qoldiq;

2. «-» — soliq qarzi bo'yicha qoldiq.

Keltirilgan misoldan kelib chiqib, jami soliq qarzi va ortiqcha to'langan summalar teng qiymatni, ya'ni nol qoldiqni tashkil qiladi, mos ravishda penya hisoblanmaydi.

Jami ortiqcha to'langan summalar soliq qarzi summalaridan oshib ketganda penya hisoblanmaydi.

Misol:

Soliq turi	Soliq qarzi		Ortiqcha to'langan summa	Qoldiq (+, -)*	Penya hisoblash davri	Hisoblangan penya
	summasi	%da				
Qo'shilgan qiymat solig'i	250 000	55,6	-	x	x	x
Foyda solig'i	-	-	300 000	x	x	x
Mol-mulk solig'i	-	-	250 000	x	x	x
Er solig'i	200 000	44,4	-	x	x	x
Jami	450 000	100	550 000	100 000	-	0,0

3. * «+» — ortiqcha to'langan summa bo'yicha qoldiq;

4. «-» — soliq qarzi bo'yicha qoldiq.

Keltirilgan misoldan kelib chiqib, jami ortiqcha to'langan summa soliq qarzi summalaridan oshib ketadi, mos ravishda penya hisoblanmaydi.

Hisoblangan penya summasi soliqlar va boshqa majburiy to'lov turlari bo'yicha har bir soliq va majburiy to'lov bo'yicha soliq qarzi summalarining jami soliq qarzi summasidagi ulushidan kelib chiqib taqsimlanadi.

Soliq turi	Soliq qarzi		Ortiqcha to'langan summa	Qoldiq (+, -)*	Penya hisoblash davri	Hisoblangan penya	Penya taqsimoti
	summasi	%da					
Qo'shilgan qiymat solig'i	100 000	23,5	-	x	x	x	423,0
Foyda solig'i	325 000	76,5	-	x	x	x	1377,0
Mol-mulk solig'i	-	-	200 000	x	x	x	-
Er solig'i	-	-	65 000	x	x	x	-
Jami	425 000	100	265 000	-160 000	25	1800	1 800

5. (6-bandning jadvali O'zbekiston Respublikasi Davlat soliq qo'mitasining 2014 yil 6 maydagi 2014-17-sonli qarori (ro'yxat raqami 1724-2, 13.05.2014 y.) tahririda — O'R QHT, 2014 y., 20-son, 235-modda)

6. * «+» — ortiqcha to'langan summa bo'yicha qoldiq;

7. «←» — soliq qarzi bo'yicha qoldiq.

Bu misolda 160 000 so'm soliq qarzi qoldiq summasiga 1800 so'm miqdorida hisoblangan penya summasi, qo'shilgan qiymat solig'i (23,5%) va foyda solig'i (76,5%) bo'yicha soliq qarzi summalarining jami soliq qarzi summasidagi ulushlariga mos ravishda taqsimlanadi.

Penya miqdori tegishli soliq va boshqa majburiy to'lovlar bo'yicha soliq qarzi summasidan oshib ketishi mumkin emas.

O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining 2010 yil 2 apreldagi «Vazirliklar va idoralarning byudjetdan tashqari jamg'armalariga mablag'lar ajratishni tartibga solish chora-tadbirlari to'g'risida»gi 62-sonli qaroriga asosan undirilgan penya summasining 10 foizi Davlat soliq qo'mitasining moddiy yordam, ijtimoiy himoyalash, soliq organlarini rivojlantirish va kutilmagan xarajatlar maxsus jamg'armasiga o'tkaziladi (undiriladi).

5. Soliq to'lovchilarning shaxsiy kartochkalarini yuritilishini nazorat qilish va javobgarlik.

Xorijiy valyutada soliq hisoboti taqdim etuvchi soliq to'lovchilar ro'yxatdan o'tgan davlat soliq xizmati organlarida yangi dasturiy majmua yaratilguniga qadar ShKlarda qo'lda yuritiladigan hisob-kitoblar to'g'riligiga hamda yangi dasturiy majmua ishga tushirilib, amaliyotga joriy qilingandan so'ng, tegishli ma'lumotlar to'liq yangi dasturiy majmuaga o'tkazilishiga davlat soliq xizmati organlari rahbari javobgar hisoblanadi.

ShKlarda soliq va majburiy to'lovlar bo'yicha hisob-kitoblarni to'g'ri va haqqoniy yuritilishini ta'minlash uchun quyidagilar:

Soliqlar va majburiy to'lovlar tushumlarini hisobga olish, tahlil qilish, ma'lumotlar bazasiga xizmat ko'rsatish bo'limining soliq to'lovchi ShKsini yuritish uchun mas'ul xodimi hamda bo'lim boshlig'i soliqlar va boshqa majburiy

to'lovlar bo'yicha hisoblangan (kamaytirishga hisoblangan), qo'shimcha hisoblangan, undirilgan (to'langan, qaytarilgan), to'lash muddati kechiktirilgan (hisobdan chiqarilgan, bo'lib-bo'lib to'lash imkoni berilgan), hisoblangan penya va jarima summalarini ShKlarda to'g'ri va to'liq aks ettirilishi, shuningdek ularni hisobini yuritilishi va belgilangan hisobotlarni to'g'ri tuzilishi bo'yicha;

DSIning Yuridik shaxslarga soliq solish, Jismoniy shaxslarga soliq solish va boshqa funkstional bo'linmalarining mas'ul xodimlari mazkur Tartib bilan belgilangan shakllar bo'yicha ma'lumotlarni to'liq va to'g'ri to'ldirib (yoki tayyorlab) o'z vaqtida ta'minlanishi bo'yicha;

Kameral nazorat bo'limining mas'ul xodimlari, qabul qilingan soliq hisobotlaridagi ShKga kiritilishi lozim bo'lgan hisoblangan soliq summalarining to'g'ri aks ettirilishi, soliq hisobotlari reestrini saqlanishi hamda tegishli funkstional bo'limga belgilangan muddatlarda taqdim etib borilishi, soliq hisobotlaridagi soliq summasini reestrda soliq summalariga to'g'ri kelishi va ularning haqqoniyligi bo'yicha;

Davlat soliq xizmati organining rahbarlari, Soliqlar va majburiy to'lovlar tushumlarini hisobga olish, tahlil qilish, ma'lumotlar bazasiga xizmat ko'rsatish bo'limida byudjetga va byudjetdan tashqari maqsadli jamg'armalarga soliq va majburiy to'lovlar bo'yicha tushumlar hisobini hamda soliq to'lovchilarning ShKlarini yuritilishini to'g'ri tashkil etilishi, shuningdek nazorat qilinishi bo'yicha qonunda belgilangan tartibda javobgardirlar.

ShKlarga asossiz tarzda o'zgartirish va qo'shimchalar kiritilishi taqiqlanadi. ShKlarni yuritish uchun asos bo'ladigan boshqa ma'lumotlarni noqonuniy ko'rsatganlik va ShKlarga noqonuniy ma'lumotlar kiritganlik uchun mas'ul xodimlar qonunda belgilangan tartibda javobgarlikka tortiladilar.

7-MAVZU: SOLIQLARINI UNDIRISH MEXANIZMINIVA UNI TAKOMILLASHTIRISH

1.Soliq qarzlarning vujudga kelish sabablari hamda soliqlarni undirish yuzasidan amalga oshiriladigan tadbirlar.

2. Soliqlarini undirish yuzasidan amalga oshiriladigan ishlar.

3. Soliqlarni undirish mexanizmini takomillashtirish.

1.Soliq qarzlarning vujudga kelish sabablari hamda soliqlarni undirish yuzasidan amalga oshiriladigan tadbirlar.

Soliq qonunchiligiga muvofiq zimmasiga soliqlar va boshqa majburiy to'lovlarni to'lash majburiyati yuklatilgan jismoniy shaxslar, yuridik shaxslar va ularning alohida bo'linmalari soliq to'lovchilardir.¹⁸

Ularga quyidagi majburiyatlar yuklatiladi:

soliq majburiyatlarini o'z vaqtida va to'liq hajmda bajarish;

qonun hujjatlariga muvofiq buxgalteriya hisobini yuritish, moliyaviy va soliq hisobotini tuzish;

hududiy Davlat soliq inspeksiyasiga va boshqa vakolatli organlarga imtiyozlar olish huquqini tasdiqlovchi hujjatlarni taqdim etish;

soliq tekshiruvlari o'tkazilayotgan vaqtda hududiy Davlat soliq inspeksiyasiga soliqlar va boshqa majburiy to'lovlarni hisoblab chiqarish, to'lash bilan bog'liq hujjatlar hamda ma'lumotlarni taqdim etish;

hududiy Davlat soliq inspeksiyasining va boshqa vakolatli organlarning hamda ular mansabdor shaxslarining qonuniy talablarini bajarish, shuningdek mazkur organlarning, ular mansabdor shaxslarining qonuniy faoliyatiga to'sqinlik qilmaslik;

soliqlar va boshqa majburiy to'lovlarni to'g'ri va o'z vaqtida hisoblab chiqarish, hamda byudjetga va davlat maqsadli jamg'armalariga o'tkazish, shuningdek qonun hujjatlariga muvofiq boshqa soliqqa oid majburiyatlar.

Shuning uchun ham, o'tilgan "soliqlarni undirishning zarurligi", "soliqlarning o'z vaqtida undirilishi" va "soliqlarning o'z vaqtida byudjet ixtiyoriga o'tkazilishi" bilan bog'liq bo'lgan jarayonlarni alohida-alohida emas, balki bir-biri bilan uzviy bog'liqlikdagi jarayon sifatida qaramoq lozimdir.

---

¹⁸ Tangriqulov A., Xomma A., Toshmatov Sh., Norqo'ziyev I., Roziqov N. "Soliq qarzi va uni undirish". "Yangi asr avlodi", 2010y. - 8-bet.

Shu o‘rinda «O‘zbekiston Respublikasining Konstitutsiyasida ham bu masalaga alohida e‘tibor berilganligini ham qayd etib o‘tishimiz kerak. Konstitutsiyaning 51-moddasida “Fuqarolar qonun bilan belgilangan soliqlar va mahalliy yig‘imlarni to‘lashga majburlar”,¹⁹ - deb yozib qo‘yilgan.

Soliq kodeksining 6-moddasidagi “Soliq solishning majburiylik prinsipi”da keltirilishicha: “Har bir shaxs Soliq kodeksida belgilangan soliqlar va boshqa majburiy to‘lovlarni to‘lashi shart”.²⁰

Yurtboshimiz Shavkat Miromonovich ta’kidlaganlaridek, “Fuqarolarimiz soliqdan qochish emas, uni vaqtida to‘lashdan manfaatdor bo‘lishi zarur”.²¹

Soliqlarning byudjetga o‘z vaqtida tushumini ta’minlashning obyektiv zarurligiga tegishli bo‘lgan holatlarni shartli ravishda uch bosqichga bo‘lib o‘rganishning maqsadga muvofiq ekanligini aniqlash uncha murakkab emasdir.

Dastlabki yoki birinchi bosqich o‘z ichiga qadimgi dunyo davridan o‘rta asrlarning boshlariga tegishli bo‘lgan davrni o‘z ichiga olib, bu davrlarda soliqlarni byudjetga o‘z vaqtida undirishning obyektiv zarurligi tan olingan bo‘lsa-da, davlatning o‘zi bu vazifani bevosita bajarmagan. Soliqlarni undirish quyi bo‘g‘inning, shahar yoki jamoalarning, ko‘pchilik hollarda esa sotib oluvchilarning yordami tufayli amalga oshirilgan. Bu bosqichda soliqlarning undirilishi ustidan davlat nazorati o‘rnatilmagan.

Ikkinchi bosqichda (XVI-XIX asrning boshlarida) mamlakatlarda davlatning moliyaviy tashkilotlari paydo bo‘ladi. Bu davrda davlat soliq undirishga xos bo‘lgan soliqqa tortish kvotasini o‘rnatish, soliqlarning undirilish jarayonini nazorat qilish, uning undirilish chegarasini belgilash kabi funksiyalarni o‘z zimmasiga oladi. Shunday bo‘lishiga qaramasdan, bu ikkinchi bosqichda ham, sotib oluvchilarning soliqlarni undirishdagi roli kattaligicha qolavergandir.

---

¹⁹ O‘zbekiston Respublikasining Konstitutsiyasi 51-moddasi. - T.: O‘zbekiston, 2018 y.

²⁰ O‘zbekiston Respublikasining Soliq kodeksi. Rasmiy nashr – O‘zbekiston Respublikasi Adliya vazirligi. - T.: “Adolat”, 2018. 6-modda.

²¹ Mirziyoyev Sh.M. O‘zbekiston Respublikasi Prezidenti Shavkat Mirziyoyevning Oliy Majlisga Murojaatnomasi. – Toshkent: “O‘zbekiston” NMIU, 2019. – 55 b.

Sotib oluvchilarning xizmatidan foydalanishning ma'nosi shundan iboratki, egri (bilvosita) soliqlar, favquloddagi soliqlar yoki yangidan joriy etilayotgan soliqlarning ayrimlari ularning aniq bo'lishi bilan bir vaqtning o'zida savdoga qo'yilgan. Soliq uchun kim eng yuqori bahoni belgilasa, soliqni undirish huquqi o'shanga sotilgan. Undan so'ng esa sotib oluvchi u yoki bu soliqni undirish borasida davlat vakolatiga ega bo'lgan holda o'zining yordamchilari bilan birgalikda soliq undirish huquqini sotib olishda ketgan xarajatlarni qoplash va foyda olish maqsadida soliqni undirib olish bilan shug'ullangan. O'z mexanizmida juda katta kamchiliklarga ega bo'lishiga qaramasdan davlat ana shu tartibdan uzoq yillar davomida foydalangan va uning bu tarzda ish tutishining asosiy sabablaridan biri soliqlarning o'z vaqtida byudjetga tushumini ta'minlashning obyektiv zarurligi bilan belgilanadi.

Soliqlarning byudjetga o'z vaqtida tushumini ta'minlashning ahamiyati quyidagi yo'nalishlarda namoyon bo'ladi.

Birinchidan, soliqlarning byudjetga o'z vaqtida tushumini ta'minlash byudjetdan qilinadigan ijtimoiy-madaniy tadbir xarajatlarini (maorif, sog'liqni saqlash va sport, fan, madaniyat, ommaviy axborot vositalari, ijtimoiy ta'minot va boshqalar) o'z vaqtida moliyalashtirish imkonini beradi.

Ikkinchidan, aholini ijtimoiy jihatdan himoya qilish xarajatlarining o'z vaqtida byudjetdan moliyalashtirilishi ham byudjetga soliqlarning o'z vaqtida tushumini ta'minlashning ahamiyatini ko'rsatuvchi yana bir omildir. Agar aholini ijtimoiy jihatdan himoya qilish bilan bog'liq bo'lgan xarajatlarning asosiy qismi so'nggi yillarda kam ta'minlangan va ko'p bolali oilalarga mo'ljallanganligi inobatga olinsa, bu narsa soliqlarning byudjetga o'z vaqtida tushumini ta'minlashning naqadar ahamiyatli ekanligini yana bir bor yaqqol ko'rsatadi.

Uchinchidan, bozor iqtisodiyoti sharoitida iqtisodiyot tarmoqlarining mutanosib rivojlanishini ta'minlashdan davlatning o'zi ham manfaatdor bo'lganligi uchun byudjetdan ham ma'lum bir xarajatlarning qilinishini taqozo etadi, bu xarajatlarning byudjetdan o'z vaqtida amalga oshirilishini soliqlarning byudjetga o'z vaqtida tushumini ta'minlamasdan amalga ochirich mumkin emas.

To'rtinchidan, yuqorida uchinchi punktda qayd etilgan holat bilan bir vaqtning o'zida davlat iqtisodiyotning ayrim tarmoqlarini ustuvor rivojlanishini ta'minlash maqsadida byudjetdan markazlashtirilgan investitsiyalarni moliyalashtirish uchun ham kattagina hajmdagi xarajatlarni amalga oshirishga majburdir, bu muammoni ham soliqlarni byudjetga o'z vaqtida tushumini ta'minlamasdan turib bajarib b'olmaydi.

Beshinchidan, soliqlarning byudjetga o'z vaqtida tushumini ta'minlanmasligi davlat hokimiyati, boshqaruv va sud organlari hamda fuqarolarning o'z-o'zini boshqarish organlarini saqlash bilan bog'liq bo'lgan xarajatlarning, rezerv fondini shakllantirish bilan bog'liq bo'lgan xarajatlarning va byudjetdan qilinadigan boshqa xarajatlarning o'z vaqtida moliyalashtirilishiga o'zining salbiy ta'sir ko'rsatadi. Bularning barchasi soliqlarning byudjetga o'z vaqtida tushumini ta'minlashning ahamiyati naqadar katta ekanligini ko'rsatib turibdi.

Soliqlar va majburiy to'lovlarning byudjetga o'z vaqtida va to'liq tushishini ta'minlash, soliq va to'lov intizomini mustahkamlash, xo'jalik yurituvchi subyektlarning byudjet oldidagi o'z majburiyatlarini bajarishlari uchun mas'uliyatini oshirish maqsadida O'zbekiston Respublikasi Prezidentining "Byudjet bilan hisob-kitoblar uchun xo'jalik yurituvchi subyektlarning mas'uliyatini oshirish chora-tadbirlari to'g'risida" PF-1504-son farmoni qabul qilindi.

Mazkur farmonga muvofiq, Davlat soliq qo'mitasiga soliqlar va byudjetga to'lovlar bo'yicha qarzdorlarni korxonaning mulki hisobidan undirib olish huquqi berildi.

Muddatida to'lanmagan soliqlarni undirish bilan bog'liq bo'lgan qonun hujjatlarida asosan soliq organlarining huquqlari, soliq to'lovchilarning majburiyatlari belgilab berilgan.

Qonun hujjatlarida, soliq qarzini majburiy undiruvdagi ahamiyati jihatidan ko'rib chiqilsa, avvalambor O'zbekiston Respublikasining 29 avgust 1997 yildagi "Davlat soliq xizmati to'g'risida"gi Qonuniga to'xtalib o'tishni taqozo qiladi.

Ushbu qonun bilan belgilangan Davlat soliq xizmati organlarining huquqlaridan biri, soliq to'lovchiga majburiyatini bajarishi zarurligi haqida hamda soliq qarzini majburiy undirish yuzasidan ko'riladigan choralar to'g'risida talabnoma yuborish vakolati hisoblanadi.

Soliq qarzini majburiy undiruv bilan bog'liq bo'lgan eng asosiy hujjat Soliq kodeksi hisoblanadi. Soliq kodeksida soliq qarzini majburiy undirishning barcha jarayonlari o'z aksini topgan.

Muddatida to'lanmagan soliqlar va boshqa majburiy to'lovlarni undirish mexanizmi tarkibiy jihatdan (harakatlantiruvchi kuchlari) uch qismdan iboratdir:

1. "Soliq to'lovchilar", "Soliq agentlari", "Soliq to'lovchilarning vakillari";
2. Vakolatli organlar;
3. Normativ-huquqiy hujjatlar.

Muddatida to'lanmagan soliqlar va boshqa majburiy to'lovlarni undirish mexanizmining har bir tarkibiy qismi, o'z navbatida, bir necha elementlardan iboratdir.

Qarzdorlarni tarkibiy qismi sifatida O'zbekiston Respublikasining Soliq kodeksi 13-moddasiga asosan "Soliq to'lovchilar", "Soliq agentlari", "Soliq to'lovchilarning vakillari" kabi elementlardan tashkil topgan.

Soliq to'lovchilar Soliq kodeksiga muvofiq zimmasiga soliqlar va boshqa majburiy to'lovlarni to'lash majburiyati yuklatilgan jismoniy shaxslar va ularning alohida bo'linmalaridir.

Soliq agentlari tomonidan Soliq kodeksiga muvofiq zammasiga soliqlar va boshqa majburiy to'lovlarni hisoblab chiqarish soliq to'lovchidan ushlab qolish hamda byudjetga va davlat maqsadli jamg'armalariga o'tkazish majburiyati yuklatilgan shaxslardir.

Soliq to'lovchining vakillari qonunga yoki ta'sis hujjatiga muvofiq soliq to'lovchining vakili bo'lishiga vakolatli shaxslardir. Soliq kodeksida "soliq

to'lovchi" tushunchasining qo'llanilishi uning "soliq agenti", "soliq to'lovchining vakili" ma'nosida ham ishlatilishini nazarda tutadi.²²

Qarzdorlarning tarkibiy qismi sifatida O'zbekiston Respublikasining Soliq kodeksi 14-moddasiga asosan "Vakolatli organlar" kabi elementlardan tashkil topgan.

Vakolatli organlar quyidagilardir:

1) davlat soliq xizmati organlari - O'zbekiston Respublikasi Davlat soliq qo'mitasi, Qoraqalpog'iston Respublikasi, viloyatlar va Toshkent shahar davlat soliq boshqarmalari, shuningdek tumanlar, shaharlar va shahardagi tumanlar davlat soliq inspeksiyalari;

2) bojxona organlari - O'zbekiston Respublikasi Davlat bojxona qo'mitasi, Davlat bojxona qo'mitasining Qoraqalpog'iston Respublikasi, viloyatlar, Toshkent shahri bo'yicha boshqarmalari, bojxona komplekslari va bojxona postlari;

3) moliya organlari - O'zbekiston Respublikasi Moliya vazirligi, Qoraqalpog'iston Respublikasi Moliya vazirligi, viloyatlar va Toshkent shahar hokimliklarining moliya boshqarmalari, tuman va shahar hokimliklarining moliya bo'limlari;

4) boshqa majburiy to'lovlarni undirish vazifasini amalga oshiruvchi davlat organlari va tashkilotlari - O'zbekiston Respublikasi Adliya vazirligi huzuridagi Sud qarorlarini ijro etish, sudlar faoliyatini moddiy-texnika jihatidan va moliyaviy ta'minlash Departamenti, Sud departamentining Qoraqalpog'iston Respublikasi, viloyatlar va Toshkent shahar hududiy boshqarmalari, shuningdek tuman (shahar) sud ijrochilari bo'limlari. Shuningdek O'zbekiston Respublikasi Adliya vazirligi huzuridagi Davlat notariuslari.²³

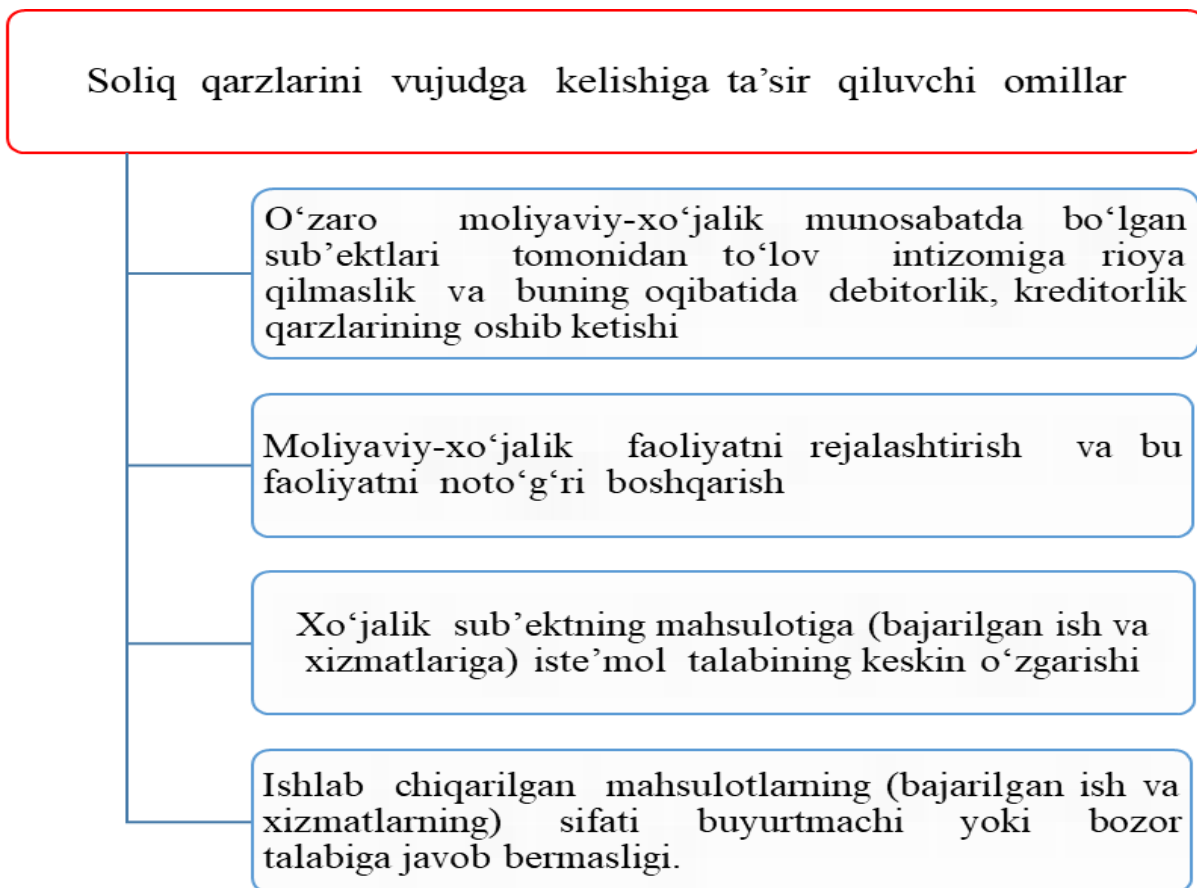
O'zbekiston Respublikasida amaldagi soliq qonunchiligiga muvofiq xo'jalik yurituvchi subyekt hisoblangan soliq va yig'imlarni mudatida byudjetga o'tkazib bermasa yoki to'lashdan bo'yin tovlasa u holda, ushbu xo'jalik yurituvchi subyekt byudjet oldida soliq qarzigaga ega bo'ladi.

---

²² O'zbekiston Respublikasining Soliq kodeksi. Rasmiy nashr – O'zbekiston Respublikasi Adliya vazirligi. - T.: "Adolat", 2018. 13-modda.

²³ O'zbekiston Respublikasining Soliq kodeksi. Rasmiy nashr – O'zbekiston Respublikasi Adliya vazirligi. - T.: "Adolat", 2018. 14-modda.

Soliq kodeksining 22-moddasida soliq qarziga ta'rif berib o'tilgan va unga ko'ra: "Soliq qarzi - soliqlar va boshqa majburiy to'lovlar bo'yicha qarz summasi, shu jumladan Soliq kodeksida belgilangan muddatida to'lanmagan moliyaviy sanksiyalar summasidir".²⁴

5-rasm. Soliq qarzlarini vujudga kelishiga ta'sir ko'rsatuvchi muhim omillar²⁵

Rus iqtisodchi olimi O.S.Kalacheva o'z tadqiqotlarida soliq qarzdorligi vujudga kelishiga ta'sir etuvchi omillar sifatida soliq madaniyatining pastligi, normativ hujjatlarning beqaror va o'zgaruvchanligi, targ'ibot ishlarining sustligi, davlat organlariga nisbatan ishonchsizlikning yuqoriligini misol sifatida keltirib o'tgan.²⁶

²⁴ O'zbekiston Respublikasining Soliq kodeksi.Rasmiy nashr – O'zbekiston Respublikasi Adliya vazirligi. - T.: "Adolat", 2018. 22-modda.

²⁵ Tangriqulov A., Xomma A., Toshmatov Sh., Norqo'ziyev I., Roziqov N. "Soliq qarzi va uni undirish". "Yangi asr avlodi", 2010y. - 51-bet.

²⁶ Kalacheva O.S. Povshenie nalogovoy kulturi naseleniya kak sposob borbi s nalogovimi pravonarusheniyami v Rossii // Vestnik Volgogradskogo instituta biznesa, 2016, noyabr № 4 (37). – 34-37 bet.

Soliq qarzi vujudga kelishiga quyidagi bir necha sabablarni misol qilib keltirish mumkin:

- Soliq to‘lovchi o‘z majburiyatlarini bilmasligi;
- Soliq to‘lovchi hisob raqamida mablag‘larni yo‘qligi yoki yetarli miqdorda yo‘qligi;
- Qasddan soliq to‘lamaslik;
- Soliq to‘lovchining sog‘ligining yomonlashuvi;
- Soliq to‘lovchi uzoqroq zafarda bo‘lishi;
- Boshqa sabablar.²⁷

Soliq to‘lovchi o‘z majburiyatlarini bilmasligi, ya’ni soliq to‘lash muddatlarini bilmaslik yoki to‘lanishi kerak bo‘lgan soliq summasini bilmaslik holatlari bo‘lishi mumkin. Xuddi shuningdek soliq to‘lovchilarning soliq va boshqa majburiy to‘lovlarni to‘lash majburiyatini bajarish muddati kelganda xo‘jalik yurituvchi subyektda moliyaviy muammolarning mavjudligi, ya’ni bankdagi hisobraqamlarida pul mablag‘larining mavjud emasligi yoki yetarli darajada mavjud emasligi holatlari ham amaliyotda uchrab turadi.

Soliq to‘lovchi qasddan, ya’ni o‘z majburiyatlarini bila turib soliq to‘lamaslik holatlari ham bo‘lishi mumkin. Bunday holatlar yuzasidan Ma’muriy javobgarlik to‘g‘risidagi Kodeksning 174 – moddasiga muvofiq javobgarlik belgilangan. Mazkur moddaga muvofiq: “Soliq olinadigan foydani (daromadni) yoki boshqa obyektlarni qasddan yashirish (kamaytirib ko‘rsatish) yoxud soliqlar va boshqa majburiy to‘lovlar to‘lashdan qasddan bo‘yin tovlash, fuqarolarga - eng kam ish haqining uch baravaridan besh baravarigacha, mansabdor shaxslarga esa - besh baravaridan yetti baravarigacha miqdorda jarima solishga sabab bo‘ladi.

Xuddi shunday huquqbuzarlik ancha miqdorda sodir etilgan bo‘lsa, fuqarolarga eng kam ish haqining besh baravaridan o‘n baravarigacha

---

²⁷ Tangriqulov A., Xomma A., Toshmatov Sh., Norqo‘ziev I., Roziqov N. “Soliq qarzi va uni undirish”. “Yangi asr avlodi”, 2010y. - 9-bet.

miqdorda, mansabdor shaxslarga esa o‘n baravaridan o‘n besh baravarigacha miqdorda jarima solishga sabab bo‘ladi”.²⁸

Shu o‘rinda shuni ta’kidlab o‘tishimiz lozimki, O‘zbekiston Respublikasi Jinoyat Kodeksida ham soliqlar yoki boshqa majburiy to‘lovlarni to‘lashdan bo‘yin tovlash uchun javobgarlik choralari belgilangan. Jinoyat Kodeksining 184-moddasiga muvofiq: “Foyda (daromad) yoki soliq solinadigan boshqa obyektlarni qasddan yashirishni, kamaytirib ko‘rsatishni, shuningdek davlat tomonidan belgilangan soliqlarni yoki boshqa majburiy to‘lovlarni to‘lashdan qasddan bo‘yin tovlashni ancha miqdorda sodir etish, shunday qilmish uchun ma’muriy jazo qo‘llanilganidan keyin ro‘y bergan bo‘lsa, —

eng kam oylik ish haqining bir yuz ellik baravarigacha miqdorda jarima yoki ikki yilgacha axloq tuzatish ishlari bilan jazolanadi.

Soliqlar yoki boshqa majburiy to‘lovlarni to‘lashdan bo‘yin tovlash:

- a) takroran;
- b) ko‘p miqdorda sodir etilgan bo‘lsa,

eng kam oylik ish haqining bir yuz ellik baravaridan uch yuz baravarigacha miqdorda jarima yoki ikki yildan uch yilgacha axloq tuzatish ishlari yoki bir yildan uch yilgacha ozodlikni cheklash yoxud uch yilgacha ozodlikdan mahrum qilish bilan jazolanadi.

Soliqlar yoki boshqa majburiy to‘lovlarni to‘lashdan bo‘yin tovlash juda ko‘p miqdorda sodir etilgan bo‘lsa,

eng kam oylik ish haqining uch yuz baravaridan olti yuz baravarigacha miqdorda jarima yoki uch yildan besh yilgacha ozodlikni cheklash yoxud uch yildan besh yilgacha ozodlikdan mahrum qilish bilan jazolanadi.

Qasddan yashirilgan, kamaytirib ko‘rsatilgan foyda (daromad) bo‘yicha soliqlar va boshqa majburiy to‘lovlar to‘liq to‘langan taqdirda, ozodlikni cheklash va ozodlikdan mahrum qilish tariqasidagi jazo qo‘llanilmaydi.

---

²⁸ O‘zbekiston Respublikasining Ma’muriy javobgarlik to‘g‘ridagi Kodeksi.Rasmiy nashr – O‘zbekiston Respublikasi Adliya vazirligi. - T.: “Adolat”, 2018. 174-modda.

Birinchi marta jinoyat sodir etgan shaxs, agar u soliq tekshiruv materiallarini ko‘rib chiqish natijalari bo‘yicha davlat soliq xizmati organining qarorini yoki O‘zbekiston Respublikasi Bosh prokuraturasi huzuridagi Iqtisodiy jinoyatlarga qarshi kurashish departamentining sodir etilgan jinoyat haqidagi xabarini olgan kundan e‘tiboran o‘ttiz kun ichida soliqlar va boshqa majburiy to‘lovlar, shu jumladan penyalar va boshqa moliyaviy sanksiyalar tarzida davlatga etkazilgan zararining o‘rnini to‘liq qoplasa, javobgarlikdan ozod qilinadi”.²⁹

Xo‘jalik yurituvchi subyektlarning byudjet oldidagi soliq qarzlarini quyidagi turlarga bo‘lib o‘rganishimiz mumkin:

- joriy soliq qarz summasi;
- majburiy undiruvga qaratilgan qarz summasi;
- muddati uzaytirilgan qarz summasi;
- soliq tekshiruv i yoki soliq nazorati o‘tkazilishi natijasida aniqlangan soliq qarzi summasi;
- umidsiz qarz summasi.

Joriy soliq qarz summasi - bunday soliq qarzlari asosan xo‘jalik yurituvchi subyektlarining kelgusi davr uchun to‘lanishi lozim bo‘lgan soliqlari bo‘yicha bo‘nak to‘lovlari hisoblanishi yoki to‘lovlarni qisqa muddatlarga kechikishi natijasida vujudga keladi.

Majburiy undiruvga qaratilgan qarz summasi - bu o‘z vaqtida belgilangan muddatlarda to‘lovlar amalga oshirilmaganligi sababli xo‘jalik yurituvchi subyektlarning byudjet oldidagi soliq qarzlarini to‘lash imkoni bo‘lmagan hollarda paydo bo‘ladi. Mahsulot jo‘natgan, xizmat ko‘rsatgan yoki boshqa ishlarni amalga oshirgan xo‘jalik yurituvchi subyektlarning debitor qarzlari paydo bo‘ladi. Xo‘jalik yurituvchi subektning bankdagi xisob raqamiga mablag‘lar kelib tushmaganligi sababli korxonaga byudjetga to‘lovlarni amalga oshira olmaydi. Ammo, amaldagi soliq qonunchiligiga muvofiq xo‘jalik yurituvchi subektlar uchun to‘lov amalga oshirilishiga qarab emas, balki jo‘natilgan

---

²⁹ O‘zbekiston Respublikasining Jinoyat Kodeksi. Rasmiy nashr – O‘zbekiston Respublikasi Adliya vazirligi. - T.: “Adolat”, 2018. 184-modda.

mahsulotlar, bajarilgan ishlar, ko'rsatilgan xizmatlarga qarab soliq turlari bo'yicha soliqlar hisoblanadi hamda korxonadan tomonidan hisob-kitoblar belgilangan muddatlarda soliq organlariga taqdim etiladi. Bu hisob-kitoblar davlat soliq organlarida ularning shaxsiy varaqalariga kiritiladi. O'z vaqtida to'lovlar amalga oshirilmaganligi sababli, korxonalarining davlat byudjeti oldida soliq qarzlari vujudga keladi va to'lov muddati o'tkazib yuborilgan har bir kun uchun O'zbekiston Respublikasi Soliq kodeksining 120-moddasiga muvofiq soliq summasining 0,045 % miqdorida penya hisoblanishi natijasida soliq qarzi va jarima summalari ortib boradi. Davlat soliq xizmati organlari tomonidan mazkur soliq qarzini undirish bo'yicha qonunda belgilangan tartibda majburiy undiruv choralarini amalga oshiradilar. Amaldagi Soliq kodeksining 62-moddasiga muvofiq soliq qarzini undirish choralariga quyidagilar kiradi:

- soliq qarzini soliq to'lovchining bankdagi hisobvaraqlaridan so'zsiz undirish;
- undiruvni soliq to'lovchiga uning debitorlari o'tkazishi lozim bo'lgan summalarga qaratish;
- undiruvni soliq to'lovchining mol-mulkiga qaratish.

Soliq qarzi summasini undirish soliq to'lovchining barcha bank hisobvaraqlarida turgan pul mablag'laridan amalga oshiriladi, qonun hujjatlariga muvofiq undiruv qaratish mumkin bo'lmagan hisobvaraqlar bundan mustasno.

O'zbekiston Respublikasi Adliya vazirligida 2012 yil 15 martda 2342-son bilan ro'yxatga olingan O'zbekiston Respublikasi Markaziy banki Boshqaruvi, Moliya vazirligi, Davlat soliq qo'mitasining 2011 yil 12 dekabrda 35/4, 82, 2011-41-son qarori bilan tasdiqlangan "Xo'jalik yurituvchi subyektlarning bank hisobvaraqlaridan pul mablag'larini hisobdan chiqarish tartibi to'g'risida"gi Yo'riqnomaning 1-ilovasida undiruv qaratilmaydigan bank hisobvaraqlar ro'yhati berilgan. Ular quyidagi bank hisobvaraqlari hisoblanadi:

1. Xo'jalik yurituvchi subyektlarning asosiy hisobvarag'i ochilgan balans hisobvarag'ida "888" tartib raqam bilan ochilgan hisobvaraqlar.

2. 22604 - Mijozlarning boshqa depozitlari - Jamg'arma - Maqsadli. (Hukumat qarorlari asosida ajratilgan mablag'lar)
3. 22626 - Korxonalar va tashkilotlarning maqsadli mablag'lari. (Hukumat qarorlari asosida ajratilgan mablag'lar)
4. 23202 - Kliring transaksiyalar.
5. 23204 - Bir martalik o'zaro hisob-kitoblar uchun byudjet mablag'lari.
6. 23208 - Moliya vazirligi fondlari bilan bo'ladigan kliring transaksiyalari.
7. 23210 - Moliya vazirligi fondlaridan qishloq xo'jalik mahsulotlari uchun ajratilgan maqsadli mablag'lar.
8. 23218 - Moliya vazirligi fondidan ajratilgan maqsadli mablag'lar.
9. 23220 - Moliya vazirligi fondidan olingan maqsadli mablag'lar.
10. 23222 - Moliya vazirligi fondining maqsadli mablag'lari.
11. 23224 - Xo'jalik yurituvchi subyektlar o'rtasidagi o'zaro bir martalik hisob-kitoblar uchun byudjet mablag'lari.
12. 23226 - Respublika byudjetining eksportchi-korxonalar bilan bo'ladigan maqsadli hisob-kitoblar uchun mablag'lari.
13. 23228 - Respublika byudjetining pudratchi tashkilotlar bilan bo'ladigan maqsadli hisob-kitoblar uchun mablag'lari.
14. 20412 - Nodavlat notijorat tashkilotlarining jamg'arma depozitlari.
15. Maqsadli mablag'lar taqsimoti bo'yicha alohida tartiblarda ishtirok etadigan «O'zbekneftgaz» MXK, «O'zdonmahsulot» AK, «O'zbekiston temir yo'llari» DATK tarkibidagi tashkilotlarga «O'zbekneftgaz» MXK korxonalarini va tashkilotlari hisobvaraqlaridan to'lovlarni amalga oshirish va ularga «O'zkommunxizmat» agentligining hududiy gaz ta'minoti korxonalaridan tushadigan to'lovlari to'g'risidagi nizomga (ro'yxat raqami 1441, 2005 yil 14 yanvar), «O'zbekiston temir yo'llari» DATK korxonalarini hisob raqamlaridan to'lovlarni amalga oshirish to'g'risida nizomga (ro'yxat raqami 1088, 2001 yil 27 noyabr), Davlat ehtiyojlari uchun xarid qilinadigan qishloq xo'jaligi mahsulotlarining hisob-kitob jamg'armasi mablag'lari hisobiga topshirilgan g'alla va sholi uchun yakuniy hisob-kitoblar qilishda to'lovlarni amalga

o'shish tartibiga (ro'yxat raqami 657, 1999 yil 1 mart) muvofiq ochilgan hisobvaraqlar (asosiy talab qilib olinguncha depozit hisobvarag'idan tashqari).

16. 22630 — Mahalliy byudjetlardan moliyalashtiriladigan fuqarolarning o'zini o'zi boshqarish organlari tomonidan tayinlanadigan ijtimoiy nafaqalar bo'yicha mablag'lar (Vazirlar Mahkamasining 2013 yil 15 fevraldagi 44-sonli qarori bilan tasdiqlangan Kam ta'minlangan oilalarga ijtimoiy nafaqalar va moddiy yordam tayinlash va to'lash tartibi to'g'risidagi nizomga asosan ochilgan maxsus hisobvaraq).

17. O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining 2015 yil 30 oktyabrdagi 306-son «Suv ta'minoti va kanalizatsiya tashkilotlarini rivojlantirishning asosiy yo'nalishlarini amalga oshirish chora-tadbirlari to'g'risida»gi qaroriga muvofiq «Suvoqova» davlat unitar korxonalari tomonidan ularning shahar va tuman filiallari ta'minoti hamda joriy xarajatlarini (ish haqi va unga tenglashtirilgan to'lovlar, mahalliy soliqlar, xizmat safari xarajatlari, suv, gaz, elektr energiyasi, telefon va boshqa kommunal to'lovlar, ijara haqi, avtotransport xarajatlari) qoplash maqsadida ajratiladigan mablag'lar uchun ochilgan 22622 — «Yuridik shaxslarning o'z vakolatxonalari va filiallari ta'minoti uchun ajratgan mablag'lari» hisobvarag'i.

18. 22634 — Tabiiy gazdan tushadigan pul mablag'larini jamlaydigan yagona maxsus hisobvaraq.

19. 22636 — Elektr energiyasidan tushadigan pul mablag'larini jamlaydigan yagona maxsus hisobvaraq.

Muddati uzaytirilgan qarz summasi – bunday soliq qarzi xo'jalik yurituvchi subyektlarning soliqlar va boshqa majburiy to'lovlarini ayrim uzrli sabablarga ko'ra to'lash imkoni bo'lmagan hollarda paydo bo'ladi. Bunday soliq qarzi summasi asosan strategik ahamiyatga ega bo'lgan yirik davlat korxonalari va byudjet tashkilotlari uchun yuqori davlat organlarining ko'rsatmalariga muvofiq, oldindan to'lov amalga oshirilmasdan mahsulot jo'natgan, xizmat ko'rsatgan yoki boshqa ishlarni amalga oshirgan xo'jalik yurituvchi subyektlarga tegishli bo'ladi. O'z vaqtida to'lovlar amalga oshirilmaganligi sababli, mahsulot

jo'natgan, xizmat ko'rsatgan yoki boshqa ishlarni amalga oshirgan xo'jalik yurituvchi subyektlarning debitor qarzlari paydo bo'ladi.

Iqtisodiyotning ustuvor tarmoqlari xo'jalik yurituvchi subyektlarining o'zaro pullik majburiyatlari bo'yicha qarzlarni to'lash muddatini kechiktirish va ularni bo'lib-bo'lib to'lash masalasini O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasi tegishli komplekslar rahbarlari bilan kelishgan holda ko'rib chiqiladi.

Davlat soliq xizmati organlari tomonidan soliq to'lovchilar tomonidan soliq to'g'risidagi qonun hujjatlariga rioya etilishi hamda ularni bajarilishi yuzasidan soliq tekshiruvlari o'tkazilishi mumkin. Soliq sohasida o'tkazilayotgan islohotlar hamda tadbirkorlik subyektlariga yanada kengroq imkoniyatlar yaratish maqsadida soliq tekshiruvlari ikki yilga to'xtatildi. Lekin soliq va boshqa majburiy to'lovlarni byudjetga o'z vaqtida tushishini ta'minlash maqsadida soliq nazorati shakllari o'tkazilishi mumkin. Mazkur har ikki holatda ham qonunbuzilishi holatlari aniqlanishi mumkin va bunday hollarda qo'shimcha soliq hamda penya hisoblanishi, jarima qo'llanilishi mumkin. 2019 yil 1 yanvardan kiritilgan o'zgarishlarga muvofiq Soliq Kodeksida : "... agar penyani hisoblash soliq tekshiruvi natijalari bo'yicha davlat soliq xizmati organlari tomonidan amalga oshirilsa, - 0,06 foiz miqdorida penya hisoblashga sabab bo'ladi. Bunda boshqa soliqlar va boshqa majburiy to'lovlar bo'yicha ortiqcha to'langan summaga teng bo'lgan qarz summasiga penya hisoblanmaydi. Penya undirilishi soliq to'lovchini soliq majburiyatlarini bajarishdan ozod qilmaydi"³⁰, - deb belgilab qo'yilgan. Yuqorida keltirib o'tilgan hollarda soliq to'lovchilarning davlat oldida qarzdorligi vujudga keladi. Soliq Kodeksiga muvofiq: "Soliqlar va boshqa majburiy to'lovlar, shuningdek moliyaviy sanksiyalar byudjetga va davlat maqsadli jamg'armalariga quyidagi tartibda o'tkaziladi:

asosiy summa;

hisoblangan penya;

---

³⁰ O'zbekiston Respublikasining Soliq kodeksi. Rasmiy nashr – O'zbekiston Respublikasi Adliya vazirligi. - T.: "Adolat", 2018. 120-modda.

jarimalar”³¹.

O‘zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining 2012 yil 24 oktyabrdagi 307-sonli qarori bilan tasdiqlangan “Umidsiz soliq qarzini hisobdan chiqarish tartibi to‘g‘risida”gi Nizomga muvofiq:

Tugatilayotgan yuridik shaxsning mol-mulki yetarli bo‘lmaganligi uchun qoniqtirilmagan soliq qarzi umidsiz soliq qarzi deb e’tirof etiladi.

Jismoniy shaxsning umidsiz soliq qarzi deb quyidagilar e’tirof etiladi:

vafot etgan jismoniy shaxsning soliq qarzi - jismoniy shaxslarning daromadlariga solinadigan soliq va qat’iy belgilab qo‘yilgan soliqqa hisoblangan penya va (yoki) jarimalar, vafot etgan jismoniy shaxsning soliqlari va boshqa majburiy to‘lovlarini to‘lash bo‘yicha soliq majburiyati summasining meros qilib qoldiriladigan mol-mulk qiymatidan ortig‘i yuzasidan. Vafot etgan jismoniy shaxsning qarzdorligi merosxo‘r mavjud bo‘lmagan taqdirda ham umidsiz hisoblanadi;

sud tomonidan bedarak yo‘qolgan yoki muomalaga layoqatsiz deb e’tirof etilgan jismoniy shaxsning soliq qarzi, - ushbu jismoniy shaxsning mol-mulki qiymatidan ortiq bo‘lgan qismi yuzasidan. Jismoniy shaxsni bedarak yo‘qolgan yoki muomalaga layoqatsiz deb e’tirof etishni bekor qilish to‘g‘risida belgilangan tartibda qaror qabul qilingan yoxud jismoniy shaxsni muomalaga layoqatli deb e’tirof etish to‘g‘risida qaror qabul qilingan taqdirda, ilgari hisobdan chiqarilgan soliq qarzi amal qilishi da’vo muddatidan qat’i nazar tiklanadi;

bankrot deb e’tirof etilgan yakka tartibdagi tadbirkorning soliq qarzi, - mol-mulk yetarli bo‘lmaganligi uchun qoniqtirilmagan qismi yuzasidan.³²

Ushbu Nizom Fuqarolik kodeksi, Soliq kodeksi va "Bankrotlik to‘g‘risida"gi O‘zbekiston Respublikasi Qonuniga muvofiq davlat soliq xizmati organlari tomonidan umidsiz soliq qarzini hisobdan chiqarish tartibini belgilaydi.

---

³¹ O‘zbekiston Respublikasining Soliq kodeksi. Rasmiy nashr – O‘zbekiston Respublikasi Adliya vazirligi. - T.: “Adolat”, 2018. 48-modda.

³² O‘zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining 2012 yil 24 oktyabrdagi 307-sonli qarori bilan tasdiqlangan “Umidsiz soliq qarzini hisobdan chiqarish tartibi to‘g‘risida”gi Nizom.

Soliq qarzining sodir bo'lish jarayonini o'rganish uchun soliq subyektining manfaatlari va iqtisodiy muhitning holatiga aniq baho berish juda muhim o'rin tutadi.

Soliq to'lovchi tomonidan byudjet oldida soliq qarzini vujudga kelishining eng asosiy sabablaridan biri birinchi navbatda - korxonaning moliyaviy holati. O'z navbatida korxonalarining moliyaviy holatiga ko'p omillar ta'sir etadi, shu jumladan debitorlik va kreditorlik qarzlarini oshib borishidir.

Shuning uchun ham turli mulkchilik shaklidagi korxonalarini moliyaviy ahvolini yaxshilash, sotilgan mahsulot, bajarilgan ishlar va xizmatlar uchun o'z vaqtida to'lovlarni ta'minlash hamda korxonalar rahbarlari, tijorat banklari to'lov intizomi holati uchun javobgarligini oshirish, o'zaro qarzdorlikni qisqartirish maqsadida bir qator qonun hujjatlari qabul qilingan: 1995 yil 12 maydagi Vazirlar Mahkamasining №1154-sonli «Xalq xo'jaligida hisob-kitoblarni o'z vaqtida o'tkazish uchun korxonalar va tashkilotlar rahbarlarining javobgarligini oshirish chora-tadbirlari to'g'risida»gi qarori va 1996 yil 24 yanvardagi O'zbekiston Respublikasi Prezidentining PF-1363-sonli «To'lov intizomini va o'zaro hisob-kitoblarni mustahkamlash chora-tadbirlari to'g'risida»gi Farmoni bilan qator choralar ko'rsatilgan. Ular - iste'molchilarga mahsulot ortish, ishlar bajarish va xizmat ko'rsatishda oldindan 15 foizdan kam bo'lmagan holda to'lov o'tkazish; muddati o'tgan debitorlik qarzdorlik deb 90 kundan keyin ortilgan mahsulot, bajarilgan ishlar va ko'rsatilgan xizmatlar uchun mablag' kelib tushmasa hisoblanadi, 1996 yildan esa buxgalteriya hisobi tizimiga muddati o'tgan debitor va kreditor qarzdorlik to'g'risida ma'lumot yuritish tartibi kiritilgan.

Davlat soliq organlari soliq to'lovchilar tomonidan to'lanadigan to'lovlarni to'liq davlat byudjetiga o'tkazilishini nazorat qilishda albatta soliq qarzlarini sodir bo'lishiga sababchi bo'ladigan holatlarni chuqur tahlil qilib lozim bo'lgan hollarda tegishli mansabdor shaxslarga ular haqida amaliy tavsiyalar berishlari bu tavsiyalarga soliq to'lovchining munosabatini nazorat qilib borishlari odatda ijobiy natija beradigan omillardan hisoblanadi.

Soliq qarzining vujudga kelishi soliq munosabatlarida sodir bo'ladigan o'ziga xos huquqbuzarlik yoki soliq to'lovchining bevosita faoliyatiga tegishli moliyaviy munosabatlar oqibatida sodir bo'ladi va davlat byudjeti daromadlariga sezilarli darajada zarar keltiradi. Soliq to'lovchilar tomonidan soliq qonunchiligiga rioya etmaslikning har qanday alomatlari soliq qarzini keltirib chiqarishi mumkin. Qonunbuzarlikning bosh omili hisob-kitobni to'g'ri yuritmaslikdan boshlanadi. Shu tufayli hisob-kitob, ayniqsa buxgalteriya hisobini to'g'ri yuritish bo'yicha qattiq talabni korxonalar rahbari va bosh buxgalter zimmasiga yuklashni yanada kuchaytirish, javobgarlikni oshirish hozirgi kun davr talabi bo'lib hisoblanadi. Agar davlat soliq xizmati organlari tomonidan o'tkazilgan tekshirishlar yoki o'tkazilgan soliq nazorati shakllari tahliliga nazar tashlaydigan bo'lsak, soliq to'lovchilar tomonidan soliqlarni hisoblab chiqarishda qo'pol xatolarga yo'l qo'yilishi va buning natijasida ular katta miqdorda moliyaviy jarima to'lab, iqtisodiy qiyinchiliklarga duch kelishini ko'pgina mamlakatlar soliq amaliyotida uchratishimiz mumkin.

Soliq qarzi summalari paydo bo'lishi holatlarini oldini olishda quyidagi mezonlarga e'tibor berilishi lozim:

1. Xo'jalik subyektlari tomonidan belgilangan muddatlarda byudjet va byudjetdan tashqari davlat maqsadli jamg'armalariga to'lovlarni amalga oshirmasdan mablag'larini boshqa maqsadlarga yo'naltirish.

2. Soliq organlari tomonidan vaqtida inkasso topshiriqnomalarini soliq to'lovchining banklardagi hisobraqamlariga qo'yimaslik.

3. Yirik soliq to'lovchilar tomonidan banklardagi hisob raqamlari bo'lganligi munosabati bilan qoshida sho'ba korxonalarini ochib, asosiy oborotini ular orqali amalga oshirish.

4. Asosiy hisobraqamidan tashqari boshqa banklarda ikkilamchi hisobraqamlari ochib, asosiy pul aylanmalarini ular orqali amalga oshirish.

5. Banklar ishtirokisiz hisob-kitoblarni amalga oshirish (tovar ayirboshlash, qarzini uchinchi shaxs foydasiga kechish) holatlari hisobiga sodir etilishi mumkin.

2. Soliqlarini undirish yuzasidan amalga oshiriladigan ishlar.

Soliqlarning to'g'ri hisoblanishi va to'liq undirilishi xo'jalik yurituvchi subyektlarga qulay shart-sharoit yaratish hamda ular manfaatini qonuniy himoyalash uchun ham xizmat qiladi. Mustaqillik yillarida O'zbekiston davlat soliq tizimi tez sur'atlarda rivojlanib, har qanday rivojlangan mamlakat soliq tizimi bilan raqobatlasha oladigan darajaga erishdi. Xarajatlarni qisqartirish maqsadida davlat soliq xizmati organlarida axborot-kommunikatsiya texnologiyalaridan keng foydalanib, soliq qarzini elektron inkasso topshiriqnomalari orqali undirilmoqda. Ushbu tartibni soliq undirish amaliyotiga joriy etish, albatta, davlat manfaatlariga mos keldi. Chunki amaldagi soliq qarzini undirish tartibi uchun sarflanadigan qog'oz va boshqa yordamchi materiallar sarf-xarajatlari ancha qimmatga tushmoqda edi. 2011-yilning yanvar oyidan boshlab soliq qarzini undirishning elektron inkasso topshiriqnomalari tizimi joriy etildi.

Soliq qarzini undirishning elektron inkasso topshiriqnomalari tizimining joriy etilishi quyidagi afzalliklarga ega:

- xodimning vaqtini tejaydi;
- qarzdor korxonaga hisobraqamiga avtomatik ravishda inkasso topshiriqnomasi o'z vaqtida qo'yilishini ta'minlaydi;
- soliq qarzi undirilishini tezlashtiradi;
- soliq undirish xarajatini kamaytiradi (qog'oz, bo'yoqlar, printerlar va boshqa xarajatlarni qisqartirish evaziga);
- byudjetga tushumlarning o'z vaqtida tushishini ta'minlaydi;
- soliq nazorati samaradorligini oshirishga xizmat qiladi.

Soliqlar va boshqa majburiy to'lovlarni to'lash bo'yicha bajarilmagan majburiyatlari bo'lgan soliq to'lovchi o'zining bank hisobvarag'ida pul mablag'lari mavjud bo'lishidan qat'i nazar, soliqlar va boshqa majburiy to'lovlarni amaldagi Soliq kodeksda belgilangan to'lash muddatidan

kechiktirmay ularni xizmat ko'rsatayotgan bankka to'lash uchun to'lov topshiriqnomasini taqdim etishi shart³³.

Agar soliq to'lovchilar byudjet oldidagi majburiyatlarini belgilangan vaqtda va to'liq hajmda bajarmagam taqdirda: yuridik shaxslar, shuningdek, tadbirkorlik faoliyatiga doir qism bo'yicha yakka tartibdagi tadbirkorlar uchun – soliqlar va boshqa majburiy to'lovlarni to'lash muddati tugaganidan keyin uch ish kunidan kechiktirmasdan davlat soliq xizmati organi tomonidan ularga soliq qarzini to'lash to'g'risidagi talabnoma yuboriladi.

Jismoniy shaxslar uchun, bundan tadbirkorlik faoliyatiga doir qism bo'yicha yakka tartibdagi tadbirkorlar mustasno, - soliq majburiyatlarini bajarish muddatlari tugaganidan keyin davlat soliq xizmati organining jismoniy shaxsdan soliq qarzini undirish to'g'risidagi ariza bilan sudga murojaat qilinadi, bundan soliq qarzining summasi undiruvni mol-mulkka qaratish uchun qonun hujjatlarida belgilangan eng kam miqdordan oz bo'lgan hollar mustasno. Bunda soliq qarzining summasi undiruvni mol-mulkka qaratish uchun qonun hujjatlarida belgilangan eng kam miqdordan oz bo'lgan, biroq to'lash muddati tugaganidan keyin bir yil ichida to'lanmagan taqdirda ham soliqlar va boshqa majburiy to'lovlarni to'lash majburiyatlarining bajarilishini ta'minlash choralari qo'llaniladi.

Yuqorida keltirib o'tilgan soliq qarzining summasi undiruvni mol-mulkka qaratish uchun qonun hujjatlarida belgilangan eng kam miqdor 2019 yil uchun 2018 yil 26 dekabrda "O'zbekiston Respublikasining 2019 yilgi asosiy makroiqtisodiy ko'rsatkichlari prognozi va davlat byudjeti parametrlari hamda 2020-2021 yillarga byudjet mo'ljallari to'g'risida» gi PQ-4086 sonli Qaroriga muvofiq quyidagicha belgilangan:

---

³³ O'zbekiston Respublikasining Soliq kodeksi. Rasmiy nashr – O'zbekiston Respublikasi Adliya vazirligi. - T.: "Adolat", 2018. 59-modda.

Soliq to'lovchilar	Eng kam miqdor (so'mda)
O'zbekiston Respublikasi Soliq kodeksiga muvofiq zimmasiga soliqlar va boshqa majburiy to'lovlarni to'lash yuklatilgan yuridik shaxslar va ularning alohida tuzilmalari	4 054 600
Jismoniy shaxslar	1 013 700

6-rasm. Soliq to'lovchilarning mol-mulkidan undirishga qaratish uchun soliqqa oid qarzlarning eng kam miqdorlari³⁴

“Davlat soliq xizmati to'g'risida”gi Qonunga muvofiq davlat soliq xizmati organlarini soliq to'lovchiga majburiyatlarini bajarisgi zarurligi haqida hamda soliq qarzini majburiy undirish yuzasidan ko'riladigan choralar to'g'risida talabnoma yuborish huquqiga egadirlar.

3. Soliqlarni undirish mexanizmini takomillashtirish.

Prezidentimiz Shavkat Miromonovich ta'kidlaganlaridek: “Yangi fikr va yangi g'oyaga, innovatsiyaga tayangan davlat har doim yutadi va rivojlanadi”.³⁵

Bugungi kundagi soliq siyosatidagi eng muhim va dolzarb bo'lgan masalalardan biri - bu soliq munosabatlarini muvofiqlashtiruvchi soliq qonunchiligi va boshqa me'yoriy hujjatlarning mukammalligini ta'minlash, soliq ma'muriyatchiligini tubdan takomillashtirish, soliqlarning yig'iluvchanligini oshirish bilan bir qatorda soliq qarzdorliklarini hosil bo'lishini oldini olish va ularni undirish mexanizimini takomillashtirishdan iboratdir.

³⁴ O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2018-yil 26-dekabrda "O'zbekiston Respublikasining 2019-yilgi asosiy makroiqtisodiy ko'rsatkichlari prognozi va davlat budjeti parametrlari hamda 2020-2021-yillarga budjet mo'ljallari to'g'risida"gi PQ-4086 sonli Qarorining 23-ilovasi.

³⁵ Mirziyoyev Sh.M. "Innovatsion g'oyalarni ilm-fan va sanoatga keng tatbiq etish- islohotlar samaradorligining bosh mezonini"//Xalq so'zi, №107. 2019 yil 29 may.

O‘zbekiston Respublikasi Soliq kodeksiga muvofiq jismoniy shaxsning byudjet oldida soliq qarzdorligi yuzaga kelgan taqdirda, soliq qarzi summasi qonun hujjatlarida belgilangan eng kam miqdordan ortgan jismoniy shaxslarni mavjud soliq qarzini undirish yuzasidan belgilangan tartibda sudga murojaat qilish lozimligi belgilab berilgan.

Agar jismoniy shaxsga tegishli soliq qarzi summasi qonun hujjatlarida belgilangan eng kam miqdorlarga yetmagan bo‘lsa, sudga da’vo ariza taqdim etilmaydi. Agar mazkur soliq qarzi vujudga kelgan vaqtdan boshlab bir yil mobaynida qoplanmasa, ushbu holatda soliq qarzini undirish yuzasidan sudga da’vo ariza kiritilishi mumkin.

Yuqoridagi belgilangan tartibdan kelib chiqqan holda davlat soliq xizmati organlari mavjud soliq qarzini jismoniy shaxsdan undirish yuzasidan da’vo arizani rasmiylashtiradi va tegishli iqtisodiy sudlariga topshiradilar. Iqtisodiy sudlari tomonidan ushbu da’vo arizalari atroflicha ko‘rib chiqilib, soliq qarzini jismoniy shaxsdan undirish yuzasidan ijro hujjati chiqariladi. Ushbu ijro hujjati belgilangan muddatda ijro uchun tegishli hududiy O‘zbekiston Respublikasi Bosh Prokuraturasi huzuridagi Majburiy ijro byurosi bo‘limiga taqdim qilinadi va ijro hujjati yuzasidan qarzni undirish amalga oshiriladi.

Qonunchiligimizga muvofiq soliq qarzini mol-mulk hisobidan undirish faqat sud tartibida amalga oshiriladi. Mazkur tartib qoidalar soliq qarzini undirishni biroz ortga surilishiga olib kelmoqda, bundan tashqari, sud xarajatlari va pochta xarajatlari ham mavjud. Ko‘plab mamlakatlar tajribasiga ko‘ra, soliq qarzini mol-mulk hisobidan undirish sud tartibida amalga oshirilmaydi, bu vakolat davlat soliq xizmati organlarining vakolati hisoblanadi. Fikrimizcha ushbu amaliyot soliq qarzlarini undirish tezlashishiga ortiqcha sarf-xarajatlarning oldi olinishiga sabab bo‘ladi.

Dunyo mamlakatlari tajribasini o‘rganib shu aytishimiz mumkin, xususan, Yaponiyada soliq qarzini undirishdan ko‘ra uni vujudga kelishini bartaraf etishga katta ahamiyat beriladi. Biz buning uchun, avvalambor, soliq

to'lovchilarning soliq madaniyatini rivojlantirish masalasiga katta e'tibor qaratish lozim.

Soliq madaniyati shakllanish jarayoniga ham bir qator muammolar ta'sir qiladi. Ayrim tadqiqotchilarning fikricha, ular qatoriga quyidagilarni kiritish mumkin:

- qonunchilikning nobarqarorligi;
- targ'ibot ishlarining yetarli darajada emasligi;
- soliq munosabatlari subyektlarining o'zaro munosabatlaridagi ijtimoiy javobgarlik muammolari;
- aholining soliq organlariga bo'lgan ishonchsizligi;
- soliq organlarida xizmat qilish nufuzining yuqori emasligi va kadrlar ko'nimsizligi;
- globalizatsiya jarayonida raqobatning kuchayishi va buning natijasida xo'jalik yurituvchi sub'ektlarning doimiy ravishda soliq va boshqa majburiy to'lovlardan qochish yo'llarini qidirishi.

Aholi soliq savodxonligining pastligi, huquqiy nigilizm, normativ-huquqiy hujjatlarga ommaviy amal qilmaslik, soliq sohasiga yuzaki munosabat davlat va jamiyat manfaatlariga tuzatib bo'lmaydigan darajada zarar keltiradi.³⁶

Hozir kunda ushbu masala yuzasidan bir qancha amaliy ishlar olib borilayotganligini ko'rishimiz mumkin, masalan "Biz to'laydigan soliqlar nimalarga sarflanadi" nomli ijtimoiy videoroliklar ijtimoiy tarmoqlar orqali fuqarolarga ular to'laydigan soliqlar davlat uchun uning o'z oldiga qo'ygan vazifalarini bajarishi uchun naqadar muhim ahamiyat kasb etishi tushuntirilgan. Bundan tashqari, respublikamizning barcha hududlarida "Men soliq to'lovchiman" aksiya o'tkazilishi ham fuqarolarning soliq savodxonligini oshirishga xizmat qilmoqda. Shu kabi ishlarni amalga oshirish

---

³⁶ Raximov A.M., Temirov D.N. O'zbekistonda soliq sohasidagi huquqbuzarliklar sabablari va ularga imkon beruvchi shart-sharoitlar//“Xalqaro moliya va hisob” ilmiy elektron jurnali. aprel, 2017 yil, №2.

natijasida soliq madaniyatini yanada yuksaltirish orqali fuqarolarimiz tomonidan soliqlar va boshqa majburiy toqlovlarning o'z vaqtida to'lanishi, pirovardida esa soliq qarzdorliklarini vujudga kelishini oldini olishimiz mumkin.

Soliq to'lovchi yuridik shaxslar soliq qarzdorligini kamaytirish, soliq qarzi vujudga kelishini oldini olishda soliq qarzining vujudga kelish sabablari hamda unga bevosita ta'sir etuvchi omillarni o'rganib chiqish zarur. O'zaro moliyaviy-xo'jalik munosabatida bo'lgan korxonalar tomonidan to'lov intizomi qoidalariga rioya qilmaslik va buning oqibatida debitorlik hamda kreditorlik qarzlarning ortib ketishi korxonlarning byudjet oldida qarz majburiyatlarini vujudga kelishiga o'z ta'sirini o'tkazmoqda. Xorijiy mamlakatlar tajribalarini o'rganish davomida shuni ko'rdikki, ayrim mamlakatlarda soliq qarzdorliklari vujudga kelishini oldini olish maqsadida soliq qarzi mavjud xo'jalik yurituvchi subyektlar soliq imtiyozlaridan foydalanish huquqidan mahrum etiladilar. Bu esa korxonalar uchun o'z foydasining qisqarishiga olib keladi. Shuning uchun ham mazkur davlatlarda soliq imtiyozlaridan mahrum bo'lmaslik uchun soliqlarni o'z vaqtida hamda to'liq hajmda to'lashga harakat qilishida. Mazkur mexanizm soliq qarzlarini vujudga kelishini oldini olish uchun xizmat qiladi.

Shunindek, soliq qarzini vujudga kelishini oldini olish bo'yicha amalga oshirilishi lozim bo'lgan ishlardan biri sifatida soliq to'lovchilarni qonunchilikdagi yangiliklardan xabardor qilish, undagi o'zgarishlar bo'yicha tushuntirishlar berish, turli seminar-treninglar tashkil etishni aytishimiz mumkin.

Iqtisodiyotning real sektori korxonalarini moliyaviy faoliyatiga hozirda salbiy ta'sir ko'rsatayotgan muammolardan biri bu korxonalar byudjet oldidagi boqimandasi uchun penyalarni to'lash amaliyotidir. Bunda muddatida to'lanmagan boqimanda summasiga muddati uzaytirilgan har bir kun uchun 0,045% penya to'lanadi. Penyalarning belgilanishi bir tomondan adolatli, chunki u korxonalar byudjet oldidagi majburiyatlarini o'z vaqtida

bajarilishiga ta'sir ko'rsatadi. Hozirda esa hukumat qarorlari bilan davlat xaridi va byudjet tashkilotlariga yuklab jo'natilgan tovarlar (ish, xizmat) uchun davlat byudjetidan mablag'larning o'z vaqtida o'tkazilmasligi sababli bunday soliq qarzlari ko'payib bormoqda.

3-BO'LIM. "SOLIQ MAMURCHILIGINING AHAMIYATINI OSHIRISHDA SOLIQ NAZORATINI ROLI"

8-MAVZU: SOLIQ ORGANLARI NAZORAT FAOLIYATINI TASHKIL QILISHNINIG SHAKLLARI VA ZAMONAVIY USULLARI

1. Soliq nazorati va uning ahamiyati.

2.Soliq nazoratining shakllari va ularni amalga oshirish tartibi.

1. Soliq nazorati va uning ahamiyati

Respublikamizda izchil amalga oshirilayotgan islohotlar iqtisodiy-ijtimoiy sohalarda tub o'zgarishlarni yuzaga keltirdi. Bu islohotlar orasida moliya-kredit tizimini isloh qilish alohida o'rin egallaydi.Chunki jamiyatning barcha sohalari faoliyati pulli munosabatlar bilan bevosita bog'liqdir, vaholanki, pulli munosabatlami samarali ishlash mexanizmi, o'z navbatida, boshqa sohalarga bevosita ta'sir etadiki, bu moliya-kredit tizimining jamiyat iqtisodiy tizimidagi o'rni naqadar yuqori ekanligini ko'rsatadi.

Soliqlar davlatning iqtisodiy va ijtimoiy siyosatini amalga oshirishning asosiy manbai hisoblanadi. Demak, davlat budjeti daromadlarini tashkil qiluvchi soliqlarning to'liq va o'z vaqtida undirilishini ta'minlash muhim ahamiyat kasb etadi. Shuning uchun barcha davlatlar qatori mamlakatimizda ham soliqlar va boshqa majburiy to'lovlami to'liq, to'g'ri va o'z vaqtida budjetga undirilishini nazorat qilish tizimi yaratilgan.

Davlat soliq xizmati organlari tomonidan soliq to'lovchilarning moliyaviy xo'jalik faoliyatini soliq qonunchiligiga rioya etish nuqtai nazaridan nazorat qilishning huquqiy, uslubiy va tashkiliy asoslarini o'rganadi. Ma'lumki, soliq

to'lovchilar davlat budjetiga to'laydigan soliqlarini mustaqil ravishda hisoblab, belgilangan muddatda va miqdorda amalga oshirishlari lozim. Davlat soliq to'lovchilarga soliqlarning fiskal majburiyatidan kelib chiqqan holda shunday qat'iy talabni qonun normalari asosida belgilab qo'ygan.

Soliq nazorati qanchalik qat'iy bo'lsa va tekshiruvlar natijasida aniqlangan huquqbuzarliklar bo'yicha chora ko'rish muqarrarligi to'liq ta'minlansa, davlat budjeti manfaatlari har tomonlama muhofaza qilingan va budjet daromadlarining shakllanishi kafolatlangan bo'ladi.

Shu nuqtai nazardan soliq organlari tomonidan amalga oshiriladigan nazorat ishlarining huquqiy masalalari, nazoratni tashkil qilishning uslubiy yo'nalishlari, nazorat natijalarini rasmiylashtirish va soliq qonunchiligiga rioya etishda qonunbuzarlikka yo'l qo'ygan soliq to'lovchilarga chora ko'rish tartiblarini belgilaydi.

Soliq nazoratini to'g'ri ta'minlash davlat va mahalliy budjetning daromad qismi to'ldirilishining muhimligini belgilaydi. Bundan tashqari, soliq nazorati obyektlarining ko'pligi sababli ham uning muhim ekanligini belgilovchi omillardandir. Shu sababli ham soliqlar va boshqa majburiy to'lovlarni undirishda butun dunyoda soliq nazorati amaliyoti muhim o'rin egallaydi. Chunki ushbu nazorat orqali budjetga soliq to'lovchilar tomonidan qasddan yoki yanglishishlar natijasida soliqdan yashirilgan to'lovlar aniqlanib, ijtimoiy adolat va huquqbuzarlik uchun jazoning muqarrarlik tamoyillari ta'minlanadi.

Soliq nazoratiga O'zbekiston Respublikasining «Davlat soliq xizmati to'g'risida»gi Qonun 2-moddasida «Soliq nazorati - soliqqa tortiladigan subyektlar va obyektlarni hisobga olishning, shuningdek soliq to'g'risidagi qonun hujjatlariga rioya etilishini nazorat qilishning yagona tizimidan iborat»³⁷ deb ta'rif berilgan.

Soliq nazorati moliyaviy-xo'jalik nazorati turiga kiradi. Ushbu nazorat turi davlat moliyaviy nazorati bilan xususiy va umumiy jihatdan yaqindir. Lekin soliq nazorati o'zining obyekti, mazmuni, usul va uslubi, nazorat qiladigan shaxslar va idoralar turiga qarab davlat moliyaviy nazoratidan farq qiladi. Bundan tashqari,

---

³⁷ O'zbekiston Respublikasining "Davlat soliq xizmati to'g'risida"gi № 474-I son Qonuni 29.08.1997 y.

soliq nazorati davlat budjeti daromad qismini to'ldirish bilan bog'liq maxsus vazifani nazorat qilishi bilan ham boshqa nazoratlardan farq qiladi.

Soliq nazorati - soliqqa tortiladigan subyektlar va obyektlarni hisobga olishning, soliq to'g'risidagi qonun hujjatlariga rioya etilishini, soliqlarning O'zbekiston Respublikasi Moliya vazirligi huzuridagi budjetdan tashqari Pensiya va Respublika yo'l jamg'armalariga majburiy to'lovlarning to'g'ri hisoblab chiqarilishi, to'liq va o'z vaqtida to'lanishini nazorat qilish hisoblanadi.

Soliq nazoratining obyekti - soliq va yig'imlami undirish hamda ushbu majburiyatlamini bajarmagan soliq to'lovchilarni javobgarlikka tortish bilan bog'liq munosabatlar majmuidir.

Soliq nazoratining subyektlari - Davlat soliq xizmati organlari, O'zbekiston Respublikasi Bosh prokuraturasi huzuridagi soliqqa oid jinoyatlarga qarshi kurashish Departamenti organlari va mulkdorlar tomonidan yollangan auditorlik xizmati vakillari bo'lishi mumkin.

Soliq nazoratini olib borishdan ko'zlangan asosiy maqsad, soliqqa tortishni takomillashgan tizimini tashkil etish, soliq to'lovchilar, banklar va boshqa soliqqa oid munosabatlar qatnashuvchilari o'rtasida soliq qonunchiligini buzishga yo'l qo'ymaydigan soliq intizomini yaratishdir.

Bundan tashqari, davlat soliq nazoratining alohida vazifalari ham mavjud bo'lib, bundan ko'zlangan maqsad soliqqa oid munosabatlarning alohida sohalarini tartibga solish hisoblanadi. Masalan, naqd pul sohasidagi qonunchilik normalariga amal qilish va savdo-sotiq, valyuta qonunchiligini tartibga solish kabi vazifalardir.

Soliq nazoratining vazifalari quyidagilardan iborat:

-soliq va yig'imlarni to'liq va to'g'ri hisoblanishi hamda budjet (budjetdan tashqari fondlarga) o'z muddatlarida to'lanishini ta'minlash;

-soliq va yig'imlar to'g'risidagi qonunlarni buzuvchilarga jazoning muqarrarligini ta'minlash;

-soliq qonunchiligi buzilishini oldini olish, soliq to'lovchilarni soliq va yig'imlar bo'yicha o'z majburiyatlarini bajarmaganligi yoki to'liq bajarmaganligi natijasida davlatga yetqazilgan zararni undirish;

-soliqqa tortish metodologiyasi va qonunchiligini takomillashtirishga oid takliflar ishlab chiqish.

Nazoratni amalga oshirishda uning mazmunini aniqlab olish ham muhim masalalardan hisoblanadi. Shu tufayli soliq nazorati mazmuni sifatida:

-yuridik va jismoniy shaxslar tomonidan soliq va yig'imlar to'g'risidagi qonunlar bajarilishini tekshirish;

-soliq organlarida hisobda turish va bu bilan bog'liq majburiyatlarni tekshirish;

-buxgalteriya hisobini to'g'ri yuritish, soliq hisobotlarini to'g'ri va belgilangan muddatlarda taqdim etish, ulardagi ma'lumotlarning asoslilikini tekshirish;

-soliq to'lovchilarning soliq qonunchiligiga oid protsessual qonun normalari talablariga rioya etilishini tekshirish;

-banklarning soliq qonunchiligi ijrosi bo'yicha majburiyatlarini bajarilishini tekshirish;

-naqd pul muomalasiga oid qonunchilik normalariga rioya etilishini tekshirish;

-soliq va yig'imlar to'g'risidagi qonunlar buzilishini oldini olish;

-yashirin soliq obyektlarini aniqlash;

-soliq qonunchiligini buzuvchilarni aniqlash va ularni javobgarlikka tortish;

-soliq to'lovchilar tomonidan soliq va yig'imlar to'g'risidagi majburiyatlarini bajarmaslik yoki yetarli darajada bajarmaslik oqibatida davlatga yetkazilgan zarami undirish kabilardir.

Soliq nazoratining usuli - bu nazoratni amalga oshirishning aniq harakat uslubidir. Rivojlangan mamlakatlarda soliq nazoratini tashkil etishda turli usullardan foydalaniladi.

2.Soliq nazoratining shakllari va ularni amalga oshirish tartibi.

Soliq nazorati quyidagi shakllarda amalga oshiriladi:

- soliq to'lovchilarni hisobga olish;

- soliq solish ob'ektlarini va soliq solish bilan bog'liq ob'ektlarni hisobga olish;
- budjetga va davlat maqsadli jamg'armalariga tushumlarni hisobga olish;
- kameral nazorat;
- xronometraj ko'zdan kechirish;
- xo'jalik yurituvchi sub'ektlar xodimlarining hisobotdagi sonining va haqiqiy sonining muvofiqligi yuzasidan monitoring;
- soliq tekshiruvlari;
- mavzuli ekspres-o'rganish;
- fiskal xotirali nazorat-kassa mashinalarini qo'llash;
- aksiz to'lanadigan ayrim turdagi tovarlarni markalash, shuningdek ayrim korxonalarda moliya inspektori lavozimini joriy etish;
- davlat daromadiga qaratilgan mol-mulknı realizatsiya qilishdan olingan pul mablag'lari davlat daromadiga o'z vaqtida va to'liq tushishini nazorat qilish;
- boshqa majburiy to'lovlarni undirish vazifasini amalga oshiruvchi davlat organlari va tashkilotlar ustidan nazorat qilish;
- soliq monitoringi.

Bojxona organlari tovarlarni O'zbekiston Respublikasining bojxona chegarasidan olib o'tilishi munosabati bilan to'lanishi lozim bo'lgan soliqlar va boshqa majburiy to'lovlarni undirish bo'yicha soliq nazoratini o'z vakolatlari doirasida amalga oshiradi.

Soliq nazoratini amalga oshirishda xronometraj ko'zdan kechirishdan foydalaniladi. 2019 yil 1 yanvardan soliq qonunchiligiga kiritilgan o'zgarishlarga asosan xronometraj ko'chdan kechirish joriy etildi.

Xronometraj ko'zdan kechirish — xronometraj o'tkaziladigan davrda tushumlarning haqiqiy hajmlarini, pul tushumi summalarini, ishlab chiqarish hajmlarini, tovarlarni (ishlarni, xizmatlarni) realizatsiya qilish hajmlarini aniqlash maqsadida amalga oshiriladigan, tovarlarni (ishlarni, xizmatlarni) haqiqiy

realizatsiya hajmlarini aniqlashga doir soliq nazoratining shakli hisoblanadi.

Pul tushumini, ishlab chiqarish hajmlarini va tovarlarni (ishlarni, xizmatlarni) realizatsiya qilish hajmlarini xronometraj koʻzdan kechirish tovarlarni (ishlarni, xizmatlarni) realizatsiya qiluvchi soliq toʻlovchilarda, bevosita tovarlarni (ishlarni, xizmatlarni) realizatsiya qilish joyida, mahsulot ishlab chiqarish sexlarida, shuningdek ishlarni bajarish va xizmatlar koʻrsatish joylarida hamda soliq toʻlovchi daromadlar olish uchun foydalanayotgan yoxud soliq solish obʻektlarini saqlash bilan bogʻliq boshqa joylarda davlat soliq xizmati organlarining mansabdor shaxslari tomonidan oʻtkaziladi.

Xronometraj koʻzdan kechirishni oʻtkazish muddati yetti kalendar kundan ortiq boʻlmasligi kerak.

Tovarlarni (ishlarni, xizmatlarni) realizatsiya qilishning haqiqiy hajmlarini aniqlash boʻyicha xronometraj koʻzdan kechirishni oʻtkazish toʻgʻrisidagi buyruq soliq solish obʻektlarini va soliq solish bilan bogʻliq obʻektlarni hisobga olish jarayonida soliq toʻlovchi tomonidan realizatsiya qilingan tovarlarning (ishlarning, xizmatlarning) hamda soliq solish obʻektlarining haqiqiy hajmlari kamaytirilganligini taxmin qilish imkonini beradigan tafovutlar aniqlangan taqdirda davlat soliq xizmati organining rahbari yoki rahbar oʻrinbosari tomonidan qabul qilinadi.

Davlat soliq xizmati organining realizatsiya qilingan tovarlarning (ishlarning, xizmatlarning) haqiqiy hajmlarini aniqlash boʻyicha xronometraj koʻzdan kechirishni oʻtkazish toʻgʻrisidagi buyrugʻida xronometraj oʻtkaziladigan soliq toʻlovchi, uning identifikatsiya raqami, xronometrajni oʻtkazish joyi va muddati, davlat soliq xizmati organining xronometrajni oʻtkazadigan mansabdor shaxslari majburiy tartibda koʻrsatiladi.

Realizatsiya qilingan tovarlarning (ishlarning, xizmatlarning) haqiqiy hajmlarini aniqlash boʻyicha xronometraj koʻzdan kechirish ishlab chiqarish, realizatsiya qilish hajmlarini hamda pul mablagʻlari tushumini kuzatish va qayd etish orqali oʻtkaziladi. Bunda xronometrajni oʻtkazishga boshqa shaxslarni, shu jumladan ekspertlarni jalb etishga yoʻl qoʻyilmaydi.

Realizatsiya qilingan tovarlarning (ishlarning, xizmatlarning) haqiqiy hajmlarini aniqlash bo'yicha xronometraj ko'zdan kechirishni amalga oshirish jarayonida soliq to'lovchidan hisobga olish hujjatlarini talab qilishga, soliq to'lovchiga nisbatan talablar qo'yishga yoki soliq to'lovchining faoliyatiga boshqacha tarzda aralashishga yo'l qo'yilmaydi, bundan soliq to'lovchidan hamda rahbarlik vazifalarini yoki buxgalteriya hisobi va moliyaviy boshqaruv vazifalarini amalga oshiruvchi shaxslardan, soliq to'lovchining boshqa moddiy javobgar xodimlaridan tushuntirishlar olish, shuningdek nazorat-kassa mashinalarida va to'lov terminallarida saqlanayotgan xronometrajni o'tkazish davriga doir ma'lumotlarni olish mustasno.

Davlat soliq xizmati organining mansabdor shaxslari tovarlarni (ishlarni, xizmatlarni) realizatsiya qilishning haqiqiy hajmlarini aniqlash bo'yicha xronometraj ko'zdan kechirish natijalari bo'yicha ikki nusxadan kam bo'lmagan miqdorda ma'lumotnoma tuzadi. Ma'lumotnomaning bir nusxasi soliq to'lovchiga topshiriladi. Soliq to'lovchi ma'lumotnomani olishdan bo'yin tovlagan taqdirda, davlat soliq xizmati organining mansabdor shaxsi bu haqda ma'lumotnomaga tegishli yozuvni kiritadi va ma'lumotnomaning bir nusxasi pochta orqali buyurtma xat bilan soliq to'lovchiga jo'natiladi hamda u jo'natilgandan keyin uch kun o'tgach topshirilgan hisoblanadi yoxud soliq to'lovchining shaxsiy kabinetiga elektron tarzda jo'natiladi.

Realizatsiya qilingan tovarlarning (ishlarning, xizmatlarning) haqiqiy hajmlarini aniqlash bo'yicha xronometraj ko'zdan kechirish natijalaridan soliq solish ob'ektlari va soliq solish bilan bog'liq ob'ektlar to'g'risidagi ma'lumotlar bazalarini shakllantirish va yuritish, shu jumladan elektron shaklda shakllantirish va yuritish, shuningdek taqdim etiladigan hisobotlarning va hisoblab chiqarilgan soliqlar hamda boshqa majburiy to'lovlarning summalari ishonchliligini solishtirib ko'rish uchun foydalaniladi.

Davlat soliq xizmati organlari soliq to'lovchi faoliyatining xususiyatlari va mavsumiy omillarni hisobga olgan holda soliq to'lovchi tomonidan taqdim etilgan xronometraj ko'zdan kechirish o'tkazilgan davrga oid soliq hisobotida aks

ettirilgan, tovarlarni (ishlarni, xizmatlarni) realizatsiya qilishdan olingan tushum to'g'risidagi ma'lumotlarni tovarlarni (ishlarni, xizmatlarni) realizatsiya qilishdan xronometraj jarayonida olingan tushum to'g'risidagi ma'lumotlar bilan solishtirishni amalga oshiradi.

Agar xronometraj ko'zdan kechirish o'tkazilgan davrga oid taqdim etilgan soliq hisobotida tovarlarni (ishlarni, xizmatlarni) realizatsiya qilishdan olingan tushumning kamaytirilganligi alomatlari aniqlansa, davlat soliq xizmati organlari Soliq Kodeksining 70-moddasiga asosan soliq to'lovchiga talabnoma yuboradi.

Soliq to'lovchida tovarlarni (ishlarni, xizmatlarni) realizatsiya qilishdan olingan tushumning kamaytirilganligi takroran aniqlangan taqdirda, bu harakatlar soliqlarni to'lashdan bo'yin tovlaganlik sifatida tasniflanadi.

Tovarlarni (ishlarni, xizmatlarni) realizatsiya qilishdan olingan tushumni xronometraj ko'zdan kechirishni o'tkazish hamda kamaytirilgan tushum summasidan soliqlarni hisoblab chiqish tartibi tadbirkorlik sub'ektlari faoliyatini tekshirishlarni muvofiqlashtirish bo'yicha vakolatli organ bilan kelishilgan holda O'zbekiston Respublikasi Davlat soliq qo'mitasi tomonidan belgilanadi.

Soliq nazoratining yana bir turi bu-xo'jalik yurituvchi sub'ektlar xodimlarining hisobotdagi va haqiqiy sonining muvofiqligi yuzasidan monitoringidir.

Xo'jalik yurituvchi sub'ektlar xodimlarining hisobotdagi va haqiqiy sonining muvofiqligi yuzasidan monitoring xo'jalik yurituvchi sub'ektlarning soliq solinadigan bazani aniqlashtirish maqsadida xodimlarning hisobotdagi va haqiqiy sonining muvofiqligini aniqlash uchun amalga oshiriladi.

Xo'jalik yurituvchi sub'ektlar xodimlarining hisobotdagi va haqiqiy sonining muvofiqligi yuzasidan monitoring davlat soliq xizmati organlarining mansabdor shaxslari tomonidan joylarga chiqqan holda, soliq to'lovchi foydalanadigan ob'ektlarda va hududlarda soliq to'lovchining mansabdor shaxslari yoki ularning vakillari ishtirokida, mavjud xodimlarning sonini birma-bir sanab chiqish hamda ma'lumotnoma bilan rasmiylashtirish orqali amalga oshiriladi.

Xo'jalik yurituvchi sub'ektlar xodimlarining hisobotdagi va haqiqiy

sonining muvofiqligi yuzasidan monitoringni amalga oshirish uchun quyidagilar asos bo'ladi:

davlat soliq xizmati organlari tomonidan o'tkazilgan kameral nazorat natijalariga ko'ra, davlat soliq xizmati organlariga soliq to'lovchilar tomonidan taqdim etilgan hisobotlarda ish haqi fondi, shuningdek xodimlar soni kamaytirilganligini taxmin qilish imkonini beradigan tafovutlar yoki nomutanosibliklar mavjudligi;

jismoniy va yuridik shaxslarning murojaatlari;

vazirliklar va idoralarning davlat soliq xizmati organlariga taqdim etiladigan soliq ma'lumotlarida va hisobotlarida ko'rsatilgan xodimlar soni o'rtasida farqlarning mavjudligi.

Xo'jalik yurituvchi sub'ektlar xodimlarining hisobotdagi va haqiqiy sonining muvofiqligi yuzasidan amalga oshiriladigan monitoring to'g'risidagi ma'lumotlar tekshirishlarni ro'yxatga olish kitobiga kiritilmaydi.

Xo'jalik yurituvchi sub'ektlar xodimlarining hisobotdagi va haqiqiy sonining muvofiqligi yuzasidan monitoringni amalga oshirish to'g'risidagi buyruq davlat soliq xizmati organlarining rahbari yoki rahbar o'rinbosari tomonidan qabul qilinadi. Buyruqda monitoring amalga oshiriladigan sub'ekt, faoliyatning asosiy turi, joyi va muddatlari, monitoringni amalga oshirish uchun asos bo'lgan farq yoki nomuvofiqliklar, shuningdek davlat soliq xizmati organlarining monitoringni amalga oshiruvchi xodimlari ko'rsatiladi.

Xo'jalik yurituvchi sub'ektlar xodimlarining hisobotdagi va haqiqiy sonining muvofiqligi yuzasidan monitoringni amalga oshiruvchi xodimlar tomonidan soliq to'lovchidan boshqa axborot yoki tushuntirishlar talab qilishga yoxud uning moliya-xo'jalik faoliyatiga boshqacha shaklda aralashishga yo'l qo'yilmaydi.

Xo'jalik yurituvchi sub'ektlar xodimlarining hisobotdagi va haqiqiy sonining muvofiqligi yuzasidan monitoring natijalari bo'yicha u amalga oshirilgan kuni davlat soliq xizmati organining mas'ul xodimi tomonidan ma'lumotnoma tuziladi. Ma'lumotnoma soliq to'lovchining mansabdor shaxsi yoki monitoring

jarayonida bevosita ishtirok etgan vakili ishtirokida tuziladi va bir nusxasi ularga topshiriladi.

Soliq to'lovchi xo'jalik yurituvchi sub'ektlar xodimlarining hisobotdagi va haqiqiy sonining muvofiqligi yuzasidan monitoring natijalari bo'yicha tuzilgan ma'lumotnomani olishni yoki ma'lumotnoma bilan tanishishni rad etgan taqdirda, davlat soliq xizmati organining mansabdor shaxsi bu haqda mazkur ma'lumotnomaga tegishli yozuv kiritadi. Bunda ma'lumotnomaning bir nusxasi pochta orqali buyurtma xat bilan yuboriladi.

Monitoring natijalaridan faqat xo'jalik yurituvchi sub'ektlar xodimlarining hisobotdagi va haqiqiy sonining muvofiqligini amalga oshirishda, shuningdek soliq solinadigan bazani aniqlashda foydalaniladi.

Xo'jalik yurituvchi sub'ektlar xodimlarining hisobotdagi va haqiqiy sonining muvofiqligi yuzasidan monitoringni amalga oshirish tartibi O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasi tomonidan belgilanadi.

Mavzuli ekspress-o'rganish.

Mavzuli ekspress-o'rganish kameral nazorat natijalari bo'yicha joyiga chiqqan holda soliq to'lovchi tomonidan taqdim etilgan axborotning ishonchliligini hamda soliq to'lovchining hisobotlarida aks ettirilgan soliq va bojxona imtiyozlarini qo'llashning qonuniyligini tasdiqlash uchun amalga oshiriladi.

Soliq to'lovchi tomonidan davlat soliq xizmati organining kameral nazorat natijalariga doir talabnomasiga javoban taqdim etilgan axborotning ishonchliligini tasdiqlash maqsadida ushbu axborotni o'rganish zarurligi mavzuli ekspress-o'rganishni tayinlash uchun asos bo'ladi.

Mavzuli ekspress-o'rganishlarni tayinlash mezonlari quyidagilardan iborat:
soliq va bojxona imtiyozlarini qo'llashning qonuniyligi;

ustav fondida (ustav kapitalida) davlat ulushi 50 foiz va undan ortiq bo'lgan xo'jalik yurituvchi sub'ektlar tomonidan sof foyda to'g'risidagi hisobotlardagi hamda dividendlarni hisoblashdagi, shuningdek davlat unitar korxonalar tomonidan sof foydani hamda sof foydaning 30 foizi miqdorida O'zbekiston Respublikasi Davlat budjetiga ajratmalarni aniqlashdagi davlat soliq

xizmati organlaridagi xo‘jalik yurituvchi sub’ektning faoliyati to‘g‘risidagi boshqa mavjud ma’lumotlar bilan tafovutlar;

olingan va realizatsiya qilingan tovar-moddiy qimmatliklar, bajarilgan ishlarning va ko‘rsatilgan xizmatlar hajmlarining, nomenklaturasining (assortimentining) va summalarining kameral nazorat natijasida soliq to‘lovchining bank hisobvaraqlari bo‘yicha pul mablag‘lari harakati tahlili chog‘ida aniqlangan nomutanosibli;

soliq to‘g‘risidagi qonun hujjatlariga muvofiq zimmasiga axborot taqdim etish majburiyati yuklatilgan organlar va tashkilotlardan davlat soliq xizmati organlariga kelib tushgan axborot bo‘yicha aniqlangan tafovutlar hamda chetga chiqishlar;

valyuta to‘g‘risidagi qonun hujjatlari sohasida aniqlangan qoidabuzarliklar, shu jumladan tashqi savdo kontraktlari bo‘yicha import va eksport qilinayotgan tovarlar (ishlar, xizmatlar) narxlarining oshirib yuborilishi va kamaytirilishi.

Mavzuli ekspres-o‘rganish faqat kameral nazorat amalga oshirilgan soliq davri uchun amalga oshirilishi lozim. Mavzuli ekspres-o‘rganishni amalga oshirish muddati yetti kalendar kundan ortiq bo‘lmasligi kerak.

Zarur hollarda (foydali qazilmalarni kavlab olish hajmini aniqlashda, nazorat o‘lchovlari va hokazoda) mavzuli ekspres-o‘rganishda ishtirok etish uchun o‘rganish natijasidan manfaatdor bo‘lmagan ekspertlar, mutaxassislar va tarjimonlar jalb etilishi mumkin.

Hududlarni, ishlab chiqarish, omborxonalar, savdo binolarini va boshqa binolarni, shu jumladan soliq to‘lovchi tomonidan daromad olish uchun foydalanilayotgan yoki soliq solish ob’ektlarini saqlash bilan bog‘liq bo‘lgan joylarni ko‘zdan kechirish soliq to‘lovchining soliq xizmati organining talabnomasiga javoban taqdim etgan hujjatlarida aks ettirilgan ish o‘rinlari sonini, tovar-moddiy qimmatliklarning, asosiy vositalarning yoki boshqa mol-mulkning mavjudligini tasdiqlash maqsadida o‘tkaziladi. Zarur hollarda, ko‘zdan kechirish chog‘ida foto- va videotasvirga olish amalga oshirilishi mumkin.

Soliq to‘lovchi tomonidan mavzuli ekspres-o‘rganishga taalluqli hujjatlar

taqdim etilmagan taqdirda, davlat soliq xizmati organining mansabdor shaxsi tomonidan bu to'g'risida dalolatnoma tuziladi. Dalolatnoma ilgari soliq to'lovchi tomonidan taqdim etilgan axborotni ishonchli emas deb topish uchun asos bo'ladi.

Mavzuli ekspress-o'rganish natijalari bo'yicha qoidabuzarliklar mavjud bo'lgan taqdirda, davlat soliq xizmati organining mansabdor shaxslari soliq to'g'risidagi qonun hujjatlarining tegishli normasiga havola qilgan holda, soliq to'lovchining tushuntirishlarini inobatga olib, aniqlangan qoidabuzarliklar batafsil bayon qilingan ma'lumotnomani tuzadi.

Mavzuli ekspress-o'rganish ma'lumotnomasiga quyidagilar ilova qilinishi kerak:

o'rganishni tayinlash uchun asos bo'lgan mezon ko'rsatilgan hujjatlarning nusxalari;

o'rganishni o'tkazish davomida olingan hujjatlarning nusxalari, shuningdek o'rganish doirasidagi harakatlar bajarilganligini tasdiqlovchi boshqa hujjatlar.

Soliq to'lovchiga o'rganish ma'lumotnomasi taqdim etilgan kun yoki ma'lumotnomani soliq to'lovchining shaxsiy kabineti orqali yuborilgan sana mavzuli ekspress-o'rganish tugallangan kun deb hisoblanadi.

Mavzuli ekspress-o'rganish davomida soliq to'lovchilar o'rganish tugaguniga qadar soliqqa oid huquqbuzarlikni mustaqil ravishda bartaraf etishga haqlidir.

Mavzuli ekspress-o'rganish natijalari kameral nazorat materiallariga ilova qilinadi.

Fiskal xotirali nazorat-kassa mashinalarining qo'llanilishi.

O'zbekiston Respublikasi hududida naqd pulda hisob-kitob qilish bilan tovarlarni realizatsiya qilish, ishlar bajarish, xizmatlar ko'rsatish Nazorat-kassa mashinalarining davlat reyestriga kiritilgan _iscal xotirali nazorat-kassa mashinalari majburiy qo'llanilgan holda amalga oshiriladi, bundan naqd pul bilan hisob-kitob qilishni, faoliyatining o'ziga xos xususiyati sababli nazorat-kassa mashinalarini qo'llamasdan amalga oshirishi mumkin bo'lgan ayrim toifadagi yuridik va jismoniy shaxslar mustasno.

Faoliyatining o'ziga xos xususiyati sababli naqd pul bilan hisob-kitob qilishni nazorat-kassa mashinalarini qo'llamasdan amalga oshirish huquqiga ega bo'lgan ayrim toifadagi yuridik va jismoniy shaxslarning ro'yxati O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasi tomonidan tasdiqlanadi.

O'zbekiston Respublikasi hududida foydalanishga ruxsat etilgan Nazorat-kassa mashinalarining davlat reyestri O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasi tomonidan tasdiqlangan tartibda shakllantiriladi.

Fiskal xotirali nazorat-kassa mashinasi texnik jihatdan vaqtincha nosoz bo'lgan yoki elektr energiyasi bo'lmagan taqdirda naqd pul bilan hisob-kitob qilishni xaridorlarga kvitansiyalar, chiptalar, talonlar yoki chekka tenglashtirilgan, qonun hujjatlarida belgilangan tartibda tasdiqlanadigan shakldagi qat'iy hisobdagi boshqa hujjatlarni berish orqali amalga oshirishga yo'l qo'yiladi.

Fiskal xotirali nazorat-kassa mashinalarini qo'llashda quyidagilar majburiy hisoblanadi:

1) _iscal xotirali nazorat-kassa mashinasini faoliyat amalga oshirilayotgan joydagi davlat soliq xizmati organlarida _iscal xotirali nazorat-kassa mashinasining ro'yxatdan o'tkazish kartochkasi berilgan holda ro'yxatdan o'tkazish;

2) _iscal xotirali nazorat-kassa mashinalariga texnik xizmat ko'rsatishni yo'lga qo'yish;

3) _iscal xotirali nazorat-kassa mashinalarining chekini iste'molchiga berish;

4) davlat soliq xizmati organlari mansabdor shaxslarining _iscal xotirali nazorat-kassa mashinasini tekshirishiga ruxsat etish.

Fiskal xotirali nazorat-kassa mashinalarining qo'llanilish tartibiga rioya etilishi ustidan nazorat davlat soliq xizmati organlari tomonidan amalga oshiriladi.

Soliq tekshiruvlari o'tkazilayotganda davlat soliq xizmati organlari _iscal xotirali nazorat-kassa mashinalarida saqlanayotgan ma'lumotlardan foydalanishga haqli.

Fiskal xotirali nazorat-kassa mashinalarining qo'llanilish tartibi O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasi tomonidan

belgilanadi.

Aksiz to‘lanadigan ayrim turdagi tovarlarni tamg‘alash. Moliya inspektori lavozimini joriy etish.

Tamaki va alkogolli mahsulotlar O‘zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasi tomonidan belgilanadigan tartibda hamda shartlarda aksiz markasi bilan tamg‘alanishi kerak.

Aksiz to‘lanadigan tovarlarni ishlab chiqaruvchilar va import qiluvchilar aksiz to‘lanadigan tovarlarni aksiz markasi bilan tamg‘alash uchun mas’uldir.

Aksiz to‘lanadigan ayrim turdagi tovarlarni tamg‘alash qoidalariga rioya etilishi ustidan nazoratni davlat soliq xizmati organlari va davlat bojxona xizmati organlari amalga oshiradi.

Aksiz solig‘ini to‘lovchi korxonalarda va boshqa ayrim korxonalarda O‘zbekiston Respublikasi Moliya vazirligining moliya inspektori lavozimi joriy etilishi mumkin. Moliya inspektori lavozimi joriy etiladigan korxonalar ro‘yxati va uning faoliyatini amalga oshirish tartibi O‘zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasi tomonidan belgilanadi.

Soliq monitoringi.

Soliq kodeksga muvofiq soliq monitoringining predmeti soliq monitoringida ishtirok etayotgan soliq to‘lovchi tomonidan soliq to‘g‘risidagi qonun hujjatlariga rioya etilishi, soliqlar va boshqa majburiy to‘lovlarning to‘g‘ri hisoblanishi, to‘liq va o‘z vaqtida to‘lanishidan iboratdir.

Soliq monitoringi o‘tgan yil yakunlariga ko‘ra, tovarlarni (ishlarni, xizmatlarni) realizatsiya qilish joriy yilning 1 yanvar holatiga ko‘ra eng kam ish haqining yetmish ming baravari miqdoridan ortiqni tashkil etgan soliq to‘lovchiga nisbatan amalga oshirilishi mumkin.

Soliq monitoringi soliq to‘lovchining soliq monitoringida ishtirok etish to‘g‘risidagi arizasi bo‘yicha davlat soliq xizmati organi bilan soliq to‘lovchi o‘rtasidagi o‘zaro axborot almashinuvi reglamentiga muvofiq davlat soliq xizmati organining soliq monitoringini o‘tkazish to‘g‘risidagi qarori asosida amalga oshiriladi.

Arizaning shakli va o'zaro axborot almashinuvi reglamenti O'zbekiston Respublikasi Davlat soliq qo'mitasi tomonidan tasdiqlanadi.

Soliq to'lovchi tomonidan keyingi yilda soliq monitoringida ishtirok etish to'g'risidagi ariza soliq bo'yicha hisobga olish joyidagi davlat soliq xizmati organiga joriy yilning 1 iyulidan kechiktirmasdan yozma shaklda, shu jumladan elektron shaklda taqdim etiladi.

Mazkur arizani ko'rib chiqish natijalari bo'yicha davlat soliq xizmati organi soliq monitoringini amalga oshirish yoki amalga oshirishni rad etish to'g'risida bir oy ichida qaror qabul qiladi.

Soliq monitoringini amalga oshirishni rad etish to'g'risidagi qaror asoslangan bo'lishi kerak. Soliq monitoringini amalga oshirishni rad etish to'g'risidagi qarorni qabul qilish uchun soliq to'lovchi tomonidan soliq monitoringini amalga oshirish to'g'risidagi ariza o'z vaqtida taqdim etilmaganligi yoki belgilanmagan shaklda taqdim etilganligi, shuningdek reglament talablariga rioya etilmaganligi asos bo'ladi.

Soliq monitoringini amalga oshirish yoki amalga oshirishni rad etish to'g'risidagi qaror u qabul qilingan kunda soliq to'lovchiga yozma shaklda, shu jumladan soliq to'lovchining shaxsiy kabineti orqali yuboriladi.

9-MAVZU: KAMERAL SOLIK NAZORATI UNI TASHKIL QILISH VA O'TKAZISH MEXANIZMI

1.Kameral solik nazorati uni tashkil qilish.

2. Kameral nazorat samaradorligini oshirish maqsadida ichki va tashqi manba ma'lumotlari asosida soliq to'lovchilar to'g'risida ma'lumotlar bazasini shakllantirish.

3.Ichki va tashqi ma'lumotlarga asosan o'tkazilgan kameral nazorat natijalari bo'yicha aniqlangan xato va kamchiliklarni soliq to'lovchilarga etkazish.

4.Soliq solinadigan ob'ektlarning hisobini olib bormaslik hamda soliq hisobotini taqdim etish tartibini buzish natijasida tegishli choralarni qo'llash.

5. Jismoniy shaxslar faoliyati yuzasidan kameral nazoratni o'tkazish.

6.Davlat soliq xizmati organlarida kameral nazorat o'tkazuvchi xodimlarning javobgarligi.

1.Kameral solik nazorati uni tashkil qilish.

Kameral nazorat – bu soliq to'lovchi tomonidan belgilangan tartibda taqdim etilgan moliyaviy va soliq hisobotini, shuningdek soliq to'lovchining faoliyati to'g'risida davlat soliq xizmati organidagi mavjud boshqa hujjatlarni (ma'lumotlarni) o'rganish hamda tahlil etish asosida amalga oshiriladigan nazorat shaklidir.

Kameral nazorat **soliq to'lovchining huzuriga bormasdan** davlat soliq xizmati organi joylashgan erda amalga oshiriladi.

Kameral nazoratning maqsadi soliq to'lovchiga davlat soliq xizmati organlari tomonidan kameral nazorat natijalari bo'yicha aniqlangan soliqqa oid huquqbuzarliklarni mustaqil ravishda bartaraf etish huquqini berishdan iboratdir.

Kameral nazoratni o'tkazish muddatlari

Kameral nazorat soliq to'lovchilar tomonidan davlat soliq xizmati organlariga moliyaviy va soliq hisobotlarini taqdim etgan kundan boshlab, keyingi hisobot davri uchun hisobotlar taqdim etilishi belgilangan quyidagi muddatlardan oshmagan holda:

choraklik hisobotlar bo'yicha taqdim etilishi belgilangan kundan boshlab **uch oy mobaynida;**

yillik taqdim etiladigan hisobotlar bo'yicha **hisobot yilining 1 mayiga qadar** kameral nazoratdan o'tkaziladi.

Oylik taqdim qilinadigan hisobotlar har chorak yakuni bo'yicha choraklik hisobotlar bilan bir vaqtda va IV chorak davomida taqdim etilgan oylik hisobotlar yillik hisobotlar bilan bir vaqtda kameral nazoratdan o'tkaziladi.

Kameral nazorat Soliq kodeksiga muvofiq davlat soliq xizmati organlariga moliyaviy va soliq hisobotlarni taqdim etish majburiyati bo'lgan va ularni topshirgan barcha soliq to'lovchilar bo'yicha to'liq o'tkazilishi shart.

Soliq to'lovchilar tomonidan davlat soliq xizmati organlariga taqdim etiladigan moliyaviy va soliq hisobotlarining turlari.

Kameral nazorat o'tkazish uchun, soliq to'lovchilar tomonidan davlat soliq xizmati organlariga topshirilishi lozim bo'lgan barcha moliyaviy va soliq hisobotlari to'liq taqdim etilishi o'rganiladi. Bunda, soliq to'lovchining maqomidan kelib chiqib quyidagilar nazarda tutiladi:

- mikrofirmalar va kichik korxonalar tomondan buxgalteriya balansi – 1-son shakl, moliyaviy natijalar to'g'risida hisobot – 2-son shakldan iborat bo'lgan **yillik moliyaviy hisobot**, mikrofirmalar va kichik korxonalar jumlasiga kirmaydigan soliq to'lovchilar tomonidan buxgalteriya balansi – 1-son shakl va buxgalteriya balansining 2-N shakli (muddati o'tgan debitor va kreditor qarzdorlik), moliyaviy natijalar to'g'risida hisobot – 2-son shakl, Pul oqimlari to'g'risida hisobot – 4-son shakl va O'z sarmoyasi to'g'risida hisobot – 5-son shakllardan iborat bo'lgan yillik moliyaviy hisobot (ushbu shakllarni to'ldirish tartibi va qoidalari Adliya vazirligida 2003 yil 24 yanvarda 1209-son bilan ro'yxatga olingan "Moliyaviy hisobot shakllari va ularni to'ldirish qoidalari" da belgilangan);

- soliqlar va boshqa majburiy to'lovlar bo'yicha **soliq hisobotlari** Adliya vazirligida 2013 yil 22 martda 2439-son bilan ro'yxatga olingan Moliya vazirligi va Davlat soliq qo'mitasining 2013 yil 4 martdagi "Soliq hisobotining shakllarini tasdiqlash to'g'risida"gi 23, 2013-8-sonli qarorlariga muvofiq tasdiqlangan shakllarda va Soliq kodeksiga asosan belgilangan muddatlarda taqdim etiladi.

Soliq to'lovchilar tomonidan yillik moliyaviy hisobot korxonalar faoliyatining yakuniy natijalariga ta'sir ko'rsatgan asosiy omillar bayon etilgan tushuntirish xati

ilova qilinishi lozim (Adliya vazirligida 2003 yil 24 yanvarda 1209-son bilan ro'yxatga olingan "Moliyaviy hisobot shakllarini to'ldirish bo'yicha qoidalar"ga muvofiq).

Soliq to'lovchilar tomonidan davlat soliq xizmati organlariga moliyaviy va soliq hisobotlarni taqdim etish tartibi va muddatlari.

Kameral nazorat o'tkazishda birinchi navbatda soliq to'lovchilar tomonidan moliyaviy va soliq hisobotlarini o'z vaqtida taqdim etilishi o'rganiladi.

Bunda, davlat soliq xizmati organlariga taqdim etilgan moliyaviy, soliq va boshqa majburiy to'lovlar bo'yicha soliq hisobotlarini topshirishning Soliq kodeksida belgilangan muddatlari bilan haqiqatda taqdim etilgan sanalarni taqqoslash yo'li orqali amalga oshiriladi.

Soliq hisobotini davlat soliq xizmati organlariga taqdim etish sanalari quyidagicha belgilangan:

soliq hisoboti shaxsan olib borib berish tartibida taqdim etilganda - soliq hisoboti davlat soliq xizmati organi tomonidan qabul qilib olingan sana;

soliq hisoboti pochta orqali buyurtma xat bilan taqdim etilganda - aloqa tashkilotining tamg'asida ko'rsatilgan, pochta jo'natmasi jo'natilgan sana;

soliq hisoboti elektron hujjat tarzida taqdim etilganda - elektron hujjat davlat soliq xizmati organi tomonidan olingan sana.

Soliq hisobotlari shaxsan olib borib berish tartibida taqdim etilganda soliq hisobotini qabul qilib olishni rad etish mumkin emas hamda soliq to'lovchining talabiga binoan soliq hisobotining nusxasiga hisobot qabul qilib olingan sana to'g'risida belgi qo'yilishi shart.

Soliq hisoboti telekommunikatsiya aloqa kanallari orqali elektron hujjat tarzida qabul qilib olinganda soliq to'lovchiga elektron tarzdagi hisobot qabul qilib olinganligi to'g'risida tasdiqnoma yuborilishi shart.

Adliya vazirligida 2000 yil 3 iyulda 942-raqam bilan ro'yxatga olingan "Choraklik va yillik moliyaviy hisobotlarni taqdim etish muddatlari to'g'risida"gi Nizomga muvofiq vazirliklar, idoralar, uyushmalar, korporatsiyalar, kontsernlar va

davlat mulkini boshqaruvchi boshqa organlar uchun umumlashtirilgan choraklik va yillik hisobotlarni taqdim etishning quyidagi muddatlari belgilangan:

choraklik hisobotlar uchun hisobot choragi tugagandan so'ng 40 (qirq) kun mobaynida;

yillik hisobotlar uchun hisobot yilidan keyingi yilning 15 martidan kechiktirmay.

Xorijiy sarmoyalar ishtirokidagi korxonalar va chet el firmalarining vakolatxonalarini uchun yillik moliyaviy hisobotlarni taqdim etish muddati hisobot yilidan keyingi yilning 25 martidan kechiktirmay belgilanadi.

Xo'jalik yurituvchi sub'ektlar choraklik va yillik moliyaviy hisobotlarni quyidagi muddatlarda taqdim etadilar:

choraklik moliyaviy hisobotlar uchun hisobot choragidan keyingi oyning 25 sanasiga qadar;

yillik moliyaviy hisobotlar uchun hisobot yilidan keyingi yilning 15 fevralidan kechiktirmay.

Kichik korxonalar va mikrofirmalar faqat yillik moliyaviy hisobotini hisobot yilidan keyingi yilning 15 fevralidan kechiktirmay taqdim etadilar (Adliya vazirligida 2000 yil 3 iyulda 942-son bilan ro'yxatga olingan nizomning 4-bandi).

Soliq to'lovchilar oylik soliq hisobotlarini har oy yakuni bo'yicha Soliq kodeksida belgilangan muddatlarda taqdim etadilar.

Soliq hisoboti dastlabki tarzda kameral nazorat qilinmasdan va uning mazmuni muhokama etilmasdan qabul qilinadi.

Soliq hisoboti quyidagi hollarda davlat soliq xizmati organiga taqdim etilmagan deb hisoblanadi, agar unda:

soliq to'lovchining identifikatsiya raqami ko'rsatilmagan yoki noto'g'ri ko'rsatilgan bo'lsa;

soliq davri va (yoki) soliq yoki boshqa majburiy to'lov summasi ko'rsatilmagan bo'lsa;

Soliq to'lovchi tomonidan belgilanmagan shakldagi soliq hisoboti taqdim etilgan taqdirda, davlat soliq xizmati organi hisobot olingan kundan e'tiboran

3 (uch) kun ichida bu haqda soliq to'lovchiga yozma bildirgi yuboradi va aniq fikr-mulohazalarni ko'rsatgan holda uni yakuniga etkazish uchun qaytaradi.

Kamchiliklari tuzatilgan soliq hisoboti uni taqdim etishning belgilangan muddati tugagunga qadar taqdim etilgan taqdirda, soliq to'lovchiga nisbatan javobgarlik choralari qo'llanilmaydi.

Davlat soliq xizmati organlariga taqdim etilgan moliyaviy va soliq hisobotlari bo'yicha kameral nazorat o'tkazishni tashkil etish.

Davlat soliq xizmati organlariga taqdim etilgan moliyaviy va soliq hisobotlarni to'g'ri to'ldirilishini tekshirish:

Bunda, soliq to'lovchilar tomonidan davlat soliq xizmati organlariga topshirilishi lozim bo'lgan soliq hisobotlari o'rganilganda:

moliyaviy va soliq hisobotlarini davlat soliq xizmati organlariga taqdim etish muddatlariga amal qilinishi;

soliq to'lovchilar soliq solishning qaysi toifasiga mansubligi;

moliyaviy hamda soliq hisobotlarining (soliqlar va boshqa majburiy to'lovlarning har bir turi bo'yicha) to'liqligi;

hisobotlarda mansabdor shaxslarning imzosi va soliq to'lovchining muhri (muhr mavjud bo'lgan taqdirda) mavjudligi;

hisobotlarning barcha majburiy rekvizitlari to'ldirilishi (soliq to'lovchilarning identifikatsiya raqami, pochta manzili, sanasi va sh.k.);

soliq davri ko'rsatilishi, soliq hisoboti shakllarida nazarda tutilgan barcha ko'rsatkichlarning, shu jumladan soliqlar va boshqa majburiy to'lovlar summalarining to'ldirilishi;

moliyaviy va soliq hisobotlarni to'g'ri to'ldirilganligi o'rganilayotganda, ushbu hisobotlarni to'ldirishda Adliya vazirligida 2003 yil 24 yanvarda 1209-son bilan ro'yxatga olingan "Moliyaviy hisobot shakllarini to'ldirish bo'yicha qoidalar"ga rioya qilinganligi o'rganiladi.

Moliyaviy va soliq hisobotlardagi raqamlarni shakl va ma'lumotlardagi raqamlar bilan bir-biriga muvofiqligini tekshirish:

- moliyaviy va soliq hisobotlaridagi raqamlarni shakl va ma'lumotlardagi raqamlar bilan bir-biriga muvofiqligini tekshirishda, quyidagilarning to'g'riligi tekshiriladi:

ko'rsatkichlarning arifmetik hisob-kitobi;

ilova va ma'lumotlardagi ko'rsatkichlarning asosiy hisob-kitobga to'g'ri o'tkazilishi;

- moliyaviy va soliq hisobotining barcha shakllarida ko'rsatilgan tegishli ko'rsatkichlarning bir xilligini o'rganish taqdim etilgan moliyaviy va soliq hisobotlarning har bir shakllaridagi o'xshash ko'rsatkichlarni taqqoslash yo'li bilan amalga oshiriladi.

Bunda:

sof tushum miqdori ("Moliyaviy natijalar to'g'risida hisobot" 2-son shakl (010-qator))ning yuridik shaxslardan olinadigan foyda solig'i hisob-kitobidagi (5-ilovaning 010-qatori, 10-ilovaning 010-qatori), qo'shilgan qiymat solig'i hisob-kitobidagi (2-ilovaning 010-qatori, 4-ilovaning 010-qatori), byudjetdan tashqari majburiy ajratmalar hisob-kitobidagi (010-qator), yagona soliq to'lovi hisob-kitobidagi (hisob-kitobning va 6-ilovasining 010-qatori) xuddi shunday ko'rsatkichlar bilan muvofiqligi. Bundan tashqari davlat maqsadli jamg'armalar bo'yicha faoliyat turlariga qarab "Moliyaviy natijalar to'g'risida hisobot" 2-son shakl ko'rsatkichlari bilan solishtirish;

"Moliyaviy natijalar to'g'risidagi hisobot" 2-son shakldagi (240-qator) foyda solig'i to'lashga qadar foyda (zarar) miqdorining foyda solig'i hisob-kitobidagi (010-qator) solishtirish;

yil boshidan daromad olgan jismoniy shaxslar, jismoniy shaxslarning daromadiga solinadigan soliq bo'yicha soliq hisobotlarini "hisoblangan va haqiqatda to'langan daromadlar hamda jismoniy shaxslarning daromad solig'ini ushlanib qolgan summalari haqida"gi soliq hisoboti shakllariga muvofiq ishlovchilar soni (001 qator) asosiy ish joyi bo'yicha ishlovchilar (002 qator) shu jumladan

o'rindoshlar (003 qator), o'tgan davrdagi (oldingi hisobotdagi) jismoniy shaxslar soni bilan taqqoslab, uning o'sish yoki kamayish sabablariga aniqlik kiritish, korxonada ishlovchilar soni ishlab chiqarish hajmi va faoliyat turiga mosligi;

jismoniy shaxslardan olinadigan daromad solig'i va jamg'arib boriladigan pensiya badali bo'yicha hisobot davri boshiga qarzdorlik summasi, oldingi hisobotdagi hisobot davri oxiriga qarzdorlik summasiga muvofiqligi;

buxgalteriya balansining 1-son shakl hisobotdagi debitorlik va kreditorlik qarzdorliklari o'tgan davrda (oldingi hisobotda) ko'rsatilganligiga nisbatan oshganligi, shuningdek, buxgalteriya balansiga ilova etilgan "Muddati o'tgan debitorlik va kreditorlik qarzlari rasshifrovkasi qayd etilgan miqdorlar" balans hisobotdagi (211 qator) ko'rsatkichlarga mosligi;

hisobotlar "nol" qilib topshirilgan taqdirda, mavjud boshqa ma'lumotlar asosida haqiqatda ushbu hisobot davrida ish hajmi bajarilmaganligini;

O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2017 yil 23 fevraldagi PQ-2796-sonli qaroriga asosan mulkdorlarning o'zlariga tegishli qurilishi tugallanmagan ob'ektlar hamda foydalanilmayotgan ishlab chiqarish maydonlari uchun mulk va er soliqlarini ikki karra oshirilgan stavka bo'yicha hisoblanishini ta'minlaydi.

Hisobot davri uchun jismoniy shaxslardan olinadigan daromad solig'i bo'yicha hisoblangan summani bir xodimga o'rtacha qanchadan hisoblanganligini aniqlash lozim.

Bunda hisobot davri uchun faoliyat ko'rsatgan holda ish haqi hisoblamaslik yoki ish haqi miqdori 1-razryaddan (eng kam oylik ish haqi miqdori*2,476) ko'p hisoblangan bo'lishi lozimligi o'rganiladi.

Jismoniy shaxslarga hisoblangan daromadlar bo'yicha imtiyozlar summasi o'tgan davr bilan taqqoslanib, o'sishi yoki kamayishi sabablari o'rganilishi lozim.

Har bir soliq turi bo'yicha oldingi (oylik, choraklik va hokazo) hisobot davrida taqdim etilgan hisobotlarda ko'rsatilgan hisoblangan soliq va majburiy to'lovlar summalarini kamayib ketishi sabablari (soliq bazasini kamaytirib ko'rsatish, arifmetik xatolik, eksport kamayganligi hisobiga boshqa sabablar) o'rganiladi.

Soliq solish ob'ektlariga soliq stavkalarini to'g'ri qo'llanilishini tekshirish soliq stavkalari qo'llanilishining asoslanganligini nazorat qilish hisob-kitoblarda ko'rsatilgan soliq solish ob'ektlarini va tegishli quyida ko'rsatilgan ko'rsatkichlarni taqqoslash yo'li bilan mazkur hisobot davrida amalda bo'lgan qonun hujjatlari asosida amalga oshiriladi.

Bunda, soliq stavkalarini qo'llashning asoslanganligi nazoratini amalga oshirishda quyidagilarni aniqlash lozim:

soliq to'lovchining faoliyat turi;

erkin konvertatsiyalanadigan valyutada tovarlar, ishlar va xizmatlar eksporti hajmi;

foydalanilgan suv resurslari manbalari (er osti, er usti);

soliq to'lovchining mol-mulki (soliq solish ob'ekti).

Soliq kodeksining 352-moddasiga muvofiq, o'tgan yil yakunlari bo'yicha asosiy (soha) faoliyat turi savdo faoliyati va umumiy ovqatlanish sohasidagi faoliyat bo'lgan yuridik shaxslar belgilangan tartibda hisobot yili boshidan boshlab yagona soliq to'lovini to'lashi kerak.

Savdo va umumiy ovqatlanish korxonalarini sifatida ro'yxatdan o'tkazilgan yangi tashkil etilgan yuridik shaxslar yagona soliq to'lovini davlat ro'yxatidan o'tkazilgan sanadan e'tiboran joriy yil tugaguniga qadar, 1 oktyabrdan keyin ro'yxatdan o'tkazilgan yuridik shaxslar esa keyingi yil tugaguniga qadar to'laydi.

Agar yuridik shaxslar hisobot yili yakunlari bo'yicha Soliq kodeksining 350-moddasida belgilangan shartlarga javob bermasalar, ular kelgusi yil boshidan boshlab umumbelgilangan soliqlar to'lashga o'tishlari kerak, soliq solish tartibini tanlash huquqi saqlab qolinadigan mikrofirmalar va kichik korxonalar bundan mustasno.

Turli soliq solish ob'ektlari va (yoki) yagona soliq to'lovi stavkalari belgilangan bir necha faoliyat turlari bilan shug'ullanadigan yagona soliq to'lovini to'lovchilar shu faoliyat turlari bo'yicha alohida-alohida hisob yuritishlari hamda soliq to'lovchilarning tegishli toifalari uchun belgilangan stavkalar bo'yicha yagona soliq to'lovini to'lashlari lozim.

Soliq va boshqa majburiy to'lovlar bo'yicha berilgan imtiyozlardan to'g'ri foydalanishni tekshirish soliq imtiyozlari qo'llanilishining asoslanganligini o'rganishda ushbu imtiyozlar Soliq kodeksi, boshqa qonunlar va O'zbekiston Respublikasi Prezidenti qarorlari bilan belgilanganligi o'rganiladi.

Bunda, soliq va boshqa majburiy to'lovlar bo'yicha quyidagilarga e'tibor berilishi lozim:

Soliq kodeksining 32-moddasiga muvofiq, soliq to'lovchilar tomonidan taqdim etiladigan imtiyozlarini qo'llash uchun imtiyoz olish huquqini tasdiqlovchi hujjatlarni mavjudligi;

Adliya vazirligida 2005 yil 2 mayda 1463-son bilan ro'yxatga olingan "Yuridik shaxslarga soliqlar, bojxona va majburiy to'lovlarni byudjetga to'lash bo'yicha berilgan imtiyozlarni rasmiylashtirish va buxgalteriya hisobida aks ettirish tartibi to'g'risida"gi nizomda belgilangan tartibda va shaklda ulardan foydalanish to'g'risidagi hisob-kitobni davlat soliq xizmati organlariga taqdim qilinganligi;

soliq va majburiy ajratmalar bo'yicha maqsadli berilgan imtiyozlarni qo'llash natijasida bo'shagan mablag'larni ishlatilishi o'rganilib, maqsadsiz ishlatilganlik holati aniqlangan taqdirda imtiyoz summasini (hisoblangan penya bilan birgalikda) undirib olish choralari ko'riladi.

Shuningdek, korxonalar tomonidan qo'llanilgan imtiyozlarni haqiqatda korxonaning amalga oshirayotgan faoliyat turiga mosligi;

Adliya vazirligida 2003 yil 24 yanvarda 1209-son bilan ro'yxatga olingan "Moliyaviy hisobot shakllari va ularni to'ldirish qoidalari"ning 5-bandiga muvofiq, yillik moliyaviy hisobotga tushuntirish xatini mavjudligi o'rganiladi.

Soliq to'lovchilar tomonidan soliq turlari bo'yicha hisobotlarda qo'llanilgan imtiyoz asosi bo'yicha asos bo'luvchi me'yoriy hujjatlar to'g'ri ko'rsatilganligi, asossiz imtiyoz qo'llanilmaganligini o'rganish lozim.

Kameral nazorat natijalari va ko'rilgan choralar bo'yicha hisobotlar "Tahlika tahlil" (Risk analiz) dasturiy mahsuli tarkibidagi "Tadbirkorlik sub'ektlari faoliyatida kameral nazorat natijalari hisobini yuritish" (Kameral ARM 4) moduliga kunlik kiritib boriladi.

2. Kameral nazorat samaradorligini oshirish maqsadida ichki va tashqi manba ma'lumotlari asosida soliq to'lovchilar to'g'risida ma'lumotlar bazasini shakllantirish.

Davlat soliq xizmati organlarida ichki va tashqi axborot manbalari hisobiga soliq to'lovchilarning ma'lumotlar bazasi shakllantiriladi.

Ichki manbalar bo'yicha ma'lumotlar bazasi soliq to'lovchilarning moliyaviy va soliq hisoboti ma'lumotlari bo'yicha, shuningdek soliq to'lovchining faoliyati to'g'risida davlat soliq xizmati organida mavjud bo'lgan ma'lumotlar bo'yicha shakllanadi.

Ichki manbalardan shakllanadigan ma'lumotlar bazasi quyidagi axborotlarni o'z ichiga oladi:

- soliq to'lovchilarning moliyaviy va soliq hisobotlari ma'lumotlari, ularning tarkibiga quyidagilar kiradi:

- moliyaviy hisobotlar, taqdim etiladigan shakllar, tushuntirishlar va hisob-kitoblarga ilovalar;

- soliq hisobotlari (byudjet va davlat maqsadli jamg'armalarga to'lanadigan soliqlar va boshqa majburiy to'lovlar bo'yicha har oylik va choraklik hisob-kitoblar, qayta hisob-kitoblar va soliqlarni hisoblab chiqarish bilan bog'liq bo'lgan majburiy ma'lumotnomalar);

- soliq to'lovchilarning shaxsiy kartochkalari ma'lumotlari, ularning tarkibiga soliqlar va boshqa majburiy to'lovlarni hisoblanishi, to'lanishi, soliq qarzi, ortiqcha to'lovlar, to'lov muddati kechiktirilgan soliq va boshqa majburiy to'lovlar kiradi;

- soliq tekshiruvi yakunlari bo'yicha ma'lumotlar, ularning tarkibiga tekshirish dalolatnomasiga muvofiq qo'shimcha hisoblangan soliq va boshqa majburiy to'lov summalari bo'yicha ma'lumotlar, tekshirish dalolatnomalariga muvofiq to'langan soliqlar va boshqa majburiy to'lovlar hamda jarima summalari kiradi;

- ma'muriy javobgarlik choralari to'g'risidagi ma'lumotlar, ularning tarkibiga mansabdor shaxslarga qo'llanilgan ma'muriy jarimalar summasi va soliq qonunchiligini buzgan shaxslar ro'yxati kiradi;

- soliq to'lovchilarning ro'yxatdan o'tkazish ma'lumotlari, ularning tarkibiga quyidagilar kiradi:

jismoniy shaxslarni ro'yxatdan o'tkazish ma'lumotlari;

yuridik shaxslarni ro'yxatdan o'tkazish ma'lumotlari.

Tashqi manbalar bo'yicha ma'lumotlar bazasi soliq to'lovchilarning majburiyatlari yuzaga kelgan taqdirda tegishli organlar va tashkilotlar tomonidan bu to'g'risida belgilangan muddat ichida davlat soliq xizmati organlariga taqdim qilinadigan ma'lumotlar asosida shakllanadi.

Ushbu ma'lumotlar soliq to'lovchilar tomonidan taqdim etilgan soliq hisobotlaridagi ma'lumotlar bilan taqqoslanib tekshiriladi. Xususan:

- yuridik shaxslarni davlat ro'yxatidan o'tkazuvchi organlar tomonidan taqdim etilgan ma'lumotlar bo'yicha quyidagilar:

yangidan tashkil etilgan yuridik shaxslar tomonidan taqdim etilgan soliq hisobotlarining mavjudligi;

taqdim etilgan soliq hisobotlarida ko'rsatilgan rekvizitlarning Davlat reestridan ko'chirmada (davlat ro'yxatidan o'tkazilganlik sanasi va raqami, yuridik shaxsning nomi, STIR va boshqalar) ko'rsatilgan rekvizitlar bilan muvofiqligi;

-litsenziya va (yoki) boshqa ruxsat etuvchi hujjatlar beradigan organlar tomonidan taqdim etilgan ma'lumotlar bo'yicha quyidagilar:

soliq to'lovchilar tomonidan litsenziyalashtiriladigan faoliyat turini amalga oshirilishining qonuniyligi va litsenziyaning amal qilish muddatlari;

nizom jamg'armasini qonun hujjatlarida belgilangan miqdorlarda shakllantirish bo'yicha talablarga rioya etilishi;

alkogol va tamaki mahsulotlari bilan savdo qilish uchun maxsus ruxsat guvohnomasi, shuningdek neft mahsulotlarini sotishga litsenziyasi bo'lgan korxonalar bo'yicha – talab qilib olgungacha bo'lgan maxsus ikkilamchi depozit hisobvaraqlarining mavjudligi va soliq hisobotida tovar aylanmasi miqdorini maxsus hisobvaraqlar bo'yicha o'tadigan tovar aylanmalari miqdoridan kam bo'lmagan miqdorlarda aks ettirilishi;

Adliya vazirligida 2010 yil 14 yanvarda 2065-son bilan ro'yxatga olingan "Ulgurji savdo korxonalarini tomonidan yagona soliq to'lovini bo'nak to'lovlarini hisobga olgan holda to'lash tartibi to'g'risida"gi Nizomga asosan, ulgurji savdo korxonalarini uchun o'tkazilgan operatsiyalardan tushadigan tushum summasining 5 foizi miqdorida yagona soliq to'lovi bo'yicha bo'nak to'lovlarini to'lashi lozim bo'lgan korxonalarining xizmat ko'rsatuvchi bankiga mazkur Nizom talablari tatbiq etiladigan soliq to'lovchilar bo'yicha belgilangan shaklda xabarnoma yuborilganligi, banklar tomonidan korxonalarining har-bir operatsiyalari bo'yicha bo'nak to'lovlar undirib qolinayotganligi o'rganiladi.

- ichki ishlar organlari tomonidan fuqarolik pasportlari berilganligi, shu jumladan yo'qotilgan yoki amal qilish muddati o'tgan fuqarolik pasportlari o'rniga boshqa fuqarolik pasportlar berilganligi haqidagi ma'lumotlar bo'yicha, ro'yxatdan o'tkazuvchi organ tomonidan hisobga olingan korxonalarining mansabdor shaxslari va ta'sischi to'g'risidagi ma'lumotlar solishtiriladi;

- ko'chmas mulkka bo'lgan huquqni davlat ro'yxatidan o'tkazuvchi organlar tomonidan taqdim etilgan ma'lumotlar asosida quyidagilar:

ko'chmas mulkning berilgan vaqti;

ko'chmas mol-mulklarga egalik qiluvchi shaxslar;

ko'chmas mol-mulklarning inventar va balans qiymati tekshiriladi;

- suv resurslarini hisobga oluvchi organlar tomonidan taqdim etilgan suv resurslari to'g'risida ma'lumotlar bo'yicha quyidagilar:

foydalanilgan er usti va er osti suv resurslarining hajmi;

foydalanilgan er usti va er osti suv resurslarining hisob kitobini alohida-alohida yuritilishi va hisoblanishi;

o'lchov asboblarisiz foydalanilgan suv hajmlari tekshiriladi;

- davlat notarial idoralari va xususiy amaliyot bilan shug'ullanuvchi notariuslar tomonidan taqdim etilgan ma'lumotlar bo'yicha quyidagilar:

ko'chmas mulk ijara shartnomasini tasdiqlanganligi va ijara haqi miqdori;

tegishli soliq hisobotlarda yuridik shaxslar bo'yicha ob'ektlar va soliq solinadigan bazaning to'liq aks ettirilishi;

- er resurslarini hisobga oluvchi va (yoki) baholovchi tashkilotlar tomonidan taqdim etilgan ma'lumotlar bo'yicha quyidagilar:

er uchastkasiga nisbatan huquqi yuzaga kelgan (tugatilgan) shaxslarni ko'rsatgan holda er uchastkasiga nisbatan huquq berilganligi (tugatilganligi);

mavjud huquqiy hujjatlarga asosan er maydoni korxonaga tegishliligi;

er maydoni va joylashgan zonasi;

soliq to'lovchilarning joylashgan joyiga nisbatan shahar markazi radiusi bo'yicha koeffitsientlarni to'g'ri qo'llanilganligi;

er qa'ridan foydalanish uchun ajratilgan karer (uchastka) hajmi;

jismoniy shaxslar egaligidagi erlardan tadbirkorlik faoliyati bilan foydalangan taqdirda, erdan foydalanish maqsadiga qarab yuridik shaxslar uchun belgilangan stavkalar bo'yicha soliqlarni hisoblanishi;

qishloq xo'jaligi erlarining normativ qiymatlarining to'g'ri qo'llanilishi tekshiriladi;

- foydalanishga berilgan er qa'ri uchastkalarining davlat hisobi yuritilishini amalga oshiruvchi va (yoki) er qa'ri uchastkalaridan foydalanish huquqlarini davlat ro'yxatidan o'tkazuvchi organlar tomonidan berilgan ma'lumotlar bo'yicha quyidagilar:

er qa'ridan foydalanish huquqi uchun litsenziyalarni mavjudligi;

er qa'ri uchastkasi joylashgan va foydalanish uchun ajratilgan er maydonlari (karer)ning huquqiy hujjatlari mavjudligi;

er qa'ridan foydalanuvchi va yagona soliq to'lovini to'lovchi mikrofirmalar va kichik korxonalar tomonidan umumbelgilangan tartibda soliq va boshqa majburiy to'lovlarni to'lashga o'tkazilganligi tekshiriladi. Xususan, er qa'ridan foydalanganlik uchun soliqni to'lashda Soliq kodeksining 350-moddasiga asosan er qa'ridan foydalanganlik uchun soliq solinadigan foydali qazilmalarni qazib olishni amalga oshiruvchi mikrofirmalar va kichik korxonalar (bundan maxsus pechlardan foydalangan holda energiya tejaydigan zamonaviy texnologiyalar asosida pishiq g'isht ishlab chiqaruvchi mikrofirmalar va kichik korxonalar

mustasno) yagona soliq to'lovi tatbiq etilmasligi belgilangan. Shundan kelib chiqib, umumbelgilangan tartibda soliq va boshqa majburiy to'lovlar to'lanishi;

- bank muassasalari tomonidan taqdim etiladigan ma'lumotlar bo'yicha quyidagilar:

tashkil etilgan yuridik shaxslar tomonidan taqdim etilgan soliq hisobotining mavjudligi;

yuridik shaxslarga bank hisobvaraqlari ochilganligi va yirik bank operatsiyalari bo'yicha ma'lumotlar;

moliyaviy hisobotlarda soliq to'lovchining boshqa xo'jalik yurituvchi sub'ektlar bilan qarzlari holati to'g'risidagi ma'lumotlarni to'g'ri aks ettirilganligi;

ish va xizmatlarni import qilinishi bo'yicha to'lov manbaida norezident daromad solig'ini va import qilingan ish va xizmatlardan olinadigan QQSni hisoblanishi;

savdo va umumiy ovqatlanish korxonalari bo'yicha soliq hisobotlarda tovar aylanmasi miqdori to'g'risidagi ma'lumotlar va inkassatsiya xizmatining topshirilgan naqd pul tushumi to'g'risidagi ma'lumotlarida ko'rsatilgan miqdorlardan kam bo'lmagan miqdorlarda aks ettirilishi tekshiriladi;

yirik va shubhali operatsiyalarni amalga oshirayotgan yuridik shaxslarning faoliyati qonuniyligi, hisob raqamlariga tushayotgan va chiqim qilinayotgan mablag'larning maqsadi korxonada faoliyat turiga mosligi o'rganiladi.

- bojxona organlari tomonidan taqdim etiladigan eksport-import operatsiyalari, shuningdek tovarlar harakati haqidagi ma'lumotlar bo'yicha quyidagilar:

soliq to'lovchilarning import va eksport kontraktlari bo'yicha ma'lumotlar;

hisobotlarda tashqi iqtisodiy kontraktlar bo'yicha o'zaro qarzdorlik holatini va valyuta tushumining bir qismini qonun hujjatlarida belgilangan miqdorlarda majburiy sotishni to'g'ri aks ettirilishi;

eksport operatsiyalarida soliq imtiyozlarini va pasaytirilgan stavkalarini, shu bilan birga qo'shilgan qiymat solig'i (QQS) bo'yicha nol darajali stavkani qo'llanilishining qonuniyligi;

korxonaning yil boshidagi qoldiqdagi tovar-mahsulotlarga kirim qilingan mahsulotlarni qo'shgan holda va sotilgan mahsulotlarni qiymatini chiqarib tashlagandan so'ng balans hisobotida ko'rsatilgan qoldiq mahsulotlar qiymatiga mosligi o'rganiladi.

Soliq nazoratini amalga oshirishda "Davlat soliq xizmati to'g'risida"gi Qonunning 7-moddasiga asosan, tegishli organ va idoralardan so'rovnomalar orqali ma'lumotlar olinishi belgilangan.

O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2012 yil 30 oktyabrdagi "O'zbekiston Respublikasi davlat soliq xizmati idoralari axborot-kommunikatsiya tizimi faoliyati samaradorligini yanada oshirish chora-tadbirlari to'g'risida PQ-1843-sonli qaroriga asosan davlat soliq xizmati idoralariga soliq to'lovchilarning majburiyatlari paydo bo'lishi (tugatilishi) to'g'risida ma'lumot taqdim etadigan idora va tashkilotlar olingan ma'lumotlar "Tashqi manba" dasturiy majmuasidagi ma'lumotlar asosida soliq to'lovchi tomonidan taqdim etilgan hisobot va ma'lumotlar solishtirib tahlil qilib boriladi.

Soliq to'lovchilarning majburiyatlari yuzaga kelganligi to'g'risida qonun hujjatlariga muvofiq axborot taqdim etadigan organlar va tashkilotlarning mansabdor shaxslari tomonidan soliq to'lovchilarning majburiyatlari yuzaga kelganligi to'g'risidagi axborotni taqdim etish tartibining ko'rsatilgan axborotni taqdim etmaslikda, o'z vaqtida taqdim etmaslikda yoki buzib ko'rsatilgan holda taqdim etishda ifodalangan buzilishi Ma'muriy javobgarlik to'g'risidagi kodeksning 215³-moddasi (Soliq to'lovchilarning majburiyatlari yuzaga kelganligi to'g'risida axborot taqdim etish tartibini buzish)ga asosan,

– eng kam ish haqining etti baravaridan o'n baravarigacha miqdorda jarima solishga sabab bo'ladi.

Xuddi shunday huquqbuzarlik ma'muriy jazo chorasi qo'llanilganidan keyin bir yil davomida takror sodir etilgan bo'lsa,

– eng kam ish haqining o'n baravaridan o'n besh baravarigacha miqdorda jarima solishga sabab bo'ladi.

3. Ichki va tashqi ma'lumotlarga asosan o'tkazilgan kameral nazorat natijalari bo'yicha aniqlangan xato va kamchiliklarni soliq to'lovchilarga etkazish.

Adliya vazirligida 2005 yil 29 iyulda 1500-son bilan ro'yxatga olingan "Davlat soliq xizmati organlari tadbirkorlik sub'ektlaridan moliyaviy hisobot, soliqlar, majburiy to'lovlar va daromadlar to'g'risidagi deklaratsiyalar bo'yicha hisob-kitoblar, yozma arizalar va bildirishnomalarni qabul qilib olish hamda ro'yxatdan o'tkazish to'g'risida"gi Nizomning 5-bandiga muvofiq, soliq to'lovchilardan qonunchilik bilan belgilangan moliyaviy, soliq hisobotlar va soliqlarni hisoblab chiqarish bilan bog'liq bo'lgan majburiy ma'lumotnomalardan tashqari, qo'shimcha ravishda har qanday ma'lumotlar, ma'lumotnoma va hujjatlarni talab qilish qat'iy man etiladi.

Quyidagi holatlar bundan mustasno:

Soliq kodeksining 70-moddasiga asosan davlat soliq xizmati organlari tomonidan qabul qilib olingan moliyaviy va soliq hisobotlarini kameral nazoratdan o'tkazish jarayonida aniqlangan xato va kamchiliklar bo'yicha soliq to'lovchiga tegishli tuzatishlarni kiritish yoxud aniqlangan tafovutlarning asoslarini talab qilingan holda yozma shaklda, shu jumladan soliq to'lovchining shaxsiy kabineti orqali talabnoma bilan xabar qilinishi shart.

Yozma talabnoma Davlat soliq qo'mitasining 2011 yil 26 martdagi 86-son buyrug'iga bilan tasdiqlangan "Tadbirkorlik sub'ektlari faoliyatini kameral nazoratdan o'tkazish va ular asosida aniqlangan kamchiliklar belgilangan muddatda bartaraf etilmagan holatlar bo'yicha soliq tekshiruvlarini tashkil etish to'g'risida"gi Nizomning 1-ilovasida ko'rsatilgan shaklda to'ldiriladi va DSI boshlig'i (o'rinbosari) tomonidan imzolangandan so'ng inspeksiyaning devonxonasida ro'yxatga olinadi.

Yozma talabnoma soliq to'lovchilarga quyidagi tartibda yuboriladi:

shaxsan olib borib berish tartibida yuboriladi, bunda soliq to'lovchi yoki uning vakili tomonidan olinganligi tasdiqlangan sana yozma talabnoma qabul qilib olingan sana hisoblanadi;

pochta orqali buyurtma xat bilan yuboriladi, bunda pochta jo'natmasi (buyurtma xat) topshirilganligi to'g'risidagi bildirish blankasida ko'rsatilgan sana olingan sana deb hisoblanadi;

telekommunikatsiya kanallari orqali elektron hujjat tarzida yuboriladi, bunda elektron hujjatni jo'natuvchi tomonidan uning bekor qilinishi mumkin bo'lmagan jo'natilish vaqti elektron hujjatni jo'natish vaqti deb, elektron hujjatni qabul qilib oluvchi tomonidan ko'rsatilgan elektron manzil bo'yicha elektron hujjat kelib tushgan vaqt elektron hujjat qabul qilib olingan vaqt deb hisoblanadi.

Belgilangan tartibda rasmiylashtirilgan talabnoma bo'yicha ma'lumotlar bir kun muddatda "Tahlika tahlil" (Risk analiz) dasturiy mahsuli tarkibidagi "Tadbirkorlik sub'ektlari faoliyatida kameral nazorat natijalari hisobini yuritish" (Kameral ARM 4) moduliga kiritiladi.

Soliq kodeksining 70-moddasi oltinchi qismiga muvofiq, soliq to'lovchi tomonidan talabnoma olingan kundan e'tiboran o'n kunlik muddatda qonun hujjatlarida belgilangan tartibda aniqlashtirilgan soliq hisoboti, tegishli soliqlar va boshqa majburiy to'lovlar bo'yicha tuzatilgan moliyaviy va soliq hisoboti yoxud aniqlangan tafovutlarning asosi yozma shaklda, shu jumladan elektron shaklda ilova qilgan holda taqdim etilishi lozim.

Soliq to'lovchilarga yuborilgan har bir talabnoma va talabnomaga asosan qabul qilib olingan aniqlashtirilgan hisobotlar yoxud aniqlangan tafovutlarning asoslari to'g'risidagi ma'lumotlar "Tahlika tahlil" (Risk analiz) dasturiy mahsuli tarkibidagi "Tadbirkorlik sub'ektlari faoliyatida kameral nazorat natijalari hisobini yuritish" (Kameral ARM 4) moduliga kiritiladi va tegishli soliq to'lovchilarning shaxsiy jildida saqlanadi.

Soliq to'lovchilar tomonidan taqdim etilgan moliyaviy va soliq hisobotlarida xato va kamchiliklar aniqlanmagan holatlarda Davlat soliq qo'mitasining 2011 yil 26 martdagi 86-son buyrug'i bilan tasdiqlangan "Tadbirkorlik sub'ektlari faoliyatini kameral nazoratdan o'tkazish va ular asosida aniqlangan kamchiliklar belgilangan muddatda bartaraf etilmagan holatlar bo'yicha soliq tekshiruvlarini tashkil etish to'g'risida"gi Nizomning 3-ilovasida ko'rsatilgan shaklda kameral nazoratni amalga

oshirgan mas'ul xodimlar tomonidan tuzilgan ma'lumotlar tegishli soliq to'lovchilarning shaxsiy jildida saqlanadi.

Kameral nazorat yakuni bo'yicha soliq to'lovchilarga yuborilgan talabnomalar nusxalari, shuningdek tuzatish kiritilgan moliyaviy va soliq hisoboti yoxud soliq to'lovchilar tomonidan taqdim etilgan aniqlangan tafovutlarning asoslari har bir soliq to'lovchining shaxsiy jildiga tikib qo'yilishi bilan birga, Soliq kodeksining 38-moddasida belgilangan soliq majburiyati bo'yicha da'vo qilish muddati mobaynida saqlanishi lozim.

4.Soliq solinadigan ob'ektlarning hisobini olib bormaslik hamda soliq hisobotini taqdim etish tartibini buzish natijasida tegishli choralarni qo'llash.

Foyda (daromad) yoki soliq solinadigan boshqa ob'ektlarning hisobini olib bormaslik yoxud bunday hisobni belgilangan tartibni buzgan holda olib borish, basharti bu harakatlar to'lanishi lozim bo'lgan soliq yoki boshqa majburiy to'lovlarning summasini kamaytirishga olib kelsa, shuningdek byudjetga va byudjetdan tashqari fondlarga soliqlarni, boshqa majburiy to'lovlarni hisoblab chiqarish va to'lash uchun zarur bo'lgan soliq hisobotlarini, hisob-kitoblarini hamda boshqa hujjatlarni taqdim etmaslik, o'z vaqtida taqdim etmaslik yoki belgilanmagan shaklda taqdim etish, xuddi shuningdek kameral nazorat natijalari bo'yicha aniqlangan tafovutlar asoslarini yoxud aniqlashtirilgan soliq hisobotini belgilangan muddatda taqdim etmaslik, O'zbekiston Respublikasining Ma'muriy javobgarlik to'g'risidagi kodeksning 175-moddasiga muvofiq, eng kam ish haqining bir baravaridan uch baravarigacha miqdorda jarima solishga sabab bo'ladi.

Xuddi shunday huquqbuzarlik ma'muriy jazo chorasi qo'llanilganidan keyin bir yil davomida takror sodir etilgan bo'lsa, - eng kam ish haqining uch baravaridan o'n baravarigacha miqdorda jarima solishga sabab bo'ladi.

Debitorlik va kreditorlik qarzi muddatlarini o'tkazib yuborish, O'zbekiston Respublikasining Ma'muriy javobgarlik to'g'risidagi kodeksning 175-moddasiga muvofiq, mansabdor shaxslarga eng kam ish haqining o'n baravaridan o'n besh baravarigacha miqdorda jarima solishga sabab bo'ladi.

Kameral nazorat jarayonida aniqlangan ma'muriy huquqbuzarlik holatlari bo'yicha tuzilgan ma'muriy huquqbuzarlik to'g'risidagi bayonnoma rasmiylashtirilgan talabnoma bilan birga, tuzilgan kundan e'tiboran keyingi ish kundan kechiktirmasdan soliq to'lovchi davlat ro'yxatidan o'tgan joydagi Davlat soliq xizmati organida Davlat soliq qo'mitasining 2011 yil 10 martdagi 66-sonli buyrug'i bilan tasdiqlangan "Davlat soliq xizmati organlari Navbatchi qismlarining faoliyatini hamda soliqqa oid huquqbuzarliklar to'g'risidagi materiallarni ro'yxatga olish va ularning hisobini yuritishni yanada tartibga solish chora-tadbirlari to'g'risida"gi Tartibiga binoan ro'yxatga olinadi.

Ma'muriy huquqbuzarlik to'g'risidagi bayonnomanani tuzish, ma'muriy ishni yuritish, ko'rib chiqish va jazo choralarini qo'llash Davlat soliq qo'mitasining 2010 yil 11 martdagi 59-son buyrug'i bilan tasdiqlangan "Soliq to'g'risidagi qonun hujjatlarining buzilishiga doir ma'muriy ishlarni ko'rib chiqishni tashkil etish to'g'risida Yo'riqnoma"ga asosan amalga oshiriladi.

Soliq kodeksining 115-moddasiga asosan, Soliq hisobotini o'z vaqtida taqdim etmaganlik yoki kameral nazorat natijalari bo'yicha aniqlangan tafovutlar asoslarini yoxud aniqlashtirilgan soliq hisobotini belgilangan muddatda taqdim etmaganlik uchun soliq to'lovchi - yuridik shaxsning mansabdor shaxsi yoki soliq to'lovchi - jismoniy shaxs ma'muriy javobgarlikka tortiladi.

Soliq to'lovchi qayd etilgan manzilda bo'lmaganda, soliq hisoboti va (yoki) moliyaviy hisobot, kameral nazorat natijalari bo'yicha tafovutlarning asoslari yoxud aniqlashtirilgan soliq hisoboti belgilangan muddatda taqdim etilmaganda O'zbekiston Respublikasining Soliq kodeksi 96-moddasiga asosan soliq to'lovchining banklardagi hisobvaraqlari bo'yicha operatsiyalarni to'xtatib turish to'g'risidagi ariza bilan sudga murojaat qilinadi.

Soliq to'lovchi tomonidan, davlat soliq xizmati organining kameral nazorat natijasi bo'yicha yuborgan talabnomasi olingan kundan e'tiboran o'n kunlik muddatda talabnomada ko'rsatilgan xatoliklar yoki ziddiyatlar bo'yicha tuzatilgan soliq hisoboti yoxud aniqlangan tafovutlarning asoslari taqdim etilmagan taqdirda,

asosan soliq to'lovchining banklardagi hisobvaraqlari bo'yicha operatsiyalarni to'xtatib turish to'g'risidagi ariza bilan sudga murojaat qilinadi.

5. Jismoniy shaxslar faoliyati yuzasidan kameral nazoratni o'tkazish.

Jismoniy shaxslar faoliyati yuzasidan kameral nazorat quyidagi tartibda o'tkaziladi:

o'rindoshlik bo'yicha daromad olgan jismoniy shaxslar sonini asosiy bo'lmagan ish joyi bo'yicha mehnatga haq to'lash tarzida olingan daromadlar bo'yicha yillik deklaratsiya taqdim etayotgan fuqarolar bilan taqqoslash;

notarial idoralar tomonidan taqdim qilingan meros qilib olish yoki hadya tarzida fuqarolarning mulkiga o'tayotgan mol-mulk qiymatini soliq organlarida mavjud bo'lgan ma'lumotlar bilan solishtirish.

Yakka tartibdagi tadbirkorlar (kelgusida YaTT) faoliyati yuzasidan kameral nazorat o'tkazishda birinchi navbatda ular tomonidan belgilangan tartibdagi hisobotlarni o'z vaqtida taqdim etilishi (Soliq kodeksining 45-moddasiga asosan) o'rganiladi.

Kameral nazorat davlat soliq xizmati organiga belgilangan tartibda tegishli hisobotlarni taqdim etish majburiyatiga ega bo'lgan va ularni topshirgan barcha YaTTlar bo'yicha to'liq o'tkazilishi shart.

Kameral nazorat YaTT tomonidan davlat soliq xizmati organiga taqdim etiladigan tegishli hisobotlarni topshirilishi belgilangan kundan boshlab keyingi hisobot taqdim etish muddatiga qadar amalga oshiriladi.

Xato va kamchiliklar aniqlanmagan holatlarda Davlat soliq qo'mitasining 2011 yil 26 martdagi 86-son buyrug'i bilan tasdiqlangan "Tadbirkorlik sub'ektlari faoliyatini kameral nazoratdan o'tkazish va ular asosida aniqlangan kamchiliklar belgilangan muddatda bartaraf etilmagan holatlar bo'yicha soliq tekshiruvlarini tashkil etish to'g'risida"gi Nizomning 3-ilovasiga muvofiq ma'lumotnoma shakli to'ldiriladi va YaTTning shaxsiy ish jildida saqlanadi.

YaTT to'g'risidagi ma'lumotlar bazasi mazkur Qo'llanmaning VI-bo'limiga asosan shakllantiriladi.

Ichki va tashqi ma'lumotlarga asosan o'tkazilgan kameral nazorat natijalari bo'yicha aniqlangan xato va kamchiliklar mazkur qo'llanmaning VII-bo'limiga asosan YaTTga etkaziladi.

Kameral nazorat yakuni bo'yicha YaTTga yuborilgan talabnomalar nusxalari, shuningdek, ularning faoliyati bo'yicha hisobotlari yoxud YaTTning o'zi tomonidan aniqlangan tafovutlarning asosi uning ish jildiga tikib qo'yilishi va Soliq kodeksining 38-moddasida belgilangan soliq majburiyati bo'yicha da'vo qilish muddati mobaynida saqlanishi lozim.

Faoliyati yuzasidan kameral nazorat o'tkazilishi natijasida xato va kamchiliklar aniqlangan YaTTga nisbatan tegishli choralari qo'llash mazkur qo'llanmaning VIII-bo'limiga asosan amalga oshiriladi.

Davlat soliq qo'mitasining 2016 yil 2 avgustdagi 333-sonli buyrug'i bilan tasdiqlangan "Yakka tartibdagi tadbirkor sifatida faoliyatini amalga oshiruvchi, yirik pul aylanmalariga ega bo'lgan soliq to'lovchilar tomonidan soliq qonunchiligiga rioya etilishini nazorat qilish tartibi"ga asosan yakka tartibdagi tadbirkorlar tomonidan tijorat faoliyatini amalga oshirish uchun olib kelingan va olib chiqilgan tovarlar hajmi hamda yirik pul aylanmalari to'g'risidagi ma'lumotlar asosida yakka tartibdagi tadbirkorning faoliyati mavjud (tashqi va ichki) ma'lumotlar asosida kameral nazoratdan o'tkaziladi.

6.Davlat soliq xizmati organlarida kameral nazorat o'tkazuvchi xodimlarning javobgarligi.

Kameral nazorat o'tkazuvchi xodimlar, soliq to'lovchilar tomonidan davlat soliq xizmati organlariga taqdim etilgan barcha moliyaviy va soliq hisobotlarni Soliq kodeksiga va tegishli normativ-huquqiy hujjatlarga asosan to'liq va o'z vaqtida sifatli kameral nazoratdan o'tkazishga javobgardir.

Soliqlar va boshqa majburiy to'lovlar bilan bog'liq bo'lgan ma'lumotlar, shuningdek, davlat soliq xizmati organlari faoliyatiga taalluqli bo'lgan hujjatlarni oshkor qilmaslik, soliq to'lovchilarning qonun bilan kafolatlangan huquqlarini poymol qilmaslik, zimmalariga yuklatilgan vazifalarni talab darajasida bajarilishini ta'minlash uchun kameral nazorat o'tkazuvchi xodimlar mas'uldirlar.

Zimmalariga yuklatilgan vazifalarga sovuqqonlik bilan qaraganliklari tufayli qonun buzilish holatlarini kelib chiqishi yoki boshqacha tarzda huquqbuzarlik sodir etganliklari uchun davlat soliq xizmati xodimlari O'zbekiston Respublikasi qonunlarida belgilangan tartibda javobgarlikka tortiladi.

10-MAVZU: SOLIQ TEKSHIRUVLARI VA TURLARI VA ULARNI TASHKIL QILISH

1.Soliq tekshiruvlari shakllari.

2.Soliq tekshiruvlarini tashkil qilish.

3.Debitorlik va kreditorlik qarzlari to'g'riligini tekshirish.

1.Soliq tekshiruvlari shakllari va turlari.

Soliq tekshiruvi davlat soliq xizmati organlari tomonidan, qonun hujjatlarida nazarda tutilgan hollarda esa, prokuratura organlari tomonidan amalga oshiriladigan soliq to'g'risidagi qonun hujjatlarining bajarilishini tekshirishdir.

Soliq tekshiruvi soliq to'lovchining moliya-xo'jalik faoliyati tekshiruvi (taftishi) va qisqa muddatli tekshiruv shaklida amalga oshiriladi.

Soliq to'lovchining moliya-xo'jalik faoliyati tekshiruvi (taftishi) soliq to'g'risidagi qonun hujjatlariga rioya etilishi ustidan nazoratni amalga oshirish maqsadida soliq to'lovchining buxgalteriya, moliya, statistika, bank hujjatlari hamda boshqa hujjatlarini o'rganish va taqqoslashdir.

Qisqa muddatli tekshiruv soliq to'lovchining moliya-xo'jalik faoliyatini tekshirish bilan bog'liq bo'lmagan, uning ayrim operatsiyalarining soliq to'g'risidagi qonun hujjatlariga muvofiqligi tekshiruvidir.

Soliq tekshiruvlari quyidagi turlarga bo'linadi:

tadbirkorlik sub'ektlarining faoliyatini tekshirishlarni muvofiqlashtirish bo'yicha vakolatli organ bilan kelishuvga ko'ra o'tkaziladigan tekshiruvlar;

tadbirkorlik sub'ektlarining faoliyatini tekshirishlarni muvofiqlashtirish bo'yicha vakolatli organni xabardor qilish tartibida o'tkaziladigan tekshiruvlar.

Tadbirkorlik sub'ektlarining faoliyatini tekshirishlarni muvofiqlashtirish bo'yicha vakolatli organ bilan kelishuvga ko'ra o'tkaziladigan tekshiruvlar jumlasiga quyidagilar kiradi:

soliq to'lovchining moliya-xo'jalik faoliyatini tekshirish (taftish);

jismoniy va yuridik shaxslarning qonun hujjatlari buzilishi faktlari to'g'risidagi murojaatlari asosida o'tkaziladigan tekshirish yoki tavakkalchilikni tahlil etish natijalarining yakunlari bo'yicha davlat soliq xizmati organlari tashabbusiga ko'ra tekshirish.

Tadbirkorlik sub'ektlarining faoliyatini tekshirishlarni muvofiqlashtirish bo'yicha vakolatli organni xabardor qilish tartibida o'tkaziladigan tekshiruvlar jumlasiga quyidagilar kiradi:

yuridik shaxs tugatilishi munosabati bilan o'tkaziladigan tekshirish hamda faoliyati tugatilayotganda yagona soliq to'lovini to'lovchi bo'lgan yakka tartibdagi tadbirkorni tekshirish;

tegishli ruxsatnomalarsiz alkogol va tamaki mahsulotlarining ishlab chiqarilishi yoki realizatsiya qilinishini tekshirish;

qalbaki aksiz markali yoki aksiz markasi mavjud bo'lmagan alkogol va tamaki mahsulotlari ishlab chiqarilishini yoki realizatsiya qilinishini tekshirish;

taqiqlangan tovarlar (xizmatlar) ishlab chiqarilishi va realizatsiya qilinishi faktlariga barham berish bo'yicha tekshirish;

o'z faoliyatini rasman to'xtatib turgan davr mobaynida yakka tartibdagi tadbirkorlik faoliyatini amalga oshirishni davom ettirayotgan jismoniy shaxsning faoliyatini tekshirish.

Notijorat tashkilotlarini, O'zbekiston Respublikasida doimiy muassasa orqali faoliyatini amalga oshirayotgan O'zbekiston Respublikasi norezidentlarini, shuningdek chet el yuridik shaxslarining vakolatxonalarini hamda filiallarini tekshirishlar O'zbekiston Respublikasi Davlat soliq qo'mitasi tomonidan belgilangan tartibda amalga oshiriladi.

2.Soliq tekshiruvlarini tashkil qilish.

Davlat soliq xizmati organlarining mansabdor shaxslari va soliq to'lovchi

soliq tekshiruvlarining ishtirokchilarid bo'lib hisoblanadilar. Soliq tekshiruvlarida soliq to'lovchining vakili ishtirok etishi mumkin.

Soliq tekshiruviga soliq tekshiruvi natijasidan manfaatdor bo'lmagan ekspert, tarjimon va xolislar jalb etilishi mumkin.

Soliq to'lovchi moliya-xo'jalik faoliyatining tekshiruvini o'tkazish (taftish qilish) uchun quyidagilar asos bo'ladi:

tadbirkorlik sub'ektlarining faoliyatini tekshirishlarni muvofiqlashtirish bo'yicha vakolatli organning tekshiruvni o'tkazishga roziligi, ushbu rozilikda tekshiriladigan ob'ektning nomi, soliq to'lovchining identifikatsiya raqami, tekshiruvning maqsadi, tekshiruv o'tkazish muddatlari va uni asoslovchi sabablar ko'rsatiladi;

davlat soliq xizmati organining buyrug'i, buyruqda tekshiruvni o'tkazish maqsadi, muddatlari va tekshiruvchi mansabdor shaxslarning tarkibi ko'rsatiladi.

Tadbirkorlik sub'ektlarining faoliyatini tekshirishlarni muvofiqlashtirish bo'yicha vakolatli organning tekshiruvni o'tkazishga bo'lgan roziligi jismoniy va yuridik shaxslarning qonun hujjatlari buzilishi faktlari to'g'risidagi murojaatlari asosida o'tkaziladigan tekshirish yoki tadbirkorlik sub'ektlari faoliyati tavakkalchiligini tahlil etish natijalarining yakunlari bo'yicha davlat soliq xizmati organlari tashabbusiga ko'ra tekshirishni o'tkazish uchun asos bo'ladi, bu rozilikda tekshiriladigan ob'ektning nomi, soliq to'lovchining identifikatsiya raqami, tekshiruvning maqsadlari, o'tkazilish muddatlari va tekshiruvni asoslovchi sabablar ko'rsatiladi.

Tadbirkorlik sub'ektlarining faoliyatini tekshirishlarni muvofiqlashtirish bo'yicha vakolatli organni xabardor etish tartibida tekshiruvni o'tkazish uchun davlat soliq xizmati organining tekshiruvni o'tkazish maqsadlari, muddatlari va tekshiruvchi mansabdor shaxslar tarkibi ko'rsatilgan buyrug'i asos bo'ladi.

Tugatilayotgan yuridik shaxsni va faoliyati tugatilayotganda yagona soliq to'lovchini to'lovchi bo'lgan yakka tartibdagi tadbirkorni soliq tekshiruvidan o'tkazish uchun:

tugatuvchining yoki yuridik shaxslarni davlat ro'yxatidan o'tkazishni

amalga oshiruvchi organning yuridik shaxs tugatilayotganligi va yagona soliq to'lovini to'lovchi bo'lgan yakka tartibdagi tadbirkorning faoliyati tugatilayotganligi to'g'risidagi yozma bildirishi;

davlat soliq xizmati organining tekshiruvni o'tkazish maqsadlari, muddatlari va tekshiruvchi mansabdor shaxslarning tarkibi ko'rsatilgan buyrug'i asos bo'ladi.

Tadbirkorlik sub'ektlari faoliyatining soliq tekshiruvini o'tkazish muddati o'ttiz kalendar kundan oshmasligi kerak.

Soliq tekshiruvni muddatlarini uzaytirish davlat soliq xizmati organining qo'shimcha buyrug'i bilan rasmiylashtirilib, unda oldingi buyruqning ro'yxatdan o'tkazish raqami hamda sanasi, tekshiruv o'tkazishga ilgari jalb etilgan mansabdor shaxslarning familiyasi, ismi va otasining ismi ko'rsatiladi.

Qisqa muddatli soliq tekshiruvini o'tkazish muddati o'n ish kunidan oshmasligi kerak. Bunda tegishli ruxsatnomalarsiz alkogol va tamaki mahsulotlarining ishlab chiqarilishi yoki realizatsiya qilinishini, qalbaki aksiz markali yoki aksiz markasi mavjud bo'lmagan alkogol va tamaki mahsulotlarining ishlab chiqarilishini yoki realizatsiya qilinishini qisqa muddatli tekshirishlarni, shuningdek taqiqlangan tovarlar (xizmatlar) ishlab chiqarilishi va realizatsiya qilinishi faktlariga barham berish bo'yicha qisqa muddatli tekshirishlarni o'tkazish muddati bir ish kunidan oshmasligi lozim.

Tadbirkorlik sub'ektlari faoliyatining tegishli soliq tekshiruvini o'tkazish muddati nazorat qiluvchi organlarning asoslantirilgan talabnomalariga ko'ra, tadbirkorlik sub'ektlarining faoliyatini tekshirishlarni muvofiqlashtirish bo'yicha vakolatli organning ruxsatnomasiga binoan faqat bir marta uzaytirilishi mumkin. Bunda tegishli tekshiruvning uzaytirilgan muddati uni uzaytirishning asosiy muddatidan oshmasligi kerak.

Soliq tekshiruvini tayinlash to'g'risidagi buyruqning ijrosi sud tomonidan to'xtatilgan taqdirda, soliq tekshiruvini o'tkazish muddatini hisoblash ham to'xtatiladi.

Soliq to'lovchilar moliya-xo'jalik faoliyatining rejali soliq tekshiruvlari

(taftishlari) bir yilda ko'pi bilan bir marta, belgilangan normalar va qoidalarga o'z vaqtida hamda to'liq hajmda rioya etayotgan soliq to'lovchilar moliya-xo'jalik faoliyatining rejali soliq tekshiruvlari esa, ikki yilda ko'pi bilan bir marta amalga oshiriladi. Xususiy bank va boshqa xususiy moliya institutlari moliya-xo'jalik faoliyatining rejali soliq tekshiruvlari (taftishlari) besh yilda ko'pi bilan bir marta, mikrofirmalar, kichik korxonalar va fermer xo'jaliklari moliya-xo'jalik faoliyatining rejali soliq tekshiruvlari (taftishlari) to'rt yilda ko'pi bilan bir marta, boshqa tadbirkorlik sub'ektlari moliya-xo'jalik faoliyatining rejali soliq tekshiruvlari (taftishlari) uch yilda ko'pi bilan bir marta amalga oshiriladi.

Yangi tashkil etilgan mikrofirmalar, kichik korxonalar va fermer xo'jaliklarining moliya-xo'jalik faoliyati ular davlat ro'yxatidan o'tkazilgan paytdan e'tiboran dastlabki uch yil mobaynida rejali soliq tekshiruvlaridan o'tkazilmaydi, ushbu moddaning to'rtinchi qismida nazarda tutilgan hollar bundan mustasno.

Aksiz to'lanadigan tovarlar ishlab chiqaruvchi yangi tashkil etilgan mikrofirmalar, kichik korxonalar va fermer xo'jaliklarining moliya-xo'jalik faoliyati, shuningdek mikrofirmalar, kichik korxonalar va fermer xo'jaliklarining budjet hamda markazlashtirilgan mablag'lar va resurslardan maqsadli foydalanish bilan bog'liq moliya-xo'jalik faoliyati ular davlat ro'yxatidan o'tkazilgan paytdan e'tiboran dastlabki ikki yil mobaynida rejali soliq tekshiruvlaridan o'tkazilmaydi.

Agar tadbirkorlik sub'ektlarining moliya-xo'jalik faoliyati soliqlar va boshqa majburiy to'lovlar moliya yili mobaynida muntazam ravishda to'lanmagan taqdirda, rejali tekshiruvlardan o'tkazilishi mumkin.

Davlat soliq xizmati organi rejali soliq tekshiruvi o'tkazishning boshlanishi haqida tekshiruvni o'tkazish boshlanishidan kamida o'ttiz kalendar kun oldin tadbirkorlik sub'ektini tekshiruvdan o'tkazish muddatlari va predmetini ko'rsatgan holda, yozma shaklda xabardor qilishi shart.

Tadbirkorlik sub'ekti tomonidan belgilangan tartibda taqdim etilgan moliya va soliq hisobotini, shuningdek tadbirkorlik sub'ektining faoliyati to'g'risida davlat soliq xizmati organida mavjud bo'lgan boshqa hujjatlarni o'rganish hamda

tahlil etish asosida o'tkaziladigan kameral nazorat natijalari bo'yicha qoidabuzarliklar aniqlangan hollardagina davlat soliq xizmati organlari tadbirkorlik sub'ektlarining moliya-xo'jalik faoliyatini tekshirish tashabbusi bilan chiqishi mumkin.

Agar soliq monitoringi amalga oshirilgan bo'lsa bu davr uchun moliya-xo'jalik faoliyati bo'yicha rejali tekshiruvlar o'tkazilmaydi, ba'zi hollarda soliq monitoringi muddatidan ilgari tugatilgan bo'lsa bunday hollarda soliq tekshiruvi o'tkaziladi.

Soliq tekshiruvi davlat soliq xizmati organi rahbari yoki rahbar o'rinbosari tomonidan tasdiqlangan soliq tekshiruvi o'tkazish dasturiga muvofiq amalga oshiriladi.

Soliq tekshiruvini o'tkazish dasturida quyidagilar ko'rsatilishi kerak:
soliq tekshiruvi o'tkazilayotganda o'rganiladigan masala yoki masalalar;
soliq tekshiruvi soliq to'g'risidagi qaysi qonun hujjatlariga rioya etilishini o'rganish uchun o'tkaziladigan bo'lsa, shu qonun hujjatlarining ro'yxati;
tekshiruv turidan kelib chiqqan holda boshqa ma'lumotlar.

Soliq tekshiruvini o'tkazish dasturini tuzish qoidalari nazorat qiluvchi organlar faoliyatini muvofiqlashtiruvchi maxsus vakolatli organ bilan kelishilgan holda O'zbekiston Respublikasi Davlat soliq qo'mitasi tomonidan belgilanadi.

Soliq tekshiruvi soliq to'lovchining tekshiruv o'tkazilayotgan yildan bevosita oldingi ko'pi bilan besh kalendar yildagi faoliyatini qamrab olishi mumkin. Bunda tadbirkorlik sub'ektlarining moliya-xo'jalik faoliyatini rejali tekshirishlar faqat oxirgi rejali tekshirishdan keyingi, lekin yangi tekshirish o'tkazilayotgan yildan bevosita oldingi besh kalendar yildan ko'p bo'lmagan davrni qamrab oladi.

Soliq tekshiruvlari o'tkazilayotganda davlat soliq xizmati organlari soliq to'lovchining hududi va joylarini tekshirishga, mol-mulkni inventarizatsiya qilishga, hujjatlarni talab qilib olishga, hujjatlar va predmetlarni olib qo'yishga, soliq to'lovchidan, shuningdek soliq to'lovchining rahbarlik vazifalarini yoki buxgalteriya hisobi va moliyaviy boshqaruvini amalga oshirayotgan shaxslardan,

boshqa moddiy javobgar xodimlaridan tushuntirishlar olishga, bankdagi hisobvaraqlari bo'yicha operatsiyalarni to'xtatib turish choralarini ko'rishga, ekspertni jalb etish va ekspertiza tayinlashga, soliq to'g'risidagi qonun hujjatlarining aniqlangan buzilishlari bartaraf etilishini talab qilishga haqlidir.

Soliq tekshiruvlari o'tkazilayotgan davrda tekshirilayotgan davrning soliq hisobotiga soliq to'lovchi tomonidan o'zgartishlar va qo'shimchalar kiritilishiga yo'l qo'yilmaydi.

3. Debitorlik va kreditorlik qarzlari to'g'riligini tekshirish.

Debitorlik va kreditorlik qarzlari to'g'riligini tekshirish to'g'risidagi vazirlar mahkamasining 1998 yil 4 avgustdagi 332-son qaroriga asosan respublikaning xo'jalik yurituvchi sub'ektlari o'rtasida debitorlik va kreditorlik qarzlari to'g'riligini o'zaro tekshirish tartibi belgilandi.

Debitorlik va kreditorlik qarzlari to'g'riligini tekshirish xo'jalik yurituvchi sub'ektlar tomonidan 1998 yil 1 iyuldagi holatiga ko'ra xizmat ko'rsatuvchi banklar, soliq va moliya organlari, statistika organlari mutaxassislari bilan birgalikda bir oy muddatda o'tkaziladi.

Axborotni to'plash va uni taqdim etish uchun javobgarlik Markaziy bankning hududiy bosh boshqarmalariga yuklanadi. Vazirliklar, idoralar, kontsernlar, korporatsiyalar, uyushmalar va xolding kompaniyalarining debitorlik va kreditorlik qarzlari to'g'riligini o'zaro tekshirish bo'yicha ishlarini muvofiqlashtirish va ushbu ish yakunlari bo'yicha takliflar kiritishni tarmoq ekspert komissiyalari amalga oshiradilar.

Quyidagilar tarmoq ekspert komissiyalarining asosiy vazifalari hisoblanadi: barcha xo'jalik yurituvchi sub'ektlar to'liq qamrab olinishi hamda debitorlik va kreditorlik qarzlari to'g'riligini tekshirish sifatli o'tkazilishi ta'minlanishini nazorat qilish;

debitorlik va kreditorlik qarzlari to'g'riligini tekshirish natijalarini umumlashtirish;

Hisob-kitoblar mexanizmini takomillashtirish va byudjetga to'lovlar intizomini mustahkamlash bo'yicha Hukumat komissiyasining ko'rib chiqishi

uchun bajarilgan ish yakunlari bo'yicha va undirib olinishi gumon bo'lgan o'zaro qarzdorlik miqdorlari to'g'risida takliflar kiritish.

Xo'jalik yurituvchi sub'ektlar, vazirliklar va idoralar rahbarlari qarzdorlik to'g'riligini tekshirish o'z vaqtida va sifatli o'tkazilishi hamda muddatni va to'lov muddati o'tkazib yuborilgan debitorlik va kreditorlik qarzlari amalda aks ettirilishi, shuningdek o'zaro qarzlari bo'yicha solishtirib chiqish dalolatnomalari tuzilishi uchun shaxsan javob beradilar. O'zaro qarzdorlik to'g'riligini tekshirishni jadallashtirish va solishtirib chiqish dalolatnomalarini tuzish uchun xo'jalik yurituvchi sub'ektlar joyning o'ziga borib kreditorlik qarzi bo'lgan xo'jalik yurituvchi sub'ektlar bilan o'z qarzlarini solishtirib chiqadilar.

Tuman statistika organlari, xizmat ko'rsatuvchi banklar va soliq organlari debitorlik va kreditorlik qarzlarning umumiy miqdorini buxgalteriya balansi ma'lumotlari va solishtirib chiqish dalolatnomalarini ma'lumotlarda keltirilgan miqdorlar bilan solishtirib chiqadilar hamda ma'lumotlarning to'g'riligini tasdiqlaydilar. Shundan keyin solishtirib chiqish dalolatnomalari nusxalari xizmat ko'rsatuvchi banklarda qoladi.

Agar xo'jalik yurituvchi sub'ektda buxgalteriya hisobi va hisoboti o'z holiga tashlab qo'yilgan bo'lsa yoki komissiyaga taqdim etilgan hisobga olishda, ma'lumotlarda qoloqlikka yo'q qo'yilgan bo'lsa, bu haqda qayt etib qo'yiladi. Bundan tashqari, buxgalteriya hisobi va hisobotida yo'l qo'yilgan qoidani buzishlar, hujjatlar yo'qolib qolishi hollari to'g'risidagi ma'lumotlar soliq organlariga beriladi.

Xizmat ko'rsatuvchi banklar va soliq organlari joyning o'ziga borib ma'lumotlar to'g'ri to'ldirilganligini oralatib tekshiradilar, bu haqda ma'lumotnoma yoki dalolatnoma tuziladi. Zaruriyat bo'lganda ta'sir ko'rsatishning tegishli chora-tadbirlari ko'riladi.

Har bir debitor yoki kreditor bo'yicha qarzdorlik miqdori solishtirib chiqish dalolatnomalari yoki debitor (kreditor)ning o'z qarzlarini kelishilgan miqdorda tan olganligi to'g'risidagi boshqa rasmiy hujjatlar bilan tasdiqlanadi. Hujjatni tuzishda

debitor yoki kreditorga tegishli soliq to'lovchining identifikatsiya raqami ko'rsatilishi shart.

Agar debitor (kreditor) tugatilgan bo'lsa yoki uning joylashgan joyi aniqlanmagan taqdirda, bu haqda dalolatnoma tuziladi, u soliq organlariga taqdim etiladi, dalolatnoma nusxasi xizmat ko'rsatuvchi bank muassasasiga taqdim etiladi. Xo'jalik yurituvchi sub'ekt tomonidan qonun hujjatlarida belgilangan chora-tadbirlar ko'riladi. Har bir debitor (kreditor) bo'yicha qarzdorlik miqdori izchil ravishda ular hosil bo'lishi muddatlari bo'yicha (60 kungacha, 60 kundan 1 yilgacha, 1 yildan 3 yilgacha, 3 yildan ortiq) guruhlarga ajratiladi. Qarzdorlikning to'g'riligini o'zaro tekshiruvchi korxonalar va tashkilotlarga xizmat ko'rsatuvchi tijorat banklari 2-kartotekadagi to'lov hujjatlarini solishtirib chiqish dalolatnomalariga muvofiq takroran taqdim etish uchun qaytaradilar. Debitorlik va kreditorlik qarzlari to'g'riligi uzil-kesil tekshirib chiqilganidan keyin xo'jalik yurituvchi sub'ekt tomonidan ilova qilinayotgan jadvallar to'ldiriladi. Jadvallarda xo'jalik yurituvchi sub'ektga tegishli soliq to'lovchining identifikatsiya raqami, shuningdek uning kreditorlari va debitorlariga tegishli soliq to'lovchining identifikatsiya raqamlari yozib qo'yilishi shart. Xo'jalik yurituvchi sub'ekt rahbari va bosh buxgalteri imzosi qo'yilgan jadvallar yuqori turuvchi tashkilotga, jadvallarning nusxalari bankning xizmat ko'rsatuvchi muassasasiga taqdim etiladi. Jadvallar ham qog'ozda, ham kompyuter fayllari shaklida (Microsoft Excel elektron jadvallari) taqdim etiladi. To'plangan jadvallar tarmoqning bosh tashkiloti tomonidan Microsoft Excel elektron jadvallari shaklida umumlashtiriladi. Ayni vaqtda to'plangan ma'lumotlar umumlashtirish uchun Markaziy bankning mintaqaviy bosh boshqarmalariga beriladi. Xizmat ko'rsatuvchi banklarning bo'limlari xo'jalik yurituvchi sub'ektlardan olingan ma'lumotlarni vazirliklar bo'yicha umumlashtiradilar va xizmat ko'rsatuvchi banklarning viloyatlar boshqarmalariga yuboradilar. Xizmat ko'rsatuvchi banklarning viloyatlar boshqarmalari ma'lumotlarning tumanlar bo'yicha tuzilishi to'g'riligini tekshiradilar, umuman viloyat hamda vazirliklar bo'yicha solishtirib chiqadilar hamda tahlil qilish va jamlash uchun Markaziy bankning bosh boshqarmalariga va

xizmat ko'rsatuvchi banklarning respublika boshqarmalariga yuboradilar. Xizmat ko'rsatuvchi banklarning respublika muassasalari axborotni vazirliklar va idoralar, kontsernlar, uyushmalar, korporatsiyalar va kompaniyalar bilan birgalikda solishtirib chiqadilar va tahlil qiladilar hamda uni qisqartirish bo'yicha takliflar bilan birgalikda O'zbekiston Respublikasi Markaziy bankiga hamda debitorlik va kreditorlik qarzlari to'g'riligini tekshirish bo'yicha tarmoq ishchi komissiyalariga yuboradilar. Tarmoq ekspert komissiyalari taqdim etilgan materiallarni tahlil qiladilar, umumlashtiradilar hamda Hisob-kitoblar mexanizmini takomillashtirish va byudjetga to'lovlar intizomini mustahkamlash bo'yicha Hukumat komissiyasiga xo'jalik yurituvchi sub'ektlarning debitorlik va kreditorlik qarzlarni qisqartirish yuzasidan takliflar kiritadilar.

11-MAVZU:SOLIQ TEKSHIRUVLARINI O'TKAZISH TARTIBI

1.Soliq tekshiruvlarini o'tkazish tartibi.

2.Soliq tekshiruvini o'tkazish dasturida ko'rsatilishi kerak bulgan ma'lumotlar.

3.Soliq tekshiruvini o'tkazishning boshlanishi.

4.Soliq to'lovchining moliya-xo'jalik faoliyati tekshiruvini tashkil qilish va o'tkazish tartibi.

1.Soliq tekshiruvlarini o'tkazish tartibi.

Davlat soliq xizmati organlarining mansabdor shaxslari va soliq to'lovchi soliq tekshiruvlarining ishtirokchilaridir. Soliq tekshiruvlarida soliq to'lovchining vakili ishtirok etishi mumkin. Soliq tekshiruviga soliq tekshiruvi natijasidan manfaatdor bo'lmagan ekspert, tarjimon va xolislar jalb etilishi mumkin.

Tadbirkorlik faoliyati sub'ektlari birlashmalarining a'zosi bo'lgan tadbirkorlik sub'ektlari faoliyatining soliq tekshiruvlari tadbirkorlik faoliyati sub'ektlari so'roviga ko'ra mazkur birlashmalar vakillarining ishtirokida amalga oshirilishi mumkin.

Tadbirkorlik sub'ektlarining faoliyatini tekshirishlarni muvofiqlashtirish bo'yicha vakolatli organning tekshiruvni o'tkazishga bo'lgan roziligi jismoniy va yuridik shaxslarning qonun hujjatlari buzilishi faktlari to'g'risidagi murojaatlari asosida o'tkaziladigan tekshirish yoki tadbirkorlik sub'ektlari faoliyati tavakkalchiligini tahlil etish natijalarining yakunlari bo'yicha davlat soliq xizmati organlari tashabbusiga ko'ra tekshirishni o'tkazish uchun asos bo'ladi, ushbu rozilikda tekshiriladigan ob'ektning nomi, soliq to'lovchining identifikatsiya raqami, tekshiruvning maqsadlari, o'tkazilish muddatlari va tekshiruvni asoslovchi sabablar ko'rsatiladi.

Tadbirkorlik sub'ektlarining faoliyatini tekshirishlarni muvofiqlashtirish bo'yicha vakolatli organni xabardor etish tartibida tekshiruvni o'tkazish uchun davlat soliq xizmati organining tekshiruvni o'tkazish maqsadlari, muddatlari va tekshiruvchi mansabdor shaxslar tarkibi **ko'rsatilgan buyrug'i asos** bo'ladi.

Tugatilayotgan yuridik shaxsni va faoliyati tugatilayotganda yagona soliq to'lovini to'lovchi bo'lgan yakka tartibdagi tadbirkorni soliq tekshiruvidan o'tkazish uchun:

tugatuvchining yoki yuridik shaxslarni davlat ro'yxatidan o'tkazishni amalga oshiruvchi organning yuridik shaxs tugatilayotganligi va yagona soliq to'lovini to'lovchi bo'lgan yakka tartibdagi tadbirkorning faoliyati tugatilayotganligi to'g'risidagi yozma bildirishi;

davlat soliq xizmati organining tekshiruvni o'tkazish maqsadlari, muddatlari va tekshiruvchi mansabdor shaxslarning tarkibi ko'rsatilgan buyrug'i asos bo'ladi.

Tadbirkorlik sub'ektlari faoliyatining soliq tekshiruvini o'tkazish muddati **o'ttiz kalendar kundan** oshmasligi kerak.

Soliq tekshiruvi muddatlarini uzaytirish davlat soliq xizmati organining qo'shimcha buyrug'i bilan rasmiylashtirilib, unda oldingi buyruqning ro'yxatdan o'tkazish raqami hamda sanasi, tekshiruv o'tkazishga ilgari jalb etilgan mansabdor shaxslarning familiyasi, ismi va otasining ismi ko'rsatiladi.

Qisqa muddatli soliq tekshiruvini o'tkazish muddati o'n ish kunidan oshmasligi kerak. Bunda tegishli ruxsatnomalarsiz alkogol va tamaki

mahsulotlarining ishlab chiqarilishi yoki realizatsiya qilinishini, qalbaki aktsiz markali yoki aktsiz markasi mavjud bo'lmagan alkogol va tamaki mahsulotlarining ishlab chiqarilishini yoki realizatsiya qilinishini qisqa muddatli tekshirishlarni, shuningdek taqiqlangan tovarlar (xizmatlar) ishlab chiqarilishi va realizatsiya qilinishi faktlariga barham berish bo'yicha qisqa muddatli tekshirishlarni o'tkazish muddati bir ish kunidan oshmasligi lozim.

Tadbirkorlik sub'ektlari faoliyatining tegishli soliq tekshiruvini o'tkazish muddati nazorat qiluvchi organlarning asoslantirilgan talabnomalariga ko'ra, tadbirkorlik sub'ektlarining faoliyatini tekshirishlarni muvofiqlashtirish bo'yicha vakolatli organning ruxsatnomasiga binoan faqat bir marta uzaytirilishi mumkin. Bunda tegishli tekshiruvning uzaytirilgan muddati uni uzaytirishning asosiy muddatidan oshmasligi kerak. Soliq tekshiruvini tayinlash to'g'risidagi buyruqning ijrosi sud tomonidan to'xtatilgan taqdirda, soliq tekshiruvini o'tkazish muddatini hisoblash ham to'xtatiladi.

Soliq tekshiruvlarini o'tkazishga doir qo'shimcha shartlar.

Davlat soliq xizmati organi rejali soliq tekshiruvi o'tkazishning boshlanishi haqida tekshiruvni o'tkazish boshlanishidan kamida o'ttiz kalendar kun oldin tadbirkorlik sub'ektni tekshiruvdan o'tkazish muddatlari va predmetini ko'rsatgan holda, yozma shaklda xabardor qilishi shart.

Soliq tekshiruvi o'tkazilishi soliq to'lovchining faoliyatini to'xtatib qo'ymasligi kerak, qonun hujjatlarida belgilangan hollar bundan mustasno.

Davlat soliq xizmati organlari tomonidan boshqa tumanlarda (shaharlarda) davlat ro'yxatidan o'tgan tadbirkorlik sub'ektlarida soliq tekshiruvlari o'tkazish, ularning ishlab chiqarish binolari, savdo nuqtalari va xizmatlar ko'rsatish (ishlar bajarish) joyi qayerda joylashganligidan qat'i nazar, takrorlashga yo'l qo'yilmagan holda, tadbirkorlik sub'ekti davlat ro'yxatidan o'tkazilgan joydagi tegishli davlat soliq xizmati organlari bilan bir vaqtda amalga oshiriladi.

Soliq tekshiruvi davlat soliq xizmati organi rahbari yoki rahbar o'rinbosari tomonidan tasdiqlangan soliq tekshiruvi o'tkazish dasturiga muvofiq amalga oshiriladi.

2.Soliq tekshiruvini o'tkazish dasturida r ko'rsatilishi kerak bulgan ma'lumotlar.

Soliq tekshiruvini o'tkazish dasturida quyidagilar ko'rsatilishi kerak:

soliq tekshiruvi o'tkazilayotganda o'rganiladigan masala yoki masalalar doirasi; soliq tekshiruvi soliq to'g'risidagi qaysi qonun hujjatlariga rioya etilishini o'rganish uchun o'tkaziladigan bo'lsa, shu qonun hujjatlarining ro'yxati; tekshiruv turidan kelib chiqqan holda boshqa ma'lumotlar.

Soliq tekshiruvini o'tkazish dasturini tuzish qoidalari nazorat qiluvchi organlar faoliyatini muvofiqlashtiruvchi maxsus vakolatli organ bilan kelishilgan holda O'zbekiston Respublikasi Davlat soliq qo'mitasi tomonidan belgilanadi.

Soliq tekshiruvi soliq to'lovchining tekshiruv o'tkazilayotgan yildan bevosita oldingi ko'pi bilan besh kalendar yildagi faoliyatini qamrab olishi mumkin. Bunda tadbirkorlik sub'ektlarining moliya-xo'jalik faoliyatini rejali tekshirishlar faqat oxirgi rejali tekshirishdan keyingi, lekin yangi tekshirish o'tkazilayotgan yildan bevosita oldingi besh kalendar yildan ko'p bo'lmagan davrni qamrab oladi.

Soliq tekshiruvlari o'tkazilayotganda davlat soliq xizmati organlari Soliq kodeksda belgilangan tartibda soliq to'lovchining hududi va joylarini tekshirishga, mol-mulkni inventarizatsiya qilishga, hujjatlarni talab qilib olishga, hujjatlar va predmetlarni olib qo'yishga, soliq to'lovchidan, shuningdek soliq to'lovchining rahbarlik vazifalarini yoki buxgalteriya hisobi va moliyaviy boshqaruvini amalga oshirayotgan shaxslardan, boshqa moddiy javobgar xodimlaridan tushuntirishlar olishga, bankdagi hisobvaraqlari bo'yicha operatsiyalarni to'xtatib turish choralarini ko'rishga, ekspertni jalb etish va ekspertiza tayinlashga, soliq to'g'risidagi qonun hujjatlarining aniqlangan buzilishlari bartaraf etilishini talab qilishga, Soliq kodeksda va boshqa qonun hujjatlarida nazarda tutilgan boshqa harakatlarni amalga oshirishga haqlidir.

Soliq tekshiruvlari o'tkazilayotgan davrda tekshirilayotgan davrning soliq hisobotiga soliq to'lovchi tomonidan o'zgartishlar va qo'shimchalar kiritilishiga yo'l qo'yilmaydi.

Soliq tekshiruvini o'tkazishning boshlanishi.

Davlat soliq xizmati organining mansabdor shaxsi soliq tekshiruvini o'tkazishni boshlashdan oldin, naqd pul tushumlariga taalluqli masalalar yuzasidan qisqa muddatli tekshiruv o'tkazilayotganda esa **soliq tekshiruvi tugallanganiga qadar:**

soliq to'lovchini soliq tekshiruvining maqsadi bilan tanishtirishi;

o'z xizmat guvohnomasini, shuningdek tekshirishlarni o'tkazishga ruxsat berilganligi to'g'risidagi maxsus guvohnomasini ko'rsatishi;

qonun hujjatlarida belgilangan tartibda tekshirishlarni ro'yxatga olish kitobini to'ldirishi;

soliq to'lovchiga xo'jalik yurituvchi sub'ektlar faoliyatini tekshirishlarni amalga oshirishning muvofiqlashtirish rejasidan ko'chirma nusxasini yoki nazorat qiluvchi organlar faoliyatini muvofiqlashtiruvchi maxsus vakolatli organning rejadan tashqari soliq tekshiruvi o'tkazish to'g'risidagi qarori ko'chirma nusxasini, shuningdek davlat soliq xizmati organining tegishli soliq tekshiruvi tayinlanganligi to'g'risidagi buyrug'ining hamda soliq tekshiruvini o'tkazish dasturining ko'chirma nusxalarini topshirib, tilxat olishi shart. Tekshirish hujjatlar soliq to'lovchiga topshirilgan payt soliq tekshiruvini o'tkazish boshlangan payt deb hisoblanadi. Soliq to'lovchining mazkur hujjatlarni olishdan bosh tortganligi soliq tekshiruvini bekor qilish uchun asos bo'lmaydi. Soliq to'lovchi mazkur hujjatlarni olishdan bosh tortgan taqdirda, davlat soliq xizmati organi mansabdor shaxsi tomonidan uning o'zi va soliq to'lovchi imzolaydigan dalolatnoma tuziladi. Soliq to'lovchi ushbu dalolatnomani imzolashdan bosh tortgan taqdirda, bu haqda dalolatnomaga tegishli yozuv kiritiladi. Bunday holda dalolatnoma imzolangan payt soliq tekshiruvini o'tkazishning boshlanishi hisoblanadi.

Soliq to'lovchi davlat soliq xizmati organining soliq tekshiruvini o'tkazayotgan mansabdor shaxslarini soliq tekshiruvini o'tkazish uchun hududga va joylarga qo'yishi shartyu. Soliq to'lovchi davlat soliq xizmati organining mansabdor shaxslarini quyidagi hollarda soliq tekshiruvini o'tkazish **uchun hududga va joylarga qo'ymaslikka haqli, agar:**

Tekshirish uchun asos bo'ladigan hujjatlar topshirilmagan yoki belgilangan tartibda rasmiylashtirilmagan bo'lsa, soliq to'lovchi ularni olishdan bosh tortgan hollar bundan mustasno;

tekshiruvchi mansabdor shaxs tekshiruvni tayinlash to'g'risidagi buyruqda ko'rsatilmagan, o'z xizmat guvohnomasini va tekshirishlarni o'tkazishga ruxsat berilganligi to'g'risidagi maxsus guvohnomasini ko'rsatmagan bo'lsa;

soliq tekshiruvini o'tkazishning buyruqda ko'rsatilgan muddatlari boshlanmagan yoki o'tib ketgan bo'lsa;

tekshiruvchi mansabdor shaxs tekshiruvlarni ro'yxatga olish kitobini to'ldirishdan bosh tortsa.

Soliq tekshiruvini o'tkazuvchi davlat soliq xizmati organining mansabdor shaxsiga soliq tekshiruvini o'tkazish uchun hududga va joylarga kirishiga to'sqinlik qilinganda, uning o'zi va soliq to'lovchi tomonidan imzolanadigan dalolatnoma tuziladi. Soliq to'lovchi mazkur dalolatnomani imzolashdan bosh tortganda dalolatnomaga tegishli yozuv kiritiladi.

Davlat soliq xizmati organining soliq tekshiruvini o'tkazayotgan mansabdor shaxslariga soliq to'lovchining hududiga va joyiga (turar joy binolari bundan mustasno) kirishiga to'sqinlik qilganlik, xuddi shuningdek davlat soliq xizmati organi mansabdor shaxslarining o'z xizmat vazifalarini bajarishiga to'sqinlik qilganlik qonunda nazarda tutilgan javobgarlikka sabab bo'ladi.

Davlat soliq xizmati organi mansabdor shaxslarining o'z xizmat vazifalarini bajarishiga to'sqinlik qilganlik uchun javobgarlikka tortilganlik soliq tekshiruvini bekor qilish uchun asos bo'lmaydi.

Soliq tekshiruvini o'tkazayotgan davlat soliq xizmati organi mansabdor shaxslarining qonunda belgilangan hollardan yoki sud qarori asosida amalga oshiriladigan hollardan boshqa hollarda turar joylarga ularda yashovchi jismoniy shaxslarning xohish-irodasidan tashqari yoki unga qarshi tarzda kirishiga yo'l qo'yilmaydi.

Soliq tekshiruvini o'tkazayotgan davlat soliq xizmati organining mansabdor shaxslari, zarurat bo'lganda, soliq to'lovchi tomonidan daromadlar olish uchun

foydalanilayotgan yoki soliq solish ob'ektlari bilan bog'liq hududlarni, ishlab chiqarish, omborxonalar, savdo binolarini hamda boshqa binolar, shu jumladan joylarni ko'zdan kechirishi, shuningdek soliq to'lovchining mol-mulkini inventarizatsiyadan o'tkazishi mumkin. Ko'zdan kechirish o'tkazilayotganda soliq tekshiruvchi qaysi shaxsga nisbatan amalga oshirilayotgan bo'lsa, o'sha shaxs yoki uning vakili qatnashishga haqli. Ko'zdan kechirish o'tkazilayotganda zarur hollarda foto va kinosuratga olinishi, videoyozuvga tushirilishi, hujjatlardan ko'chirma nusxalar olinishi mumkin, bu haqda bayonnomada ko'rsatiladi.

Davlat soliq xizmati organining soliq tekshiruvini o'tkazayotgan mansabdor shaxslari tekshirilayotgan soliq to'lovchidan soliqlar va boshqa majburiy to'lovlarni hisoblab chiqarish, to'lash bilan bog'liq, tekshiruv maqsadlariga tegishli va tekshirilayotgan davrga taalluqli hujjatlarni talab qilib olishga haqli.

Soliq to'g'risidagi qonun hujjatlari buzilganligidan dalolat beruvchi hujjatlar va huquqbuzarlik predmetlari soliq tekshiruvini o'tkazayotgan davlat soliq xizmati organi mansabdor shaxsining asoslantirilgan qarori asosida olib qo'yilishi mumkin. Lekin soliq to'lovchining faoliyatini to'xtatib qo'yishga olib keladigan hujjatlar va predmetlarni olib qo'yish faqat sud qarori asosida amalga oshiriladi. Hujjatlar va predmetlarni tungi vaqtda - **soat 23-00 dan 6-00 gacha** - olib qo'yish man etiladi. Soliq tekshiruviga taalluqli bo'lmagan hujjatlar va predmetlarni olib qo'yish **man etiladi**.

Davlat soliq xizmati organining mansabdor shaxsi hujjatlar va predmetlarni olib qo'yish boshlanguniga qadar olib qo'yish amalga oshirilayotgan shaxsga hujjatlarni va predmetlarni olib qo'yish to'g'risidagi qarorni taqdim etadi hamda ishtirok etayotgan shaxslarga ularning huquq va majburiyatlarini tushuntiradi.

Davlat soliq xizmati organining mansabdor shaxsi hujjatlari va predmetlari olib qo'yilayotgan shaxsga ularni ixtiyoriy ravishda topshirishni taklif etadi, u bosh tortgan taqdirda esa majburan olib qo'yish choralarini ko'radi.

Hujjatlarni va predmetlarni olib qo'yish soliq to'lovchi ishtirokida amalga oshiriladi.

Hujjatlarni va predmetlarni majburan olib qo'yish xolislar hamda soliq to'lovchi ishtirokida amalga oshiriladi. Bunda olib qo'yilayotgan barcha hujjatlar va predmetlar xolislariga hamda olib qo'yishda ishtirok etayotgan boshqa shaxslarga ko'rsatiladi.

Hujjatlar asl nusxa yoki soliq to'lovchining imzosi va muhri bilan (muhr mavjud bo'lgan taqdirda) tasdiqlangan ko'chirma nusxalar ko'rinishida olib qo'yiladi.

Soliq to'lovchi hujjatlari ko'chirma nusxalarining olib qo'yilishi soliq nazoratini amalga oshirish uchun etarli bo'lmagan hollarda hamda davlat soliq xizmati organlarida hujjatlarning asl nusxalari yo'q qilinishi, yashirilishi, tuzatilishi yoki almashtirilishiga etarli asoslar bo'lgan hollarda davlat soliq xizmati organining mansabdor shaxsi hujjatlarning asl nusxasini olib qo'yishga haqli. Hujjatlarning asl nusxalari olib qo'yilayotganda ulardan ko'chirma nusxalar tayyorlanadi, bu nusxalar davlat soliq xizmati organining mansabdor shaxsi tomonidan imzolanadi va kimdan olib qo'yilgan bo'lsa, o'sha shaxsga beriladi. Hujjatlarni olib qo'yish bilan bir vaqtning o'zida ulardan ko'chirma nusxa tayyorlash yoki tayyorlangan ko'chirma nusxalarni berish imkoniyati bo'lmagan taqdirda, davlat soliq xizmati organi ularni hujjatlari olib qo'yilgan shaxsga olib qo'yilgan kundan **e'tiboran besh kun ichida** beradi. Qolgan hollarda soliq to'lovchining imzosi va muhri bilan (muhr mavjud bo'lgan taqdirda) tasdiqlangan hujjatlarning ko'chirma nusxalari olib qo'yiladi.

Hujjatlar va predmetlarni olib qo'yish bayonnoma bilan rasmiylashtiriladi. Bayynomada yoki unga ilova qilinadigan ro'yxatlarda hujjatlar va predmetlarning nomi, miqdori hamda alohida belgilari, imkoni bo'lganda esa predmetlarning qiymati ko'rsatilgan holda sanab o'tilishi va tavsiflanishi lozim.

Hujjatlar va predmetlarni olib qo'yish to'g'risidagi bayonnoma ikki nusxada tuziladi, ulardan biri hujjatlar va predmetlar kimdan olib qo'yilgan bo'lsa, o'sha shaxsga topshirilib, tilxat olinadi. Bayynomani qabul qilishdan bosh tortilgan taqdirda, davlat soliq xizmati organining mansabdor shaxsi bu haqda bayynomaga tegishli yozuv kiritadi. Bunday holda baynomaning bir nusxasi hujjatlari va

predmetlari olib qo'yilgan shaxsga pochta orqali buyurtma xat bilan yuboriladi hamda u jo'natilgan kundan e'tiboran uch kun o'tganidan so'ng topshirilgan hisoblanadi.

Soliq to'lovchining banklardagi hisobvaraqlari bo'yicha operatsiyalarni to'xtatib turish faqat sud qarori asosida amalga oshiriladi, jinoiy faoliyatdan olingan daromadlarni legallashtirish va terrorizmni moliyalashtirish aniqlanganda. Davlat soliq xizmati organi soliq to'lovchining banklardagi hisobvaraqlari bo'yicha operatsiyalarni to'xtatib turish to'g'risidagi ariza bilan **sudga quyidagi hollarda murojaat qilishga haqli:**

soliq tekshiruvini o'tkazishga soliq to'lovchi tomonidan to'sqinlik qilinganda yoki daromadlar olish uchun foydalanilayotgan yoxud soliq solish ob'ektini saqlash bilan bog'liq hududlarni, binolarni, shu jumladan, joylarni ko'zdan kechirish uchun davlat soliq xizmati organining mansabdor shaxslarini kiritish soliq to'lovchi tomonidan rad etilganda;

soliq to'lovchi qayd etilgan manzilda bo'lmaganda;

soliq to'lovchi tomonidan soliq hisoboti va (yoki) moliyaviy hisobot, kameral nazorat natijalari bo'yicha tafovutlarning asoslari yoxud aniqlashtirilgan soliq hisoboti belgilangan muddatda taqdim etilmaganda.

Davlat soliq xizmati organi tovarlarni (ishlarni, xizmatlarni) realizatsiya qilishni kirim hujjatlarini rasmiylashtirmasdan amalga oshiruvchi xo'jalik yurituvchi sub'ektlarning bank hisobvaraqlari bo'yicha operatsiyalarini **besh bank kunigacha** bo'lgan muddatga vaqtincha to'xtatib turishga haqli.

Tovarlarini (ishlarni, xizmatlarni) kirim hujjatlarini rasmiylashtirmasdan realizatsiya qilish deb quyidagilar e'tirof etiladi:

kameral nazorat jarayonida aniqlangan, kirim qilingan va realizatsiya qilingan (sarflangan) tovarlar (ishlar, xizmatlar) hajmlarining mos emasligi, xuddi shuningdek bank operatsiyalarining xo'jalik yurituvchi sub'ektlar faoliyatining xususiyati va turiga mos emasligi;

soliq tekshiruvi jarayonida aniqlangan, tovarlar (ishlar, xizmatlar) kirim qilinganligi fakti to'g'risida dalolat beruvchi hujjatlarning mavjud emasligi,

almashtirib qo'yilganligi, qalbakilashtirilganligi yoki yo'q qilinganligi, realizatsiya qilinmagan tovarlar sifatida hisobga olingan tovarlarning omborda yoki realizatsiya qilish joyida mavjud emasligi;

xo'jalik yurituvchi sub'ektlarning tovarlarni (ishlarni, xizmatlarni) kirim hujjatlarini rasmiylashtirmasdan realizatsiya qilayotganligi hollarini tasdiqlovchi hujjatlarning jismoniy va yuridik shaxslar tomonidan davlat soliq xizmati organlariga taqdim etilishi.

Zarur hollarda, soliq tekshiruvlarini o'tkazishda ishtirok etish uchun ekspert jalb etilishi va ekspertiza tayinlanishi mumkin.

Ekspertiza tayinlash to'g'risidagi qaror tekshiruv o'tkazayotgan mansabdor shaxsning iltimosnomasi asosida davlat soliq xizmati organining rahbari tomonidan qabul qilinadi. Qarorda ekspertizani tayinlash uchun asoslar, ekspertiza o'tkazishi kerak bo'lgan tashkilotning nomi yoki ekspertning familiyasi, ismi, otasining ismi, ekspert oldiga qo'yilgan masalalar va ekspert ixtiyoriga beriladigan materiallar ko'rsatiladi.

Shaxsni ekspert sifatida jalb etish davlat soliq xizmati organi va ekspert o'rtasida ekspertiza o'tkazish to'g'risida shartnoma tuzish asosida amalga oshiriladi.

Ekspert ekspertiza predmetiga taalluqli soliq tekshiruvi materiallari bilan tanishishga, o'ziga qo'shimcha materiallar taqdim etilishi to'g'risida iltimosnomalar berishga haqli.

Ekspert, agar unga berilgan materiallar etarli bo'lmasa, xulosa berishni rad etishi mumkin.

Ekspert xulosani o'z nomidan yozma shaklda beradi. Ekspert xulosasida uning o'zi o'tkazgan tekshirishlar, shu tekshirishlar natijasida qilingan xulosalar hamda o'rtaga qo'yilgan masalalarga asoslantirilgan javoblar bayon etiladi.

Ekspertning xulosasi yoki uning xulosa berish imkoniyati yo'qligi to'g'risidagi xabari tekshirilayotgan shaxsga taqdim etiladi, mazkur shaxs o'z tushuntirishlarini berish va e'tirozlar bildirish, shuningdek ekspertning oldiga

qo'shimcha masalalar qo'yish va qo'shimcha yoki takroriy ekspertiza tayinlashni so'rash huquqiga ega.

Zarur hollarda soliq tekshiruvida ishtirok etish uchun **tarjimon jalb etilishi mumkin.**

Ishning natijasidan manfaatdor bo'lmagan, tarjima qilish uchun zarur darajada til biladigan yoxud kar yoki soqov jismoniy shaxsning imo-ishoralarini tushunadigan shaxs tarjimondir. Tarjimon uni tarjimonlikka tayinlagan davlat soliq xizmati organi mansabdor shaxsining chaqiruviga binoan hozir bo'lishi va o'ziga topshirilgan tarjimani aniq bajarishi shart. Tarjimonni jalb etish davlat soliq xizmati organi va tarjimon o'rtasida shartnoma tuzish asosida amalga oshiriladi.

Soliq tekshiruvining natijasidan manfaatdor bo'lmagan har qanday voyaga etgan jismoniy shaxslar xolislar sifatida jalb etilishi mumkin. Davlat soliq xizmati organlari xodimlarining xolislar sifatida **ishtirok etishiga yo'l qo'yilmaydi.** Xolislar o'z ishtirokida amalga oshirilgan harakatlarning holati, mazmuni va natijalarini bayonnomada tasdiqlashlari shart. Ular sodir etilgan harakatlar yuzasidan o'z fikr-mulohazalarini bayon etishga haqli, bu fikr-mulohaza bayonnomaga kiritib qo'yilishi kerak.

Bayonnomada quyidagilar ko'rsatiladi:

- 1) tekshirilayotgan shaxsning nomi (familiyasi, ismi, otasining ismi);
- 2) tekshiruvni o'tkazish asoslari, turi va davri;
- 3) muayyan harakat bajarilgan sana va joy;
- 4) harakat boshlangan va tugallangan vaqt;
- 5) bayonnomani tuzgan shaxsning lavozimi, familiyasi, ismi, otasining ismi;
- 6) harakatlarni amalga oshirishda ishtirok etgan va (yoki) hozir bo'lgan har bir shaxsning familiyasi, ismi, otasining ismi, zarur hollarda esa uning manzili;
- 7) harakatning mazmun-mohiyati, uni o'tkazish izchilligi;
- 8) soliq tekshiruvi paytida aniqlangan faktlar va holatlar.

Davlat soliq xizmati organining mansabdor shaxslari tomonidan soliq tekshiruvi natijalari bo'yicha quyidagilar ko'rsatilgan holda soliq tekshiruvi dalolatnomasi tuzilishi kerak:

- 1) tekshiruv o'tkazilgan joy, dalolatnoma tuzilgan sana;
- 2) tekshiruv o'tkazish uchun asos;
- 3) tekshiruv turi va uni o'tkazish davri;
- 4) davlat soliq xizmati organining tekshiruvni o'tkazgan mansabdor shaxslarining familiyasi, ismi, otasining ismi;
- 5) yakka tartibdagi tadbirkorning familiyasi, ismi, otasining ismi;
- 6) yuridik shaxsning to'liq nomi, tekshiruv davrida rahbarlik vazifalarini yoki buxgalteriya hisobi yuritish vazifalarini amalga oshirgan mansabdor shaxslarning familiyasi, ismi, otasining ismi;
- 7) soliq to'lovchining joylashgan eri (pochta manzili), bank rekvizitlari, shuningdek uning identifikatsiya raqami;
- 8) ilgari tekshiruv to'g'risidagi ma'lumotlar;
- 9) tekshirilayotgan soliq davri va tekshiruv o'tkazish uchun soliq to'lovchi tomonidan taqdim etilgan hujjatlar to'g'risidagi umumiy ma'lumotlar;
- 10) soliq sohasidagi huquqbuzarlikning (u mavjud bo'lganda) soliq to'g'risidagi qonun hujjatlarining tegishli normasiga havola etilgan holdagi mufassal tavsifi;
- 11) tekshiruv natijalari bo'yicha fikrlar va xulosalar.

Agar soliq tekshiruvi tugallanganida soliq to'g'risidagi qonun hujjatlari buzilganligi aniqlangan bo'lmasa, bu haqda soliq tekshiruvi dalolatnomasida qayd etiladi.

Soliq tekshiruvi dalolatnomasi kamida uch nusxada tuziladi.

Soliq tekshiruvi dalolatnomasining barcha nusxalari davlat soliq xizmati organlarining soliq tekshiruvini o'tkazayotgan mansabdor shaxslari tomonidan imzolanadi. Soliq tekshiruvi dalolatnomasining bir nusxasi soliq to'lovchiga topshiriladi. Soliq to'lovchi soliq tekshiruvi dalolatnomasini olganda dalolatnomaning barcha nusxalariga uni olgan sanani ko'rsatgan holda imzo qo'yishi shart. Soliq tekshiruvi dalolatnomasining davlat soliq xizmati organida qolgan nusxalari soliq tekshiruvi materiallariga qo'shib qo'yiladi.

Soliq to'lovchining soliq tekshiruvi dalolatnomasidagi imzosi uning soliq tekshiruvi natijalaridan rozi ekanligini anglatmaydi.

Soliq to'lovchi soliq tekshiruvini dalolatnomasini olishdan bosh tortgan taqdirda davlat soliq xizmati organining mansabdor shaxsi bu haqda soliq tekshiruvini dalolatnomasiga tegishli yozuv kiritadi. Mazkur holda soliq tekshiruvini dalolatnomasining bir nusxasi soliq to'lovchiga pochta orqali buyurtma xat bilan yuboriladi va shu paytdan e'tiboran soliq tekshiruvini tugallangan hisoblanadi. Soliq tekshiruvini materiallari O'zbekiston Respublikasi Davlat soliq qo'mitasi belgilagan tartibga binoan soliq to'lovchi davlat ro'yxatidan o'tkazilgan joydagi davlat soliq xizmati organida soliq tekshiruvini tugallangan kundan e'tiboran keyingi ish kunidan kechiktirmasdan ro'yxatdan o'tkazilishi lozim.

3.Soliq to'lovchining moliya-xo'jalik faoliyati tekshiruvini tashkil qilish va o'tkazish tartibi.

O'zbekiston Respublikasi Prezidentining Xo'jalik yurituvchi sub'ektlarni tekshirishni tashkil qilishni tartibga solish to'g'risidagi PF-2114 19.11.1998 dagi qaroriga muvofiq:

Xo'jalik yurituvchi sub'ektlarni tekshirishni tashkil qilishni yanada tartibga solish, tekshirishlar sonini kamaytirish, turli nazorat organlari tomonidan amalga oshiriladigan tekshirishlarda parallelchilik va takrorlash faktlarini bartaraf etish, ularning korxonalar xo'jalik faoliyatiga iqtisodiy zarar etkazuvchi asossiz aralashuviga yo'l qo'ymaslik maqsadida, shuningdek tadbirkorlarning qonuniy huquqlarini himoya qilish manfaatlarini ko'zlab:

Quyidagilar belgilab qo'yildi:

xo'jalik yurituvchi sub'ektlarning faoliyati Prokuratura, Ichki ishlar vazirligi va Davlat xavfsizlik xizmati organlari tomonidan faqat qo'zg'atilgan jinoiy ish bo'yicha tergov tartibida tekshiriladi. Bunda mazkur sub'ektlarning faqat qo'zg'atilgan jinoiy ish bilan bog'liq bo'lgan faoliyati tekshirilishi mumkin, bu haqda tekshirishni tayinlash to'g'risidagi qarorda ko'rsatilishi lozim;

xo'jalik yurituvchi sub'ektlar faoliyatining har qanday tekshirishlarini o'tkazish chog'ida nazorat organlarining mansabdor shaxslari tekshirishlarni ro'yxatga olish kitobiga qonunchilikda belgilangan tartibda yozib qo'yadilar;

O'zbekiston Respublikasi Moliya vazirligi va uning joylardagi organlari zimmasiga byudjet tashkilotlari va byudjet tizimi byudjetlarining mablag'lari hisobidan tegishli ravishda moliyalashtiriladigan byudjet mablag'larini oluvchilarning moliya-xo'jalik faoliyatini belgilangan tartibda tekshirish vazifasi yuklansin. Zarur hollarda ana shu tekshirishlarni amalga oshirish uchun soliq va boshqa nazorat organlari jalb qilinishi mumkin.

Xo'jalik yurituvchi sub'ektlar faoliyatini nazorat tariqasida tekshirishni o'tkazish borasida belgilangan tartibga rioya etilishi uchun shaxsiy javobgarlik soliq va moliya organlarining, O'zbekiston Respublikasi Prokuraturasi, Davlat xavfsizlik xizmati va Ichki ishlar vazirligi organlarining, shuningdek davlat nazoratini amalga oshirishga vakil qilingan boshqa organlarning rahbarlari zimmasiga yuklansin.

Xo'jalik yurituvchi sub'ektlar faoliyati ustidan davlat nazoratini amalga oshirishga vakil qilingan vazirliklar va idoralar:

ikki hafta muddatda moliya-xo'jalik faoliyatini tekshirishga, shu jumladan nazorat tekshirishlari va taftishlar o'tkazishga qo'yiladigan mansabdor shaxslarning ro'yxatini tasdiqlasinlar;

moliya-xo'jalik faoliyatini tekshirishga, shu jumladan nazorat tekshirishlari va taftishlar o'tkazishga qo'yiladigan mansabdor shaxslar belgilangan tartibda attestatsiyadan va qayta attestatsiyadan o'tkazilishi lozim bo'lgan qoidani tatbiq etsinlar. Bir oy muddatda xo'jalik yurituvchi sub'ektlarning moliya-xo'jalik faoliyatini tekshirishga, shu jumladan nazorat tekshirishlari va taftishlar o'tkazishga qo'yiladigan mansabdor shaxslar uchun maxsus guvohnomalar joriy qilinsin.

O'zbekiston Respublikasi Prokuraturasi xo'jalik yurituvchi sub'ektlarning faoliyati ustidan nazoratni amalga oshirishga vakil qilingan vazirliklar va idoralar tomonidan tekshirishlarni tashkil qilishni tartibga solish va takomillashtirish to'g'risidagi qonunlar, farmonlar hamda boshqa qonun hujjatlari qanday ijro etilayotganligini nazorat qilishni ta'minlasin, nazorat organlari xodimlarining noqonuniy harakatlari xususida Respublika muvofiqlashtiruvchi kengashining

taqdimnomalarini, shuningdek xo'jalik yurituvchi sub'ektlarning shikoyatlarini o'z vaqtida ko'rib chiqib, qonunda ko'zda tutilgan choralarni ko'rsin.

O'zbekiston Respublikasi **Soliq kodeksiga** muvofiq:

Davlat soliq xizmati organlarining mansabdor shaxslari va soliq to'lovchi soliq tekshiruvlarining ishtirokchilaridir. Soliq tekshiruvlarida soliq to'lovchining vakili ishtirok etishi mumkin.

Soliq to'lovchi **moliya-xo'jalik** faoliyatining tekshiruvini o'tkazish (taftish qilish) uchun **quyidagilar asos bo'ladi:**

tadbirkorlik sub'ektlarining faoliyatini tekshirishlarni muvofiqlashtirish bo'yicha vakolatli organning tekshiruvni o'tkazishga roziligi, ushbu rozilikda tekshiriladigan ob'ektning nomi, soliq to'lovchining identifikatsiya raqami, tekshiruvning maqsadi, tekshiruv o'tkazish muddatlari va uni asoslovchi sabablar ko'rsatiladi;

davlat soliq xizmati organining buyrug'i, buyruqda tekshiruvni o'tkazish maqsadi, muddatlari va tekshiruvchi mansabdor shaxslarning tarkibi ko'rsatiladi.

Soliq to'lovchilar moliya-xo'jalik faoliyatining rejali soliq tekshiruvlari (taftishlari) bir yilda ko'pi bilan bir marta, belgilangan normalar va qoidalarga o'z vaqtida hamda to'liq hajmda rioya etayotgan soliq to'lovchilar moliya-xo'jalik faoliyatining rejali soliq tekshiruvlari esa, ikki yilda ko'pi bilan bir marta amalga oshiriladi.

Xususiy bank va boshqa xususiy moliya institutlari moliya-xo'jalik faoliyatining rejali soliq tekshiruvlari (taftishlari) besh yilda ko'pi bilan bir marta, mikrofirmalar, kichik korxonalar va fermer xo'jaliklari moliya-xo'jalik faoliyatining rejali soliq tekshiruvlari (taftishlari) to'rt yilda ko'pi bilan bir marta, boshqa tadbirkorlik sub'ektlari moliya-xo'jalik faoliyatining rejali soliq tekshiruvlari (taftishlari) uch yilda ko'pi bilan bir marta amalga oshiriladi.

Yangi tashkil etilgan mikrofirmalar, kichik korxonalar va fermer xo'jaliklarining moliya-xo'jalik faoliyati ular davlat ro'yxatidan o'tkazilgan paytdan e'tiboran dastlabki uch yil mobaynida rejali soliq tekshiruvlaridan o'tkazilmaydi.

Aktsiz to'lanadigan tovarlar ishlab chiqaruvchi yangi tashkil etilgan mikrofirmalar, kichik korxonalar va fermer xo'jaliklarining moliya-xo'jalik faoliyati, shuningdek mikrofirmalar, kichik korxonalar va fermer xo'jaliklarining byudjet hamda markazlashtirilgan mablag'lar va resurslardan maqsadli foydalanish bilan bog'liq moliya-xo'jalik faoliyati ular davlat ro'yxatidan o'tkazilgan paytdan e'tiboran dastlabki ikki yil mobaynida rejali soliq tekshiruvlaridan o'tkazilmaydi. Tadbirkorlik sub'ektlarining moliya-xo'jalik faoliyati soliqlar va boshqa majburiy to'lovlar moliya yili mobaynida muntazam ravishda to'lanmagan taqdirda, rejali tekshiruvlardan o'tkazilishi mumkin.

Davlat soliq xizmati organi rejali soliq tekshiruvi o'tkazishning boshlanishi haqida tekshiruvni o'tkazish boshlanishidan kamida o'ttiz kalendar kun oldin tadbirkorlik sub'ektini tekshiruvdan o'tkazish muddatlari va predmetini ko'rsatgan holda, yozma shaklda xabardor qilishi shart.

Tadbirkorlik sub'ekti tomonidan belgilangan tartibda taqdim etilgan moliya va soliq hisobotini, shuningdek tadbirkorlik sub'ektining faoliyati to'g'risida davlat soliq xizmati organida mavjud bo'lgan boshqa hujjatlarni o'rganish hamda tahlil etish asosida o'tkaziladigan kameral nazorat natijalari bo'yicha qoidabuzarliklar aniqlangan hollardagina davlat soliq xizmati organlari tadbirkorlik sub'ektlarining moliya-xo'jalik faoliyatini tekshirish tashabbusi bilan chiqishi mumkin.

Soliq monitoringi amalga oshirilgan soliq davri uchun moliya-xo'jalik faoliyati bo'yicha rejali tekshiruvlar o'tkazilmaydi. Soliq tekshiruvi o'tkazilishi soliq to'lovchining faoliyatini to'xtatib qo'ymasligi kerak.

Davlat soliq xizmati organlari tomonidan boshqa tumanlarda (shaharlarda) davlat ro'yxatidan o'tgan tadbirkorlik sub'ektlarida soliq tekshiruvlari o'tkazish, ularning ishlab chiqarish binolari, savdo nuqtalari va xizmatlar ko'rsatish (ishlar bajarish) joyi qayerda joylashganligidan qat'i nazar, takrorlashga yo'l qo'yilmagan holda, tadbirkorlik sub'ekti davlat ro'yxatidan o'tkazilgan joydagi tegishli davlat soliq xizmati organlari bilan bir vaqtda amalga oshiriladi.

Soliq tekshiruvi davlat soliq xizmati organi rahbari yoki rahbar o'rinbosari tomonidan tasdiqlangan soliq tekshiruvi o'tkazish dasturiga muvofiq amalga oshiriladi.

Soliq tekshiruvini o'tkazish dasturida quyidagilar ko'rsatilishi kerak:

soliq tekshiruvi o'tkazilayotganda o'rganiladigan masala yoki masalalar doirasi;
soliq tekshiruvi soliq to'g'risidagi qaysi qonun hujjatlariga rioya etilishini o'rganish uchun o'tkaziladigan bo'lsa, shu qonun hujjatlarining ro'yxati;
tekshiruv turidan kelib chiqqan holda boshqa ma'lumotlar.

Soliq tekshiruvini o'tkazish dasturini tuzish qoidalari nazorat qiluvchi organlar faoliyatini muvofiqlashtiruvchi maxsus vakolatli organ bilan kelishilgan holda O'zbekiston Respublikasi Davlat soliq qo'mitasi tomonidan belgilanadi.

Soliq tekshiruvi soliq to'lovchining tekshiruv o'tkazilayotgan yildan bevosita oldingi ko'pi bilan besh kalendar yildagi faoliyatini qamrab olishi mumkin. Bunda tadbirkorlik sub'ektlarining moliya-xo'jalik faoliyatini rejali tekshirishlar faqat oxirgi rejali tekshirishdan keyingi, lekin yangi tekshirish o'tkazilayotgan yildan bevosita oldingi besh kalendar yildan ko'p bo'lmagan davrni qamrab oladi.

Soliq tekshiruvlari o'tkazilayotganda davlat soliq xizmati organlari Soliq kodeksda belgilangan tartibda soliq to'lovchining hududi va joylarini tekshirishga, mol-mulkni inventarizatsiya qilishga, hujjatlarni talab qilib olishga, hujjatlar va predmetlarni olib qo'yishga, soliq to'lovchidan, shuningdek soliq to'lovchining rahbarlik vazifalarini yoki buxgalteriya hisobi va moliyaviy boshqaruvini amalga oshirayotgan shaxslardan, boshqa moddiy javobgar xodimlaridan tushuntirishlar olishga, bankdagi hisobvaraqlari bo'yicha operatsiyalarni to'xtatib turish choralarini ko'rishga, ekspertni jalb etish va ekspertiza tayinlashga, soliq to'g'risidagi qonun hujjatlarining aniqlangan buzilishlari bartaraf etilishini talab qilishga, soliq kodeksi va boshqa qonun hujjatlarida nazarda tutilgan boshqa harakatlarni amalga oshirishga haqlidir.

Soliq tekshiruvlari o'tkazilayotgan davrda tekshirilayotgan davrning soliq hisobotiga soliq to'lovchi tomonidan o'zgartishlar va qo'shimchalar kiritilishiga yo'l qo'yilmaydi.

Soliq tekshiruvlari o'tkazilayotgan davrda soliq tekshiruvlarini ro'yxatga olish kitobi to'ldiriladi. **Tekshirishlarni ro'yxatga olish kitobini to'ldirish tartibi to'g'risidagi** Nizom O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2011 yil 23 avgustdagi PQ-1602-son «O'zbekiston Respublikasi Adliya vazirligi faoliyatini yanada takomillashtirish chora-tadbirlari to'g'risida»gi qaroriga muvofiq tekshirishlarni ro'yxatga olish kitobini to'ldirish tartibini belgilaydi. Tekshirishlarni ro'yxatga olish kitobi — o'tkazilgan tekshirishlar to'g'risidagi axborot yozib qo'yiladigan elektron yoki qog'oz shaklidagi maxsus kitobdir.

Tekshirishlarni ro'yxatga olish kitobining yuritilishidan maqsad: tekshiruvchi organlar faoliyatida qonuniylik, xolislik va oshkoralikni ta'minlash; yuridik va jismoniy shaxslarning huquqlari va qonuniy manfaatlarini himoya qilish;

xo'jalik yurituvchi sub'ektlarning faoliyatiga noqonuniy ravishda aralashuvlarga chek qo'yish.

Tekshirishlarni ro'yxatga olish kitobining qog'oz shakli belgilangan namunaga muvofiq bo'lishi, qattiq muqova bilan qoplangan va raqamlangan, tikilgan, varaqlar soni va Kitobni yuritish sanasi ko'rsatilgan holda xo'jalik yurituvchi sub'ekt rahbarining imzosi va muhri (yakka tartibdagi tadbirkor uchun — agar u mavjud bo'lsa) bilan tasdiqlangan bo'lishi kerak.

Tekshirishlarni ro'yxatga olish kitobida xo'jalik yurituvchi sub'ektning to'liq nomi, uning joylashgan joyi (pochta manzili), unga berilgan soliq to'lovchining identifikatsiya raqami to'g'risida ma'lumotlar bo'lishi lozim, Tekshirishlarni ro'yxatga olish kitobining elektron shakli bevosita xo'jalik yurituvchi sub'ektda to'ldiriladi.

Tekshirish boshlanishidan oldin xo'jalik yurituvchi sub'ekt rahbari (yakka tartibdagi tadbirkor, xo'jalik yurituvchi sub'ekt rahbari bo'lmagan taqdirda — uning vazifasini bajaruvchi shaxs) tekshiruvchi mansabdor shaxsga tekshirishlarni

ro'yxatga olish kitobini to'ldirish uchun taqdim etadi. Tekshiruvchi mansabdor shaxslar tekshirish boshlanishidan oldin qonun hujjatlariga muvofiq xo'jalik yurituvchi sub'ektning rahbarini (yakka tartibdagi tadbirkorni, xo'jalik yurituvchi sub'ekt rahbari bo'lmagan taqdirda — uning vazifasini bajaruvchi shaxsni) tekshirish maqsadi va shartlari bilan tanishtirishi, qonunchilikda belgilangan hujjatlarni taqdim etishi, tekshirishlarni ro'yxatga olish kitobining tegishli ustunlariga yozuvlar kiritishi lozim.

12-MAVZU: O'ZBEKISTON RESPUBLIKASI HUKUMATI QARORLARI IJROSINI TA'MINLASHDA DAVLAT SOLIQ ORGANLARI AMALGA OSHIRADIGAN NAZORAT TADBIRLARI

1. Yuridik shaxslar pul mablag'larini taftishdan o'tkazishning asosiy maqsadi va vazifalari.

2. Kassa taftishdan o'tkazish.

3. Kassa operatsiyalarini taftishdan o'tkazish.

4. Tegishli banklardagi hisob raqamidagi operatsiyalarni taftishdan o'tkazish.

1. Yuridik shaxslar pul mablag'larini taftishdan o'tkazishning asosiy maqsadi va vazifalari.

Xo'jalik yurituvchi sub'ektlarning kassa va kassa operatsiyalarini taftish qilishning asosiy maqsadi, ularning O'zbekiston Respublikasi Adliya vazirligida 1998 yil 17 dekabrda №565 son bilan ro'yxatga olingan va O'zbekiston Respublikasi Markaziy banki boshqaruvi tomonidan 1998 yil 24 yanvarda 1/16-son bayonnoma bilan tasdiqlangan 376-sonli «Yuridik shaxslar tomonidan kassa operatsiyalarini yuritish qoidalari»ga qanday tartibda amal qilayotganligini nazorat qilishdan iborat. Soliq organlari tomonidan o'tkaziladigan yuridik shaxslarning hujjatli tekshiruvlari korxonada kassa hisob-kitoblarini tekshirishdan boshlanadi. Kassa faoliyatini to'satdan tekshirish natijasida soliq inspektorlari tomonidan

xazinachi (kassir) ning ishida va uni nazorat qiluvchi mansabdor shaxslarning faoliyatidagi kamchiliklarning, aniqlanishi korxonaning pul mablag'larini, kassa va bank operatsiyalarini hamda shu bilan bog'liq korxonaning boshqa faoliyatlarini taftishdan o'tkazishda ma'lum darajada aniq maqsadga yo'naltiruvchi omil bo'lib xizmat qiladi. Korxonaning kassa va bank operatsiyalarini o'rganib chiqish, pul mablag'larining saqlanishini tekshirilishi soliq organlari hujjatli tekshiruvlarining eng muhim qismi hisoblanadi. Soliqchi mansabdor shaxslar tomonidan amalga oshirilayotgan tekshiruv tajribalari shuni ko'satmoqdaki, ayrim korxonalarda aynan pul operatsiyalarini bajarishda kassa intizomining buzilishi oqibatida talon-tarojlik va suiqast kabi jiddiy huquqbuzarliklar sodir etilmoqda. Pul mablag'larini taftishdan o'tkazishning muhim vazifalari shundan iboratki, hujjatli tekshiruv kassa va bank operatsiyalarining to'g'ri bajarilishini to'liq asoslab berilishini talab qiladi. Bundan tashqari qator kiritim va chiqim operatsiyalari bo'yicha korxonaning boshqa uchastkalaridagi hujjatlar bilan taqqoslama muqobil tekshiruvlar ham o'tkazilishi mumkin. Masalan, naqd pul tushumlarining kassaga kiritim qilinishi tegishli bankdagi xisob raqamlaridagi chiqim, tovar moddiy qiymatliklar realizatsiyasi va xisob-kitob operatsiyalariga oid ma'lumotlar bilan solishtirib ko'riladi.

Korxonaning kassa va bank operatsiyalarini tekshirish natijasida soliq inspektori tomonidan quyidagilarni aniqlash asosiy maqsad hisoblanadi:

- kassada bo'lishi lozim bo'lgan naqd pul va boshqa qimmatli qog'ozlarning mavjudligini;
- kassada saqlanayotgan pul va boshqa mablag'larni to'liq kiritim qilinib rasmiylashtirilganligini;
- pul mablag'larini mo'ljallangan maqsadga sarflanganligini;
- kassadagi pul mablag'larining saqlanishi va sarflanishi bo'yicha qat'iy nazorat yuritilganligini;
- amalga oshirilgan kassa va bank operatsiyalarning haqiqiylikligini;
- pul bilan bog'liq hisob-kitob hujjatlarini to'g'ri rasmiylashtirilganligini;
- kassadagi pul mablag'lari harakatining tegishli bank xisob-kitob

raqamlaridagi o'zaro bog'liq ma'lumotlarga to'g'ri kelishini;

- chiqim qilingan pul mablag'lari harajatlarining to'g'ri va asoslangan holda rasmiylashtirilganligini.

Bunda ayniqsa harajatlar schyotlari, ish haqi fondi va boshqa maxsus manba'lardan qilingan harajatlarga alohida e'tibor qaratilishi lozim. Pul mablag'lari, kassa va bank operatsiyalarining taftishi korxonaning xisob-kredit operatsiyalarining xisob-kitobini yurituvchi xizmatlarning faoliyatini, ishchi-xizmatchilar bilan ish haqi bo'yicha xisob-kitoblar, tovar moddiy qiymatliklarning realizatsiyasi, bajarilgan ishlar xajmi, harajatlar smetasi va boshqa sohalarning tekshiruvlari bilan uzviy bog'liqlikda o'tkazilishi kerak.

2. Kassani taftishdan o'tkazish.

Korxonada kassasini taftish qilinishning muhim shartlaridan biri bu taftishni to'satdan o'tkazishdir. Soliq inspektorlari korxonaga kelib korxonaning rahbariga hujjatli tekshiruv o'tkazilishi to'g'risidagi hujjatlarni, ya'ni Davlat soliq organining buyrug'i, mazkur tekshiruvni muvofiqlashtiruv bo'limi tomonidan rejalashtirilganligi va soliqchi inspektorlarning shaxsini tasdiqlovchi guvohnomalar ko'rsatilib tekshiruv o'tkazishga ijozat berilishi bilan korxonada kassasidagi naqd pul va qimmatli qog'ozlar sanoqdan o'tkazilishi kerak. Agar ba'zi uzurli sabablarga ko'ra tekshiruvni boshlash imkoniyati bo'lmasa kassa darhol muhrlanishi lozim. Kassaning muhrlanishi kassir tomonidan yoki boshqa manfaatdor mansabdor shaxslarning noqonuniy harakati natijasida kassadagi ortiqcha pul mablag'larini yashirish, kamomadni to'ldirib qo'yish, qalbaki hujjatlarni rasmiylashtirib qo'yish va shu kabi suistemolchiliklarni sodir etilishini oldini oladi. Agar taftish o'tkazilayotgan vaqtda pul mablag'lari faqat kassada emas balki bir necha kassalarda bo'ladigan bo'lsa bir vaqtning o'zida ularning naqd pullari ham to'satdan sanoqdan o'tkaziladi. Bunday taftish o'tkazish imkoniyati bo'lmasa naqd pul saqlanadigan hamma joylar muhrlanadi va birin-ketin tekshiruv o'tkaziladi. Tekshiruv soliq inspektorlari tomonidan korxonaning bosh hisobchisi va kassirning bevosita ishtirokida o'tkaziladi. Tekshiruv boshlanishi oldidan soliq inspektorlari kassirdan uning kassadagi naqd pul

mablag'lari va qimmatli qog'ozlarning harakat to'g'risidagi oxirgi hisobotni va hamma rasmiylashtirilgan hujjatlarni talab qilib olishlari lozim.

Soliq inspektori unga taqdim etilgan har – bir hujjatni qonuniyligi, bajarilgan xo'jalik operatsiyalarining haqiqiyligi, ayniqsa kassadan berilgan pullar, hujjatlarning to'g'ri rasmiylashtirilganligi, rahbar va bosh hisobchi kabi mansabdor shaxslar tomonidan berilgan ruxsatnomalarda imzolarining mavjudligi va pul olgan shaxslar haqida ma'lumotlar to'liq yozilganligi, ularning ham aniq qo'yilgan imzolari borligi nuqtai nazardan sinchkovlik bilan tekshirib ko'rishi kerak. Tekshiruv jarayonida korxonada kassiri tomonidan soliq inspektorlariga taqdim etilgan xomaki ya'ni kassirni o'zi uchun tayyorlangan hisob-kitoblar, yuritilgan daftarlar va umuman to'liq rasmiylashtirilmagan (norasmiy) hujjatlar va tilxatlar moddiy javobgar sifatida kassirning tasarrufidagi naqd pul mablag'lari va boshqa qimmatli qog'ozlar qolidig'ini aniqlashda inobatga olinmaydi. Bunday xolatlarning mavjudligi taftish dalolatnomasida kassa intizomining buzulishi sifatida pullarni olgan shaxslarni, pul qiymatini va nima maqsadda berilganligini ko'rsatilgan holda qayd etilishi lozim. Soliqchi inspektor kassaning kirim va chiqim hujjatlari nomerlarining ketma-ketligiga, shu jumladan kassirning oxirgi hisobotidagi hujjatlarning nomerlariga e'tibor qaratishi lozim. Hujjatlardagi nomerlarda tafovut bo'lishi kassa hujjatlaridan ayrimlarini qastdan olinganligidan darak berishi mumkin. Taftishchi tomonidan hamma hujjatlar ko'rib chiqilgandan so'ng tekshiruv o'tkazilgan kundagi kassirning hisoboti tuziladi. Korxonada kassir o'zgargan bo'lsa yoki kassani boshqa moddiy javobgar shaxsga berilishida pul to'lashga tuzilgan hamma vedemostlar yopilgan bo'lishi lozim.

Kassa taftishida ko'pincha uchrab turadigan hujjatlarni rasmiylashtirish bilan bog'liq qonun buzulishlari quyidagilardan iborat:

- bir martalik avans, ta'til pullari, nafaqa va shunga o'xshash to'lovlar vedomostlarining yopilmasdan qolganligi;
- sarflar bo'yicha kassa hujjatlarida kassadan pul berilishiga ruxsatnoma sifatida korxonada rahbari va bosh hisobchining imzolarining mavjud emasligi;
- kassa kitobida qayd etilmagan kirim va chiqim orderlarining mavjudligi va

ularda tartib raqamlarining yo'qligi;

- olingan pullarni o'z vaqtida kirim qilinmaganligi;

- yozilmagan chek kitobchalarini (knijkalarida) korxonra rahbari va bosh hisobchisi tomonidan imzolangan holda saqlanishi va boshqalar.

Kassa intizomida yuqorida qayd etilgan kamchiliklarning mavjudligi kassir tomonidan jinoyat sodir etilishiga imkoniyat yaratilganligini anglatadi. Chunonchi, kassa daftarida ro'yxatga olinmagan va nomerlari ko'rsatilmagan kirim kassa orderlari aniqlanishi albatta tekshirilayotgan faoliyat davridagi barcha xo'jalik operatsiyalari bo'yicha korxonra kassasiga tushgan pullarning to'liq va to'g'ri kirim qilinganligini tekshirilib ko'rilishini talab qiladi.

Kassa kitobchasini tekshirish chog'ida inspektor quyidagilarga alohida e'tiborini qaratishi lozim:

- kassir tomonidan hujjatlarni o'z vaqtida rasmiylashtirilib borishiga;

- kassa kitobchasining hamma varaqlarining ketma-ket raqamlanganligiga va bog'ichlanib, surg'uchlanib muhrlanganligiga hamda korxonra rahbari va bosh hisobchisining imzolari mavjudligiga.

Tekshiruv vaqtida kassir soliq inspektorlari nazoratida kassadagi hamma naqd pullarini kupyurlarga ajratgan holda to'liq sanoqdan o'tkazadi. Sanoq natijalari bo'yicha tomonlarda e'tiroz paydo bo'lsa pul mablag'lari qaytadan sanaladi. Xuddi shu tarzda qimmatli qog'ozlar ham sanoqdan o'tkaziladi. Lozim bo'lgan hollarda sex, laboratoriya va shunga o'xshash bo'lim moddiy javobgar shaxslari mas'ulligida bo'lgan qimmatbaho toshlar va metallar ham aniqlanadi. Bunday xolatlarda tekshiruv natijasida aniqlangan qimmatbaho toshlar va metallarning hisob-kitobining yuritilishi, ularning saqlanishi va sraflanishi hamda ulardan foydalanib buyumlar ishlab chiqarilishi bo'yicha dalolatnoma tuziladi. Kassada korxonaga tegishli bo'lmagan moddiy qiymatliklarning saqlanishi qat'iyman man etiladi. Agar belgilangan tartiblarga zid holda kassada kasaba uyushmasiga, o'zaro yordam kassasiga yoki boshqa shaxslarga tegishli bo'lgan pul mablag'lar va shuningdek boshqa moddiy qiymatliklar mavjudligi aniqlansa inspektor tekshiruv o'tkazishdan oldin tegishli moddiy javobgar shaxslardan pul

mablag'lari qoldig'i to'g'risida ma'lumotnoma talab qilishi kerak. Kassadagi naqd pul mablag'lari va qimmatli qog'ozlarning haqiqiy qoldig'ini aniqlashda soliqchi inspektor naqd pullar saqlanadigan seyfning hamma yacheykalarini tekshirib ko'radi. Bu bilan pullarni yashirilishini yoki ularni sanoqdan qolib ketishini oldini oladi. Tekshiruv davomida inspektor qat'iy hisobda turuvchi blankalarning saqlanishini, hisob-kitobining yuritilishini va haqiqiy qoldiqlarini sanoqdan o'tkazib tekshiradi. Qat'iy hisobda turuvchi blankalardan foydalanish nazoratining yo'qligi shu bilan bog'liq xo'jalik operatsiyalarini amalga oshiruvchi moddiy javobgar shaxslar tomonidan shaxsiy manfaatlarda suistemol qilinishiga olib kelishi mumkin. Naqd pul va qimmatli qog'ozlarning haqiqiy qoldig'i buxgalteriya hisobidagi rasmiy qoldiq ko'rsatkichlari bilan solishtirilib kassa taftishining natijasi chiqariladi. Tekshiruv natijasi bo'yicha naqd pullar va qimmatli qog'ozlar sanog'ida ortiqcha yoki kamomad qayd etilsa, inspektor buning sabablarini aniqlash maqsadida kassirdan yozma ravishda tushuntirish xati berilishini talab qiladi.

Korxonada kassasida ortiqcha yoki kamomad sodir bo'lishiga quyidagilar sabab bo'ladi:

- kassir tomonidan pullarni o'zlashtirilishi;
- naqd pul tushumlarini to'liq kiritilmasligi;
- qalbaki hujjatlar rasmiylashtirish yo'li bilan haqiqiy harajat qilinmagan pullarni hisobdan chiqarish;
- kassa hujjatlarini va xisobotlarini yuritishda xatoga yo'l qo'yish;
- har kungi pul aylanmasi bo'yicha yakuniy natijani xisoblashda yangilishish;
- kun oxiridagi qoldiqni noto'g'ri hisoblash.

Kassani yuritishda ortiqcha yoki kamomadga yo'l qo'yilishi kassa operatsiyalarini yuritishda jiddiy kamchiliklar borligidan va kassir tomonidan suiste'mol qilinishidan darak beradi. Kassani taftishdan o'tkazish yakunida tekshiruv natijasida pul mablag'lari bo'yicha kamomad aniqlansa uni undirish chorasi ko'riladi. Agar ortiqcha pullar mavjudligi qayd etilsa ular to'liqligicha

kassaga kirim qilinib davlat byudjetiga o'tkaziladi. Tekshiruv o'tkazishda korxonaxona buxgalteriyasi tomonidan har oyda tekshiruv o'tkazilganligi va ularning natijalari o'rganilib chiqiladi. Kassa tekshiruvida kassir bilan korxonaxona rahbari o'rtasida moddiy javobgarlik majburiyati maxsus shartnoma bilan rasmiylashtirilganligi va bu hujjatning to'g'ri tuzilganligi ko'rib chiqiladi. Bundan tashqari korxonaxona rahbariyati tomonidan kassirni ish yuritishi uchun tegishli sharoit yaratilganligi va pul mablag'larining kafolatli saqlanishi, pul saqlanadigan xona va temir sandiqlarning muhofazalanganligi tekshirilib xulosa chiqariladi.

3. Kassa operatsiyalarini taftishdan o'tkazish.

Soliq inspektorilari tomonidan kassa operatsiyalarining tekshirilishi natijasida korxonaxonaning bir-biri bilan o'zaro bog'liq uchastkalari o'rtasidagi ishlab chiqarish va xo'jalik faoliyatida ruy berishi mumkin bo'lgan soliqqa tortiladigan ob'ektlar bo'yicha suiste'molchiliklar tekshirilib ko'riladi.

Kassa operatsiyalarini tekshirishni boshlanishida quyidagi xolatlar aniqlanib olinishi lozim:

- kassa kitoblarida va ro'yxatga olish jurnalida kirim va chiqim kassa orderlarining qayd qilinishining to'g'riligi;
- kassa daftaridagi ma'lumotlarning kassir hisobotida to'g'ri aks ettirilganligi;
- yozuvlarda o'zgartirishlar kiritilmaganligi;
- kassa daftaridagi sahifa raqamlarining ketma-ketligi;
- kassa hujjatlaridagi raqamlarning to'g'riligi;
- har kungi pul tushumlarining kirim va chiqim aylanmasi hisob-kitoblarining to'g'ri hisoblanib borilganligi;
- har kungi pul qoldiqlarining to'g'riligi va ularni keyingi kuninig boshlanishiga to'g'ri o'tkazilganligi;
- taftish o'tkazilayotgan faoliyat davrida kassada qolishi mumkin bo'lgan naqd pul limitiga rioya etilishi.

Yuqoridagi holatlar aniqlanib bo'lingach kassa operatsiyalarini tekshirishga kirishiladi. Kassa operatsiyalari tushunchasi tarkibiga quyidagi tekshiruv ob'ektlari

kiradi:

Kirim bo'yicha:

- bankdan olingan naqd pullarni to'liq kirim qilinishi;
- moddiy qiymatliklarni naqd pulga sotilishi bo'yicha tushumlarni kirim qilinishi;
- bajarilgan ishlar va ko'rsatilgan xizmatlar uchun to'langan naqd pullarning kirimi;
- uy-joy va kommunal xizmat uchun to'langan xaqlarning kirimi.

Chiqim bo'yicha:

- ishchi va xizmatchilarga to'langan maosh;
- deponentga o'tkazilgan ish haqi bo'yicha amalga oshirilgan to'lovlar;
- mukofotlar, moddiy yordam va nafaqa to'lanishi bo'yicha naqd pulni hisobdan chiqarilishi;
- naqd pulga moddiy qiymatliklar sotib olinishi;
- naqd pulni boshqa korxonalariga berilishi;
- maosh o'rniga tovar mahsulotlari berilishi.

Ana shu yuqorida ko'rsatilgan kirim va chiqim operatsiyalari quyidagi tartibda tekshiruvdan o'tkaziladi.

Bankdan olingan naqd pullarning kirim qilinishini tekshirish tartibi Bu tekshiruvni o'tkazishda 3 turdagi hujjatlarning ma'lumotlari solishtiriladi:

1. Bank ma'lumotlari (vipiska);
2. Kassa kitobidagi yozuvlar;
3. Chek kitobchasiga asosan olingan naqd pul bo'yicha kassiring hisoboti.

Chek kitobchasining koreshogidagi bankdan berilgan naqd pullar summolari kassa kitobida qayd etilgan kassa kirim orderi ma'lumotlari va bank vipiskasidagi summalar bilan solishtiriladi. Tekshirilgan har bir summa yoniga qizil qalam bilan shartli belgi qo'yib boriladi. Kassa kitobida qayd etilmagan summalarning sababi aniqlanadi. SHunday tarzda olingan va kirim qilingan naqd pullar tekshirilib balansi chiqariladi. Bankdan naqd pul olishda buzilgan va bekor qilingan cheklar chek kitobchasidagi tegishli koreshoklarga yelimlanib qo'yilgan bo'lishi lozim.

Bankka qaytarilgan naqd pullar kassa kitobida qayd etiladi. Bu summalar bank tomonidan qabul qilib olinganligini tasdiqlovchi bank chiptasida (vipiskasida) qayd etilgan bo'lishi kerak. Bu tekshiruvda bankka topshirilgan naqd pul summasi bilan hisobdan chiqarilgan summa o'rtasida tafovut yo'qligiga alohida e'tibor berilishi lozim. Ishchi va xizmatchilarga ish haqi to'lanishini tekshirish Ish haqini to'lanishini tekshirishda soliq inspektori vaqtinchalik ish qobiliyatini yo'qotganligi uchun nafaqa to'lovlarini, mehnat ta'tillari uchun to'lovlarni va davlat pensiyasini to'lash bilan bog'liq hamma buxgalteriya hujjatlaridagi arifmetik xisob-kitoblar ko'rib chiqiladi. Hujjatlarni rasmiylashtirishda o'chirib yozilgan, tuzatilgan yozuvlarning mavjudligiga, ayrim shaxslarga pullarni haqiqiy to'langanligiga, boshqa shaxslarga ishonch qog'ozi bilan to'langan xaqlarga alohida e'tibor qaratilishi lozim. Nazorat-taftish o'tkazish tajribasi shuni ko'rsatmoqdaki, korxonalarda ish haqi to'lash bilan bog'liq naqd pulni noqonuniy o'zlashtirish ikki xil usulda amalga oshirilishi mumkin: - kassadan ish haqi to'lanishidan xisoblangan summadan ortiq miqdorda pulni hisobdan chiqarish; - ish haqi hisoblanmasdan kassadan ish haqi sifatida naqd pulni chiqim qilish. Bunday qonunbuzarliklarni aniqlash uchun har oydagi to'langan ish haqi bo'yicha sintetik va analitik hisob yuritish hujjatlari tekshirilib ko'riladi va balansi chiqariladi. Agar hisob-kitob natijalarida tafovut chiqsa bu xolat kassadan noqonuniy ravishda naqd pul hisobdan chiqarilganini anglatadi. Noqonuniy ish haqi to'lanishini va kassadan ortiqcha pul o'zlashtirilishini ish haqi to'lash vedomostlarini kassa chiqim orderlari bilan ushlab qolingan summalarini inobatga olgan holda solishtirib ko'rish yo'li bilan ham aniqlash mumkin. To'lov vedomostlari va kassa chiqim orderlari bo'yicha oylik to'langan summalar lavozim okladlari, ishga chiqish tabellari va ishchi va xizmatchilarning shaxsiy varaqlaridagi ma'lumotlar bilan solishtirilib ko'riladi.

Noqonuniy pul to'lanishi quyidagi ko'rinishlarda bo'lishi mumkin;

- ta'tilda bo'lgan xodimlarga ish haqi to'lash;
- vaqtinchalik ish qobiliyatini yo'qotgan xodimlarga pul to'lash;
- ishdan bo'shatilgan xodimlarga xaq to'lash;

- korxonada ishlamaydigan yoki umuman o'ylab topilgan taxminiy shaxslarga xaq to'lash.

Ish haqi to'lashda sodir etiladigan g'ayriqonuniy ishlarni aniqlashda har hil to'lov hujjatlardagi va korxonaning kadrlar bo'limidagi imzolarni solishtirib ko'rish ham yaxshi natija beradi. Lozim bo'lgan hollarda haqiqiy to'langan ish haqini tekshirib ko'rish uchun pul olgan xodimlarni chaqirtirib so'rov o'tkazishi ham mumkin. Ish haqi to'lash ko'rinishida kassadan naqd pulni hisobdan chiqarilishining aniq sabablarini topish uchun ish haqi to'lash va uni tashkil qilish mexanizmini taftishdan o'tkazish kerak. Bir oy davomida ayrim shaxslarga bir necha to'lov hujjatlari bilan naqd pul berilishi ham bo'lishi mumkin bo'lgan suite'molchilikni ko'rsatuvchi alomatlariga kiradi va bu xolat albatta bu summalarni to'g'ri hisoblanganligini tekshirilib ko'rishni talab qiladi. Masalan, bir shaxsga kasallik varaqasi bo'yicha pul to'langan va mehnat ta'til to'lovi va oylik maosh to'langan bo'lsa summalarni to'g'ri hisoblanganligi tekshirilib ko'rilishi kerak.

Ish haqi va shunga o'xshash to'lovlarni to'lashdagi suiqastliklarni aniqlash quyidagi hujjatlarni tekshirilishi natijasida aniqlanadi:

- to'lov hujjatlari bilan hisobdan chiqarilgan summalar;
- hisoblash vedomostlari;
- tabellar, naryadlar;
- ishga qabul qilish va ishdan ozod etish buyruqlari.

Deponentga o'tkazilgan pullar hisobidan ish haqi to'lanishini tekshirish Ba'zi hollarda deponent kartochkalariga o'tkazilgan summalarni noto'g'ri xisobdan chiqarib kassadagi naqd pul o'zlashtirilishi mumkin. SHuning uchun deponent hisobidan pul to'langan vedomostlar, deponent kartochkalariga o'tkazilgan summalar va tegishli sintetik hamda subschyotlar (№3 deponent) solishtirilib tekshirilishi lozim. Soliq inspektori ishchi va xizmatchilar tomonidan ish haqini o'z vaqtida olmaganlik sababini, ish haqini deponent kartochkaga haqiqiy o'tkazilganligini va deponent summalarni aynan tegishli shaxslar tomonidan olinganligini hamda deponent summasini olinganda pasport ma'lumotlari qayd

etilganligi tekshirilib ko'riladi. Mukofatlar va boshqa to'lovlar bo'yicha kassa chiqimlarini tekshirish Bunday to'lovlarni tekshirish korxonaning tegishli buyruqlari va qarorlari bilan bog'liq holda amalga oshiriladi. Tekshiruvchi soliq inspektori eng avvalo tekshirilayotgan davrdagi hamma to'lovlar bo'yicha summalarni yig'ma vedomostga ko'chirib olishi kerak. Bu usul ayrim xodimlarga bir necha marta pul berilganligini aniqlashda juda qo'l keladi. Keyin har bir to'lov tegishli buyruq va qarorlar bilan solishtiriladi. Ish haqi, mukofatlar, kassalik varaqasi bo'yicha nafaqalar va pensiya to'lash hisobiga kassadagi naqd pullarni hisobdan chiqarilishini tekshirish jarayonida to'langan summalarni qaysi yil va oyga to'langanligiga alohida e'tibor qaratilishi lozim. Kassadan chiqim qilingan summa bo'yicha rasmiylashtirilgan hujjatda «olindi» yoki «to'landi» shtamplari qo'yilib kassirni imzosi va sana ko'rsatilgan bo'lishi lozim.

4. Tegishli banklardagi hisob raqamidagi operatsiyalarni taftishdan o'tkazish.

Yuridik shaxslarning asosiy pul tushumlari va moliyaviy harajatlari tegishli banklarda ochilgan hisob raqamlari orqali pul o'tkazish yo'li bilan amalga oshiriladi. SHuning uchun soliq inspektori bank hisob raqamlaridagi tekshirilayotgan xo'jalik sub'ektiga tegishli bank operatsiyalarini tekshiradi.

Bunday tekshiruvni o'tkazish quyidagi tartibda amalga oshiriladi:

- bank tomonidan berilgan pullar (vipiska) kassirning hisoboti bilan solishtiriladi;
- kassa hisobidan chiqarilgan naqd pulni tegishli bankka topshirilgani va bu summa bank vipiskasida qayd etilganligi;
- bank vipiskasini tekshirishda o'chirilgan, o'zgartirilgan va boshqa shubha uyg'otuvchi kamchiliklarga alohida e'tibor qaratiladi;
- agar bank vipiskasiga o'zgartirish kiritilgan bo'lsa bunday xol albatta izox berilgan va bankning mas'ul xodimi tomonidan imzolangan va bank muhri bilan tasdiqlangan bo'lishi lozim;
- bank vipiskasidagi ayrim shubhali ma'lumotlar bankda muqobil tekshiruv o'tkazilib aniqlanishi mumkin;

– bank vipiskasidagi har bir ma'lumotlar unga ilova qilingan hujjatlar bilan asoslangan bo'lishi kerak.

–bank vipiskasining ayrimlarini qastdan olib qo'yilishini oldini olish maqsadida ularning raqamlangan bo'lishi va bir vipiskaning qoldig'i ikkinchisiga o'tkazilganligi tekshiriladi;

– tekshiruv oyma – oy ma'lumotlar bo'yicha o'tkaziladi;

– hisob raqamidagi jami pul aylanmasi va qoldiq buxgalteriya bosh kitobi va balnasidagi ko'rsatkichlar bilan solishtiriladi;

– hujjatlar bo'yicha aniqlangan tafovutlar debet va kredit aylanmasini bir xil summada o'zgatirilganini, pulni to'liq kirim qilinmaganini, ortiqcha hisobdan chiqarilgani, qoldiqni noto'g'ri hisoblangani kabi yo'l qo'yilgan kamchiliklarni aniqlash imkonini beradi.

Birlamchi hujjatlar asosida teatr, magazin, kafe, restoran, avtotransport tashkilotlari va shu kabi pullik xizmat bajaruvchi korxonalariga o'tkazilgan mablag'larni maqsadga muvofiqligi, haqiqiy xizmat ko'rsatilganligi tekshirilib ko'riladi. Pul o'tkazish yo'li bilan amalga oshirilgan harajatlarni tekshirish Pul o'tkazish yo'li bilan amalga oshirilgan harajatlarning haqiqiylikini va maqsadga muvofiqligini aniqlash uchun to'liq yoki tanlov tartibida mablag' o'tkazilgan korxonalar va tashkilotlarga chiqib muqobil tekshiruv o'tkazilishi mumkin. Sarflangan harajatlarni tasdiqlovchi hujjatlarni tekshirishda soliq inspektorining asosiy e'tibori korxonaning hisob raqamidagi mavjud pul mablag'larining harajat qilinishiga qaratilishi lozim. Hamma chiqim operatsiyalari ularning iqtisodiy mohiyati bo'yicha guruhlangan hisobdan chiqarish alomatlarini bo'yicha tekshiruv o'tkazilsa uning natijasi tahlil qilishga qulay bo'ladi.

Masalan chiqimlar quyidagi guruhlar bo'yicha jamlanishi mumkin:

– moddiy qiymatliklar sotib olish;

– sotilgan mahsulotni qaytarib berilishi natijasida buyurtmachiga pulni qaytarish;

– boshqa korxonalar tomonidan ko'rsatilgan xizmat yoki bajarilgan ish

uchun to'langan pullar;

- to'langan jarimalar;

- korxonadan tomonidan boshqa xo'jalik sub'ektlariga keltirilgan zararni qoplash bo'yicha o'tkazilgan pullar;

- kreditor qarzlarni to'lash;

- har hil sabablar bilan korxonadan kassasiga tushgan naqd pullar va boshqalar.

Korxonadan hisob raqamidan moddiy qiymatliklar sotib olish uchun sraflangan pullarni tekshirishda to'langan mablag' bo'yicha korxonadan keltirilgan moddiy qiymatliklar to'liq hisobga olish balansiga kiritilganligi tekshiriladi. Buning uchun sraflangan mablag' bilan haqiqiy kirim qilingan tegishli moddiy qiymatliklarning qiymati solishtirilib balans chiqariladi.

Bu tekshiruv natijasida quyidagi savollarga javob topilishi kerak:

- hisob raqamdan qancha pul o'tkazilgan;

- qancha moddiy qiymatlik balans schyotiga kirim qilingan;

- qancha moddiy qiymatlik keltirilmagan;

- olingan moddiy qiymatliklarning sifatsiz qismi qancha;

- korxonadan keltirilmagan tovarlar (mahsulotlar)ga to'langan pul qiymatliklari;

- avans tariqasida o'tkazilgan pullar.

Dalolatnoma korxonadan (tashkilot) kassasida bo'lgan pul mablag'lari (naqd pullar, pochta markalari va h.k.) haqiqatda mavjudligini inventarlash natijalarini aks ettirish uchun qo'llaniladi. Komissiya pullar mavjudligini kassada bo'lgan barcha pullar, qimmatli qog'ozlar, limitlangan chek daftarchalari va hokazolarni to'liq qayta sanash yo'li bilan tekshiradi. Dalolatnoma ikki nusxada tuziladi va inventarlash komissiyasi hamda moddiy javobgar shaxs tomonidan imzolanadi. Dalolatnomaning bir nusxasi korxonadan (tashkilot) buxgalteriyasiga topshiriladi, ikkinchi nusxasi moddiy javobgar shaxsda qoladi. Inventarlashni boshlashdan oldin har bir moddiy javobgar shaxsdan yoki pul mablag'lari saqlanishi uchun javob beradigan shaxslar guruhidan tilxat olinadi. Tilxat shaklining sarlavha

qismiga kiritilgan. Moddiy javobgar shaxslar almashganida dalolatnoma uch nusxada tuziladi (boyliklarni topshirgan moddiy javobgar shaxsga, boyliklarni qabul qilib olgan moddiy javobgar shaxsga, buxgalteriyaga berish uchun).

4-BO`LIM. "SOLIQ MAMURLARINING SOLIQ TEKSHIRUVLARI NATIJALARI SAMARALI TASHKIL ETISH"

13- MAVZU. SOLIQ TEKSHIRUVI NATIJALARINI RASMIYLASHTIRISH VA UNI KO`RIB CHIQISH TARTIBI

- 1. Soliq tekshiruvi natijalarini rasmiylashtirish tartibi.**
- 2. Soliq tekshiruvi materiallarini soliq idoralarida ro'yxatdan o'tkazish tartibi.**
- 3. Ro'yxatdan o'tkazilgan soliq tekshiruvi materiallari, shuningdek soliqqa oid huquqbuzarliklar to'g'risidagi materiallarning harakatini nazorat qilish va uning hisobini yuritish.**

1. Soliq tekshiruvi natijalarini rasmiylashtirish tartibi.

Soliq tekshiruvi davlat soliq xizmati organlari tomonidan, qonun hujjatlarida nazarda tutilgan hollarda esa, prokuratura organlari tomonidan amalga oshiriladigan soliq to'g'risidagi qonun hujjatlarining bajarilishini tekshirishdir.

Soliq tekshiruvi natijasi bo'yicha dalolatnoma tuziladi. Soliq tekshiruvi dalolatnomasi: kirish, asosiy va yakuniy qismlardan iborat bo'ladi. Soliq tekshiruvi dalolatnomasining kirish qismida o'tkazilayotgan tekshirish va tekshirilayotgan sub'ekt (soliq to'lovchi) haqida umumiy ma'lumotlar;

- soliq organi rahbari (rahbar o'rinbosari) tomonidan hujjatli tekshirishni o'tkazish to'g'risidagi buyruqning raqami, sanasi;
- tekshirilayotgan tadbirkorlik sub'ektining ta'sis hujjatlariga ko'ra to'liq va qisqacha nomi;
- soliq to'lovchining identifikatsion raqami (STIR) va kodi;

- tekshirish o'tkazilgan joyning nomi (tekshirish o'tkazilgan hudud, aholi maskani);

- tekshiruv dalolatnomasi rasmiylashtirilgan sana tekshiruv o'tkazgan shaxslarning dalolatnomaga imzo qo'ygan sanasi.

Soliq tekshiruviga soliq xizmatining boshqa organlari mutaxasislari jalb etilgan taqdirda, tekshirish dalolatnomasida ularning ham familiyasi, ismi, mansabi va ular xizmat qilayotgan soliq organlari nomi ko'rsatilib o'tiladi. Tadbirkorlik sub'ektining tekshiruv o'tkazilayotgan faoliyat davri, tekshirish boshlangan va tugallanish sanasi. Bunda, tekshirishning boshlanish sanasi bo'lib, tekshirilayotgan sub'ekt rahbariga (vazifasini vaqtinchalik bajaruvchi shaxsga), hujjatli tekshirishni o'tkazish to'g'risida soliq organi boshlig'ining (o'rinbosarlari) buyrug'ini taqdim qilingandagi sanasi, tekshirishni tugatilish sanasi esa - tekshiruvni amalga oshirgan tekshiruvchilarning dalolatnomaga imzo qo'ygan sanasi hisoblanadi.

Ammo, tekshirishga taqdim etilishi lozim bo'lgan hujjatlar bo'lmagan yoki ularni tekshiruvga taqdim etilmagan holatlarda, tekshirishni boshlanish sanasi bo'lib, tekshiruvga hujjatlar taqdim etilgan sana hisoblanadi.

- tekshirilayotgan davrda, tekshirilayotgan sub'ekt mansabdor shaxslarining (rahbari, bosh hisobchisi yoki ularning vazifasini bajaruvchilar) familiyasi, ismi, sharifi;

Agarda tekshirilayotgan davr maboynida yuqorida qayd etilgan shaxslar tarkibida o'zgarish yuz bergan bo'lsa, mazkur shaxslarning, qaysi vaqtdan boshlab (buyruq, farmoyish, ta'sischi yig'ilish qarori yoki ishga tayinlash va bo'shatish to'g'risidagi boshqa hujjatlar) tegishli mansabga, ishga tayinlangani yoki bo'shatilgani ko'rsatib o'tiladi;

- tekshirilayotgan sub'ekt joylashgan manzili (xususiy tadbirkorning yashash manzili), shuningdek, ular tomonidan xo'jalik faoliyati amalga oshirilayotgan manzil (davlat ro'yxatidan o'tgan manzil bilan solishtirish);

- maxsus ruxsatnoma (litsenziya) asosida amalga oshirilayotgan faoliyat to'g'risidagi malumotlar (sanasi, raqami, bergan tashkilotning nomi, ruxsatnoma amal qilishining boshlanish va tugash sanasi);

- sub'ektning haqiqatda amalga oshirayotgan moliya-xo'jalik faoliyati turi, shu jumladan qonun bilan taqiqlangan faoliyat turi yoki maxsus ruxsatnoma olmasdan faoliyat ko'rsatayotganligi to'g'risidagi malumot;

- tekshirish o'tkazish uslubi, uning birlamchi hujjatlarni (to'liq yoki tanlash yo'li bilan) tekshirilishi tartibi;

- tekshirish bilan bog'liq bo'lgan hujjatlar va buyumlarni olib qo'yilganligi, ekspertiza, soliq to'lovchining mulklari sanoqdan o'tkazilganligi, korxonada hududi va binolari ko'zdan kechirilganligi va tekshiruv davrida amalga oshirilgan boshqa tadbirlar to'g'risida malumot;

- bank muassasalaridagi hisob raqami (shu jumladan Respublikadan tashqarisida mavjud bo'lganlari) va boshqa malumotlar to'g'risida;

- ilgari o'tkazilgan tekshirishlar (Moliya vazirligi, soliq idoralari, huquqni muxofaza qilish idoralari va auditorlik tashkilotlari tomonidan), ular natijalari bo'yicha qabul qilingan choralar (soliq idorasiga qayta topshirilgan hisobotlar, keltirilgan zararining qoplanishi, ko'zg'atilgan jinoyat ishlari) haqida qisqacha malumot;

- tashkil etilgan sho'ba korxonalari, vakolatxonalar, filiallar va boshqa tarkibiy tuzilmalari haqida ma'lumot;

- ta'sischi va ta'sis hujjatlariga asosan nizom fondining miqdori va tekshiruv kuniga qadar nizom fondining haqiqatda shakllantirilganligi haqida ma'lumot (pul mablag'lari hisobida - so'm yoki valyuta, asosiy vositalar, intellektual mulk, nomoddiy aktivlar va h.k.);

- aksionerlik jamiyatlarida aksiyalarning chiqarilishi va ularning joylashtirilishi (foiz hisobida, pul mablag'lari va miqdor ko'rinishida) hamda aksionerlar va xususiylashtirish haqida boshqa zarur bo'lgan ma'lumotlar.

Soliq tekshiruvi (taftish) natijasi bo'yicha tuzilgan dalolatnomaning tavsif qismida, tekshirish natijasida aniqlangan hujjatli tasdiqlangan soliq va boshqa qonunbuzarlik faktlari yoki qonunbuzarliklarni aniqlanmaganligi holatlari, shuningdek tekshirish natijalari bo'yicha qaror qabul qilishga ta'sir etadigan holatlar tizimli ifodalaniladi. Tekshiruv davomida soliq qonunchiligiga taalluqli

bo'lmagan lekin nazorati soliq idoralariga yuklatilgan qonunbuzarliklar aniqlanganda bunday faktlar ham hujjatli tekshiruvlar natijasi bo'yicha tuziladigan dalolatnomada aks ettirilishi lozim.

Soliq tekshiruvi dalolatnomasi kamida uch nusxada tuziladi.

Soliq tekshiruvi dalolatnomasining barcha nusxalari davlat soliq xizmati organlarining soliq tekshiruvini o'tkazayotgan mansabdor shaxslari tomonidan imzolanadi. Soliq tekshiruvi dalolatnomasining bir nusxasi soliq to'lovchiga topshiriladi. Soliq to'lovchi soliq tekshiruvi dalolatnomasini olganda dalolatnomaning barcha nusxalariga uni olgan sanani ko'rsatgan holda imzo qo'yishi shart. Soliq tekshiruvi dalolatnomasining davlat soliq xizmati organida qolgan nusxalari soliq tekshiruvi materiallariga qo'shib qo'yiladi.

Soliq to'lovchining soliq tekshiruvi dalolatnomasidagi imzosi uning soliq tekshiruvi natijalaridan rozi ekanligini anglatmaydi.

Soliq to'lovchi soliq tekshiruvi dalolatnomasini olishdan bosh tortgan taqdirda davlat soliq xizmati organining mansabdor shaxsi bu haqda soliq tekshiruvi dalolatnomasiga tegishli yozuv kiritadi. Mazkur holda soliq tekshiruvi dalolatnomasining bir nusxasi soliq to'lovchiga pochta orqali buyurtma xat bilan yuboriladi va shu paytdan e'tiboran soliq tekshiruvi tugallangan hisoblanadi.

Soliq tekshiruvi dalolatnomasi soliq to'lovchiga topshirilgan kun soliq tekshiruvi tugallangan kun hisoblanadi.

Soliq tekshiruvini o'tkazish uchun asos bo'lgan, soliq Kodeksining 88-moddasida belgilangan quyidagilarning nusxalari:

tadbirkorlik sub'ektlarining faoliyatini tekshirishlarni muvofiqlashtirish bo'yicha vakolatli organning tekshiruvni o'tkazishga roziligi, ushbu rozilikda tekshiriladigan ob'ektning nomi, soliq to'lovchining identifikatsiya raqami, tekshiruvning maqsadi, tekshiruv o'tkazish muddatlari va uni asoslovchi sabablar ko'rsatiladi;

davlat soliq xizmati organining buyrug'i, buyruqda tekshiruvni o'tkazish maqsadi, muddatlari va tekshiruvchi mansabdor shaxslarning tarkibi ko'rsatiladi, soliq tekshiruvi doirasida sodir etilgan harakatlar to'g'risidagi bayonnomalar,

inventarizatsiya dalolatnomalari, ekspertlarning xulosasi, soliq tekshiruvi o'tkazish paytida olingan materiallar, shuningdek soliq tekshiruvi doirasida harakatlar sodir etilganligini tasdiqlovchi boshqa hujjatlar soliq tekshiruvi dalolatnomasiga qo'shib qo'yilishi lozim.

Soliq tekshiruvi materiallari O'zbekiston Respublikasi Davlat soliq qo'mitasi belgilagan tartibga binoan soliq to'lovchi davlat ro'yxatidan o'tkazilgan joydagi davlat soliq xizmati organida soliq tekshiruvi tugallangan kundan e'tiboran keyingi ish kunidan kechiktirmasdan ro'yxatdan o'tkazilishi lozim.

2.Soliq tekshiruvi materiallarini soliq idoralarida ro'yxatdan o'tkazish tartibi.

O'zbekiston Respublikasi Soliq kodeksi 101-moddasining to'qqizinchi qismiga muvofiq soliq tekshiruvi materiallari davlat soliq xizmati organining soliq tekshiruvini o'tkazgan mansabdor shaxsi, tekshiruv bir nechta mansabdor shaxs tomonidan o'tkazilgan taqdirda guruh rahbari tomonidan soliq to'lovchi davlat ro'yxatidan o'tkazilgan joydagi davlat soliq inspeksiyasining Navbatchi qismida yuritiladigan 2-shakl kitobida soliq tekshiruvi tugallangan kundan e'tiboran keyingi ish kunidan kechiktirmasdan ro'yxatdan o'tkazilishi lozim.

Davlat soliq xizmati organlari tomonidan aniqlangan, shuningdek boshqa organlar tomonidan aniqlanib, vakolat doirasida ko'rib chiqish uchun davlat soliq xizmati organiga yuborilgan soliqqa oid huquqbuzarliklar to'g'risidagi materiallar ular rasmiylashtirilgan yoki davlat soliq xizmati organiga kelib tushgan kundan e'tiboran keyingi ish kunidan kechiktirmasdan davlat soliq xizmati organi rahbari yoki uning o'rinbosarining tegishli munosabat belgisi (rezolyutsiyasi) asosida, rezolyutsiyada ijrochi sifatida ko'rsatilgan xodim tomonidan soliq to'lovchi davlat ro'yxatidan o'tkazilgan joydagi davlat soliq inspeksiyasining Navbatchi qismida yuritiladigan 2-shakl kitobida ro'yxatdan o'tkazilib, Ma'muriy amaliyot bo'lim(sho''ba)lari tomonidan har oy yakuni bo'yicha boshqa organlar bilan keyingi oyning 10-sanasiga qadar solishtiruv dalolatnomalari tuzib borilishi lozim.

Soliq tekshiruvi materiallari, shuningdek soliqqa oid huquqbuzarliklar to'g'risidagi materiallar 2-shakl kitobiga davlat soliq xizmati organi Navbatchi

qismining navbatchilikni o'tayotgan navbatchisi yoki navbatchi yordamchisi tomonidan ro'yxatga olinadi.

Ro'yxatga olish 2-shakl kitobiga tegishli ma'lumotlarni qayd qilish hamda ro'yxatdan o'tkazish uchun taqdim etilgan materiallarning bir nusxasining har bir betiga shtamp qo'yib, unga ro'yxatdan o'tkazish raqami, sanasi va navbatchi yoki navbatchi yordamchisining familiyasi, ismi-sharifini yozish va imzo qo'yish asosida amalga oshiriladi.

Ro'yxatga olingan materiallar ularni ro'yxatga olish uchun taqdim etgan davlat soliq xizmati organi xodimiga qaytarib topshiriladi.

Materiallarni qabul qilib olgan davlat soliq xizmati organi xodimi ularni olganligi to'g'risida 2-shakl kitobining tegishli ustuniga imzo qo'yishi lozim.

Soliq tekshiruvi materiallari, shuningdek soliqqa oid huquqbuzarliklar to'g'risidagi materiallar ularni ro'yxatga olish uchun Navbatchi qismga davlat soliq xizmati organining mas'ul xodimi tomonidan shaxsan taqdim etilishi hamda ro'yxatga olingan materiallar shaxsan qabul qilib olinishi lozim.

Soliq tekshiruvi materiallari, shuningdek soliqqa oid huquqbuzarliklar to'g'risidagi materiallarni Navbatchi qismda qoldirib ketish taqiqlanadi.

Soliq to'lovchining moliya-xo'jalik faoliyati yuzasidan o'tkazilgan soliq tekshiruvi jarayonida tuzilgan oraliq dalolatnomalar, bayonnomalar (mol-mulkni inventarizatsiyadan o'tkazish, valyuta va eksport-import operatsiyalarini amalga oshirishning belgilangan tartibiga rioya etilishini tekshirish, shuningdek savdo (xizmat ko'rsatish) shoxobchalarida naqd pul tushumlari bo'yicha tuzilgan hujjatlar) 2-shakl kitobida alohida ro'yxatdan o'tkazilmaydi.

Soliq tekshiruvi jarayonida soliq to'lovchining boshqa tumanlarda (shaharlarda) joylashgan ishlab chiqarish binolari, savdo va xizmatlar ko'rsatish (ishlar bajarish) nuqtalarida tekshiruv doirasida harakatlar amalga oshirilganda, tuzilgan hujjatlar soliq tekshiruvi materiallariga qo'shilgan holda soliq to'lovchi ro'yxatdan o'tgan joydagi davlat soliq inspeksiyasida ro'yxatdan o'tkaziladi.

3. Ro'yxatdan o'tkazilgan soliq tekshiruvi materiallari, shuningdek soliqqa oid huquqbuzarliklar to'g'risidagi materiallarning harakatini nazorat qilish va uning hisobini yuritish.

Davlat soliq inspeksiyalari tomonidan o'tkazilgan, shuningdek belgilangan tartibda ko'rib chiqish uchun davlat soliq inspeksiyalariga kelib tushgan soliq tekshiruvi materiallari hamda soliqqa oid huquqbuzarliklar to'g'risidagi materiallar davlat soliq inspeksiyasining Navbatchi qismida yuritiladigan 2-shakl kitobida ro'yxatdan o'tkazilgan kundan e'tiboran keyingi ish kunidan kechiktirmasdan uni Navbatchi qismidan qabul qilib olgan mansabdor shaxs tomonidan davlat soliq inspeksiyasining tegishli funktsional bo'limida yuritiladigan 4-shakl kitobida hisobga olinishi shart.

Davlat soliq qo'mitasining Bozorlar va savdo komplekslari faoliyatini nazorat qilish bosh boshqarmasi va uning hududiy bo'limlari boshliqlarining buyruqlariga asosan o'tkazilgan soliq tekshiruvi materiallari hamda aniqlangan soliqqa oid huquqbuzarliklar to'g'risidagi materiallar belgilangan tartibda va muddatda soliq to'lovchi davlat ro'yxatidan o'tkazilgan joydagi davlat soliq inspeksiyasining Navbatchi qismidagi 2-shakl kitobida ro'yxatdan o'tkazilgan kundan e'tiboran keyingi ish kunidan kechiktirmasdan tegishli ravishda Bozorlar va savdo komplekslari faoliyatini nazorat qilish bosh boshqarmasi va uning hududiy bo'limlarida yuritiladigan 4-shakl kitobida hisobga olinishi lozim.

Davlat soliq qo'mitasi va davlat soliq boshqarmalarining buyruqlariga asosan o'tkazilgan soliq tekshiruvi materiallari hamda aniqlangan soliqqa oid huquqbuzarlik to'g'risidagi materiallar belgilangan tartibda va muddatda soliq to'lovchi davlat ro'yxatidan o'tkazilgan joydagi davlat soliq inspeksiyasining Navbatchi qismidagi 2-shakl kitobida ro'yxatdan o'tkazilgan kundan e'tiboran keyingi ish kunidan kechiktirmasdan soliq tekshiruvini o'tkazgan mansabdor shaxs, tekshiruv bir nechta mansabdor shaxs tomonidan o'tkazilgan taqdirda guruh rahbari tomonidan, Davlat soliq qo'mitasida Rais o'rinbosarining, davlat soliq boshqarmalarida esa, boshliq yoki uning o'rinbosarining munosabat belgisi (rezolyutsiyasi) asosida tegishli ravishda Davlat soliq qo'mitasi va davlat soliq

boshqarmalarining Navbatchi qismida yuritiladigan 3-shakl kitobida hisobga olinishi shart.

Davlat soliq qo'mitasi va davlat soliq boshqarmalarining Navbatchi qismida yuritiladigan 3-shakl kitobida hisobga olingan soliq tekshiruv materiallari hamda soliqqa oid huquqbuzarliklar to'g'risidagi materiallar, ular 3-shakl kitobida hisobga olingan kundan e'tiboran keyingi ish kunidan kechiktirmasdan, ularni Navbatchi qismidan qabul qilib olgan mansabdor shaxs tomonidan Davlat soliq qo'mitasi

yoki davlat soliq boshqarmalarining tegishli tarkibiy tuzilmasida yuritiladigan 4-shakl kitobida hisobga olinishi shart.

Davlat soliq qo'mitasi va davlat soliq boshqarmalarining Navbatchi qismida yuritiladigan 3-shakl kitobida hamda davlat soliq inspeksiylarining Navbatchi qismida yuritiladigan 2-shakl kitobida ro'yxatdan o'tkazilgan har bir material bo'yicha ularni ko'rib chiqish natijalari material ro'yxatdan o'tkazilgan kundan boshlab yigirma ish kunidan kechiktirmasdan tegishli 3 va 2-shakl kitoblariga qayd etilishi lozim. Bunda, 3 va 2-shakl kitoblariga:

materialni Soliq kodeksining 102-moddasida belgilangan tartibda ko'rib chiqish natijalari hamda soliqlar, boshqa majburiy to'lovlar va penyani hisoblash yoki buni rad etish, shuningdek soliq to'lovchini soliqqa oid huquqbuzarlik sodir etganligi uchun javobgarlikka tortish yoki buni rad etish to'g'risida qabul qilingan qaror to'g'risidagi ma'lumotlar materialni ko'rib chiqishga tayyorlagan funktsional tuzilmaning mas'ul (material bo'yicha ijrochi) xodimi tomonidan;

soliq to'lovchi yuridik shaxsning mansabdor shaxslarini hamda yakka tartibdagi tadbirkorlar va jismoniy shaxslarni ma'muriy javobgarlikka tortish to'g'risida qabul qilingan qaror yoki ma'muriy huquqbuzarlik to'g'risidagi bayonnoma va materiallarni ma'muriy ishni ko'rib chiqish vakolatiga ega bo'lgan organlar (sud)ga yuborilganligi hamda ular tomonidan qabul qilingan qaror to'g'risidagi ma'lumotlar ma'muriy amaliyot bo'limi (sho'nbasi, mas'ul xodimi) tomonidan;

Bozorlar va savdo komplekslari faoliyatini nazorat qilish bosh boshqarmasi va uning hududiy bo'limlari boshliqlarining buyruqlariga asosan o'tkazilgan soliq tekshiruv materiallari va aniqlangan soliqqa oid huquqbuzarliklar to'g'risidagi materiallar bo'yicha jinoyat ishi qo'zg'atilganligi, jinoyat ishi qo'zg'atish rad etilganligi, shuningdek belgilangan tartibda ko'rib chiqish uchun vakolatli organlarga yuborilganligi va ular tomonidan qabul qilingan qaror (ajrim, hukm)lar to'g'risidagi ma'lumotlar Bozorlar va savdo komplekslari faoliyatini nazorat qilish bosh boshqarmasi va uning hududiy bo'limlarining mas'ul (material bo'yicha ijrochi) xodimlari tomonidan qayd qilinadi va tegishli qarorlar nusxalari davlat soliq inspeksiyasining Navbatchi qismiga taqdim etiladi.

Davlat soliq inspeksiyalari tomonidan ko'rib chiqish yakuni bo'yicha jinoyat alomatlarini aniqlangan soliq tekshiruv materiallari, shuningdek soliqqa oid huquqbuzarliklar to'g'risidagi materiallar huquqni muhofaza qiluvchi organlarga yuborilgan taqdirda, materialni huquqni muhofaza qiluvchi organga yuborish to'g'risidagi xatni tayyorlagan bo'lim (sho'ba)ning mas'ul (material bo'yicha ijrochi) xodimi tomonidan materialni huquqni muhofaza qiluvchi organga yuborish to'g'risidagi xat imzolangan kunning o'zida uning nusxasi davlat soliq inspeksiyasining Navbatchi qismiga taqdim etilgan holda, 1-shakl kitobida hisobga olinishi shart.

Bunda, shu kunning o'zida ushbu mas'ul xodim tomonidan 2-shakl kitobiga ham material huquqni muhofaza qiluvchi organlarga yuborilganligi to'g'risida tegishli ma'lumot qayd qilinadi.

Soliq tekshiruv materiallari, shuningdek soliqqa oid huquqbuzarliklar to'g'risidagi materiallar Davlat soliq qo'mitasi va davlat soliq boshqarmalari tomonidan huquqni muhofaza qiluvchi organlarga yuborilgan taqdirda, materialni huquqni muhofaza qiluvchi organga yuborish to'g'risidagi xatni tayyorlagan tuzilmaning mas'ul (material bo'yicha ijrochi) xodimi tomonidan materialni huquqni muhofaza qiluvchi organga yuborish to'g'risidagi xat imzolangan kunning o'zida uning nusxasi Navbatchi qismiga taqdim etilgan holda, 3-shakl kitobida tegishli ma'lumot qayd etilishi, shuningdek

material huquqni muhofaza qiluvchi organlarga yuborilganligi to'g'risida ushbu material ro'yxatdan o'tkazilgan davlat soliq inspeksiyasiga materialni huquqni muhofaza qiluvchi organga yuborish to'g'risidagi xat nusxasini ilova qilgan holda ma'lumot yuborilishi lozim.

Soliq tekshiruvi materiallari, shuningdek soliqqa oid huquqbuzarliklar to'g'risidagi materiallar huquqni muhofaza qiluvchi organlarga yuborilganligi to'g'risidagi ma'lumot Davlat soliq qo'mitasi va davlat soliq boshqarmalaridan davlat soliq inspeksiyasiga kelib tushgan kunning o'zida, davlat soliq inspeksiyasi boshlig'i yoki uning o'rinbosarining munosabat belgisi (rezolyutsiyasi) asosida, rezolyutsiyada ijrochi sifatida ko'rsatilgan xodim tomonidan materialni huquqni muhofaza qiluvchi organga yuborish to'g'risidagi xat nusxasi davlat soliq inspeksiyasining Navbatchi qismiga taqdim etilgan holda, 1-shakl kitobida hisobga olinishi hamda 2-shakl kitobiga material huquqni muhofaza qiluvchi organlarga yuborilganligi to'g'risida tegishli ma'lumot qayd qilinishi lozim.

Huquqni muhofaza qiluvchi organlarga yuborilgan soliq tekshiruvi materiallari hamda soliqqa oid huquqbuzarliklar to'g'risidagi materiallar asosida jinoyat ishi qo'zg'atilganligi yoki jinoyat ishini qo'zg'atish rad etilganligi haqidagi ma'lumotlar kelib tushgan kundan kechiktirmasdan davlat soliq inspeksiyasi boshlig'i yoki uning o'rinbosarining munosabat belgisi (rezolyutsiyasi) asosida, rezolyutsiyada ijrochi sifatida ko'rsatilgan xodim tomonidan davlat soliq inspeksiyasining Navbatchi qismidagi 1-shakl kitobga tegishli yozuvlar kiritiladi hamda tegishli qaror nusxasi Navbatchi qismga taqdim etiladi.

Bozorlar va savdo komplekslari faoliyatini nazorat qilish bosh boshqarmasi va uning hududiy bo'limlari tomonidan jinoyat ishi qo'zg'atilgan soliq tekshiruvi materiallari hamda soliqqa oid huquqbuzarliklar to'g'risidagi materiallar va ularni ko'rib chiqish natijalari bo'yicha material ro'yxatdan o'tkazilgan davlat soliq inspeksiyasining Navbatchi qismiga 1-shakl kitobiga hisobga olish uchun jinoyat ishi qo'zg'atilgan, shuningdek jinoyat ishini ko'rib chiqish yakuni bo'yicha qaror

qabul qilingan kunning o'zida, tegishli qaror nusxasi ilova qilingan holda ma'lumot taqdim etilishi shart.

Har bir material bo'yicha qabul qilingan qarorlarning hamda materialni huquqni muhofaza qiluvchi organlarga va sudga yuborilganligi to'g'risidagi xatlarning, shuningdek huquqni muhofaza qiluvchi organlar va sud tomonidan qabul qilingan qarorlarning Navbatchi qismga taqdim etilgan nusxalari davlat soliq xizmati organlarining Navbatchi qismi tomonidan xronologik ketma-ketlikda jildlarga tikilib, saqlanishi lozim.

Huquqni muhofaza qiluvchi organlarga yuborilgan materiallarning ko'rib chiqish natijalari to'g'risidagi ma'lumotlar, ular yuborilgan kundan e'tiboran o'n ish kuni mobaynida davlat soliq xizmati organiga kelib tushmagan taqdirda, davlat soliq xizmati organining Ma'muriy amaliyot bo'limi (sho''basi, mas'ul xodimi), shuningdek Bozorlar va savdo komplekslari faoliyatini nazorat qilish bosh boshqarmasi va uning hududiy bo'limlarining Surishtiruv bo'limi (sho''basi, surishtiruvchisi) tomonidan ushbu organga materialni ko'rib chiqish natijalarini taqdim etish to'g'risida xat tayyorlanib, belgilangan tartibda yuboriladi.

Davlat soliq qo'mitasi va davlat soliq boshqarmalarining 3-shakl kitobida va davlat soliq inspeksiyyalarining 2-shakl kitobida ro'yxatga olingan materiallarni ko'rib chiqishning yakuniy natijalari bo'yicha davlat soliq xizmati organlarining Navbatchi qismi tomonidan davlat soliq xizmati organining tegishli funktsional tuzilmalari, Ma'muriy amaliyot bo'limi (sho''basi, mas'ul xodimi) hamda Bozorlar va savdo komplekslari faoliyatini nazorat qilish bosh boshqarmasi va uning hududiy bo'limlari o'rtasida har oy yakuni bo'yicha keyingi oyning beshinchi sanasiga qadar solishtiruv dalolatnomalari tuzilib, tegishli ravishda 3 va 2-shakl kitoblariga tegishli yozuvlar kiritib boriladi.

Soliq tekshiruvi materiallari hamda soliqqa oid huquqbuzarliklar to'g'risidagi materiallar 2 va 3-shakl kitoblarida belgilangan muddatda va tartibda ro'yxatdan o'tkazilishi ustidan nazorat tegishli ravishda davlat soliq xizmati organining soliq tekshiruvini o'tkazgan va/yoki soliqqa oid huquqbuzarlikni aniqlagan tuzilmasi rahbari tomonidan amalga oshiriladi.

Soliq tekshiruvi materiallari shuningdek, soliqqa oid huquqbuzarliklar to'g'risidagi materiallar davlat soliq xizmati organlarining 4-shakl kitobiga o'z vaqtida hisobga olinishi hamda ularning belgilangan muddatda va tartibda ko'rib chiqilishi (ijro etilishi) ustidan nazorat va javobgarlik quyidagi mansabdor shaxslar zimmasiga yuklatiladi:

Davlat soliq qo'mitasida tegishli ravishda Hujjatlar bo'yicha tekshirishlarni tashkil etish va o'tkazish boshqarmasi, Nazorat tartibidagi va qisqa muddatli tekshirishlarni tashkil etish boshqarmasi va Jismoniy shaxslarga soliq solish bosh boshqarmasi boshliqlariga;

davlat soliq boshqarmalari va davlat soliq inspeksiylarida Soliq tekshiruvlari va Jismoniy shaxslarga soliq solish bo'limlari boshliqlariga hamda boshliqning ushbu tuzilmalar faoliyatini nazorat qiluvchi o'rinbosarlariga;

Davlat soliq qo'mitasining Bozorlar va savdo komplekslari faoliyatini nazorat qilish bosh boshqarmasi va uning hududiy bo'limlarida tegishli ravishda Bozorlar va savdo komplekslari faoliyatini nazorat qilish bosh boshqarmasi va uning hududiy bo'limlari boshliqlariga.

Davlat soliq xizmati organlarining Navbatchi qismi, Ma'muriy amaliyot bo'limi (sho''basi, mas'ul xodimi), tegishli funktsional tuzilmalari hamda Bozorlar va savdo komplekslari faoliyatini nazorat qilish bosh boshqarmasi va uning hududiy bo'limlari boshliqlari tomonidan 1, 2, 3 va 4-shakl kitoblarga ro'yxatga olingan materiallar va ularni ko'rib chiqish natijalari to'g'risida har oy yakuni bo'yicha keyingi oyning 10 sanasiga qadar solishtiruv dalolatnomalari tuzilib, aniqlangan tafovutlar va kamchiliklar bartaraf etib boriladi.

Davlat soliq xizmati organlarining Navbatchi qismida yuritiladigan 1, 2 va 3-shakl kitoblariga ro'yxatga olingan materiallarning ko'rib chiqish natijalari to'g'risidagi ma'lumotlarni belgilangan muddatda taqdim etmaslikning har bir holati yuzasidan Navbatchi qism tomonidan davlat soliq xizmati organi rahbariga yoki o'rinbosariga bildirgi kiritib boriladi.

Soliq tekshiruvi materiallari davlat soliq xizmati organining rahbari yoki rahbar o'rinbosari tomonidan soliq tekshiruvi tugagan kundan e'tiboran o'n ish kuni o'tgach, biroq o'n besh ish kundan kechiktirmasdan ko'rib chiqiladi.

Soliq tekshiruvi materiallari ko'rib chiqilayotganda hisoblangan yoki ortiqcha to'langan soliq va boshqa majburiy to'lovlar miqdori, soliq to'g'risidagi qonun hujjatlari buzilganligi alomatlar mavjudligi, qo'llanilayotgan moliyaviy sanksiyalarning miqdori va xususiyati, sodir etilgan soliqqa oid huquqbuzarlik uchun javobgarlikni engillashtiruvchi yoki og'irlashtiruvchi holatlar, ma'muriy huquqbuzarlik yoki jinoyat alomatlarining mavjudligi, shuningdek soliq tekshiruvi materiallarini ko'rib chiqish uchun ahamiyatga molik boshqa holatlar aniqlanadi.

Soliq tekshiruvi materiallari ko'rib chiqilayotganda bayonnoma yuritilib, unda quyidagilar ko'rsatiladi:

- 1) soliq tekshiruvi materiallarini ko'rib chiqish sanasi va joyi;
- 2) soliq tekshiruvi materiallarini ko'rib chiqayotgan shaxsning familiyasi, ismi, otasining ismi, shuningdek lavozimi;
- 3) soliq tekshiruvi materiallarini ko'rib chiqishda ishtirok etuvchi shaxslarning hozir bo'lganligiga oid ma'lumotlar;
- 4) ko'rib chiqilayotgan soliq tekshiruvi materiallari;
- 5) soliq tekshiruvi materiallarini ko'rib chiqishda ishtirok etuvchi shaxslarning tushuntirishlari, iltimosnomalari va ularni ko'rib chiqish natijalari;
- 6) soliq tekshiruvi materiallarini ko'rib chiqishda o'rganilgan hujjatlar;
- 7) soliq tekshiruvi materiallarini ko'rib chiqish jarayoni haqidagi boshqa ma'lumotlar.

Soliq tekshiruvi materiallarini ko'rib chiqish bayonnomasi soliq tekshiruvi materiallarini ko'rib chiqqan mansabdor shaxs, shuningdek ularni ko'rib chiqishda ishtirok etgan boshqa shaxslar tomonidan imzolanadi.

Soliq to'lovchi soliq tekshiruvi dalolatnomasi bo'yicha o'zining yozma tushuntirishlarini yoki e'tirozlarini soliq tekshiruvi tugagan kundan e'tiboran o'n ish kuni ichida taqdim etishga haqli. Mazkur holda soliq tekshiruvi materiallari soliq to'lovchining mansabdor shaxslari ishtirokida ko'rib chiqiladi. Davlat soliq

xizmati organi tekshiruv materiallarini ko'rib chiqish sanasi, vaqti va joyi to'g'risida soliq to'lovchini ko'rib chiqishdan kamida ikki ish kuni oldin xabardor qiladi.

Agar soliq to'lovchi soliq tekshiruv materiallarini ko'rib chiqishga uzrli sabablarga ko'ra kela olmasligi to'g'risida davlat soliq xizmati organini xabardor qilgan bo'lsa, davlat soliq xizmati organining rahbari yoki rahbar o'rinbosari soliq tekshiruv materiallarini ko'rib chiqishni uch ish kunidan ko'p bo'lmagan muddatga kechiktirish to'g'risida qaror qabul qiladi, bu haqda soliq to'lovchi xabardor qilinadi. Agar soliq to'lovchi takroriy xabarnomaga qaramasdan soliq tekshiruv materiallarini ko'rib chiqishga kelmasa, mazkur materiallar, shu jumladan soliq to'lovchi tomonidan taqdim etilgan tushuntirishlar va e'tirozlar uning ishtirokisiz ko'rib chiqiladi.

Soliq tekshiruv materiallari soliq to'lovchining ishtirokida ko'rib chiqilganda bayonnoma soliq tekshiruv materiallarini ko'rib chiqqan mansabdor shaxs, soliq to'lovchi, shuningdek ularni ko'rib chiqishda ishtirok etgan boshqa shaxslar tomonidan imzolanadi. Soliq to'lovchi bayonnomanini imzolashdan bosh tortganda yoxud soliq tekshiruv materiallari uning ishtirokisiz ko'rib chiqilganda bu haqda bayonnomaga tegishli yozuv kiritiladi.

Soliq tekshiruv materiallari soliq to'lovchining ishtirokida ko'rib chiqilganda bayonnoma uch nusxada tuziladi, ulardan bir nusxasi soliq to'lovchiga beriladi. Soliq to'lovchi bayonnomanini olganda bayonnomaning barcha nusxalariga uni olgan sanani ko'rsatgan holda imzo qo'yishi shart. Soliq to'lovchi bayonnomanini olishdan bosh tortgan taqdirda davlat soliq xizmati organining mansabdor shaxsi bu haqda bayonnomaga tegishli yozuv kiritadi. Soliq tekshiruv materiallarini ko'rib chiqish bayonnomasining davlat soliq xizmati organida qolgan barcha nusxalari soliq tekshiruv materiallariga qo'shib qo'yiladi.

Davlat soliq xizmati organining rahbari yoki rahbar o'rinbosari soliq tekshiruv materiallari ko'rib chiqilganidan keyin besh ish kunidan kechiktirmasdan quyidagilarni nazarda tutuvchi qaror qabul qiladi:

solliqlar, boshqa majburiy to'lovlarni va penyani hisoblashni yoki buni rad etishni;

solliq to'lovchini solliqqa oid huquqbuzarlik sodir etganligi uchun javobgarlikka tortishni yoki buni rad etishni.

Davlat solliq xizmati organining solliq tekshiruvi materiallarini ko'rib chiqish natijalari bo'yicha qarorida quyidagilar ko'rsatiladi:

1) hisoblangan solliqlar, boshqa majburiy to'lovlar, penya, shuningdek qo'llanilgan jarima summasi;

2) o'tkazilgan tekshiruvda aniqlangan solliq to'lovchi tomonidan solliqqa oid huquqbuzarlik sodir etilganligi holatlari, mazkur holatlarni tasdiqlovchi hujjatlar va boshqa ma'lumotlar;

3) solliq to'lovchini solliqqa oid muayyan huquqbuzarlik uchun javobgarlikka tortish to'g'risidagi, solliq Kodeksining muayyan huquqbuzarlikni va qo'llaniladigan javobgarlik choralarini nazarda tutuvchi moddalari ko'rsatilgan qaror;

4) Solliq kodeksi 104-moddasiga muvofiq solliqqa oid huquqbuzarlikni bartaraf etish hamda hisoblangan solliqlar, boshqa majburiy to'lovlar va penyani to'lash muddati;

5) solliq to'lovchi belgilangan muddatlarda solliqqa oid huquqbuzarlikni bartaraf etgan hamda hisoblangan solliqlar, boshqa majburiy to'lovlar va penyani to'lagan taqdirda, uning jarima to'lashdan ozod etilish huquqi.

Solliq tekshiruvi materiallarini ko'rib chiqish natijalari bo'yicha davlat solliq xizmati organining qarori qabul qilingan kundan e'tiboran ikki ish kunidan oshmaydigan muddatda qarorning nusxasi tilxat olish orqali yoki solliq to'lovchi tomonidan olingan sanani tasdiqlovchi boshqa usul orqali solliq to'lovchiga topshiriladi. Agar solliq to'lovchiga qaror nusxasini topshirishning imkoni bo'lmasa, u pochta orqali buyurtma xat bilan jo'natiladi va jo'natilganidan e'tiboran uch kun o'tgach, topshirilgan hisoblanadi.

Solliq to'lovchi, agar solliq Kodeksi 54-moddasining uchinchi qismida boshqacha qoida nazarda tutilgan bo'lmasa, davlat solliq xizmati organi qarorining

ko'chirma nusxasi olingan kundan e'tiboran o'ttiz kun ichida qarorda ko'rsatilgan soliqqa oid huquqbuzarliklarni bartaraf etishi hamda hisoblangan soliqlar, boshqa majburiy to'lovlar va penya summasini to'lashi shart.

Agar davlat soliq xizmati organining qarori byudjetga hamda davlat maqsadli jamg'armalariga soliqlar va boshqa majburiy to'lovlarning tushmasligiga olib kelmagan soliqqa oid huquqbuzarliklarni sodir etganlik uchun soliq to'lovchiga nisbatan jarima qo'llanilishini nazarda tutsa, soliq to'lovchi qaror nusxasini olgan kundan e'tiboran besh ish kunidan kechiktirmasdan davlat soliq xizmati organiga mazkur huquqbuzarliklardagi aybini tan olganligi va ixtiyoriy ravishda jarima to'lashi to'g'risida yoki uni rad etishi to'g'risida yozma bildirish taqdim etishi (yuborishi) shart.

Soliq to'lovchi soliqqa oid huquqbuzarliklarni sodir etganlikdagi aybini tan olgan taqdirda, belgilangan muddatda davlat soliq xizmati organiga jarimani (aniq muddatni ko'rsatgan holda) ixtiyoriy ravishda to'lash uchun zarur bo'lgan muddat berish to'g'risida murojaat qiladi. Jarima qo'llash to'g'risida qaror qabul qilgan davlat soliq xizmati organining rahbari yoki rahbar o'rinbosari arizani olgan kundan e'tiboran ikki ish kunidan kechiktirmasdan soliq to'lovchi tomonidan so'ralgan muddatni berish to'g'risida qaror qabul qiladi. Muddat jarimani ixtiyoriy ravishda to'lash uchun muddat berish to'g'risidagi qaror qabul qilingan kundan e'tiboran o'ttiz kundan, Soliq kodeksi 54-moddasining uchinchi qismida nazarda tutilgan hollarda esa olti oydan oshmasligi kerak. Mazkur qarorning nusxasi soliq to'lovchiga tilxat olish orqali yoki soliq to'lovchi qaror nusxasini olgan sanani tasdiqlovchi boshqa usul orqali topshiriladi. Agar soliq to'lovchiga qarorning nusxasini bunday usullar orqali topshirish imkoni bo'lmasa, u pochta orqali buyurtma xat bilan jo'natiladi va jo'natilganidan uch kun o'tgach, topshirilgan hisoblanadi.

Davlat soliq xizmati organlari mansabdor shaxslarining qoidalarga rioya etmaganligi davlat soliq xizmati organining qarori davlat soliq xizmatining yuqori turuvchi organi tomonidan bekor qilinishi yoki mazkur qarorning sud tomonidan haqiqiy emas deb topilishi uchun asos bo'lishi mumkin.

Soliq tekshiruvi jarayonida aniqlangan ma'muriy huquqbuzarliklar to'g'risidagi ishlarni ko'rib chiqish va ma'muriy jazo chorasini qo'llash O'zbekiston Respublikasining Ma'muriy javobgarlik to'g'risidagi kodeksiga muvofiq amalga oshiriladi.

Soliq tekshiruvini o'tkazishda soliq to'lovchiga yoxud uning egaligida, foydalanishida yoki tasarrufida bo'lgan mol-mulkka g'ayriqonuniy harakatlar orqali zarar etkazilishiga yo'l qo'yilmaydi.

Soliq tekshiruvini o'tkazishda davlat soliq xizmati organlari yoki ular mansabdor shaxslarining g'ayriqonuniy harakatlari orqali etkazilgan zararlarning, shu jumladan boy berilgan foydaning o'rni davlat soliq xizmati organlari tomonidan to'liq hajmda qoplanishi kerak. Sud qaroriga binoan zararlarning o'rni qoplash davlat soliq xizmati organlari qaysi mansabdor shaxslarining aybi bilan zarar etkazilgan bo'lsa, o'sha mansabdor shaxslar zimmasiga yuklanishi mumkin.

Davlat soliq xizmati organlari va ularning mansabdor shaxslari g'ayriqonuniy harakatlar sodir etganligi natijasida soliq to'lovchiga etkazilgan zarar uchun qonunda nazarda tutilgan tartibda javobgarlikka tortiladi.

Davlat soliq xizmati organlari mansabdor shaxslarining qonuniy harakatlari orqali soliq to'lovchiga etkazilgan zararlarning o'rni qoplanmaydi, qonunda nazarda tutilgan hollar bundan mustasno.

14-MAVZU: SOLIQQA OID HUQUQBUZARLIK UCHUN JAVOBGARLIK CHORALARI

- 1.Soliqqa oid huquqbuzarlik uchun javobgarlikka tortishning umumiy shartlari.**
- 2.Soliqqa oid huquqbuzarliklarning turlari hamda ularni sodir etganlik uchun javobgarlik.**
- 3.Soliqqa oid huquqbuzarliklar bo'yicha ma'muriy amaliyot yuritish tartiblari.**

1.Soliqqa oid huquqbuzarlik uchun javobgarlikka tortishning umumiy shartlari.

Soliq to'lovchining Soliq kodeksida javobgarlik belgilangan g'ayriqonuniy aybli qilmishi (harakati yoki harakatsizligi) soliqqa oid huquqbuzarlik deb e'tirof etiladi.

Jismoniy shaxslarning soliqqa oid huquqbuzarliklar sodir etganlik uchun javobgarligi o'n olti yoshdan boshlab vujudga keladi.

Hech kim soliqqa oid huquqbuzarlik uchun ushbu Kodeksda nazarda tutilganidan boshqa asoslar bo'yicha va tartibda javobgarlikka tortilishi mumkin emas.

Hech kim soliqqa oid sodir etilgan aynan bitta huquqbuzarlik uchun takroran javobgarlikka tortilishi mumkin emas.

Agar jismoniy shaxs sodir etgan soliqqa oid huquqbuzarlikda O'zbekiston Respublikasining Jinoyat kodeksida nazarda tutilgan jinoyat alomatlari bo'lmasa, bu huquqbuzarlik uchun ushbu Kodeksda nazarda tutilgan javobgarlik kelib chiqadi.

Yakka tartibdagi tadbirkor tomonidan sodir etilgan soliqqa oid huquqbuzarlik uchun moliyaviy sanksiyalar yuridik shaxslar uchun nazarda tutilgan tartibda qo'llaniladi.

Yuridik shaxsning soliqqa oid huquqbuzarlik uchun javobgarlikka tortilishi tegishli asoslar mavjud bo'lgan taqdirda, uning mansabdor shaxslarini ma'muriy, jinoiy va boshqa javobgarlikdan ozod etmaydi.

Soliq to'lovchining soliqqa oid huquqbuzarliklar uchun javobgarlikka tortilishi uni soliqlar va boshqa majburiy to'lovlarni to'lash majburiyatidan ozod etmaydi.

Shaxsning aybi qonunda belgilangan tartibda isbotlanmaguniga qadar u soliqqa oid huquqbuzarlikni sodir etishda aybdor hisoblanmaydi. Javobgarlikka tortilayotgan shaxs o'zining soliqqa oid huquqbuzarlik sodir etganlikda aybsiz ekanligini isbotlashi shart emas.

Soliq to'lovchi tomonidan soliqqa oid bir necha huquqbuzarlik sodir etilgan taqdirda, jarima tarzidagi moliyaviy sanksiyalar uncha og'ir bo'lmagan moliyaviy sanksiyani og'irroq jarima bilan qamrab olish yoxud tayinlangan jarimalarni to'liq yoki qisman qo'shish orqali soliqqa oid huquqbuzarliklar majmui bo'yicha qo'llaniladi. Bunda jarimaning uzil-kesil miqdori jarimaning yuqori miqdori nazarda tutilgan huquqbuzarlik uchun belgilangan eng ko'p miqdordan oshishi mumkin emas.

Agar soliq to'lovchi birinchi ish bo'yicha qaror chiqarilguniga qadar soliqqa oid yana boshqa huquqbuzarliklar sodir etganligi ish bo'yicha qaror chiqarilganidan so'ng aniqlansa, SK 108-moddasining sakkizinchi qismida nazarda tutilgan qoidalar bo'yicha jarima qo'llaniladi. Bu holda, sud tomonidan soliqqa oid huquqbuzarliklar majmui bo'yicha tayinlangan jarima miqdorida birinchi qaror bo'yicha to'langan jarimaning summasi hisobga olinadi.

Agar soliqqa oid huquqbuzarlik uchun moliyaviy sanksiyalar qo'llanilgan shaxs moliyaviy sanksiyalar qo'llanilgan kundan e'tiboran bir yil ichida xuddi shunday huquqbuzarlikni takroran sodir etmagan bo'lsa, u moliyaviy sanksiyalarga tortilmagan hisoblanadi.

Shaxs soliqqa oid huquqbuzarlik uchun quyidagi holatlardan loaqal bittasi mavjud bo'lgan taqdirda javobgarlikka tortilishi mumkin emas:

soliqqa oid huquqbuzarlik sodir etganligi faktining yo'qligi;

soliqqa oid huquqbuzarlik sodir etilishida shaxsning aybi yo'qligi.

Soliq kodeksida nazarda tutilgan boshqa holatlar ham mavjud bo'lgan taqdirda, shaxs soliqqa oid huquqbuzarlik uchun javobgarlikka tortilishi mumkin emas.

Soliq to'lovchi soliq tekshiruvi o'tkazilguniga qadar xatoni o'zi tuzatgan taqdirda javobgarlikdan ozod etiladi, penya to'lash bundan mustasno.

Moliya-xo'jalik faoliyatini amalga oshirish chog'ida birinchi marta huquqbuzarlik sodir etgan tadbirkorlik sub'ekti qonun hujjatlarida belgilangan muddatlarda yo'l qo'yilgan qoidabuzarliklarni ixtiyoriy ravishda bartaraf etgan va etkazilgan moddiy zararining o'rnini qoplagan, shu jumladan soliqlarni va boshqa

majburiy to'lovlarni to'lagan taqdirda, unga nisbatan jarimalar hamda moliyaviy sanksiyalar (penyadan tashqari) qo'llanilishi mumkin emas.

Moliyaviy sanksiyalar soliqqa oid huquqbuzarlik uchun javobgarlik chorasi bo'lib, pul undirish (jarimalar va penya) tarzida qo'llaniladi.

Yuridik shaxslar va yakka tartibdagi tadbirkorlarga — soliq to'lovchilarga moliyaviy sanksiyalar sud tartibida qo'llaniladi, soliqlar va boshqa majburiy to'lovlarni to'lash muddati o'tkazib yuborilganligi uchun penya hisoblash, shuningdek soliq to'lovchi sodir etilgan huquqbuzarlikdagi aybini tan olgan va jarimani ixtiyoriy ravishda to'lagan hollar bundan mustasno.

Soliq to'lovchi jismoniy shaxslarga nisbatan moliyaviy sanksiyalar faqat sud tartibida qo'llaniladi, penya hisoblash hollari bundan mustasno.

Qo'llaniladigan moliyaviy sanksiya huquqbuzarlikning oqibatlariga nomutanosib bo'lgan, javobgarlikni engillashtiruvchi holatlar aniqlangan taqdirda, shuningdek huquqbuzarning moddiy ahvolini inobatga olib, sud Soliq kodeksining 17-bobida nazarda tutilgan moliyaviy sanksiyaning eng kam darajasidan ham kamroq, biroq belgilangan sanksiya eng kam miqdorining 25 foizidan kam bo'lmagan miqdorda, sabablar va asoslarni albatta ko'rsatgan holda moliyaviy sanksiya qo'llashga haqli.

Soliqlar, boshqa majburiy to'lovlar va penya materiallar sudga berilgan kundan e'tiboran o'ttiz kun ichida ixtiyoriy ravishda to'langan taqdirda tadbirkorlik sub'ekti — soliq to'lovchi o'ziga nisbatan soliqlar va boshqa majburiy to'lovlarni to'lamaganligi uchun jarimalar qo'llanilishidan ozod qilinadi.

Soliqqa oid huquqbuzarlik uchun javobgarlik choralari hamda sh

Shaxsning soliqqa oid huquqbuzarlik sodir etganlikdagi aybini istisno qiladigan holatlar deb quyidagilar e'tirof etiladi:

soliqqa oid huquqbuzarlik belgilari bo'lgan qilmishning tabiiy ofat yoki boshqa favqulodda va bartaraf etib bo'lmaydigan holatlar oqibatida sodir etilganligi (mazkur holatlar hammaga ma'lum faktlarning mavjudligi, ommaviy axborot vositalarida e'lon qilingan ma'lumotlar va isbotlash uchun maxsus vositalar talab etilmaydigan boshqa usullar bilan belgilanadi);

soliqqa oid huquqbuzarlik alomatlari bo'lgan qilmish bunday qilmish sodir etilgan paytda kasallik oqibatida o'z harakatlarini o'zi idora etolmaydigan yoki boshqara olmaydigan holatda bo'lgan (mazkur holatlar mazmuni, mohiyati va sanasi bo'yicha soliqqa oid huquqbuzarlik sodir etilgan o'sha soliq davriga taalluqli bo'lgan hujjatlarni taqdim etish orqali isbotlanadi) jismoniy shaxs — soliq to'lovchi tomonidan sodir etilganda;

vakolatli organlar yoki ular mansabdor shaxslarining soliqqa oid qonun hujjatlarining qo'llanilishi masalalari bo'yicha o'z vakolatlari doirasida bergan yozma tushuntirishlari soliq to'lovchi tomonidan bajarilganda (mazkur holatlar ushbu organlarning tegishli hujjatlari mavjud bo'lgan taqdirda belgilanadi, ushbu hujjatlar ma'nosi va mazmuniga ko'ra, hujjatlar qabul qilingan sanadan qat'i nazar, soliqqa oid huquqbuzarlik yuz bergan soliq davriga taalluqli bo'lishi lozim).

Shaxsni soliqqa oid huquqbuzarlik sodir etganlik uchun javobgarlikka tortishni istisno qiladigan holatlar deb quyidagilar e'tirof etiladi:

huquqbuzarlik sodir etish vaqtida o'n olti yoshga to'lmagan jismoniy shaxs tomonidan soliqqa oid huquqbuzarlik sodir etilganda;

soliq majburiyatlari bo'yicha da'vo muddatlari tugaganda.

2.Soliqqa oid huquqbuzarliklarning turlari hamda ularni sodir etganlik uchun javobgarlik.

* Soliq to'lovchining, shu jumladan O'zbekiston Respublikasi norezidentining, bundan bir vaqtning o'zida davlat soliq xizmati organlarida va davlat statistikasi organlarida hisobga qo'yilgan holda davlat ro'yxatidan o'tkaziladigan soliq to'lovchilar mustasno, davlat soliq xizmati organlarida hisobga turishdan bo'yin tovlashi quyidagi miqdorda jarima solinishiga sabab bo'ladi:

agar faoliyat ko'pi bilan o'ttiz kun amalga oshirilgan bo'lsa, — eng kam ish haqining ellik baravari miqdorida, biroq bunday faoliyat natijasida olingan sof tushumning o'n foizidan kam bo'lmagan miqdorda;

agar faoliyat o'ttiz kundan ortiq amalga oshirilgan bo'lsa, — eng kam ish haqining yuz baravari miqdorida, biroq bunday faoliyat natijasida olingan sof tushumning ellik foizidan kam bo'lmagan miqdorda.

Soliq to'lovchining, shu jumladan O'zbekiston Respublikasi norezidentining davlat soliq xizmati organida ob'ektlar bo'yicha hisobga turishdan bo'yin tovlashi quyidagi miqdorda jarima solinishiga sabab bo'ladi:

agar hisobga turish bo'yicha belgilangan muddatdan ko'pi bilan o'ttiz kun o'tgan bo'lsa, — eng kam ish haqining ellik baravari miqdorida;

agar hisobga turish bo'yicha belgilangan muddatdan o'ttiz kundan ortiq o'tgan bo'lsa, — eng kam ish haqining yuz baravari miqdorida.

Kirim qilinmagan tovarlarni saqlash, bundan ularning qonuniy kelib chiqishi tasdiqlangan hollar mustasno, —

kirim qilinmagan tovar qiymatining 20 foizi miqdorida jarima solishga sabab bo'ladi.

Kirim qilinmagan tovarlar qo'zg'atilgan ma'muriy huquqbuzarlik to'g'risidagi ish yoki jinoyat ishi doirasida davlat daromadiga o'tkazilgan taqdirda, 114 moddaning birinchi qismida nazarda tutilgan sanksiya qo'llanilmaydi.

Tovarlarni (ishlarni, xizmatlarni) realizatsiya qilishdan tushgan tushumni yashirish (kamaytirib ko'rsatish) —

tovarlarni (ishlarni, xizmatlarni) realizatsiya qilishdan tushgan tushum yashirilgan (kamaytirib ko'rsatilgan) summasining 20 foizi miqdorida jarima solishga sabab bo'ladi.

Tovarlarni (ishlarni, xizmatlarni) realizatsiya qilishdan tushgan tushumning yashirilgan (kamaytirib ko'rsatilgan) summasiga qonun hujjatlariga muvofiq soliqlar va boshqa majburiy to'lovlarni hisoblash amalga oshiriladi.

114-moddani qo'llash maqsadida tovarlarni (ishlarni, xizmatlarni) realizatsiya qilishdan tushgan tushumni yashirish (kamaytirib ko'rsatish) deb quyidagilar e'tirof etiladi:

tovarlar (ishlar, xizmatlar) realizatsiya qilinganligi fakti hujjat bilan tasdiqlanganda tovarlarni (ishlarni, xizmatlarni) realizatsiya qilishdan tushgan tushum summasining hisobga olish registrlarida aks ettirilmaganligi;

tovarlar (ishlar, xizmatlar) realizatsiya qilinganligi fakti to'g'risida dalolat beruvchi hujjatlar almashtirilganligi, soxtalashtirilganligi yoki yo'q qilinganligi;

hisobda realizatsiya qilinmagan deb ko'rsatilgan tovarlarning omborda yoki realizatsiya qilish joyida mavjud emasligi.

Foyda (daromad) yoki soliq solinadigan boshqa ob'ektlarning hisobini olib bormaslik yoxud bunday hisobni belgilangan tartibni buzgan holda olib borish, basharti bu harakatlar to'lanishi lozim bo'lgan soliqning yoki boshqa majburiy to'lovlarning summasini kamaytirishga olib kelsa, shuningdek byudjetga va davlat maqsadli jamg'armalariga soliqlarni, boshqa majburiy to'lovlarni hisoblab chiqarish va to'lash uchun zarur bo'lgan soliq hisobotlarini, hisob-kitoblarini hamda boshqa hujjatlarni, debitorlar bilan o'zaro hisob-kitoblarning solishtirma dalolatnomalarini yoxud to'lov muddati o'tgan debitorlik qarzi mavjud emasligi to'g'risidagi yozma bildirishni taqdim etmaslik, o'z vaqtida taqdim etmaslik yoki belgilanmagan shaklda taqdim etish, xuddi shuningdek kameral nazorat natijalari bo'yicha aniqlangan tafovutlarning asoslarini yoxud aniqlashtirilgan soliq hisobotini belgilangan muddatda taqdim etmaslik, —

eng kam ish haqining bir baravaridan uch baravarigacha miqdorda jarima solishga sabab bo'ladi.

Xuddi shunday huquqbuzarlik ma'muriy jazo chorasi qo'llanilganidan keyin bir yil davomida takror sodir etilgan bo'lsa, —

eng kam ish haqining uch baravaridan o'n baravarigacha miqdorda jarima solishga sabab bo'ladi.

Kassa operatsiyalarini yuritish tartibi va to'lov intizomini buzish, shu jumladan, qarzdor korxonalaridan to'lovlarni undirish bo'yicha soliq organlarining inkassa topshiriqlarini bajarmaslik, shuningdek debitorlik va kreditorlik qarzi muddatlarini o'tkazib yuborish hamda korxonalarining hisobvaraqlarida tegishli

mablag'lar bo'lgan holda to'lovlarni amalga oshirishning belgilangan muddatlarini buzish, shuningdek pul mablag'larini hisobdan chiqarish navbatini buzish —

mansabdor shaxslarga eng kam ish haqining o'n baravaridan o'n besh baravarigacha miqdorda jarima solishga sabab bo'ladi.

Soliq organlarida ro'yxatga olinganligini tasdiqlovchi ma'lumotnomasiz korxonalar va tashkilotlarga hisob-kitob yoki boshqa hisobvaraqlarini ochish —

mansabdor shaxslarga eng kam ish haqining besh baravaridan o'n baravarigacha miqdorda jarima solishga sabab bo'ladi.

Byudjetga to'lovlar bo'yicha qarzi bo'lgan korxonalarga o'z vaqtida inkassa topshiriqnomasini taqdim etmaslik, —

mansabdor shaxslarga eng kam ish haqining besh baravaridan o'n baravarigacha miqdorda jarima solishga sabab bo'ladi.

Soliq to'lovchi tomonidan byudjetga va davlat maqsadli jamg'armalariga soliqlar hamda boshqa majburiy to'lovlarni to'lash uchun to'lov topshiriqnomasini xizmat ko'rsatayotgan bankka taqdim etmaslik yoki o'z vaqtida taqdim etmaslik, —

eng kam ish haqining uch baravaridan besh baravarigacha miqdorda jarima solishga sabab bo'ladi.

MJTKning 175-moddasi oltinchi qismida nazarda tutilgan huquqbuzarlikni ma'muriy jazo chorasi qo'llanilganidan keyin bir yil davomida takror sodir etish, — eng kam ish haqining besh baravaridan o'n baravarigacha miqdorda jarima solishga sabab bo'ladi.

Buxgalteriya hisobi va hisobotini yuritish tartibini buzish —

mansabdor shaxslarga eng kam ish haqining besh baravaridan o'n baravarigacha miqdorda jarima solishga sabab bo'ladi.

Xuddi shunday huquqbuzarlik ma'muriy jazo chorasi qo'llanilganidan keyin bir yil davomida takror sodir etilgan bo'lsa, —

mansabdor shaxslarga eng kam ish haqining o'n baravaridan yigirma baravarigacha miqdorda jarima solishga sabab bo'ladi.

Litsenziya olinishi yoki boshqa ruxsat beruvchi hujjatlar olinishi shart bo'lgan faoliyat bilan litsenziyasiz yoki boshqa ruxsat beruvchi hujjatlarsiz shug'ullanish —

fuqarolarga eng kam ish haqining besh baravaridan o'n baravarigacha, mansabdor shaxslarga esa — o'n baravaridan yigirma baravarigacha miqdorda jarima solishga sabab bo'ladi.

Faoliyat bilan litsenziyasiz shug'ullanish ma'muriy jazo chorasi qo'llanilganidan keyin bir yil davomida takroran sodir etilgan bo'lsa, —

fuqarolarga eng kam ish haqining o'n baravaridan yigirma baravarigacha, mansabdor shaxslarga esa yigirma baravaridan o'ttiz baravarigacha miqdorda jarima solishga sabab bo'ladi.

Qo'shilgan qiymat solig'i solinmaydigan tovarlarni (ishlarni, xizmatlarni) realizatsiya qilishda, shuningdek qo'shilgan qiymat solig'i to'lovchisi bo'lmagan mahsulot etkazib beruvchilar tomonidan tovarlarni (ishlarni, xizmatlarni) realizatsiya qilishda qo'shilgan qiymat solig'ini hisobvaraqa-fakturada aks ettirganlik—

mahsulot etkazib beruvchilarga hisobvaraqa-fakturada ko'rsatilgan qo'shilgan qiymat solig'i summasining 20 foizi miqdorida jarima solishga sabab bo'ladi. Bunda mahsulot etkazib beruvchi hisobvaraqa-fakturada ko'rsatilgan soliq summasini byudjetga to'lashi shart.

Tovarlarni (ishlarni, xizmatlarni) sotib oluvchilarga nisbatan jarima solish qo'llanilmaydi va ular qo'shilgan qiymat solig'i bo'yicha byudjet bilan qayta hisob-kitob qilmaydi.

Fiskal xotirali nazorat-kassa mashinalarini va (yoki) to'lovlarni plastik kartochkalar asosida qabul qilish bo'yicha hisob-kitob terminallarini ishlatish majburiy bo'lgani holda ularni ishlatmasdan savdoni amalga oshirganlik va xizmatlar ko'rsatganlik, xuddi shuningdek sotib oluvchiga kvitantsiyalar yozib berish, talonlar, cheklar yoki ularga tenglashtirilgan boshqa hujjatlarni berish majburiy bo'lgani holda bunday hujjatlarni bermasdan tovarlarni realizatsiya qilganlik va xizmatlar ko'rsatganlik —

eng kam ish haqining o'ttiz baravaridan ellik baravarigacha miqdorda jarima solishga sabab bo'ladi.

SK 119-moddasining birinchi qismida nazarda tutilgan harakatlar jarima qo'llanilganidan keyin bir yil ichida sodir etilganda —

eng kam ish haqining etmish besh baravaridan yuz baravarigacha miqdorda jarima solishga sabab bo'ladi.

Texnik talablarga javob bermaydigan nazorat-kassa mashinalaridan foydalanganlik yoki fiskal xotirasining xizmat ko'rsatish dasturi buzilgan nazorat-kassa mashinalaridan foydalanganlik, shuningdek plastik kartochkalar asosida to'lovlarni qabul qilishni rad etganlik—

eng kam ish haqining yuz baravari miqdorida jarima solishga sabab bo'ladi.

SK 119-moddasining uchinchi qismida nazarda tutilgan harakatlar jarima qo'llanilganidan keyin bir yil ichida sodir etilganda —

eng kam ish haqining ikki yuz baravari miqdorida jarima solishga sabab bo'ladi.

Soliqlar va boshqa majburiy to'lovlarni to'lash muddatlarini buzish —

to'lovning belgilangan muddatidan keyingi kundan e'tiboran muddati o'tkazib yuborilgan har bir kun uchun, to'lov kuni ham shunga kiradi, 0,045 foiz miqdorida penya hisoblashga sabab bo'ladi, agar penyani hisoblash soliq tekshiruvi natijalari bo'yicha davlat soliq xizmati organlari tomonidan amalga oshirilsa, — 0,06 foiz miqdorida penya hisoblashga sabab bo'ladi. Bunda boshqa soliqlar va boshqa majburiy to'lovlar bo'yicha ortiqcha to'langan summaga teng bo'lgan qarz summasiga penya hisoblanmaydi. Penya miqdori tegishli soliqlar va boshqa majburiy to'lovlar bo'yicha qarz summasidan oshib ketishi mumkin emas. Penya undirilishi soliq to'lovchini soliq majburiyatlarini bajarishdan ozod qilmaydi. Yuridik shaxs — tadbirkorlik sub'ekti ixtiyoriy tugatilgan taqdirda, yuridik shaxslarni davlat ro'yxatidan o'tkazuvchi organ ixtiyoriy tugatish to'g'risida qabul qilingan qaror haqida xabardor qilingan kundan e'tiboran barcha turdagi soliqlar va boshqa majburiy to'lovlar bo'yicha penyalar hisoblash

to'xtatiladi. Ixtiyoriy tugatish qonun hujjatlarida belgilangan muddatlarda tugallanmagan yoki tugatish tartib-taomili to'xtatilgan va faoliyat qayta boshlangan taqdirda, penya belgilangan tartibda qo'shib hisoblanadi hamda hisoblashlar to'xtatib turilgan butun davr uchun undiriladi.

Er uchastkalaridan hujjatlarsiz yoxud er uchastkasiga bo'lgan huquqni tasdiqlovchi hujjatlarda ko'rsatilganidan kattaroq hajmda foydalanish er solig'ining summasiga ekvivalent miqdorda:

yuridik shaxslarga — to'rt baravari miqdorida;

jismoniy shaxslarga — uch baravari miqdorida jarima solishga sabab bo'ladi.

3. Soliqqa oid huquqbuzarliklar bo'yicha ma'muriy amaliyot yuritish tartiblari.

O'zbekiston Respublikasi Ma'muriy javobgarlik to'g'risidagi kodeksi (bundan buyon matnda — MJtK) 174-moddasining birinchi qismi, O'zbekiston Respublikasi Jinoyat kodeksi (bundan buyon matnda — JK) 184-moddasining birinchi qismi dispozitsiyasiga muvofiq soliqlar va boshqa majburiy to'lovlarni to'lashdan bo'yin tovlash deganda, foydani (daromadni) yoki soliq solinadigan boshqa ob'ektlarni qasddan yashirish, kamaytirib ko'rsatish, shuningdek soliqlar va boshqa majburiy to'lovlarni to'lashdan boshqa tarzda qasddan bo'yin tovlash tushunilishi lozim.

Foydani (daromadni) yoki soliq solinadigan boshqa ob'ektlarni qasddan yashirish — bu davlat soliq xizmati organlariga taqdim etiladigan tegishli soliq hisoboti hujjatlarida foyda (daromad) olinganligi to'g'risidagi ma'lumotlarni qasddan ko'rsatmaslik, shuningdek, ular mavjudligi to'g'risidagi axborotni yashirish maqsadida foyda (daromad) kelib tushishini hisobga olish tartibini buzish.

Foydani (daromadni) yoki soliq solinadigan boshqa ob'ektlarni kamaytirib ko'rsatish davlat soliq xizmati organlariga taqdim etiladigan soliq hisoboti hujjatlarida soliq solinadigan ob'ekt miqdoriga oid axborotni bila turib pasaytirish (kamaytirish) tomoniga o'zgartirishda ifodalanadi.

Soliqlar va boshqa majburiy to'lovlarni to'lashdan boshqa tarzda qasddan bo'yin tovlash soliq to'lovchining davlat soliq xizmati organlariga soliq hisoboti hujjatlarini yoki soliq qonunchiligiga muvofiq taqdim etilishi shart bo'lgan boshqa hujjatlarni qasddan taqdim etmaslikdan iborat har qanday boshqa qilmishlarida ifodalanadi, mazkur harakatni inson erkiga bog'liq bo'lmagan holatlar ta'sirida bajarmaslik hollari bundan mustasno.

MJtK 174-moddasining birinchi qismi, JK 184-moddasining birinchi qismi dispozitsiyasi blanket (havolaki) bo'lib, shu sababli «daromadlar», «foйда», «soliq solinadigan ob'ektlar», «soliqlar», «boshqa majburiy to'lovlar» kabi tushunchalar mazmunini aniqlash uchun qilmish sodir etilgan paytda amalda bo'lgan Soliq kodeksi (bundan buyon matnda — SK) normalaridan kelib chiqish lozim.

Qonunda soliqlar va boshqa majburiy to'lovlarni (bundan buyon matnda — soliqlar) to'lashdan ancha miqdorni tashkil qilmagan (eng kam oylik ish haqining yuz baravarigacha bo'lgan) miqdorda qasddan bo'yin tovlash yoki birinchi marta ancha (eng kam oylik ish haqining yuz baravaridan uch yuz baravarigacha bo'lgan) miqdorda sodir etilganligi uchun ma'muriy javobgarlik belgilangan MJtK 174-moddasining birinchi va ikkinchi qismlari.

Agar shaxs soliqlarni to'lashdan bo'yin tovlaganlik uchun MJtK 174-moddasining ikkinchi qismi bo'yicha ma'muriy jazo qo'llanilganidan so'ng bir yil davomida shunday qilmishni yana ancha miqdorda sodir etsa, JK 184-moddasining birinchi qismi bo'yicha jinoiy javobgarlik kelib chiqadi.

Shuni nazarda tutish lozimki, agar soliqlarni to'lashdan qasddan bo'yin tovlaganlik natijasida ko'p yoki juda ko'p miqdorda zarar etkazilgan bo'lsa, jinoiy javobgarlik ma'muriy preyuditsiyaga rioya qilinmagan holda (ya'ni shaxsning muqaddam soliqlarni to'lashdan bo'yin tovlaganlik uchun ma'muriy javobgarlikka tortilishi talab etilmaydi), tegishlicha, Jinoyat kodeksi 184-moddasi ikkinchi qismining «b» bandi yoki uchinchi qismi bo'yicha kelib chiqadi.

Shaxsning harakatlarini to'g'ri kvalifikatsiya qilish uchun surishtiruv, tergov organlari va sudlar, barcha hollarda, soliqlar to'lanmaganligi oqibatida etkazilgan moddiy zarar miqdorini sinchiklab aniqlashlari, bunda JK 184-moddasi

mazmuniga ko'ra, shaxs tomonidan yashirilgan yoki kamaytirib ko'rsatilgan soliq solinadigan ob'ekti kattaligi (qiymati) emas, balki faqat to'lanishi lozim bo'lgan soliqlar summasi (soliqqa oid huquqbuzarlik uchun qo'llanilgan moliyaviy sanksiya (jarima va penya) summalarini qo'shmagan holda) tushunilishi lozimligini nazarda tutishlari kerak.

MJtK 174-moddasi va JK 184-moddasi bo'yicha javobgarlik kelib chiqishining zarur sharti — soliq yoki boshqa to'lovlarni to'lashdan bo'yin tovlashga nisbatan qasdning mavjudligi bo'lib, u harakatda ham, harakatsizlikda ham namoyon bo'lishi mumkin.

Foydani (daromadni) yoki soliq solinadigan boshqa ob'ektlarni qasddan yashirish, kamaytirib ko'rsatish belgilari, jumladan, quyidagilar:

tovarlarni (ishlarni, xizmatlarni) realizatsiya qilishdan tushgan tushum summasini hisobga olish registrlarida aks ettirilmalik;

tovarlar (ishlar, xizmatlar) realizatsiya qilinganligidan dalolat beruvchi hujjatlarni almashtirish, soxtalashtirish yoki yo'q qilish yoxud ularni tekshirish uchun taqdim etishni rad etish;

qalbaki boshlang'ich buxgalteriya hujjatlaridan foydalanish;

buxgalteriya hujjatlarida realizatsiya qilinmagan deb ko'rsatilgan tovarlarning omborda yoki realizatsiya qilish joyida mavjud emasligi;

buxgalteriya hujjatlari va boshqa hujjatlar bilan tegishli ravishda rasmiylashtirilmagan (kirim qilinmagan) tovarlarni saqlash;

nazorat-kassa mashinalarining fiskal xotirasi xizmati dasturiga noqonuniy ravishda o'zgartirish kiritish;

foydalanilmagan moddiy xarajatlarni foydalanilgan deb, ishlab chiqarish hisobotiga qo'shish;

tovarlar sotish (xizmat ko'rsatish)dan olingan tushumni hisobot davridan keyingi davrga o'tkazish (sotish hajmini va daromad(foйда)ni qasddan kamaytirish);

moddiy, yoqilg'i-energetika resurslari xarajatlarini va amortizatsiya (eskirish) normasini sun'iy ravishda oshirish yoki normativ (limit)larni noto'g'ri qo'llash va h.k.

MJtK 174-moddasi va JK 184-moddasida nazarda tutilgan huquqbuzarliklarga doir ishlar bo'yicha yuqorida qayd etilgan yoxud boshqa biror-bir belgisi aniqlanishidan tashqari, shaxsning qilmishida soliqlarni to'lashdan bo'yin tovlashga nisbatan to'g'ri qasd (JK 21-moddasi) mavjudligi isbotlangan bo'lishi shart.

Soliqlarni to'lashdan bo'yin tovlaganlik bilan bog'liq jinoyat ishlari bo'yicha shuni e'tiborga olish kerakki, agar soliq to'lovchi sub'ektlarning g'ayriqonuniy harakatlari (harakatsizligi) JK 184-moddasi dispozitsiyasi bilan qamrab olinsa, ularni tadbirkorlik faoliyatiga to'sqinlik qilish, qonunga xilof ravishda aralashish bilan bog'liq jinoyatlar hamda xo'jalik yurituvchi sub'ektlarning huquqlari va qonuniy manfaatlariga tajovuz qiladigan boshqa jinoyatlar (JK 192¹¹-moddasi) va boshqaruv tartibiga qarshi jinoyatlar (205 — 209, 227, 228-moddalari) uchun javobgarlikni nazarda tutuvchi moddalari bilan qo'shimcha kvalifikatsiya qilish talab etilmaydi.

Qonunga ko'ra (SK 109-moddasi), shaxs quyidagi holatlardan loaqal bittasi mavjud bo'lgan taqdirda soliqqa oid huquqbuzarlik uchun ma'muriy va jinoiy javobgarlikka tortilishi mumkin emas:

soliqqa oid huquqbuzarlik sodir etilganligi faktining yo'qligi (masalan, agar bir turdagi soliqlar uchun to'langan pul summasi boshqa turdagi majburiy to'lovlar uchun to'lanmagan summalar o'rnini to'liq qoplasa va SK 56-moddasida nazarda tutilgan boshqa hollarda);

soliqqa oid huquqbuzarlik sodir etilishida shaxsning aybi yo'qligi (masalan, qilmishning tabiiy ofat yoki boshqa favqulodda va bartaraf etib bo'lmaydigan holatlar oqibatida, shaxs tomonidan o'z harakatlarini o'zi idora etolmaydigan yoki boshqara olmaydigan kasallik holatida sodir etilgan bo'lsa va SK 110-moddasida nazarda tutilgan boshqa hollarda).

Qonunga ko'ra (SK 56-moddasi), agar bir turdagi soliqlar uchun to'langan pul summasi boshqa turdagi majburiy to'lovlar uchun qasddan to'lanmagan summalar o'rnini to'liq qoplasa, shaxs javobgarlikka tortilmaydi. Agar bir turdagi soliqlar uchun ortiqcha to'langan summaning miqdori boshqa turdagi to'lovlar uchun qasddan to'lanmagan summaning miqdorini qisman qoplasa, shaxsning aybdorlik masalasi to'langan va to'lanmagan summalar orasidagi farq miqdoridan kelib chiqqan holda hal etiladi.

Soliq to'lovchi o'z xatolarini soliq tekshiruvi (SK 85-moddasi) boshlangunga qadar o'zi mustaqil ravishda tuzatgan taqdirda ham ma'muriy va jinoiy javobgarlikdan ozod etiladi (SK 109-moddasi uchinchi qismi).

Soliqlarni to'lashdan bo'yin tovlash tariqasidagi jinoyat tegishli soliq davri uchun soliq qonunchiligida belgilangan muddatlarda soliq to'lanmasligi holati kelib chiqqan paytdan boshlab tugallangan hisoblanadi (agar bunda soliqlarning ortiqcha to'langan summalarini hisobga olish imkoniyati (SK 56-moddasi) yoki soliqqa oid huquqbuzarlik uchun shaxsning javobgarligini istisno etuvchi holatlar (SK 109, 110-moddalari) mavjud bo'lmasa).

Soliq kodeksi 162-moddasiga ko'ra soliq davri kalendar yiliga mos keladi.

MJtK 174-moddasi va JK 184-moddasida nazarda tutilgan huquqbuzarlikning sub'ekti 16 yoshga to'lgan, soliq solinadigan daromad (foyda)ga ega bo'lgan va qonunga muvofiq davlat soliq organlariga daromadlari haqida deklaratsiya taqdim etishga majbur bo'lgan jismoniy shaxs (O'zbekiston Respublikasi fuqarosi, chet el fuqarosi, fuqaroligi bo'lmagan shaxs) hisoblanadi.

MJtK 174-moddasi va JK 184-moddasida belgilangan javobgarlikka soliq to'lovchi-yuridik shaxs rahbari va bosh (katta) buxgalteri yoki boshliq va bosh buxgalter vazifalarini amalda bajarayotgan xodimlari, shuningdek buxgalteriya, bank-moliya hujjatlarini tuzish, imzolash huquqiga ega bo'lgan va buxgalteriya hujjatlariga daromad yoki xarajatlar to'g'risida soxta ma'lumotlar kiritgan yoxud soliq solinadigan boshqa ob'ektlarni yashirgan o'zga xizmatchilari tortilishlari mumkin.

Soliqlarni to'lashdan qasddan bo'yin tovlash bilan bog'liq jinoyat ishlari yuzasidan surishtiruv, tergov yuritish hamda ularni sudda ko'rishda bunday jinoyatlarni yashirishga ko'maklashgan barcha shaxslarni aniqlash choralari ko'rilishi shart.

JK 184-moddasida nazarda tutilgan jinoyatga rahbarlik qilgan yoki ushbu jinoyatni sodir etishga soliq to'lovchi tashkilot boshlig'i, bosh (katta) buxgalteri, boshqa xizmatchilarini undagan yoxud o'zining maslahatlari, ko'rsatmalari bilan jinoyatni sodir etishga ko'maklashgan shaxslar tashkilotchi, dalolatchi yoki yordamchi sifatida JK 28-moddasi va 184-moddasining tegishli qismi bo'yicha javobgarlikka tortiladilar.

Nazorat-kassa mashinalari fiskal xotirasi xizmati dasturiga noqonuniy o'zgartirish kiritish yo'li bilan daromad (foyda)ni yashirishda soliq to'lovchiga ko'maklashgan shaxslar ham soliqlarni to'lashdan qasddan bo'yin tovlashda ishtirokchi sifatida javobgarlikka tortiladilar.

Davlat hokimiyati va boshqaruv organlari, nodavlat tijorat yoki boshqa nodavlat tashkilotlari mansabdor shaxslarining soliqlarni to'lashdan bo'yin tovlashda qasddan ko'maklashishga qaratilgan harakatlari jinoyatda ishtirokchilik sifatida JK 28-moddasi hamda JK 184-moddasining tegishli qismi bo'yicha kvalifikatsiya qilinadi, agar ayni paytda ular g'araz yoki boshqa shaxsiy manfaatlarni ko'zlagan yoki shu maqsadlarda jinoyatlarni yashirishda ko'maklashgan bo'lsalar, davlat hokimiyati va boshqaruv organlari mansabdor shaxslarining harakatlari, shuningdek Jinoyat kodeksining boshqaruv tartibiga qarshi jinoyatlar uchun javobgarlikni nazarda tutuvchi tegishli moddalari (JK 205, 209, 210-moddalari) bilan, nodavlat tijorat yoki boshqa nodavlat tashkilotlari mansabdor shaxslarining harakatlari esa, Jinoyat kodeksining tadbirkorlik faoliyatiga to'sqinlik qilish, qonunga xilof ravishda aralashish bilan bog'liq jinoyatlar hamda xo'jalik yurituvchi sub'ektlarning huquqlari va qonuniy manfaatlariga tajovuz qilish uchun javobgarlikni nazarda tutuvchi moddalari (JK 192⁹, 192¹¹, 228-moddalari) bilan ham kvalifikatsiya qilinishi lozim.

JK 184-moddasida nazarda tutilgan qilmishni ikki va undan ortiq marotaba yagona qasd bilan qamrab olmagan holda sodir etgan shaxsning harakati soliq to'lashdan takroran bo'yin tovlash sifatida kvalifikatsiya qilinishi lozim. Bunda shaxs jinoyatni bajaruvchi yoki uning ishtirokchisi ekanligining, muqaddam sodir etilgan qilmish tugallangan jinoyat yoki jinoyatga suiqasd bo'lganligining ahamiyati yo'q.

Shaxsning harakatlarida soliqlarni to'lashdan takroran bo'yin tovlash belgisi mavjudligi masalasini hal etishda Jinoyat kodeksining 32-moddasida ko'rsatilgan talablardan kelib chiqish lozim.

Qilmishni soliqlarni to'lashdan bo'yin tovlash sifatida MJtK 174-moddasi va JK 184-moddasining tegishli qismi bo'yicha kvalifikatsiya qilish uchun asos bo'lgan soliq miqdorini pul summasida belgilashda, huquqbuzarlik tugallangan vaqtda amalda bo'lgan eng kam oylik ish haqi miqdoridan kelib chiqish lozim. Bunda SK 3-moddasi, MJtK 9-moddasi va JK 13-moddasi talablariga rioya etilishi shart.

Jinoyat kodeksi 184-moddasi beshinchi qismiga ko'ra, birinchi marta jinoyat sodir etgan shaxs, agar u soliq tekshiruvi materiallarini ko'rib chiqish natijalari bo'yicha davlat soliq xizmati organining qarorini olgan kundan e'tiboran o'ttiz kun ichida soliqlar va boshqa majburiy to'lovlar, shu jumladan, penyalar va boshqa moliyaviy sanksiyalar tarzida davlatga etkazilgan zararining o'rnini to'liq qoplasa, javobgarlikdan ozod qilinishi lozim.

JK 184-moddasida nazarda tutilgan jinoyatni birinchi marotaba sodir etgan, shu jumladan, mazkur modda bo'yicha sudlanganligi tugallangan yoki olib tashlangan shaxs ushbu asoslarga ko'ra javobgarlikdan ozod etilishi lozim,

Jinoyat kodeksi 184-moddasi beshinchi qismiga asosan jinoyat ishini tugatish masalasini muhokama qilishda, o'ttiz kunlik muddat ichida etkazilgan zararni qoplash masalasiga (SK 36-moddasi), shuningdek uning to'liq qoplanganligi faktini tasdiqlovchi dalillar (to'lov topshiriqnomalar chiptalar va sh.o'.) mavjudligiga alohida e'tibor qaratilishi lozim.

Soliqlarni to'lashdan bo'yin tovlash shaxs tomonidan soliqqa oid qonunchilikning muayyan normasi talablarini bajarmaslik bilan bog'liq. Shu tufayli, JK 184-moddasida nazarda tutilgan jinoyatlarga oid ishlar bo'yicha surishtiruv, tergov organlari va sudlarning e'tibori shaxsni ayblanuvchi tariqasida javobgarlikka tortish haqidagi qarorda, ayblov dalolatnomasida, ayblov xulosasi va ayblov hukmida ayblanuvchi yoki sudlanuvchi tomonidan soliqqa oid qonunchilikning jinoyat sodir etilgan vaqtda amalda bo'lgan aynan qaysi normasi talablari buzilganligi ko'rsatilishi shartligiga qaratilishi lozim.

Soliqlarni to'lashdan bo'yin tovlash uchun javobgarlik to'g'risidagi qonunlarni qo'llash bilan bog'liq ishlarni ko'rishda, sudlar shuni nazarda tutishlari kerakki, sudlanuvchining harakatlarida jinoyat tarkibi bor-yo'qligi bilan bog'liq holatlar boshqa dalillar bilan bir qatorda ekspert xulosasi, soliq tekshiruvi dalolatnomasi, davlat soliq xizmati organining soliq tekshiruvi materiallarini ko'rib chiqish natijalari bo'yicha qarorlari asosida ham aniqlanishi mumkin. Sudlar, zarurat tug'ilganda, sud majlisiga soliq solish sohasi bo'yicha mutaxassislarni jalb qilishlari lozim.

Sudlar shuni nazarda tutishlari lozimki, shaxsning aybdorligiga oid barcha shubhalar, basharti ularni bartaraf etish imkoniyati tugagan bo'lsa, soliq to'lovchining foydasiga hal qilinadi (JPK 23-moddasi).

Sudlar soliqlarni to'lashdan bo'yin tovlashga oid har bir jinoyat ishi bo'yicha surishtiruv va dastlabki tergov organlari tomonidan jinoyat-protsessual qonunining dalillar maqbulligini tartibga soluvchi normalariga rioya etilganligini sinchkovlik bilan aniqlashlari shart. Bunda shuni nazarda tutish lozimki, dalillarni to'plash uchun belgilangan tartibni buzgan holda olingan hujjatlar yoki boshqa ma'lumotlar shaxsni jinoiy javobgarlikka tortish uchun asos bo'la olmaydi.

Sudlar mazkur toifadagi ishlar bo'yicha hukm chiqarishda fuqarolik da'vosini hal etishlari zarur.

Sud fuqarolik da'vosini qanoatlantirish to'g'risida xulosaga kelganda, o'z hukmida mahkumdan undirilishi lozim bo'lgan pul summasi miqdorini (penya va shtraf summasini qo'shgan holda), to'lanmagan soliqlar turiga qarab, tegishli

davlat byudjeti (respublika, mahalliy), byudjetdan tashqari maqsadli jamg'arma, shuningdek soliq to'lovchi hisobga olingan joydagi davlat soliq xizmati organi nomini ko'rsatishi kerak.

Soliqlarni to'lashdan qasddan bo'yin tovlash bilan bog'liq jinoyat ishlari Jinoyat-protsessual kodeksining 84-moddasiga, ma'muriy huquqbuzarlik to'g'risidagi ish MJtK 271-moddasining 5 va 7-bandlariga muvofiq tugatilgan taqdirda, mazkur to'lovlar to'lanmaganligi oqibatida etkazilgan zararni undirish masalasi fuqarolik sudlov ishlarini yuritish tartibida hal qilinadi.

Soliqlarni to'lashdan bo'yin tovlash bilan bog'liq jinoyat ishlarini ko'rishda, sudlar soliqqa oid jinoyatlar sodir etilishiga olib kelgan sabab va shart-sharoitlarni aniqlashlari hamda ularni bartaraf etish yuzasidan xususiy ajrimlar chiqarishlari zarur.

O'zbekiston Respublikasining 2015 yil 20 avgustdagi «O'zbekiston Respublikasining ayrim qonun hujjatlariga xususiy mulkni, tadbirkorlik sub'ektlarini ishonchli himoya qilishni yanada kuchaytirishga, ularni jadal rivojlantirish yo'lidagi to'siqlarni bartaraf etishga qaratilgan o'zgartish va qo'shimchalar kiritish to'g'risida»gi Qonunining (bundan buyon matnda — Qonun) 5-moddasi quyidagi:

jinoyat ishlari surishtiruv, dastlabki tergov organlari va sudning ish yurituvida (birinchi, apellyatsiya, kassatsiya, nazorat instantsiyalarida) bo'lgan;

sudlanganlik holati tugallanmagan yoki olib tashlanmagan shaxslarga nisbatan tatbiq etiladi.

Qonun kuchga kiringunga qadar, JK 184-moddasida nazarda tutilgan jinoyatlarni sodir etgan, ishlari surishtiruv, dastlabki tergov organlari va sudning ish yurituvida (birinchi, apellyatsiya instantsiyalarida) bo'lgan shaxslarga nisbatan jinoyat ishlari, JK 184-moddasining beshinchi qismida nazarda tutilgan holatlar mavjud bo'lganda, JPK 84-moddasi birinchi qismi 8-bandi tartibida tugatilishi lozim.

Jinoyat kodeksi 184-moddasida nazarda tutilgan jinoyatni sodir etganligi uchun jazo o'tayotgan shaxslarga nisbatan jinoyat ishlari ham JK 184-moddasining

beshinchida nazarda tutilgan holatlar mavjud bo'lganda, JPK 84-moddasi birinchi qismi 8-bandi tartibida tugatilishi lozim.

Qonun amalga kiritilgunga qadar hukm qilingan, biroq, jazoni o'tab bo'lmagan shaxslarga nisbatan, shuningdek sudlanganlik holati tugallanmagan yoki sudlanganligi olib tashlanmagan shaxslarga nisbatan sud qarorlarini Qonunga muvofiqlashtirish masalasi Jinoyat-protsessual kodeksida belgilangan tartibda yuqori instantsiya sudi tomonidan ko'rib chiqiladi.

Bir necha jinoyat yoki bir necha hukm bo'yicha sudlangan shaxslarga nisbatan sud qarorlarini Qonunga muvofiqlashtirishda sudlar shuni nazarda tutishlari lozimki, JK 184-moddasi bilan hukm qilingan shaxslar javobgarlikdan ozod qilingan hollarda, bir necha jinoyat yoki bir necha hukm bo'yicha tayinlangan uzil-kesil jazo turi va miqdorini qayta muhokama qilishlari kerak.

5-BO'LIM."SOLIQ MAMURCHILIGINING SAMARALI ISHLASH MEXANIZMLARINI MODERENIZATSIYA QILISHNING USTIVOR YO'NALISHLARI"

15-MAVZU:SOLIQ MA'MURCHILIGINI TAKOMILLASHTIRISHDA DAVLAT SOLIQ IDORALARI FAOLIYATI SAMARADORLIGINI BAXOLASH TIZIMI

- 1.Davlat soliq qo'mitasining soliq ma'murchiligi amalga oshirishdagi asosiy vazifalari.**
- 2.Qo'mita faoliyatining samaradorligi va natijadorligini baholash asosiy mezonlari.**
- 3. Soliq ma'murchiligidagi mavjud muammolar va uni bartaraf etish yo'llari.**

1.Davlat soliq qo'mitasining soliq ma'murchiligi amalga oshirishdagi asosiy vazifalari.

O‘zbekiston Respublikasi Davlat soliq qo‘mitasining maqomi, asosiy vazifalari, funksiyalari, huquqlari, majburiyatlari, faoliyatini tashkil etish tartibi va hisobotini, shuningdek, davlat soliq xizmati organlari rahbarlarining funksional majburiyatlari va javobgarliklari «Davlat soliq xizmati to‘g‘risida»gi O‘zbekiston Respublikasi Qonuniga, O‘zbekiston Respublikasining Soliq kodeksiga, O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining «Soliq ma‘muriyatchiligini tubdan takomillashtirish, soliqlar va boshqa majburiy to‘lovlarning yig‘iluvchanligini oshirish chora-tadbirlari to‘g‘risida» 2017 yil 18 iyuldagi PF-5116-son Farmoniga, O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining «Respublika soliq organlari tizimini yanada modernizatsiya qilish chora-tadbirlari to‘g‘risida» 2010 yil 8 yanvardagi PQ-1257-son va «Davlat soliq xizmati organlari faoliyatini tubdan takomillashtirish chora-tadbirlari to‘g‘risida» 2018 yil 26 iyundagi PQ-3802-son qarorlariga muvofiq belgilanadi.

Qo‘mita soliq to‘g‘risidagi qonun hujjatlariga rioya etilishini va davlatning iqtisodiy manfaatlari himoya qilinishini ta‘minlash sohasidagi nazorat bo‘yicha respublika davlat boshqaruvi organi hisoblanadi.

O‘zbekiston Respublikasi Davlat soliq qo‘mitasi O‘zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasiga bo‘ysunadi. Qo‘mita o‘z faoliyatida O‘zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasiga va qonunlariga, O‘zbekiston Respublikasi Oliy Majlisi palatalari qarorlariga, O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining farmonlari, qarorlari va farmoyishlariga, O‘zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining qarorlari va farmoyishlariga boshqa qonun hujjatlariga amal qiladi.

Davlat soliq xizmati organlari tomonidan o‘z vakolatlari doirasida qabul qilingan qarorlar davlat va xo‘jalik boshqaruvi organlari, mahalliy davlat hokimiyati organlari, boshqa tashkilotlar va ularning mansabdor shaxslari, shuningdek, soliq to‘lovchilar, shu jumladan yuridik va jismoniy shaxslarning ijro etishi uchun majburiy hisoblanadi.

Qo‘mita, Qoraqalpog‘iston Respublikasi, viloyatlar va Toshkent shahar davlat soliq boshqarmalari, tumanlar (shaharlar) davlat soliq inspeksiyalari, Yirik soliq to‘lovchilar bo‘yicha hududlararo davlat soliq inspeksiyasi, shuningdek,

Qo'mita tizimiga kiradigan tashkilotlar yuridik shaxs hisoblanadi, O'zbekiston Respublikasi Davlat gerbi tasviri tushirilgan hamda o'z nomi davlat tilida yozilgan muhrga va blankalarga, O'zbekiston Respublikasi Moliya vazirligi G'aznachiligida shaxsiy g'azna hisobvaraqlariga, bank hisobraqamlariga, shu jumladan chet el valyutasidagi hisobraqamlariga ega.

Davlat soliq xizmati organlari o'z faoliyatini qonun hujjatlariga muvofiq, davlat boshqaruvi organlari, mahalliy davlat hokimiyati organlaridan mustaqil ravishda amalga oshiradilar.

Quyidagilar Qo'mitaning asosiy vazifalari quyidagilar:

davlat soliq siyosatini amalga oshirish hamda soliq to'g'risidagi qonun hujjatlariga rioya etilishi, soliqlar va boshqa majburiy to'lovlarning to'g'ri hisoblab chiqarilishi, to'liq va o'z vaqtida to'lanishi yuzasidan nazoratni ta'minlash;

O'zbekiston Respublikasi Davlat budjeti va davlat maqsadli jamg'armalariga soliqlar va boshqa majburiy to'lovlarning soliq to'g'risidagi qonun hujjatlariga muvofiq o'z vaqtida va bir xildagi tushumini ta'minlash hisobiga Davlat budjeti va davlat maqsadli jamg'armalarining daromad qismini barqaror shakllantirish;

soliq to'lovchilar va soliq solish ob'ektlarining o'z vaqtida hamda ishonchli hisobga olinishini ta'minlash, ularning to'liq qamrab olinish mexanizmlarini soliq ma'muriyatchiligi jarayoniga ma'lumotlarni to'liq yig'ish va qayta ishlashni ta'minlaydigan zamonaviy axborot-kommunikatsiya texnologiyalari va ilg'or avtomatlashtirilgan tahlil uslublarini keng joriy etish orqali takomillashtirish;

soliq solinadigan bazani kengaytirish bo'yicha tahlil qilish va ta'sirchan choralar ishlab chiqish, shu jumladan makroiqtisodiy ko'rsatkichlarning dinamikasi va hududlarning soliq salohiyatini tizimli tahlil qilish orqali ta'sirchan choralar ishlab chiqish, soliqlar yig'ilishini oshirish bo'yicha choralarni amalga oshirish, soliq nazoratini amalga oshirishning zamonaviy uslublarini joriy etish;

pul mablag'larining g'ayriqonuniy aylanishi manbalariga barham berish, aholi bilan pulli hisob-kitoblarni amalga oshiruvchi yuridik va jismoniy shaxslar tomonidan naqd pul tushumining to'liq va o'z vaqtida topshirilishi yuzasidan

muntazam nazoratni ta'minlash;

bozorlar va savdo komplekslarining moliya-xo'jalik faoliyati, ular tomonidan soliq to'g'risidagi qonun hujjatlariga rioya etilishi yuzasidan nazoratni amalga oshirish hamda ularning hududida aniqlangan huquqbuzarliklar bo'yicha tergovga qadar tekshiruv o'tkazib, jinoyat ishlarini tergovga tegishliligiga ko'ra huquqni muhofaza qiluvchi organlarga topshirish;

soliq to'lovchilar o'z soliq majburiyatlarini ixtiyoriy bajarishi uchun maqbul shart-sharoitlar yaratish, har bir xodim tomonidan «Soliq xizmati –insofli soliq to'lovchilarning ishonchli hamkori» degan maqsadli vazifani so'zsiz bajarish;

soliq to'lovchilarning huquqiy madaniyatini oshirish bo'yicha ishlarni amalga oshirish, soliqqa oid huquqbuzarliklarning profilaktikasi, ularni aniqlash va bartaraf etish bo'yicha kompleks tadbirlarni bajarish;

soliq to'lovchilarga muloqotsiz elektron xizmat ko'rsatishga to'liq o'tish yo'li orqali soliq to'lovchilar bilan ishlashni takomillashtirish;

qonun hujjatlarini takomillashtirish va soliq to'lovchilarning faoliyatini rag'batlantirish bo'yicha takliflar kiritish;

kadrlarni tanlash va joy-joyiga qo'yish, davlat soliq xizmati organlarini yuksak ma'naviy-axloqiy sifatlarga ega bo'lgan malakali xodimlar bilan to'ldirish, shuningdek, kadrlarni kasbga tayyorlash va qayta tayyorlash bo'yicha tizimli ishlarni amalga oshirish;

davlat soliq xizmati organlari xodimlariga korporativ etikani singdirish, korrupsiya faktlariga keskin barham berish bo'yicha ta'sirchan choralarni, shu jumladan xodimlar manfaatlarining to'qnashuvini hal qilish yo'li bilan amalga oshirish, ishga rasmiyatchilik bilan yondashishga barham berish, shuningdek, xodimlar o'rtasida huquqbuzarliklar profilaktikasini ta'minlash, o'z xizmat faoliyati samaradorligini oshirish motivatsiyasi tizimini joriy etish va ular uchun xizmatni o'tashning munosib shart-sharoitlarini yaratish.

hududlarni kompleks ijtimoiy-iqtisodiy rivojlantirish bo'yicha davlat soliq xizmati organlariga birlashtirilgan sektorlarda soliq solish sohasidagi tizimli muammolarni o'rganish va aniqlash hamda ularni bartaraf etish bo'yicha takliflar

ishlab chiqish.

Davlat soliq qo‘mitasi o‘ziga yuklangan vazifalarga muvofiq quyidagi funksiyalarni amalga oshiradi:

a) davlat soliq siyosatini amalga oshirish hamda soliq to‘g‘risidagi qonun hujjatlariga rioya etilishi, soliqlar va boshqa majburiy to‘lovlarning to‘g‘ri hisoblab chiqarilishi, to‘liq va o‘z vaqtida to‘lanishi yuzasidan soliq nazoratini ta‘minlash sohasida:

soliqlar va boshqa majburiy to‘lovlarning Davlat budjetiga va davlat maqsadli jamg‘armalariga tushishi prognozini ishlab chiqishda qatnashadi;

soliq to‘lovchilar faoliyatining soliq tekshiruvlarini, shuningdek, soliq to‘lovchilar tomonidan fuqarolarning shaxsiy jamg‘arib boriladigan pensiya hisobvaraqlariga jamg‘arib boriladigan pensiya badallarining to‘g‘ri hisoblab chiqarilishi, to‘liq va o‘z vaqtida kiritilishi tekshiruvlarini belgilangan tartibda o‘tkazadi;

davlat soliq xizmati organlari tomonidan xo‘jalik yurituvchi sub‘ektlar faoliyatini soliq tekshiruvi o‘tkazilishida qonun hujjatlarida belgilangan tartibga rioya qilinishi yuzasidan nazoratni amalga oshiradi;

yuridik va jismoniy shaxslar tomonidan valyuta eksport-import operatsiyalarini amalga oshirishda qonun hujjatlariga rioya etilishini belgilangan tartibda nazorat qiladi;

soliq to‘lovchilardan yoki ularning mansabdor shaxslaridan tushuntirishlar oladi, soliq to‘lovchining mol-mulki mavjudligini tekshiradi, shuningdek, hududlarni, ishlab chiqarish, omborxonalar, savdo binolarini va boshqa binolarni, shu jumladan soliq to‘lovchilar tomonidan daromadlar olish uchun foydalaniladigan yoxud soliq solish ob‘ektini saqlash bilan bog‘liq joylarni ko‘zdan kechiradi yoki tekshiradi;

xo‘jalik yurituvchi sub‘ektlar tomonidan pul mablag‘lari va moddiy boyliklarning buxgalteriya hisobini yuritishning belgilangan tartibga rioya qilinishini, korxonalar hududiga moddiy boyliklarni olib kirish va u yerdan olib chiqishda korxonalarda ruxsat berish tizimi ishlarining tashkil etilishi holatini

tekshiradi;

soliq to'lovchining moliya-xo'jalik faoliyatini tekshirish (taftish qilish) jarayonida hisobotdagi ma'lumotlarning ishonchliligi va to'g'riligini aniqlash, davlat soliq xizmati organlariga taqdim etilgan moliyaviy hisobotlar va soliq hisob-kitoblarida faktlarning buzib ko'rsatilishini aniqlash va ularni bartaraf etish uchun buxgalteriya hisoblarini va moliyaviy hisobotlarni tekshiradi;

moliya-xo'jalik faoliyatini tekshirish (taftish qilish) davomida xom ashyo, materiallar, yarim fabrikatlar va tayyor buyumlarni tortib ko'radi va o'lchaydi, ishlab chiqarilgan mahsulotning haqiqiy tannarxini va taqdim etilgan soliq hisob-kitoblarining to'g'riligini aniqlash uchun xomashyo va materiallar sarfi normalari, ularning mahsulot ishlab chiqarish uchun to'g'ri hisobdan chiqarilishini, tayyor mahsulotning to'liq kirim qilinishini, mahsulot chiqishi normalari hamda moddiy boyliklarni saqlash va tashishda tabiiy yo'qotishlar normalari to'g'ri belgilanishini aniqlash uchun xomashyo va materiallarni ishlab chiqarishda nazorat tariqasida ishlatib ko'radi, xomashyo, materiallar va tayyor mahsulotlarni nazorat tariqasida tekshiradi;

yuridik shaxslar va yakka tartibdagi tadbirkorlar tomonidan tadbirkorlik faoliyatini amalga oshirishning qonun hujjatlarida belgilangan tartibiga rioya etilishini nazorat qiladi;

jismoniy va yuridik shaxslardan soliq to'g'risidagi qonun hujjatlarining buzilishi to'g'risida kelib tushgan murojaatlar, xabarlar va boshqa axborotlarni tekshiradi;

soliq to'g'risidagi qonun hujjatlarining buzilishi faktlarini tahlil qiladi hamda soliqqa oid huquqbuzarliklarga olib keladigan sabablar va shart-sharoitlarni bartaraf etish yuzasidan tegishli organlarga takliflar kiritadi;

huquqni muhofaza qiluvchi organlar bilan birgalikda soliqqa oid huquqbuzarliklarga qarshi kurashishning uzoq muddatli hamda joriy dasturlarini ishlab chiqadi va amalga oshiradi;

b) Davlat budjeti va davlat maqsadli jamg'armalariga soliqlar va boshqa majburiy to'lovlarning soliq to'g'risidagi qonun hujjatlariga muvofiq o'z vaqtida

va bir xildagi tushumini ta'minlash hisobiga Davlat budjeti va davlat maqsadli jamg'armalarining daromad qismini barqaror shakllantirish sohasida:

soliq to'lovchilarning majburiyatlari paydo bo'lishi (to'xtatilishi) to'g'risida axborot taqdim etadigan organlar va tashkilotlar bilan o'zaro hamkorlik qiladi;

belgilangan tartibda soliq to'lovchilar tomonidan taqdim etilgan moliya va soliq hisobotlarini, shuningdek, soliq to'lovchilarning faoliyati to'g'risida soliq organlarining yagona integratsiyalashtirilgan axborot resurs bazasida yig'ilgan boshqa hujjatlarni o'rganish va tahlil qilish asosida kameral nazoratni amalga oshiradi;

o'zaro tuzilgan kelishuv asosida soliq monitoringida ishtirok etayotgan soliq to'lovchi tomonidan soliq to'g'risidagi qonun hujjatlariga rioya etilishi, soliqlar va boshqa majburiy to'lovlarning to'g'ri hisoblanishi, to'liq va o'z vaqtida to'lanishi soliq monitoringini qonun hujjatlarida belgilangan tartibda amalga oshiradi;

davlat daromadiga o'tkazilgan mol-mulkni sotishdan olingan pul mablag'larining davlat daromadiga to'liq va o'z vaqtida tushishi nazoratini, shuningdek, davlat organlariga berilgan mol-mulkning hisobga olinishini ta'minlaydi;

soliqlar va boshqa majburiy to'lovlarning tushumini ta'minlash, shu jumladan respublika va mahalliy budjetlar daromadlarini oshirishning qo'shimcha zaxiralarini aniqlash bo'yicha moliya organlari, manfaatdor vazirliklar va idoralar, shuningdek, mahalliy davlat hokimiyati organlari bilan hamkorlik qiladi;

v) soliq to'lovchilar va soliq solish ob'ektlarining o'z vaqtida hamda ishonchli hisobga olinishini ta'minlash, ularning to'liq qamrab olinish mexanizmlarini soliq ma'muriyatchiligi jarayoniga ma'lumotlarni to'liq yig'ish va qayta ishlashni ta'minlaydigan zamonaviy axborot-kommunikatsiya texnologiyalari va ilg'or avtomatlashtirilgan tahlil uslublarini keng joriy etish orqali takomillashtirish sohasida:

soliq to'lovchilar, soliq solinadigan baza, shuningdek, soliq solish

ob'ektlari va soliq solish bilan bog'liq bo'lgan ob'ektlarning to'liq, o'z vaqtida va ishonchli hisobga olinishini ta'minlaydi;

yuridik va jismoniy shaxslarga, ularni soliq to'lovchining identifikatsiya raqamlari berilgan holda soliq to'lovchilar sifatida hisobga qo'yish to'g'risida hujjatlar berilishini qonun hujjatlarida belgilangan tartibda tashkil qiladi;

O'zbekiston Respublikasi soliq to'lovchilarining yagona reyestrini shakllantiradi va yuritadi;

soliq organlarining yagona integratsiyalashtirilgan axborot resurs bazasida soliq to'lovchilar bo'yicha soliqlar va boshqa majburiy to'lovlarning hisoblab chiqilishi va amaldagi tushumlari hisobini yuritadi;

soliqlar va boshqa majburiy to'lovlar bo'yicha imtiyozlar hisobini yuritadi;

banklar tomonidan tegishli axborot taqdim etilishiga ko'ra bank hisobvaraqlari bo'yicha olti oy mobaynida (savdo va savdo-vositachilik faoliyati bo'yicha — uch oy mobaynida) pul operatsiyalarini amalga oshirgan holda moliya-xo'jalik faoliyatini yuritmayotgan korxonalarni aniqlaydi;

tadbirkorlik faoliyatini amalga oshirayotgan yuridik va jismoniy shaxslarning davlat soliq xizmati organlarida hisobga turishdan bo'yin tovlash mexanizmlarini o'rganadi, aniqlaydi va bartaraf etadi;

axborot xavfsizligi ta'minlanishini hisobga olgan holda, barcha soliq to'lovchilar va soliq tushumlari bo'yicha soliq organlarining yagona integratsiyalashtirilgan axborot resurs bazasini yaratadi;

soliq axborotlarini qabul qilib olish, qayta ishlash, uzatish va saqlash jarayonlarini avtomatlashtirish choralarini ko'radi;

davlat soliq xizmati organlarida, axborot xavfsizligini ta'minlashni hisobga olgan holda, yagona axborot, dasturiy-texnik va telekommunikatsiya tizimi joriy etilishini tashkil qiladi;

soliq ma'murchiligi jarayonida davlat soliq xizmati organlari ishiga zamonaviy axborot-kommunikatsiya texnologiyalarini joriy etadi hamda xarajatlarni maqbullashtirish va resurs ta'minotini rivojlantirish uchun ularni texnologik jarayonlarni yuritishning zamonaviy tizimlari va boshqarishning tezkor

vositalari bilan jihazlaydi;

g) soliq solinadigan bazani kengaytirish bo'yicha tahlil qilish va ta'sirchan choralar ishlab chiqish, shu jumladan makroiqtisodiy ko'rsatkichlarning dinamikasi va hududlarning soliq salohiyatini tizimli tahlil qilish orqali ta'sirchan choralar ishlab chiqish, soliqlar yig'ilishini oshirish bo'yicha choralarni amalga oshirish, soliq nazoratini amalga oshirishning zamonaviy uslublarini joriy etish sohasida:

soliq to'lovchilarni «xavf-xatar» guruhi bo'yicha segmentlashni amalga oshiradi;

soliqlar va boshqa majburiy to'lovlarni to'lashdan bo'yin tovlash faktlarini aniqlaydi va tegishli choralar ko'radi;

soliq nazoratini amalga oshirishda zamonaviy usullarni qo'llaydi;

Qo'mitaning texnik bazasini modernizatsiya qilish, mustahkamlash va yangilash bilan tashqi va ichki manbalardan kelib tushadigan ma'lumotlarni tahlil qilishning ilg'or avtomatlashtirilgan usullarini joriy etadi;

makroiqtisodiy ko'rsatkichlar dinamikasi va hududlarning soliq salohiyatini tizimli tahlil qilish orqali soliq solinadigan bazani kengaytirish bo'yicha samarali chora-tadbirlarni amalga oshiradi;

O'zbekiston Respublikasining Soliq kodeksiga hamda boshqa qonun hujjatlariga muvofiq Davlat budjetiga va davlat maqsadli jamg'armalariga soliqlar va boshqa majburiy to'lovlar bo'yicha soliq qarzini undirishni belgilaydigan qonun hujjatlarida nazarda tutilgan chora-tadbirlarning tashkillashtirilishini va qo'llanishini ta'minlaydi;

xo'jalik yurituvchi sub'ektlar xodimlarining hisobotdagi va haqiqiy soni muvofiqligi yuzasidan monitoringni amalga oshiradi;

xo'jalik yurituvchi sub'ektlar faoliyatida belgilangan tartibda xronometraj ko'zdan kechirish o'tkazadi;

soliq solinadigan bazaga tuzatishlar kiritish uchun qonun hujjatlarida belgilangan tartibda ko'zdan kechirish hamda so'rov o'tkazishni amalga oshiradi;

ishlab chiqarish va daromadlar miqdorlarini yashirish, sotilgan mahsulotlar,

ishlar va xizmatlar hajmlarini kamaytirib ko'rsatish mexanizmlarini o'rganish va aniqlashni tashkillashtiradi va amalga oshiradi, ko'rsatib o'tilgan mexanizmlarning qo'llanishini bartaraf etish tadbirlarini ishlab chiqadi va amalga oshiradi;

soliq ma'muriyatchiligi islohoti va rivojlanish strategiyasini ishlab chiqadi va uning ijrosi monitoringini amalga oshiradi.

d) pul mablag'larining g'ayriqonuniy aylanishi manbalariga barham berish, aholi bilan pulli hisob-kitoblarni amalga oshiruvchi yuridik va jismoniy shaxslar tomonidan naqd pul tushumining to'liq va o'z vaqtida topshirilishi yuzasidan muntazam nazoratni ta'minlash sohasida:

savdo va xizmatlar ko'rsatishni tashkil etishning qonun hujjatlariga muvofiqligi, shu jumladan nazorat-kassa mashinalarini, plastik kartochkalardan to'lovlarni qabul qilib olish bo'yicha hisob-kitob terminallarini qo'llash, alkogolli va tamaki mahsulotlarini sotish hamda markirovka qilish qoidalariga rioya etilishi yuzasidan nazoratni amalga oshiradi;

naqd pul mablag'lari muomalada bo'lishining qonun hujjatlarida belgilangan tartibda naqd pul aylanmasiga ega bo'lgan yuridik va jismoniy shaxslar tomonidan huquqbuzarliklarni aniqlash, oldini olish va bartaraf etish tadbirlarini tashkil qiladi va amalga oshiradi;

tadbirkorlik sub'ektlarida, shuningdek, bozorlar va savdo komplekslarida, bir martalik yig'imlar, bozorlar, savdo komplekslari va ularning filiallarida ko'rsatilgan xizmatlar uchun ijara to'lovlarining o'z vaqtida va to'liq undirilishi, savdo va xizmat ko'rsatish qoidalari bajarilishi, naqd pul mablag'lari yoki plastik kartochkalar bo'yicha to'lov shakliga qarab narxlarning sun'iy ravishda oshirilishi yoki pasaytirilishi, nazorat-kassa mashinalarining, to'lov terminallarining qo'llanilishi, shuningdek, belgilangan tartibda talon va cheklarning berilishi, naqd pul tushumining o'z vaqtida va to'liq hajmda inkassatsiya qilinishi masalalari bo'yicha belgilangan tartibda qisqa muddatli tekshirishlarni amalga oshiradi;

e) bozorlar va savdo komplekslarining moliya-xo'jalik faoliyati, ular tomonidan soliq to'g'risidagi qonun hujjatlariga rioya etilishi yuzasidan nazoratni amalga oshirish hamda ularning hududida aniqlangan huquqbuzarliklar bo'yicha

tergovga qadar tekshiruv o'tkazib, jinoyat ishlarini tergovga tegishliligiga ko'ra huquqni muhofaza qiluvchi organlarga topshirish sohasida:

bozorlar, savdo komplekslari hududlarida va ularga tutash bo'lgan avtomobillarni vaqtinchalik saqlash joylarida moliyaviy-iqtisodiy hamda soliq sohasidagi jinoyatlar va boshqa huquqbuzarliklarni aniqlaydi, oldini oladi va bartaraf etadi;

bozorlar va savdo komplekslari hududlarida sifatsiz, qalbakilashtirilgan (yasama) yoki noqonuniy olib kirilgan tovarlarni tayyorlash va sotishga qarshi kurashadi;

bozorlar, savdo komplekslari, ularga tutash bo'lgan avtomobil vositalarining to'xtash joylari, shuningdek, ular hududida faoliyat ko'rsatayotgan tadbirkorlik sub'ektlari faoliyatidan olingan pul oqimlari harakati monitoringini va mablag'lar tushumi hisobining to'liqligini ta'minlaydi;

bozorlar, savdo komplekslari, ularga tutash bo'lgan avtotransport vositalarini vaqtincha saqlash joylari, shuningdek, ularning hududida faoliyatni amalga oshiruvchi tadbirkorlik sub'ektlari pul mablag'lari tushumlari va tovar aylanmasi to'g'risida davlat soliq xizmati organlariga tushadigan ma'lumotlarning ishonchliligini tekshirish uchun banklar hamda statistika organlari bilan o'zaro hamkorlik qiladi;

bozorlar, savdo komplekslari hududlarida, ularga tutash bo'lgan avtomobil vositalarining to'xtash joylarida moliyaviy-iqtisodiy va soliq sohalarida huquqni buzish sodir etilishi holatlari bo'yicha tergovga qadar tekshiruvlarni tashkil etadi va olib boradi, jinoiy ishlar qo'zg'aydi, jinoyat ishlarini tergovga tegishliligiga ko'ra huquqni muhofaza qiluvchi organlarga beradi;

soliqqa oid huquqbuzarliklar natijasida davlatga, yuridik va jismoniy shaxslarga yetkazilgan zararining belgilangan tartibda undirilishini ta'minlash choralarini ko'radi;

j) soliq to'lovchilar o'z soliq majburiyatlarini ixtiyoriy bajarishi uchun maqbul shart-sharoitlar yaratish, har bir xodim tomonidan «Soliq xizmati — insofli soliq to'lovchilarning ishonchli hamkori» degan maqsadli vazifani so'zsiz bajarish

sohasida:

solliq to'lovchilarga solliq majburiyatlarini bajarishda har tomonlama ko'maklashadi;

solliqlar va boshqa majburiy to'lovlarning o'z vaqtida va to'liq to'lanishini ta'minlash uchun solliq to'lovchilarga xizmat ko'rsatish sifatini oshirish bo'yicha choralarni amalga oshiradi;

qonun hujjatlarida belgilangan tartibda ayrim turdagi solliqlarni hisoblash tarzida solliq to'lovchilarga servis xizmatlari ko'rsatadi;

yuridik va jismoniy shaxslarning solliq sohasidagi huquqlari va qonun bilan muhofaza qilinadigan manfaatlari himoyalanihishini ta'minlaydi;

davlat solliq xizmati organlari faoliyatining ochiqligi va shaffofligini ta'minlaydi;

solliq to'lovchi to'g'risidagi ma'lumotlarning qonun hujjatlariga muvofiq sir tutilishiga rioya etish ishlarini tashkil qiladi;

z) solliq to'lovchilarning huquqiy madaniyatini oshirish bo'yicha ishlarni amalga oshirish, solliqqa oid huquqbuzarliklarning profilaktikasi, ularni aniqlash va bartaraf etish bo'yicha kompleks tadbirlarni bajarish sohasida:

solliq solish masalalariga daxldor normativ-huquqiy hujjatlarni solliq to'lovchilarga va aholiga o'z vaqtida tanishtirish va yetkazish ishlarini tashkil etadi;

solliq sohasida amalga oshirilayotgan islohotlarning mazmun-mohiyati to'g'risida joylarda va ommaviy axborot vositalari orqali keng tushuntirish ishlarini olib boradi;

solliqqa doir qonun hujjatlarini nashr etish, ko'paytirish va davlat solliq xizmatining hududiy organlariga yetkazish, maslahat xizmatlari ko'rsatish, solliq to'lovchilarni solliqlarni to'g'ri va o'z vaqtida hisoblab chiqarishga, solliq hisobotlarini va solliqlar hamda boshqa majburiy to'lovlarni hisoblab chiqish, to'lash bilan bog'liq bo'lgan boshqa hujjatlarni taqdim etishga o'qitish uchun servis-markazlar tashkil qiladi;

solliq to'g'risidagi qonun hujjatlari bo'yicha normativ-huquqiy hujjatlar

to'plamlarini nashr etadi, davlat soliq xizmati organlarini qonun hujjatlari bilan ta'minlash choralarini ko'radi;

jismoniy va yuridik shaxslarning soliq solish va soliq to'g'risidagi qonun hujjatlari buzilishi masalalari bo'yicha murojaatlarini belgilangan tartibda ko'rib chiqadi;

soliqqa oid huquqbuzarliklar profilaktikasi bo'yicha davlat dasturlarini ishlab chiqish va amalga oshirishda ishtirok etadi;

soliqqa oid huquqbuzarliklar profilaktikasini amalga oshiradi, shu jumladan ularning sodir etilishi sabablarini aniqlaydi va bartaraf etadi;

huquqbuzarliklar profilaktikasini bevosita amalga oshiruvchi va unda ishtirok etuvchi boshqa organlar hamda muassasalar bilan o'zaro hamkorlik qiladi;

aksizosti tovarlarini ishlab chiqarishda va aylanmasida huquqbuzarliklarni aniqlash, oldini olish va bartaraf etilishini belgilangan tartibda tashkillashtiradi va amalga oshiradi;

soliqqa oid huquqbuzarliklarni sodir qilgan shaxslarni qidirib topish uchun materiallarni huquqni muhofaza qiluvchi organlarga beradi, davlatga yetkazilgan zararni belgilangan tartibda undirishni ta'minlash choralarini ko'radi;

ma'muriy huquqbuzarliklar bo'yicha ishlarni yuritadi;

soliqqa oid huquqbuzarliklar sodir etgan jismoniy va yuridik shaxslarning hisobini yuritadi, mazkur ma'lumotlarning tahlilini amalga oshiradi;

soliqqa oid jinoyatlarning sodir etilishi holatlarini aniqlash uchun, surishtiruv, tergov va suddan yashirib yurgan shaxslarni qidirib topish uchun ommaviy-axborot vositalari imkoniyatlaridan foydalanadi;

i) soliq to'lovchilarga muloqotsiz elektron xizmat ko'rsatishga to'liq o'tish yo'li orqali soliq to'lovchilar bilan ishlashni takomillashtirish sohasida:

soliq to'lovchilar bilan ishlashda axborot-kommunikatsiya texnologiyalaridan keng foydalanilishini ta'minlaydi;

soliq to'lovchilarga real vaqt rejimida keng ko'lamli interaktiv xizmatlar ko'rsatilishini tashkil etadi;

soliq to'lovchilarga soliq to'lovchining shaxsiy kabineti orqali, shu

jumladan Yagona interaktiv davlat xizmatlari portali orqali elektron xizmat ko'rsatilishini ta'minlaydi;

soliq to'lovchilarni qonun hujjatlarida belgilangan tartibda ayrim soliqlar bo'yicha hisoblab chiqarilgan soliqlar summasi haqida soliq to'lovchining shaxsiy kabineti orqali xabardor qiladi;

k) qonun hujjatlarini takomillashtirish va soliq to'lovchilarning faoliyatini rag'batlantirish bo'yicha takliflar kiritish sohasida:

soliq to'g'risidagi qonun hujjatlarini, shu jumladan tabiiy resurslardan ehtiyotlab va samarali foydalanishni rag'batlantirishga yo'naltirilgan soliqqa oid qonun hujjatlarini yanada takomillashtirish, soliqlar va boshqa majburiy to'lovlarni birxillashtirish, soliq yukini qisqartirish, yuridik va jismoniy shaxslar faoliyatini rag'batlantirish, ularga zarur imtiyozlar va preferensiyalar berish bo'yicha takliflar tayyorlashda qatnashadi;

qonunlar va boshqa normativ-huquqiy hujjatlar loyihalarini ishlab chiqadi va ularni belgilangan tartibda ko'rib chiqish uchun kiritadi;

O'zbekiston Respublikasi Moliya vazirligi hamda boshqa vazirliklar va idoralar bilan birgalikda qonun hujjatlarida belgilangan tartibda soliq solish masalalari bo'yicha normativ-huquqiy hujjatlarni ishlab chiqadi va tasdiqlaydi;

soliq hisobotlari hamda soliqlar va boshqa majburiy to'lovlarni hisoblab chiqarish, to'lash bilan bog'liq boshqa hujjatlar shakllarini O'zbekiston Respublikasi Moliya vazirligi bilan birgalikda ishlab chiqadi va belgilangan tartibda tasdiqlaydi;

O'zbekiston Respublikasining xorijiy davlatlar bilan ma'lumotlarni almashish va soliq sohasida hamkorlik qilish masalalari bo'yicha xalqaro shartnomalari loyihalarini ishlab chiqishda qatnashadi hamda ularning belgilangan tartibda O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasiga kiritilishini ta'minlaydi;

l) kadrlarni tanlash va joy-joyiga qo'yish, davlat soliq xizmati organlarini yuksak ma'naviy-axloqiy sifatlarga ega bo'lgan malakali xodimlar bilan to'ldirish, shuningdek, kadrlarni kasbga tayyorlash va qayta tayyorlash bo'yicha tizimli ishlarni amalga oshirish sohasida:

qo'yilgan talablarga muvofiq davlat soliq xizmati organlariga ma'naviy-axloqiy jihatdan yuqori malakali xodimlarni tanlash va to'ldirish bo'yicha ishlarni tashkil etadi;

belgilangan tartibda ta'lim muassasalari tashkil etish yo'li bilan, davlat oliy ta'lim muassasalari imkoniyatlaridan foydalangan holda davlat soliq xizmati organlari kadrlarini tayyorlash, qayta tayyorlash va ularning malakasini oshirish ishlarining tizimli ravishda tashkil etilishini ta'minlaydi, shuningdek, rivojlangan xorijiy mamlakatlarning soliq organlari va o'quv muassasalari bilan tajriba almashishning kengaytirilishini amalga oshiradi;

davlat soliq xizmati organlari xodimlari lavozimlarining malaka tavsifnomalarini ishlab chiqadi, rahbarlar va mutaxassislarni attestatsiyadan o'tkazadi, ularga o'z vakolatlari doirasida maxsus unvonlar beradi;

tegishli tanlovdan o'tmagan yoki lavozim vazifalarini jiddiy buzganligi uchun ilgari davlat soliq xizmati organlaridan bo'shatilgan shaxslarning ishga qabul qilinishiga yo'l qo'ymaslik yuzasidan nazoratni ta'minlaydi;

davlat soliq xizmati organlari kadrlarini tayyorlash bo'yicha xizmat ko'rsatishga yo'naltirilgan tizimni joriy etadi, soliq to'lovchilar bilan nizoli vaziyatlar yuzaga kelganda ularga stressga bardoshlilikni singdirish, shuningdek, xodimlarning axloqiy — psixologik holatini oshirish bo'yicha psixologik treninglarni joriy qiladi;

m) davlat soliq xizmati organlari xodimlariga korporativ etikani singdirish, korrupsiya faktlariga keskin barham berish bo'yicha ta'sirchan choralarni, shu jumladan xodimlar manfaatlarining to'qnashuvini hal qilish yo'li bilan amalga oshirish, ishga rasmiyatchilik bilan yondashishga barham berish, shuningdek, xodimlar o'rtasida huquqbuzarliklar profilaktikasini ta'minlash, o'z xizmat faoliyati samaradorligini oshirish motivatsiyasi tizimini joriy etish va ular uchun xizmatni o'tashning munosib shart-sharoitlarini yaratish sohasida:

kadrlarni O'zbekiston Respublikasiga sodiqlik, vatanparvarlik, halollik hamda huquqiy davlat g'oyalari va asoslarini hurmat qilish ruhida tarbiyalash yuzasidan uzluksiz ishlarni amalga oshiradi;

davlat soliq xizmati organlari xodimlari tomonidan soliq to'lovchilarga nisbatan g'arazli maqsadlarda noqonuniy ta'sir ko'rsatish holatlarini aniqlaydi va ularga barham beradi;

davlat soliq xizmati organlarida korrupsiya holatlarini aniqlashga, ularning oldini olishga, qarshi kurashishga va bartaraf etishga yo'naltirilgan chora-tadbirlarni ishlab chiqadi, tashkil etadi va ularni amalga oshirishda qatnashadi;

davlat soliq xizmati organlarining xodimlari o'rtasida huquqbuzarliklar profilaktikasi bo'yicha chora-tadbirlarni amalga oshiradi;

xizmat vazifalarini bajarayotganda davlat soliq xizmati organlari xodimlarini noqonuniy tajovuzlardan himoya qilishni ta'minlash yuzasidan chora-tadbirlar kompleksini ishlab chiqadi va amalga oshiradi;

har ikki yilda ko'pi bilan bir marta davlat soliq xizmatining hududiy organlari hamda Hududlararo inspeksiyaning budjet va xo'jalik faoliyati bo'yicha xarajatlar smetalari ijrosi yuzasidan taftishni amalga oshiradi. Juda zarur bo'lganda va moliya-xo'jalik faoliyatida qonun buzilishlariga yo'l qo'yilgan holatlar to'g'risida ishonchli axborot mavjud bo'lgan taqdirda navbatdan tashqari taftishlar o'tkazilishi mumkin;

davlat soliq xizmatining hududiy organlari hamda Hududlararo inspeksiya tomonidan moddiy va pul resurslaridan oqilona foydalanish chora-tadbirlari bajarilishini ta'minlaydi, xo'jasizlik, isrofchilik, davlat mablag'larini va budjetdan tashqari mablag'larni asossiz ravishda sarflash, smeta-shtat intizomini buzish hollariga barham beradi;

mamlakat iqtisodiy manfaatlarini himoya qilish borasida vijdonan xizmat qilayotgan xodimlarni ularning shaxsiy hissasidan kelib chiqqan holda rag'batlantirish mexanizmlarini yaratadi.

n) hududlarni kompleks ijtimoiy-iqtisodiy rivojlantirish bo'yicha davlat soliq xizmati organlariga birlashtirilgan sektorlarda soliq solish sohasidagi tizimli muammolarni o'rganish va aniqlash xamda ularni bartaraf etish bo'yicha takliflar ishlab chiqish sohasida:

soliq solish sohasida ishlarni haqqoniy holatini chuqur va xar tomonlama

o'rganishni amalga oshiradi;

birinchi navbatda, uyma-uy yurish, jismoniy va yuridik shaxslarning murojaatlarini ko'rib chiqish, aholining turli qatlamlari bilan to'g'ridan-to'g'ri muloqotni tashkil etish orqali to'plangan muammolar va tizimli kamchiliklarni aniqlash bo'yicha ishlarini amalga oshiradi;

soliq solish sohasidagi muammolarni bartaraf etish bo'yicha maqsadli chora-tadbirlarni amalga oshiradi;

soliq to'lovchilar o'rtasida amalga oshirilayotgan islohotlarning mazmun va mohiyatini tushuntirish bo'yicha ishlarni tashkil etadi.

2.Qo'mita faoliyatining samaradorligi va natijadorligini baholash asosiy mezonlari.

Qo'mita faoliyatini amalga oshirishda o'ziga yuklatilgan vazifalarni qay darajada samarali va natijali bajarganligini baholash quyidagi asosiy mezonlarga asoslanadi:

davlat soliq xizmati organlari ishining sifatini qoniqarli baholaydigan soliq to'lovchilar, shuningdek, ularning harakatlari va qarorlari yuzasidan shikoyatlarning soni;

kameral nazorat natijasi bo'yicha undirilgan soliqlar va boshqa majburiy to'lovlarning umumiy summasi;

xronometraj ko'zdan kechirish va soliq tekshiruvlari natijalari bo'yicha aniqlangan davlat budjeti daromadlarini oshirish zaxiralari summasi va ularni undirish darajasi;

hisoblangan soliq va boshqa majburiy to'lovlar undirilishining to'liqligi va soliq qarzdorligining pasayish darajasi;

davlat soliq xizmati organlari bilan o'zaro munosabatlarda «shaxsiy kabinet»dan foydalanish darajasi;

elektron hisobvara-q-fakturalarni hisobga olish va onlayn nazorat-kassa mashinalarini avtomatlashtirilgan monitoring qilish bo'yicha dasturiy mahsulotlarni qo'llayotgan soliq to'lovchilarning qamrab olinishi.

Qo'mita markaziy apparatining tarkibiy tuzilmalari, davlat soliq xizmatining hududiy organlari, Hududlararo inspeksiya va tasarrufidagi tashkilotlar faoliyatining samaradorligini baholashning qo'shimcha mezonlarini belgilashi mumkin.

Qo'mita faoliyatining samaradorligi va natijadorligini baholash yakunlari bo'yicha:

davlat soliq xizmati organlarining rahbarlari va xodimlariga nisbatan rag'batlantirish (mukofotlash) yoki intizomiy javobgarlik choralari;

Qo'mitaning faoliyatida aniqlangan kamchiliklarni bartaraf etish va uning faoliyatini yanada takomillashtirish choralari qabul qilinadi.

3. Soliq ma'murchiligidagi mavjud muammolar va uni bartaraf etish yo'llari.

Mamlakat iqtisodiyotini uzoq muddatli rivojlantirish borasida keng ko'lamli islohotlar amalga oshirilayotgan sharoitda samarali soliqqa tortish tizimi va davlat soliq xizmati organlarining uyg'unlashgan faoliyati alohida ahamiyat kasb etadi. Soliq nazoratining eskirgan uslub va prinsiplariga asoslangan davlat soliq xizmati organlari faoliyatini tashkil etish mazkur organlar oldiga qo'yilgan yangi vazifalarni hal qilish, jumladan, soliq solinadigan bazani kengaytirish va soliqlar yig'iluvchanligining oshirilishini ta'minlash imkonini bermaydi, o'z yechimini topmagan sezilarli muammolarning mavjud.

Soliq ma'murchiligida uchraydigan muammolarni ko'radigan bo'lsak:

- Soliq organlari faolitiga zamonaviy axborot-kommunikatsiya texnologilarini joriy qilish holati soliq ma'murchiligining shaffofligini, soliq solish masalalarida manfaatdor vazirlik va idoralar bilan hamkorlik qilish hamda nazorat samaradorligini, shuningdek davlat xizmatlaridan foydalanish imkoniyatini ta'minlanmayapti.

Soliq to'lovchilarning, eng avvalo, tadbirkorlik sub'ektlarining ularga to'g'ridan-to'g'ri muloqotsiz xizmat ko'rsatishni ta'minlaydigan «soliq

to'lovchining shaxsiy kabineti»dan foydalanish manfaatdorligini oshirish bo'yicha faol ish tashkil etilmagan;

- Soliq organlarining tashkiliy-shtat tuzilmasi soliq solish ob'ektlarini to'liq qamrab olish va soliq solinadigan bazani kengaytirish, shuningdek soliq va boshqa majburiy to'lovlarni o'z vaqtida yig'ish uchun mavjud resurslarni safarbar qilish imkonini bermapti;

- Soliqqa oid huquqiy munosabatlarning ahvoli va rivojlanish tendensiyalarini tahlil qilish, soliq siyosatining o'rta muddatli va istiqbolli yo'nalishlarini ishlab chiqish, soliq solishning dolzarb muammolarini tadqiq etish, shuningdek byudjetga soliq tushumlarini ishonchli prognozlashtirish faoliyatini takomillashtirishni talab qilmoqda;

- Soliq nazoratini tashkil qilish mexanizmlarining mukammal emasligi, shu jumladan soliq tekshiruvchi ob'ektlarining zarur tahlilsiz belgilanishi soliqqa oid huquqbuzarliklarni aniqlash va ularni barvaqt profilaktika qilish samaradorligini pasaytirmoqda;

- Soliq nizolarini sudgacha hal etish- soliq apellsisi instituti imkonitlaridan etarli darajada foydalanilmayotganligi soliq to'lovchilarning sud organlariga murojaatlari ko'payishiga olib kelmoqda;

- Soliq solish tizimining murakkabligi va bir xil soliq solish bazasiga ega soliqlarning yetarli darajada unifikatsiya qilinmaganligi, soliq qonunchiligining o'zgaruvchanligi soliq to'lovchilar tomonidan o'z soliq majburitlarini to'liq bajarish imkonini bermayapti;

- Soliq organlarining Davlat byudjetiga tushumlar to'liqligini ta'minlash faoliti ustidan tashqi nazorat mexanizmlarining mavjud emasligi soliq solinadigan bazani kengaytirish, soliqlarning yig'iluvchanligini oshirish va soliq to'lovchilarni hisobga olish imkonini bermayapti;

- Soliq to'lovchilarning soliqlarni to'lash bo'yicha o'z konstitutsiviy burchini ixtiyoriy bajarishini ta'minlashga qaratilgan huquqiy madaniyatini oshirish yuzasidan, ayniqsa, joylarda amalga oshirilayotgan ishlarni takomillashtirish talab etiladi;

- Bozorlar va savdo komplekslari faoliti ustidan samarali soliq nazorati oʻrnatilmaganligi mahalliy byudjetlarni toʻldirish uchun mavjud rezervlarni toʻliq safarbar qilish, shuningdek naqd pul mablagʻlarining kafolatli qaytishini taʼminlanmayapti;

Soliqlar va boshqa majburiy toʻlovlarni yigʻish koʻrsatkichlarini yaxishilash, korrupsiya koʻrinishlarini profilaktika qilish, shuningdek soliq organlarida xizmat qilishga halol va yuqori malakali kadrlarni jalb etish maqsadida davlat soliq xizmati organlari xodimlarini moddiy ragʻbatlantirish mexanizmlarini takomillashtirish talab etiladi.³⁸

Quyidagi muammolardan kelib chiqib hozirda tegishli choralar koʻrilmoqda xususan Prezidentimizning 5116-sonli farmonlariga asosan soliq maʼmurchiligini takomillashtirishning muhim yoʻnalishlari belgilab berildi.

Unga koʻra:

- Soliq maʼmurchiligi jarayoniga zamonaviy axborot-kommunikatsiya texnologilari va ilgʻor avtomatlashtirilgan tahlil uslublarini keng joriy etish, soliq toʻlovchilarga, eng avvalo, tadbirkorlik subʼektlariga toʻgʻridan-toʻgʻri muloqotsiz elektron xizmat koʻrsatishga toʻliq oʻtish;

- Soliq solish obʼektlari va soliq solinadigan bazaning oʻz vaqtida hamda ishonchli hisobga olinishini taʼminlash, vakolatli organlar va tashkilotlar mansabdor shaxslarining soliq solish masalalari bilan bogʻliq boʻlgan ishonchli axborotni oʻz muddatida taqdim etish boʻyicha masʼuliyatini kuchaytirish;

- Soliq majburiyatlarini bajarishda soliq toʻlovchilarga har tomonlama koʻmaklashish, soliqqa oid huquqbuzarliklar profilaktikasining taʼsirchan mexanizmlarini ishlab chiqish va soliq toʻlovchilarning huquqiy madaniyatini oshirish, soliq nazoratini amalga oshirishning zamonaviy uslublarini joriy etish;

- Makroiqtisodiy koʻrsatkichlar dinamikasi va hududlarning soliq salohiyatini tizimli tahlil qilish orqali soliq solish obʼektlarini toʻliq qamrab olishni

---

³⁸Oʻzbekiston Respublikasi PrezidentiShavkat Mirziyoyevning “Soliq maʼmuriyatchiligini tubdan takomillashtirish, soliqlar va boshqa majburiy toʻlovlarning yigʻiluvchanligini oshirish chora-tadbirlari toʻgʻrisida”gi 30.03.2018 dagi 5116- sonli farmoni.

ta'minlash va soliq solinadigan bazani kengaytirish bo'yicha samarali choratadbirlarni amalga oshirish;

- Faoliyat ko'rsatmayotgan korxonalarining faoliyatini tiklashga har tomonlama ko'maklashish, past rentabelli va zarar ko'rib ishlayotgan korxonalarining moliviy ahvolini sog'lomlashtirish, o'zaro hisob-kitoblar mexanizmlarini mustahkamlash, soliq qarzi oshishiga yo'l qo'ymaslik orqali soliq solinadigan bazani kengaytirish;

- Soliq solish masalalarida, shu jumladan respublika va mahalliy byudjetlar daromadlarini oshirishning qo'shimcha zaxiralarini aniqlash orqali moliya organlari, manfaatdor vazirlik va idoralar, shuningdek mahalliy davlat hokimiyati organlari bilan hamkorlikni yanada kengaytirish;

- Kadrlarni tanlash va joy-joyiga qo'yish, soliq organlarini ma'naviy-axloqiy jihatdan yuqori malakali xodimlar bilan to'ldirish bo'yicha tizimli ishlarni amalga oshirish, shuningdek xodimlar o'rtasida huquqbuzarliklar profilaktikasini ta'minlash va ular uchun xizmatni o'tashning munosib shart-sharoitlarini ratish

Soliq mamurchiligi samaradorligini va soliq organlarining soliq qarzlarini tartibga solish va undirish yuzasidan ishlari sifatini oshirish - soliq og'irligini oshirmasdan byudjet daromadlarini ko'paytirishning muxim omili sifatida qaralayotir. Shu munosabat bilan soliq qarzlarini tartibga solish masalalari o'z echimini bir tomondan, soliq organlarining nazorat va servis funksilari, boshqa tomondan esa, xo'jalik sub'ektlari ijtimoiy-iqtisodiy funksilari balansini ta'minlashga qaratilgan kompleks yondoshuvda topishi mumkin.

Xo'jalik sub'ektlarining soliqdan qarzlarining mavjudligi O'zbekiston Respublikasi byudjet tizimi va uning xududlari moliviy imkoniyatlarini cheklovchi muhim omillardan biri sifatida izohlanishi mumkin.

Hozirgi sharoitda soliq organlari oldiga soliq qarzlarining o'sishiga yo'l qo'ymaslik va uni undirish va tartibga solishning turli samarali usullarini qidirib topish vazifasi qo'yilgan.

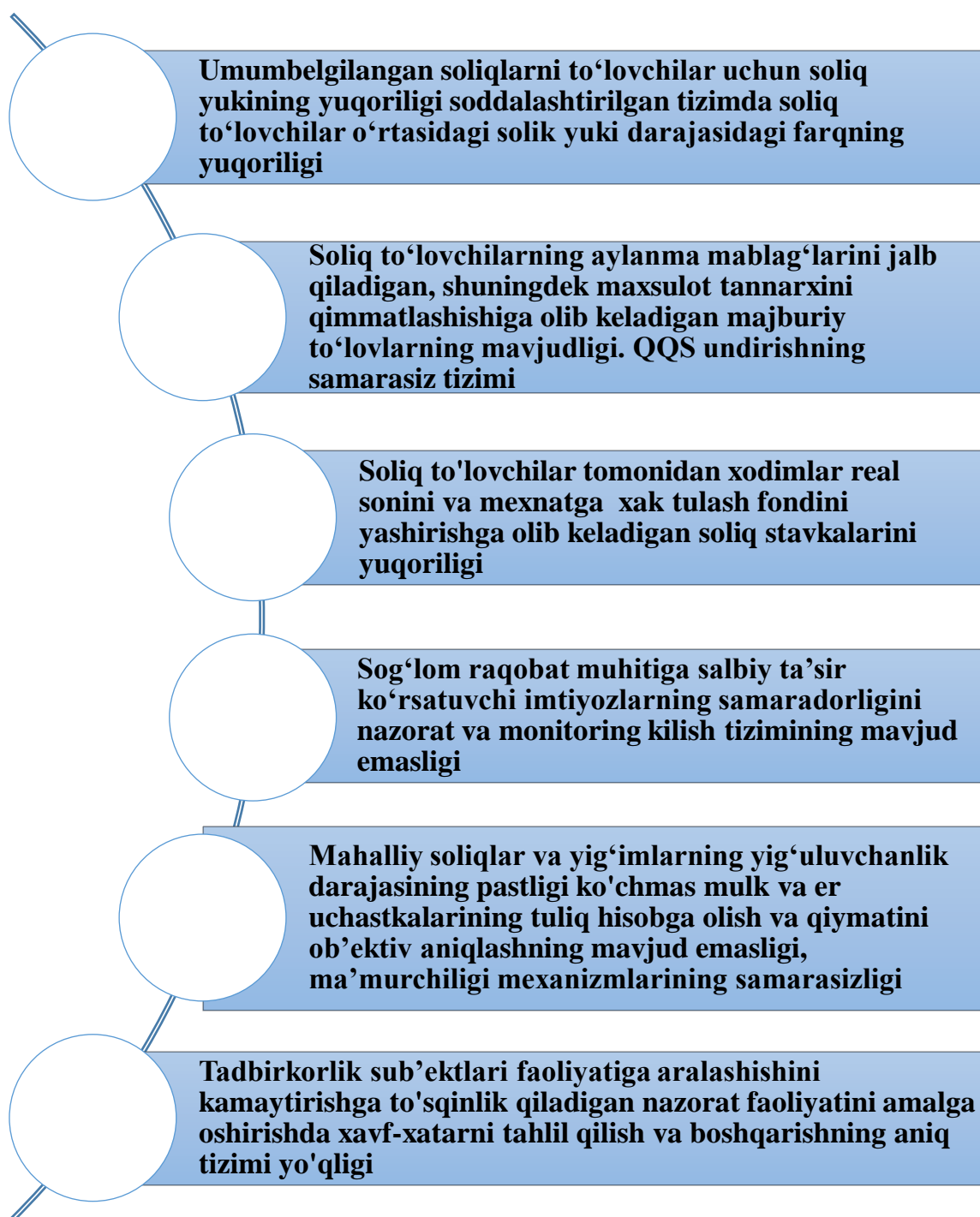
Qonun bilan amaldagi Soliq Kodeksining 15 ta moddasiga o'zgartirish va qo'shimchalar qilindi hamda unga 7 ta yangi modda kiritildi. Xususan, Kodeks

halol soliq to'lovchilarga soliq solishga doir joriy masalalarni hal qilishda har tomonlama ko'mak berish orqali ular va soliq organlari o'rtasida kengaytirilgan axborot almashinuvini nazarda tutadigan soliq monitoringi joriy etilishini belgilab beruvchi yangi "Soliq monitoringi" bobi bilan to'ldirildi. Natijada, soliq to'lovchilar tomonidan soliq majburiyatlarini bajarishda yo'l qo'yilishi mumkin bo'lgan xato va kamchiliklarning oldini olish, soliq mamurchiligi bilan bog'liq munozarali masalalarni tezda hal qilish, pen va jarimalar yozilishi natijasida moliviy ahvolning yomonlashuviga olib keladigan vazitlarni bartaraf etish imkoniyati yaratildi.

Soliq kodeksining 54, 55 va 354-moddalariga vaqtinchalik moliviy qiyinchiliklarga uchragan halol soliq to'lovchi - xo'jalik yurituvchi sub'ektlarga soliq ta'tillarini berish tartibini belgilovchi o'zgartishlar kiritildi.

Soliq amaliyoti va qonunchilikidagi ushbu o'zgarishlar mamlakatimiz soliq tizimi taraqqiyotidagi mutlaqo yangi davrni asoslashga xizmat qiladi.

Ushbu tadbirlarga qaramay soliq qonunchiligi va amaliyotida hal qilinishi lozim bo'lgan nazariy-uslubiy muammolarning mavjudligi O'zbekiston Respublikasi soliq tizimini isloh qilish zarurligini ko'rsatmoqda. Xususan quyidagi

7-rasm. Soliq islohotini taqozo qilgan muammolar

Rasm keltirilgan barcha 6 ta kamchilik natijasida yuzaga kelgan umumiy oqibat – investitsion jalb etuvchanlikka salbiy ta'sirdir, chunki amaldagi soliq tizimi ko'pchilik investorlar ko'z o'ngida tushunuvchanlikni, sog'lom raqobatni,

soliq mamurchiligi shaffofligini, investorlar uchun soliq og'irligining maqbul darajasi va ular xuquqlari himoyasining kafolatlarini ta'minlamayotir.

Darhaqiqat, O'zbekiston iqtisodiyoti oldida turgan asosiy talab- jaxon iqtisodiyotining zamonaviy talablariga, rivojlanish darajasiga hamda chaqiriqlariga javob bera oladigan ishchi o'rinlarining maksimal miqdorini ta'minlash hisoblanadi. Vaholanki, mamlakatimizda mavjud mehnatga layoqatli aholining uchdan bir qismigina jismoniy shaxslar daromadiga soliq to'lovchilari hisoblanadi. Mazkur foydalanilmayotgan ulkan zahira mamlakatimiz iqtisodiyoti dinamik rivojlanishi uchun muhim ahamiyatga ega.

Biroq, bizning fikrimizcha, soliq tizimi islohi soliq munosabatlari uchun, soliqqa tortish amaliyoti uchun nima bera olishligini, bu sohadagi asosiy urg'u nimaga qaratilishini ham Konsepsiya loyihasi ijodkorlari aniq ifodalashlari lozim edi. Bunda, hech bo'lmasa "Soliq va byudjet siyosatining 2018 yilga mo'ljallangan asosiy yo'nalishlari, soliq ma'murchiligi takomillashtirilishi munosabati bilan 2017 yil 30 dekabrda O'zbekiston Respublikasining ayrim qonun hujjatlariga o'zgartish va qo'shimchalar kiritish to'g'risida" 454-sonli Qonunida belgilangan "soliq solish mexanizmini soddalashtirish hamda soliq mamurchiligida zamonaviy usullarni qo'llash orqali soliq solish bazasini kengaytirish va yig'iluvchanlikni oshirish"dek maqsaddan foydalanish xam mumkin edi.

Soliq tizimi islohi milliy soliq tizimini "davlatning fiskal maqsadlari va samarali soliq dastaklari o'zaro mutanosib va uyg'un amal qilishi"ni ta'minlagan holda mukammallashtirish, soliqqa tortish amaliyotida "hamkorlikda o'sishga erishishni ta'minlashning soliq holatini joriy etish"ga qaratilgan soliq organlari va soliq to'lovchilar manfaatlari mushtarakligini ta'minlash orqali investitsion faollik hamda soliq tushumlari o'sishi istiqbollari ta'minlashga qaratilmog'i lozim.

Bizning fikrimizcha, Konsepsiyada bundan tashqari 2017 yil 30dekabrda O'zbekiston Respublikasining ayrim qonun hujjatlariga o'zgartish va qo'shimchalar kiritish to'g'risida" 454-sonli Qonunida belgilangan tartibdagi kabi soliqlar yig'iluvchanligi darajasini oshirish maksadida "halol (intizomli) soliq to'lovchilar maqomining" mezonlarini ochib berishga e'tibor berish va soliq

qarzlari ma'murchiligi nuqtai-nazaridan soliq to'lovchilarni tasniflash uslubiyoti zarurligiga ham to'xtalish lozim edi.

Ma'lumki, soliq tizimini isloh qilishning ustuvor yo'nalishlari, iqtisodiyotni davlat tomonidan tartibga solishda fiskal va monetar siyosatning o'rni, nodavlat notijorat tashkilotlari va fuqarolik jamiyati institutlarini molilashtirishning zamonaviy yo'nalishlari, moliviy tizim va resurslarni boshqarishning ilg'or xorij tajribasidan respublikamizda foydalanish masalalari hozirgi kunda dolzarb masalalardan biri sanaladi.

Shu o'rinda O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Sh.Mirziyoevning mamlakatimizni 2016 yilda ijtimoiy-iqtisodiy rivojlantirishning asosiy kunlari va 2017 yilga mo'ljallangan iqtisodiy dasturning eng muhim ustuvor yo'nalishlariga bag'ishlangan Vazirlar Mahkamasining kengaytirilgan majlisidagi ma'ro'zalarida "Makroiqtisodiy barqarorlikni nada mustahkamlash va iqtisodiy o'sishning yuqori sur'atlarini saqlab qolish, jumladan, Davlat byudjeti barcha darajada mutanosib, milliy valyuta va ichki bozordagi narx darajasi barqaror bo'lishini ta'minlash – eng muhim ustuvor vazifamizdir"³⁹ deb alohida ta'kidladilar.

Mamlakatimizda soliq tizimini takomillashtirish hamda soddalashtirish bo'yicha tizimli ishlar amalga oshirilmoqda. Natijada soliq ma'murchiligi shaffofligini ta'minlash, soliq to'lovchilarning huquqiy savodhonligini oshirish, kichik biznes va xususiy tadbirkorlikni ishonchli himoya qilish borasida muayyan yutuqlarga erishilmoqda.

Jumladan, bu yo'nalishda soliq tizimini takomillashtirish jarayonida xo'jalik yurituvchi subektlarga nisbatan soliq yukini izchil kamaytirish maqsadida, eng avvalo, ularning daromadlaridan undiriladigan bevosita soliqlarning salmog'ini kamaytirish muhim ahamiyat kasb etadi. Albatta, soliq yukini kamaytirish natijasida korxonalarda o'z ixtiyorida qoladigan mablag'lardan ishlab chiqarishni zamonaviylashtirish, uning samaradorligini oshirish maqsadida investitsiya

---

³⁹ O'zbekiston Respublikasi Prezidenti SHavkat Mirziyoevning mamlakatimizni 2016 yilda ijtimoiy-iqtisodiy rivojlantirishning asosiy yakunlari va 2017 yilga mo'ljallangan iqtisodiy dasturning eng muhim ustuvor yo'nalishlariga bag'ishlangan Vazirlar Mahkamasining kengaytirilgan majlisidagi ma'ruzasi <https://www.gov.uz/uz/news/view/8879>

faoliyatini kengaytirish hamda xodimlar mehnatini yanada ragʻbatlantirish imkoni paydo boʻlmoqda.

Shuningdek, soliq tizimini soddalashtirish va soliqlarni bixillashtirish boʻyicha amalga oshirilayotgan qator chora-tadbirlar, oʻz navbatida, korxonalarining buxgalteriyaxodimlarini soliqlarni hisoblash va toʻlash ishlarini soddalashtirishga hamda soliq majburiyatlarining bajarilishini samarali nazorat qilishga yordam beradi.

Taʼkidlash lozimki, bu boradagi islohotlarni izchil davom ettirish va yanada jadallashtirish bugungi kunning eng muhim vazifalaridan biridir. Binobarin, zamonaviy talablarga javob beradigan soliq tizimi- iqtisodiyotni jadal rivojlantirish, tadbirkorlik faoliyati uchun qulay sharoitlar yaratish, investitsiya muhitini yaxshilash hamda ishlab chiqarish va xizmat koʻrsatish koʻlamini kengaytirishning asosiy shartlaridan biri hisoblanadi.

Oʻtgan davr mobaynida tadbirkorlik subektlarida tekshirishlarni va ularning faolitiga asossiz aralashishlarni qisqartirish boʻyicha bir qator qonun hujjatlari qabul qilindi.

Tadbirkorlik subʼektlari faoliyatini rejadan tashqari va muqobil tekshirishlar bekor qilindi, hisobotlarning shakli va topshirish muddatlari soddalashtirildi.

Shu bilan birga, soliq mamurchiligi sohasida, jumladan, soliqlar va boshqa majburiy toʻlovlarni yigʻishda, soliq solinadigan bazani kengaytirishda va soliq toʻlovchilarning huquqiy madaniyatini oshirishda muayyan muammolar mavjudligi va bu esa oʻz navbatida, mamlakatni ijtimoiy-iqtisodiy rivojlantirish dasturlarini molilashtirishning barqaror manbalarini taʼminlashga salbiy taʼsir koʻrsatmoqda.

Soliq maʼmurchiligini samarali boshqarishning turli tashkiliy modellarini oʻrganish har qanday mamlakat uchun muhim ahamit kasb etadi, chunki har qaysi modelga oid soliq tizimining rivojlanish qonuniyatlari, davlat tartibga solish tadbirlari samaradorligi, soliq rejimi va uning ragʻbatlari tizimi, rivojlanish istiqbollari uchun turtki boʻla oladigan jihatlarni ijobiy oʻzlashtirish mumkin.

Davlatning ijtimoiy vazifalari va byudjet majburitlarining tobora o'sib borish tendensiyasi kuzatilayotgan hozirgi sharoitda mamlakatimizda soliq tizimini modernizatsilashning o'rta va uzoq muddatli strategiyasiga hamohang bo'lgan samarali boshqarishga qaratilgan soliq ma'murchiligining samarali vositalari va ta'sirchan usullarini keng qo'llash muhim ahamit kasb etadi va unda asosiy e'tibor soliq mamurchiligining «hamkorlikda o'sishga erishishning soliq holati»ni joriy etishga qaratilgan.

Shuningdek prezidentimizning 2018 yil 27 iyuldagi "Tadbirkorlik sub'ektlarining huquqlari va qonuniy manfaatlarini himo qilish tizimini yanada takomillashtirish chora-tadbirlari to'g'risida"gi PF-5490 sonli farmonlariga asosan Soliq mamurchiligi tizimiga tegishli ravishda bir qancha muammo va kamchiliklar keltirib o'tilgan Jumladan:

1. Nazorat qiluvchi organlar va insofli tadbirkorlik sub'ektlari o'rtasida ishonchli hamkorlikni o'rnatishga qaratilgan O'zbekiston Respublikasining soliq siyosatini takomillashtirish konsepsisining qabul qilinganligi amaldagi tekshiruvlar tizimini, davlat nazoratining boshqa turlarini, shuningdek, soliq va boshqa majburiy to'lovlarni undirish tartibini tubdan qayta ko'rib chiqishni talab etadi;

2. qonun hujjatlarida zamon talablariga javob bermaydigan ayrim huquqiy mexanizmlarning mavjudligi sababli soliqlar, boshqa majburiy to'lovlar, penlar va moliviy jarimalar bo'yicha qarzdorliklar sun'iy yo'l bilan yig'ilib bormoqda;

3. tadbirkorlik sub'ektlarining huquq va qonuniy manfaatlari buzilishiga olib kelayotgan davlat organlarining samarasiz va ortiqcha nazorat funksilari amal qilmoqda;

4. tadbirkorlik sub'ektlari faolitada o'tkaziladigan tekshiruvlarning tashkiliy jihatlari va tartib-taomillarini kompleks tartibga solish hamda ularning qonuniyligi monitoringini olib borishning yagona yaxlit tizimi mavjud emasligi

5. nazorat qiluvchi organlar faoliyatining shaffofligini ta'minlash va o'tkaziladigan tekshiruvlarning asosililigini xolis baholash imkonini bermayapti;

6. o'tkaziladigan tekshiruvlarning ochiqligi, oshkoraligi va xolisligini ta'minlovchi nazorat qiluvchi organlar faoliyati ustidan mustaqil jamoatchilik nazorati tizimi joriy etilmagan;

Ushbu kamchiliklarni bartaraf etish yuzasidan xozirga kelib bir qancha tizimli ravishda ishlar olib borilayapti. Xususan

- 2018 yil 1 aprelga qadar yakka tartibdagi tadbirkor maqomini yo'qotgan jismoniy shaxslarga va 2018 yil 1 apreldan moliviy-xo'jalik faoliyatini amalga oshirmayotgan (shu jumladan, faoliyatini vaqtincha to'xtatgan) yakka tartibdagi tadbirkorlarga davlat ro'yxatidan o'tmasdan tadbirkorlik faoliyati bilan shug'ullanganligi uchun bir yillik qat'iy belgilangan soliq summasi hisoblangan jismoniy shaxslarga.

- 2019 yil 1 yanvarga qadar muddatda tadbirkorlik faoliyatini tiklagan yoki qonun hujjatlarida belgilangan tartibda davlat ro'yxatidan o'tgan hollarda amalga oshirilishi belgilab berildi⁴⁰.

- O'zbekiston Respublikasi Bosh prokuraturasi huzuridagi Majburiy ijro byurosi va Iqtisodiy jinotlarga qarshi kurashish departamenti, Moliya vazirligi, Iqtisodiyot vazirligi va Oliy sud bilan birgalikda tadbirkorlik sub'ektlari- yuridik shaxslarga hisoblangan undirish umidsiz bo'lgan soliq va boshqa majburiy to'lovlar, mazkur qarzdorlik uchun hisoblangan penlar bo'yicha qarzdorlikni, shuningdek, moliviy jarimalar va sud xarajatlari (sud chiqimlari bundan mustasno) bo'yicha qarzdorlikni xatlovdan o'tkazishini, keyinchalik ko'rsatilgan qarzdorliklarni belgilangan tartibda hisobdan chiqarish choralari ko'rish amalga oshirilmoqda;

- O'zbekiston Respublikasi Oliy sudi, Bosh prokuraturasi, Markaziy banki, Moliya vazirligi hamda Xususiylashtirilgan korxonalariga ko'maklashish va raqobatni rivojlantirish davlat qo'mitasi bilan birgalikda soliq va boshqa majburiy to'lovlar bo'yicha qarzdorligi bo'lgan va ikki oy davomida tadbirkorlik faoliyatini

---

⁴⁰O'zbekiston Respublikasi Prezidentining "Tadbirkorlik sub'ektlarining huquqlari va qonuniy manfaatlarini himoya qilish tizimini yanada takomillashtirish chora-tadbirlari to'g'risida"gi Farmoni 27.07.2018 yildagi PF-5490-sonli

amalga oshirmayotgan yakka tartibdagi tadbirkorlarning faoliyatini to'xtatish tartibi amalga oshirilmoqda;

- moliya-xo'jalik faoliti amalga oshirmayotgan korxonalarni tugatish tartibini soddalashtirish, shuningdek, faoliyat ko'rsatmayotgan tashkilotlar va muassislari uzoq muddat bedarak bo'lgan tashkilotlarning umidsiz qarzdorligini hisobdan chiqarish mexanizmlarini takomillashtirish bo'yicha 2018 yil 1 sentabrdan:

tadbirkorlik sub'ektlarining moliya-xo'jalik faoliyati bilan bog'liq bo'lmagan rejali tekshiruvlar;

tadbirkorlik sub'ektlari faolitada o'tkaziladigan nazorat tartibidagi tekshiruvlar bekor qilingan.

- Tadbirkorlik sub'ektlari faoliyatini tekshirish tashabbusi bilan chiqish tegishli tadbirkorlik sub'ektlari tomonidan qonunbuzarlik sodir etish xavfi darajasidan kelib chiqib, tekshiruvni tashabbus qilishni nazarda tutuvchi «xavfni tahlil etish» tizimi natijalari asosida amalga oshiriladi.

- O'zbekiston Respublikasi Bosh prokuraturasi tadbirkorlik sub'ektlari faoliyatida o'tkaziladigan tekshiruvlarni muvofiqlashtirish bo'yicha vakolatli organ hisoblanadi;

- Nazorat qiluvchi organlar tomonidan tadbirkorlik sub'ektlari faolitada o'tkaziladigan barcha tekshiruvlar Tekshiruvlarni elektron ro'yxatga olish yagona tizimida ro'yxatga olinishi shart;

- Tekshiruvlarni elektron ro'yxatga olish yagona tizimida ro'yxatga olinmagan tadbirkorlik sub'ektlari faoliyatida o'tkaziladigan tekshiruvlar noqonuniy hisoblanadi;

- Tadbirkorlik sub'ektlari faoliyatida o'tkazilgan tekshiruvlarning natijalari nazorat qiluvchi organlar tomonidan tekshiruv tamomlangandan keyin uch kun davomida tekshiruvlarni elektron ro'yxatga olish yagona tizimiga kiritiladi.

Shuningdek prezidentimizning "Tadbirkorlik faoliyatini himoya qilish tizimini tubdan takomillashtirish va prokuratura organlari faoliyatini

optimallashtirish chora-tadbirlari to'g'risida" gi PF-5690 sonli farmonida ham soliq va bojxona organlariga bir qancha vazifalar belgilab beriladi. Ya'ni soliq va soliq va bojxona islohotlarini amalga oshirish sohasida qonunchilik ijrosi ustidan nazorat qilishga mas'ul Qoraqalpog'iston Respublikasi, vilotlar va Toshkent shahar prokurorining o'rinbosarlari, tumanlar (shaharlar) prokurorlarining o'rinbosarlari va yordamchilari lavozimlari;

tumanlar (shaharlar) prokurorlarining tadbirkorlik sub'ektlari huquqlari va qonuniy manfaatlarini himo qilishga mas'ul o'rinbosarlari hamda katta yordamchilari lavozimlari;

O'zbekiston Respublikasi Bosh prokuraturasi huzuridagi Iqtisodiy jinotlarga qarshi kurashish departamentining tadbirkorlikni himo qilish va tashqi iqtisodiy faoliyatdagi huquqbuzarliklarga qarshi kurashish bo'limi tugatilishi nazarda tutilgan bu ham tadbirkorlarga hozirgi vaqtda berilayotgan yengilliklarni turi sifatida amalga oshirilmoqda.

Mazkur farmon bilan Davlat soliq qo'mitasi tarkibiy tuzilmalariga kiritilgan o'zgartirishlar bevosita yuqorida qayd etilgan xorijiy mamlakatlar soliq tizimlarida joriy etilgan soliq to'lovchilar bilan bevosita munosabatlarni yaxshilashni ularga ko'rsatiladigan elektron axborot xizmatlari kompleksini kengaytirishni, shuningdek insofli o'z vaqtida soliq va boshqa majburiyatlarni bajargan soliq to'lovchilarni rag'batlantirib borish tadbirlarini nazarda tutadi.

Mazkur tadbirlarni amalyotga joriy etish esa mamlakatimizda soliq ma'murchiligini yanada takomillashtirishni talab qiladi.

16-MAVZU: DAVLAT SOLIQ ORGANLARIDA JORIY ETILGAN DASTURIY MAHSULLAR HAMDA SOLIQ TO'LOVCHILARGA KO'RSATILADIGAN XIZMATLAR

- 1. Davlat soliq organlarida joriy etilgan dasturiy mahsullar.**
- 2. Davlatning axborotlashtirish siyosati, soliq tizimidagi ma'lumotlardan foydalanishda shaxsiy kabinetning va elektron raqamli imzoning ahamiyati.**

3. Interaktiv xizmat tushunchasi, turlari va uning vazifalari.

4. Davlat soliq xizmati organlari tomonidan yuridik shaxslarga ko'rsatilayotgan davlat interaktiv xizmatlarining turlari, huquqiy asoslari va foydalanish tartibi.

5. Davlat interaktiv xizmatlarini ko'rsatish bo'yicha chet el davlatlari tajribasini o'rganish.

1. Davlat soliq organlarida joriy etilgan dasturiy mahsullar.

Ma'lumotlar bazasining shakllanishi. O'zbekiston Respublikasi «Davlat soliq xizmati to'g'risida»gi 1997 yil 29 avgustdagi qonunining 2-moddasi talablariga ko'ra soliq qonunchiligiga rioya etilishi ustidan nazoratni amalga oshirish vazifasi soliq organlari zimmasiga yuklatilgan bo'lib, ushbu qonunning 5-moddasi 1-qismi 9-bandida hamda Ma'muriy javobgarlik to'g'risidagi kodeksning (MJTK) 264-moddasida soliq sohasida sodir etilgan ma'muriy huquqbuzarliklar to'g'risidagi ishlarni ko'rib chiqish va ma'muriy jazo chorasini qo'llash huquqi berilgan. Ma'muriy javobgarlik to'g'risidagi kodeks qanday harakat yoki harakatsizlik ma'muriy huquqbuzarlik hisoblanishini, ma'muriy huquqbuzarlikni sodir etgan shaxsga nisbatan qaysi organ (mansabdor shaxs) tomonidan qay tartibda qanaqa ma'muriy jazo qo'llanilishi va ijro etilishini belgilaydi. Davlat soliq organlariga ushbu Kodeksning:

1) 164-moddasining birinchi (savdo yoki xizmat ko'rsatish qoidalarini buzish) va to'rtinchi (dori-darmon vositalari yoki tibbiy buyumlar yohud yonilg'i-moylash materiallarini sotish qoidalarini buzish) qismlarida;

2) 168-moddasida (bozorlarda savdo qilish qoidalarini buzish);

3) 171-moddasining birinchi (chet el valyutasini banklardagi valyuta hisobraqamlariga vaqtida yohud to'liq o'tkazmaslik), ikkinchi (valyuta tushumining belgilangan qismini davlatga sotishdan bo'yin tovlash), uchinchi (eksport-import operatsiyalarni amalga oshirish tartibini buzish), to'rtinchi (moddaning birinchi, ikkinchi va uchinchi qismlarda nazarda tutilgan

huquqbuzarlik ma'muriy jazo chorasi qo'llanilganidan keyin bir yil davomida takroran sodir etish) qismlarida;

4) 172-moddasida (yonilg'i-moylash materiallarini qabul qilish, hisobga olish, saqlash, berish, olish qoidalarini buzish);

5) 174-moddasining birinchi (soliqlar va boshqa to'lovlar to'lashdan bo'yin tovlash), ikkinchi (xuddi shunday huquqbuzarlik ancha miqdorda sodir etilgan bo'lsa) va uchinchi (daromadlar to'g'risida deklaratsiya taqdim etmaslik) qismlarida;

6) 175-moddasining birinchi (soliq solinadigan obyektlarning hisobini olib bormaslik), ikkinchi (xuddi shunday huquqbuzarlikni ma'muriy jazo chorasi qo'llanilganidan keyin bir yil davomida takroran sodir etilsa), uchinchi (kassa operatsiyalarini yuritish tartibini va to'lov intizomini buzish), to'rtinchi (hisob raqamini ochish tartibini buzish) qismlarida;

7) 175-4(prim)-moddasi (ish haqini taqiqlangan shakllarda to'lash);

8) 176-moddasining birinchi qismida (tadbirkorlik faoliyati bilan shug'ullanish tartibini buzish);

9) 176-2(prim)-moddasida (xo'jalik yurituvchi subyektning manzili, bank rekvizitlari o'zgarganligi yoki qayta ro'yxatdan o'tganligi to'g'risidagi ma'lumotlarni taqdim etmaslik yoki yolg'on ma'lumotlarni taqdim etish);

10) 179-1(prim) moddasida (majburiy auditorlik tekshiruvini o'tkazishdan bosh tortish);

11) 186-1(prim) moddasida (etil spirti, alkogolli va tamaki mahsulotlarini qonunga xilof ravishda ishlab chiqarish yoki muomalaga kiritish, ya'ni aksiz markasi bilan markalanmagan tovarlar qonunga xilof ravishda ishlab chiqarilgan yoki muomalaga kiritilgan hollarda) nazarda tutilgan ma'muriy huquqbuzarliklar to'g'risidagi ishlar taalluqlidir.

Dasturiy mahsulda ma'lumotlar bazasining shakllanishini shu tartibda keltirish mumkin:

- Davlat soliq organlari tomonidan mavjud ma'lumotlar oyma-oy o'sib boruvchi tartibda, qonunchilik ijrosi yuzasidan asosiy yo'nalishlarda shakllanadi;

- Davlat soliq organlari tomonidan soliq qonunchiligi yuzasidan o‘tkazilgan tekshirishlar, aniqlangan huquqbuzarliklar va ularga ko‘rilgan choralar haqida ma’lumotlar jamlanmasi (hududlar va tarmoqlar bo‘yicha);

- Xo‘jalik yurituvchi subyektlar tomonidan to‘lov intizomini buzilishi hamda debitorlik qarzi muddatlarini o‘tkazib yuborish holatlari bo‘yicha ko‘rilgan choralar haqida ma’lumotlarni hududlar va tarmoqlar bo‘yicha jamlanmasi;

- Davlat soliq organlari tomonidan O‘zbekiston Respublikasi Bosh Prokuraturasi huzuridagi Soliq, valyutaga oid jinoyatlarga va jinoiy daromadlarni legallashtirishga qarshi kurashish Departamentiga yuborilgan materiallar, ular bo‘yicha jinoyat ishlarining qo‘zg‘atilishi, tergov va sud natijalari haqidagi ma’lumotlarni (Jinoyat va Jinoyat protsessual kodekslarining moddalari bo‘yicha) jamlanmasi;

- Davlat soliq organlari tomonidan qonuniy hal qilish uchun prokuratura organlariga yuborilgan materiallar, ular bo‘yicha jinoyat ishlarining qo‘zg‘atilishi, tergov va sud natijalari haqidagi ma’lumotlarning hududlar bo‘yicha jamlanmasi;

- Davlat soliq organlari tomonidan qo‘llanilgan va majburiy undiruvga qaratilgan ma’muriy jarimalarning sud ijrochilari tomonidan undirilishi ahvoli haqidagi ma’lumotlarni (hududlar bo‘yicha) jamlanmasi.

“Tekshirishlarni muvofiqlashtirish” dasturiy mahsuli

«Tekshirishlarni muvofiqlashtirish» dasturiy mahsuli «Tekshirishlarni muvofiqlashtirish» dasturiy mahsuli haqida umumiy tushuncha «Tekshirishlarni muvofiqlashtirish» dasturiy mahsuli quyidagi qonun hujjatlari ijrosini ta’minlash maqsadida ishlab chiqilgan:

O‘zbekiston Respublikasining “Xo‘jalik yurituvchi subyektlar faoliyatini davlat tomonidan nazorat qilish to‘g‘risida”gi Qonuni (1998 yil 24 dekabrda 717-1son bilan qabul qilingan bo‘lib, o‘tgan davrda mazkur Qonunga 12 marta o‘zgartirish va qo‘shimchalar kiritilgan);

O‘zbekiston Respublikasining “Tadbirkorlik faoliyati erkinligining kafolatlari to‘g‘risida”gi Qonuni;

O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 1998 yil 19 noyabrdagi “Xo‘jalik yurituvchi subyektlarni tekshirishni tashkil qilishni tartibga solish to‘g‘risida”gi PF-2114-son Farmoni;

O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2005 yil 5 oktabrdagi “Tadbirkorlik subyektlarini tekshirishni yanada qisqartirish va uning tizimini takomillashtirish chora-tadbirlari to‘g‘risida”gi PF-3665-son Farmoni;

O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2011 yil 4 apreldagi «Tadbirkorlik subyektlarini tekshirishlarni yanada qisqartirish va ular faoliyatini nazorat qilishni tashkil etish tizimini takomillashtirish borasidagi qo‘shimcha chora-tadbirlar to‘g‘risida»gi PF-4296-son Farmoni;

Adliya vazirligida 2006 yil 6 mayda 1573-son bilan ro‘yxatga olingan “Nazorat qiluvchi organlar tomonidan tadbirkorlik subyektlari - yuridik shaxslar faoliyatida o‘tkaziladigan tekshirishlarni muvofiqlashtirish tartibi to‘g‘risida”gi Nizom;

Adliya vazirligida 2007 yil 3 sentabrda 1712-son bilan ro‘yxatga olingan “Nazorat qiluvchi organlar tomonidan yakka tartibdagi tadbirkorlar faoliyatini tekshirishlarni tashkillashtirish tartibi to‘g‘risida”gi Nizom.

Davlat soliq qo‘mitasining 2005 yil 5 avgustdagi «Davlat soliq xizmati organlarida avtomatlashtirilgan kompyuter dasturiy mahsullarni amalga joriy etish to‘g‘risida»gi 148-sonli buyrug‘iga asosan “Respublika tekshirishlar reja – jadvalini shakllantirish va bajarilishini nazorat qilish” dasturiy mahsuli yaratilgan. Davlat soliq qo‘mitasining 2012 yil 6 iyundagi ““Tekshirishlarni muvofiqlashtirish” dasturiy mahsulini davlat soliq xizmati organlarida amaliyotga joriy etish to‘g‘risida”gi 233-sonli buyrug‘i bilan «Tekshirishlar reja-jadvalini shakllantirish» va «Yakka tadbirkorlarda tekshirishlar hisobini yuritish» dasturiy mahsullari o‘rniga Davlat soliq qo‘mitasining Yangi texnologiyalar ilmiy-axborot markazi tomonidan zamonaviy dasturlash tilida ishlab chiqilgan “Tekshirishlarni muvofiqlashtirish” dasturiy mahsuli 2012 yil 15 iyundan amaliyotga joriy etilgan.

Dasturiy mahsulni joriy qilishning asosiy maqsadlari bo‘lib quyidagilar hisoblanadi:

- nazorat organlari tomonidan amaldagi qonun hujjatlarga zid ravishda tadbirkorlik subyektlari faoliyatiga asossiz ravishda aralashishlarining oldini olish;

- dasturdan foydalanuvchilar uchun qo`shimcha qulayliklarni yaratish va tuzilayotgan tekshirishlar reja-jadvali sifatini oshirish;

- tahliliy ishlarni amalga oshirish uchun qo`shimcha ma'lumotlarni olish.

Dasturiy mahsulga kiritiladigan ma'lumotlar tarkibi va mazmuni

Nazorat organlari tomonidan tadbirkorlik subyektlarida o'tkazilayotgan tekshirishlarni muvofiqlashtirish bo'yicha olib borilgan ishlar, ya'ni:

nazorat organlari tomonidan tanlash tamoyillariga asosan tuzilgan nazorati ostidagi tadbirkorlik subyektlari ro'yxati va ularda o'tkazilishi rejalashtirilgan tekshirish davriyligi;

nazorat organlarining tekshirishlar reja-jadvali loyahasiga kiritish uchun buyurtma berilgan xo'jalik yurituvchi subyektlar va ulardagi tekshirishning loyihaga taklif etilgan muddatlari, nazorat organi darajasi;

nazorat qiluvchi organlar faoliyatini muvofiqlashtiruvchi Respublika kengashi tomonidan tasdiqlangan tekshirishlar reja-jadvaliga kiritilgan xo'jalik yurituvchi subyektlar;

“Tahlil tahlil” (“risk analiz”) dasturiy mahsuli

O'zbekiston Respublikasi Davlat soliq qo'mitasining 2013 yil 25 dekabrda “Tahlil tahlil” (“Risk analiz”) dasturiy mahsulini amaliyotga joriy etish to'g'risida”gi 534-sonli buyrug'iga asosan, Davlat soliq qo'mitasining Yangi texnologiyalar ilmiy-axborot markazi tomonidan ishlab chiqilgan “Tahlil tahlil” (“Risk analiz”) dasturiy mahsulini davlat soliq xizmati organlarida 2013 yilning 26 dekabridan boshlab joriy etish belgilandi. Mazkur buyruq asosida dasturiy mahsulni respublikaning barcha hududiy davlat soliq xizmati organlarining Kameral nazorat va Soliq tekshiruvlari bo'lim (shu'ba)lari kompyuterlariga bog'lash ishlari amalga oshirildi.

“Tahlil tahlil” (“Risk analiz”) dasturiy mahsuli tekshiruvlarni o'tkazish uchun soliq qonunchiligi buzilishlarining xavfi mavjudligini aniqlashga imkon beruvchi mezonlar asosida soliq to'lovchilarni tanlash maqsadida yaratilgan. Dasturiy mahsul orqali soliq to'lovchilar ma'lumotlari avtomatik tarzda tahlil etiladi va eng

tavakkallilari identifikatsiya qilinadi. Bu o‘z navbatida soliq organlarining cheklangan resurslarini maqbullashtirish, qonunga itoatkor soliq to‘lovchilar uchun ma‘muriy bosimni pasaytirish imkoniyatini beradi.

“Tahlil tahlil” (“Risk analiz”) dasturiy mahsulining afzalliklariga quyidagilarni kiritish mumkin:

-dasturiy mahsul yordamida barcha soliq to‘lovchilar avtomatik tarzda tahlil etilib, eng tavakkallilari identifikatsiya qilinadi;

-soliq inspektorlari eng tavakkalli soliq to‘lovchilar– xo‘jalik yurituvchi subyektlarni tekshiradilar;

-rejali tekshiruvlarni soliq to‘lovchi faqat tavakkalli bo‘lib hisoblangandagina o‘tkazish orqali soliq organlarining cheklangan resurslari maqbullashtiriladi;

-tavakkalli hisoblanmagan soliq to‘lovchilar faqat istisno hollarda tekshirilishi natijasida qonunga itoatkor soliq to‘lovchilar uchun ma‘muriy bosimni pasaytirish imkoniyati yaratiladi;

-tahlil oldindan belgilangan va dasturlangan tavakkalchiliklar mezoni asosida to‘liq kompyuter tizimi yordamida amalga oshiriladi.

-iqtisodiy sharoitlar va soliq to‘lovchilarning intizomi o‘zgarganda tavakkalchiliklarni tezkorlik bilan qayta ko‘rib chiqish imkoniyati yaratiladi.

Dasturiy mahsulning asosiy modullari

“Tahlil tahlil” (“Risk analiz”) dasturiy mahsuli quyidagi:

- Otchetы (EFO),
- Kameral (EFO),
- «Tadbirkorlik subyektlari faoliyatida kameral nazorat natijalari hisobini yuritish» modullarini o‘z ichiga oladi:

Otchetы (EFO) moduli. Yuridik shaxslarning taqdim etgan elektron hisobotlarini kameral nazoratdan o‘tkazish uchun mo‘ljallangan.

Kameral (EFO) moduli. Bu bo‘limida asosiy tahliliy va qo‘shimcha ma‘lumotlar shakllanadi.

«Tadbirkorlik subyektlari faoliyatida kameral nazorat natijalari hisobini yuritish» moduli tarkibida bir nechta bo‘limlar mavjud bo‘lib, bu bo‘limlarning quyidagilariga ma’lumotlar kiritiladi:

1. «Talabnomalarni ro‘yxatga olish».
2. «Mezonlar kesimida hisobot».
3. «Talabnomaga javob bermagan korxonalar bo‘yicha».
4. «Budjetga reja ko‘rsatkichlarini bo‘lib berish» (faqat DSQ va DSB foydalanuvchilari uchun. DSIIlar ma’lumot kiritmaydi).
5. «Korxonalariga reja ko‘rsatkichlarini bo‘lib berish» (faqat DSQ va DSB foydalanuvchilari uchun. DSIIlar ma’lumot kiritmaydi).

«Soliqlar kesimida hisobot» va «Yig‘ma hisobotlar» bo‘limidan faqat ma’lumotlar yig‘ib olish uchun foydalaniladi. Bu bo‘limlarga ma’lumot kiritilmaydi.

Dasturiy mahsul orqali:

kameral nazorat natijasida aniqlangan kamchiliklarni ko‘rsatgan holda avtomatlashtirilgan tarzda talabnomalar shakllantirish;

solliq to‘lovchi tomonidan talabnomaga berilgan javob xati ma’lumotlarini 4 guruhga (talabnomaga javob berish muddati kelmagan holatlar, talabnoma olingandan so‘ng 10 kunlik muddat ichida, 10 kunlik muddatdan keyin, umuman javob berilmagan holatlar) ajratilgan holda ma’lumotlar bazasiga kiritish imkoniyatlari yaratilgan.

Solliq to‘lovchi tomonidan talabnoma olingandan so‘ng 10 kunlik muddat ichida javob berilganda, ma’lumotlar ikkitaga bo‘linishi (aniqlangan tafovutlarga berilgan tushuntirish hamda topshirilgan qayta hisobotlar summolari solliq va to‘lovlar bo‘yicha yig‘ilishi) hamda solliq to‘lovchi tomonidan talabnoma olingandan so‘ng 10 kunlik muddatdan keyin javob berilganda, ma’lumotlar ikkitaga bo‘linishi (aniqlangan tafovutlarga berilgan tushuntirish hamda topshirilgan qayta hisobotlar summolari solliq va to‘lovlar bo‘yicha yig‘ilishi) hamda solliq to‘lovchiga nisbatan ma’muriy choralar qo‘llanganligi bo‘yicha nazorat ta’minlangan.

Soliq to'lovchi tomonidan talabnomaga umuman javob berilmagan holatlar bo'yicha ma'lumotlar avtomatik hisoblanib, qo'shimcha ma'lumotlar kiritish imkoniyati ham mavjud.

"Soliq to'lovchilarni kameral nazoratdan o'tkazilishi natijasida amalga oshirilgan ishlar bo'yicha umumiy hisobot", "Kameral nazorat natijasida undirilgan soliqlarning tashkil topish manbalari bo'yicha hisobot"larning respublika, viloyat va tuman pog'onasida shakllantirilishi ta'minlangan.

“Tashqi manba” dasturiy majmuasi

O'zbekiston Respublikasi Davlat soliq qo'mitasining 2014 yil 10 avgustdagi “Tashqi manba” dasturiy majmuasini amaliyotga joriy qilish to'g'risida”gi 323-sonli sonli buyrug'iga asosan Davlat soliq qo'mitasining Yangi texnologiyalar ilmiy-axborot markazi tomonidan ishlab chiqilgan “Tashqi manba” dasturiy majmuasi 2014 yil 15 avgustidan davlat soliq xizmati organlarida amaliyotga joriy qilindi.

“Tashqi manba” dasturiy majmuasi quyidagi asosiy modullardan iborat (1-rasm).

1. “Tashqi manba ma'lumotlari” dasturiy mahsuli.
2. “Qayta ishlash va tahlil” dasturiy mahsuli.
3. “To'lovlar monitoringi” dasturiy mahsuli.
4. Valyuta kompleks dasturi.
5. 303 dasturi (O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2006 yil 9 martdagi PQ-303-sonli qarori asosida, O'zbekiston avtomobil va daryo transporti agentligi tomonidan taqdim etiladigan ma'lumotlar shakllanadigan dasturiy mahsul).
6. 511 dasturi. (O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining 2004 yil 1 noyabrdagi 511-sonli qarori asosida Elektr tarmoq korxonalarini tomonidan taqdim etiladigan ma'lumotlar shakllanadigan dasturiy mahsul).

7. Yer fondi dasturi.

8. Soliq to'lovchi tarixi.

“Tashqi manba ma'lumotlari” (Tashqi manbalardan axborotlarni qabul qilish va hisobini yuritish) dasturiy mahsuli

“Tashqi manba ma'lumotlari” (Tashqi manbalardan axborotlarni qabul qilish va hisobini yuritish) dasturiy mahsuli O'zbekiston Respublikasi Davlat soliq qo'mitasining

2013 yil 31 oktabrdagi “Tashqi manbalardan axborotlarni qabul qilish va hisobini yuritish” dasturiy mahsulini amaliyotga joriy qilish to‘g‘risida”gi 459–sonli buyrug‘iga asosan amaliyotga joriy qilingan.

“Qayta ishlash va tahlil” dasturiy mahsuli

O‘zbekiston Respublikasi Davlat soliq qo‘mitasining 2014 yil 15 iyundagi “Qayta ishlash va tahlil” dasturiy mahsulini amaliyotga joriy qilish to‘g‘risida”gi 241-sonli buyrug‘iga asosan Davlat soliq qo‘mitasining Yangi texnologiyalar ilmiy-axbort markazi tomonidan ishlab chiqilgan “Qayta ishlash va tahlil” dasturiy mahsuli 2014 yilning 15 iyunidan davlat soliq xizmati organlarida amaliyotga joriy qilingan.

«Qayta ishlash va tahlil» dasturiy mahsulida shakllantirilayotgan ma’lumotlardan samarali foydalanish va ushbu ma’lumotlar asosida davlat soliq xizmati organlari tomonidan nazorat tadbirlarini o‘tkazish hamda uning natijadorligini oshirish maqsadida O‘zbekiston Respublikasi Davlat soliq qo‘mitasining 2014 yil 17 iyuldagi ““Qayta ishlash va tahlil” dasturiy mahsuli ma’lumotlari asosida davlat soliq xizmati organlari tomonidan nazorat tadbirlarini o‘tkazish Reglamentini tasdiqlash to‘g‘risida”gi 284-sonli buyrug‘iga asosan «Qayta ishlash va tahlil» dasturiy mahsuli ma’lumotlari asosida davlat soliq xizmati organlari tomonidan nazorat tadbirlarini o‘tkazish Reglamenti tasdiqlangan.

Reglament «Qayta ishlash va tahlil» dasturiy mahsuli tomonidan shakllantirilgan ma’lumotlar asosida xo‘jalik yurituvchi subyektlarning budjet va budjetdan tashqari maqsadli jamg‘armalar bilan munosabatlarini nazorat qilish mexanizmini belgilab beradi.

- «Naqd pul tushumlari» moduli orqali respublika, viloyatlar, tuman (shahar)lar, xo‘jalik yurituvchi subyektlar kesimida ma’lum bir tanlangan davr uchun banklar kassalariga topshirilgan naqd pul mablag‘lari, to‘lov terminallari orqali inkassatsiya qilingan mablag‘lar to‘g‘risidag‘i ma’lumotlar shakllantiriladi.

«Naqd pul tushumlari hisobini yuritish» dasturiy mahsuli

«Naqd pul tushumlari hisobini yuritish» dasturiy mahsuli «Qayta ishlash va tahlil» dasturiy majmuasi tarkibiga kiritilgunga qadar Davlat soliq qo‘mitasining 2007 yil 12 noyabrdagi «O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2007 yil

7 noyabrdagi «Bank tizimini yanada rivojlantirish va bo‘sh pul mablag‘larini bank aylanmasiga jalb etish chora-tadbirlari to‘g‘risida»gi PQ-726-sonli qarori ijrosini ta‘minlash to‘g‘risida»gi 266-sonli buyrug‘iga asosan ishlab chiqilgan.

Dasturiy mahsul O‘zbekiston Respublikasi Davlat soliq qo‘mitasining 2011 yil 1 avgustdagi «Nazorat-kassa mashinalarini ro‘yxatga olish va hisobini yuritish» hamda «Naqd pul tushumlari hisobini yuritish» dasturiy mahsullarini davlat soliq xizmati organlarida amaliyotga joriy etish to‘g‘risida»gi 213-sonli buyrug‘i bilan amaliyotga joriy qilingan.

Dasturiy mahsulni joriy qilishdan ko‘zlangan asosiy maqsad Markaziy bankdan olingan kunlik ma‘lumotlarni yuklash asosida, subyektlar tomonidan bank kassalariga toshpirilgan naqd pul tushumlari haqida kunlik ma‘lumotlarni shakllantirishdan iborat.

«Naqd pul tushumlari hisobini yuritish» dasturiy mahsuli ma‘lumotlar bazasi O‘zbekiston Respublikasi Markaziy bankidan taqdim etilgan shifrlangan elektron ma‘lumotlar asosida DSQ tomonidan shakllantirilib, undan quyidagi hisobotlar tanlangan kunga oy boshidan, kunlik va tezkor holda shakllantirilishi mumkin.

Ma‘lumotlarni tezkor holda shakllantirish uchun viloyat tumanlari prognoz ma‘lumotlarini kiritishi lozim bo‘ladi.

Tuman prognoz ma‘lumotlari kiritilgandan so‘ng tezkor hisobotda prognozga nisbatan quyidagi ma‘lumotlar shakllanadi:

- prognoz summasi;
- fakt: naqd pulda, terminallar orqali;
- faktning prognozga nisbatan farqi;
- bajarilishi foizlarda;
- tanlangan sana oralig‘ida tushgan tushum;
- prognozga nisbatan farqi;
- o‘tgan oyning shu davridagi tushum;
- o‘tgan oyga nisbatan farqi.

Naqd pul tushumi bo‘yicha hisobotlar respublika, viloyatlar, shahar va tumanlar miqyosida shakllanadi.

Hisobotda shakllanadigan ma'lumotlar:

Naqd puldagi savdo tushumi:

yakka tadbirkorlardan tushgan tushumlar;

iste'mol tovarlari sotishdan tushgan tushumlar;

alkogolli ichimliklarni sotishdan tushgan tushum;

tamaki mahsulotlarini sotishdan tushgan tushum;

o'simlik yog'ini sotishdan tushgan tushum;

neft mahsulotlari va gaz yoqilg'isini sotishdan tushgan tushum;

boshqa istemol tovarlarini sotishdan tushgan tushum;

umumiy ovqatlanish korxonalaridan tushgan tushum;

avtotransport vositalarini sotishdan tushgan tushum;

hisob-kitob terminallari orqali tushgan tushum.

Ma'lumotlarni tuman (shahar)dagi banklar kesimida va/yoki subyektlar kesimida ko'rish mumkin. Buning uchun ekranda hosil bo'lgan jadvalning yuqori chap tomonidagi tugmachasini bosish talab e'tiladi.

Banklar va/yoki subyektlar bo'yicha ma'lumot olish uchun jadval oxiridagi tugmalardan foydalaniladi. Bunda A-qatordagi tugmachaga banklar bo'yicha hisobotlar, B-qatordagi tugmachaga subyektlar bo'yicha hisobotlar joylashtirilgan. Tugmalar bosilganda hisobotni saqlash yoki ochish imkoniyatini beruvchi muloqot oynasi chiqadi. Foydalanuvchi xohishiga binoan hisobot ochib ko'riladi yoki saqlab olinadi.

DSQning 2014 yil 17 iyuldagi 284-sonli buyrug'i bilan tasdiqlangan Reglamentga asosan «Qayta ishlash va tahlil» dasturiy mahsuli ma'lumotlari asosida davlat soliq xizmati organlari va ularning tegishli tuzilmalari tomonidan nazorat tadbirlari o'tkazilib, Reglamentga asosan belgilangan vazifalar amalga oshiriladi.

“To'lovlar monitoringi” dasturiy mahsuli

Moliya vazirligi G'aznachiligi (keyingi o'rinlarda G'aznachilik deb yuritiladi) tomonidan kun davomida moliyalashtirilayotgan va moliyalashtirishga tayyor xo'jalik yurituvchi subyektlar bo'yicha axborot almashinuvini tashkil etish

yuzasidan Davlat soliq qo‘mitasi va G‘aznachilik o‘rtasida 2011 yil 12 noyabrda kelishuv bitimi imzolangan va ma’lumotlardan foydalanish bo‘yicha «G‘aznachilik to‘lovlari monitoringi» dasturiy mahsuli ishlab chiqilgan edi.

O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2012 yil 30 oktabrdagi PQ-1843-sonli qarori ijrosini ta’minlash doirasida hamda vazirliklar va idoralardan kelib tushayotgan ma’lumotlarni qayta ishlash va undan foydalanish samaradorligini oshirish maqsadida, Davlat soliq qo‘mitasining 2013 yil 30 noyabrdagi “«G‘aznachilik to‘lovlari monitoringi” dasturiy mahsuli”ni amaliyotga joriy qilish to‘g‘risida”gi 500-sonli buyrug‘iga asosan «G‘aznachilik to‘lovlari monitoringi» dasturiy mahsulining takomillashtirilgan varianti amaliyotga joriy qilindi.

O‘zbekiston Respublikasi Davlat soliq qo‘mitasining 2014 yil 11 oktabrdagi 399-sonli buyrug‘i asosida Davlat soliq qo‘mitasining 2013 yil 30 noyabrdagi “G‘aznachilik to‘lovlari monitoringi” dasturiy mahsulini amaliyotga joriy qilish to‘g‘risida”gi 500–sonli buyrug‘i nomi va matnidagi “G‘aznachilik to‘lovlari monitoringi” so‘zlari “To‘lovlar monitoringi” so‘zlari bilan almashtirildi hamda Davlat soliq qo‘mitasining 2013 yil 30 noyabrdagi 500–sonli buyrug‘i bilan tasdiqlangan “G‘aznachilik to‘lovlari monitoringi” dasturiy mahsuli ma’lumotlari asosida davlat soliq xizmati organlari tomonidan nazorat tadbirlarini o‘tkazish Reglamenti” yangi tahrirda bayon etildi.

«To‘lovlar monitoringi» dasturiy mahsulini yaratishdan ko‘zlangan asosiy maqsad -G‘aznachilik tomonidan kun davomida moliyalashtirilayotgan va moliyalashtirishga tayyor xo‘jalik yurituvchi subyektlar hamda boshqa manbalardan bankdagi hisobvarag‘iga pul mablag‘lari kelib tushgan xo‘jalik yurituvchi subyektlarning budjet va budjetdan tashqari maqsadli jamg‘armalar bilan munosabatlarini nazorat qilish mexanizmini yaratish bo‘lib hisoblanadi.

Dasturiy mahsul quyidagi vazifalarni bajaradi:

G‘aznachilik tomonidan moliyalashtirilgan hamda boshqa manbalardan bankdagi hisobvarag‘iga pul mablag‘lari kelib tushgan xo‘jalik yurituvchi subyektlar bo‘yicha ma’lumotlar bazasini shakllantirish;

Gʻaznachilik tomonidan moliyalashtirilgan hamda boshqa manbalardan bankdagi hisobvaragʻiga pul mablagʻlari kelib tushgan xoʻjalik yurituvchi subyektlarning budget va budgetdan tashqari maqsadli jamgʻarmalar bilan munosabatlarini avtomatik ravishda tahlil qilish;

Gʻaznachilik tomonidan moliyalashtirilgan hamda boshqa manbalardan bankdagi hisobvaragʻiga pul mablagʻlari kelib tushgan xoʻjalik yurituvchi subyektlarning budget va budgetdan tashqari maqsadli jamgʻarmalar bilan munosabatlari boʻyicha tahliliy hisobotlarni viloyatlar, tumanlar va subyektlar, shuningdek vazirliklar kesimida yaratish.

Davlat soliq qoʻmitasining 2014 yil 11 oktabrdagi 399-sonli buyrugʻi asosida tasdiqlangan Reglament Oʻzbekiston Respublikasi Moliya vazirligi Gʻaznachiligi tomonidan kun davomida moliyalashtirilayotgan va moliyalashtirishga tayyor hamda boshqa manbalardan bankdagi hisobvaragʻiga pul mablagʻlari kelib tushgan xoʻjalik yurituvchi subyektlarning budget va budgetdan tashqari maqsadli jamgʻarmalar bilan munosabatlarini nazorat qilish mexanizmini belgilab beradi.

Gʻaznachilik tomonidan kun davomida moliyalashtirilayotgan va moliyalashtirishga tayyor xoʻjalik yurituvchi subyektlar toʻgʻrisidagi maʼlumotlarni olish Davlat soliq qoʻmitasi va Gʻaznachilik oʻrtasida tuzilgan Bitimga asosan amalga oshiriladi.

Boshqa manbalardan bankdagi hisobvaragʻiga pul mablagʻlari kelib tushgan xoʻjalik yurituvchi subyektlar toʻgʻrisidagi maʼlumotlar Oʻzbekiston Respublikasi Prezidentining 2007 yil 7 noyabrdagi «Bank tizimini yanada rivojlantirish va boʻsh pul mablagʻlarini bank aylanmasiga jalb etish chora-tadbirlari toʻgʻrisida»gi PQ-726-sonli qarori hamda Adliya vazirligidan 2003 yil 3 martda 1321-son bilan roʻyxatdan oʻtkazilgan «Tijorat banklari tomonidan alohida yirik miqdordagi pul mablagʻlar aylanmasi boʻyicha Davlat soliq qoʻmitasiga elektron axborot uzatish tartibi toʻgʻrisida»gi Nizomga asosan Markaziy bank va tijorat banklaridan (keyingi oʻrinlarda Banklar deb yuritiladi) naqd pul tushumi va yirik pul aylanmalariga doir taqdim etilayotgan maʼlumotlar asosida shakllantiriladi.

Dasturiy mahsulning ma'lumotlar bazasi G'aznachilik va Banklar tomonidan telekommunikatsiya aloqa tarmoq'i orqali taqdim etilgan shifrlangan elektron ma'lumotlar hamda Davlat soliq qo'mitasida amalda foydalanilayotgan "Bank-DSQ", "SI AIJ-4", «Soliq tekshiruvlari hisobini yuritish» dasturiy mahsullari va elektron soliq hisobotlari ma'lumotlar bazasi bilan bog'langan holda avtomatik tarzda shakllanadi.

«Eksport-import operatsiyalarini nazorat qilish» dasturiy mahsuli

WEB texnologiyasi asosida qayta ishlab chiqilgan «Eksport-import operatsiyalari va tovarlar harakati» dasturiy majmuasi O'zbekiston Respublikasi Soliq kodeksining 84-moddasiga hamda O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining 2011 yil 2 maydagi 125-sonli qaroriga muvofiq, bojxona organlari tomonidan soliq to'lovchilarning majburiyatlari yuzaga kelganligi to'g'risida axborotlarni davlat soliq xizmati organlariga telekommunikatsiya kanallari orqali elektron shaklda taqdim etilishini ta'minlash maqsadida ishlab chiqilgan hamda amaliyotga Davlat Soliq Qo'mitasining "«Eksport-import operatsiyalari va tovarlar harakati» dasturiy mahsulini tajribaviy sinovdan o'tkazish va amaliyotga joriy etish to'g'risida"gi 2012 yil 21 iyuldagi 282 - sonli buyrug'iga asosan joriy etilgan.

Davlat soliq qo'mitasining 2014 yil 29 iyuldagi "Eksport-import operatsiyalarini nazorat qilish" dasturiy mahsulini amaliyotga joriy etish to'g'risida"gi 307-sonli buyrug'iga asosan Davlat soliq qo'mitasining Yangi texnologiyalar ilmiy-axbort markazi tomonidan ishlab chiqilgan "Eksport-import operatsiyalarini nazorat qilish" dasturiy mahsuli davlat soliq xizmati organlarida amaliyotga joriy qilindi hamda "Eksport-import operatsiyalarini nazorat qilish" dasturiy mahsuli ma'lumotlar bazasini shakllantirish va undan foydalanishni tartibga solish bo'yicha Reglament tasdiqlangandi.

Reglament O'zbekiston Respublikasi Soliq kodeksining 84-moddasi, O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2012 yil 30 oktabrdagi PQ-1843-sonli qarori, Vazirlar Mahkamasining 2000 yil 29 iyundagi «Birjadan tashqari valyuta bozorini yanada rivojlantirish va mustahkamlash chora-tadbirlari to'g'risida»gi

245-sonli qaroriga muvofiq ishlab chiqilib, bojxona organlari tomonidan soliq to'lovchilarning majburiyatlari yuzaga kelganligi to'g'risida axborotlarni davlat soliq xizmati organlariga telekommunikatsiya kanallari orqali real vaqt (on-line) rejimida elektron shaklda taqdim etilishini ta'minlash hamda mazkur ma'lumotlar asosida eksport kontraktlari bo'yicha yuridik shaxs-rezidentlarga nisbatan qo'llaniladigan moliyaviy jarimalar va ko'rilgan choralar hisobini yuritishni ta'minlovchi «Eksport-import operatsiyalarini nazorat qilish» dasturiy mahsul ma'lumotlar bazasini shakllantirish va undan foydalanish tartibini belgilaydi.

Dasturiy mahsul ma'lumotlari tarkibi:

tashqi manba ma'lumotlari bazasi - Davlat bojxona qo'mitasi bilan tuzilgan bitim bo'yicha telekommunikatsiya kanallari orqali elektron shaklda yuborilgan axborotlar asosida;

nazorat tadbirlari natijalari - davlat soliq xizmati organlarining eksport kontraktlari bo'yicha muddati o'tgan debitorlik qarzga yo'l qo'ygan yuridik shaxs-rezidentlarga nisbatan moliyaviy jarima qo'llash yuzasidan amalga oshirilgan nazorat tadbirlari to'g'risidagi axborotlarni kiritish yo'li bilan shakllanadi.

Dasturiy mahsulda shakllangan tashqi manba ma'lumotlari bazasiga asosan kameral nazorat va tahlil o'tkazishning asosiy maqsadi:

soliq to'lovchilar tomonidan soliq qonunchiligi, valyuta va eksport-import operatsiyalarining belgilangan tartibini buzilishiga yo'l qo'ymaslik va kelgusida ularga nisbatan qo'llanilishi mumkin bo'lgan ma'muriy, jinoiy va moliyaviy jazo choralarining oldini olish;

soliq to'lovchilar tomonidan soliqlar va boshqa majburiy to'lovlar shuningdek, valyuta tushumining majburiy sotuvi bo'yicha imtiyozlardan to'g'ri foydalanilishini nazorat qilish;

eksport-import operatsiyalari bo'yicha muddati o'tgan debitorlik qarziga yo'l qo'ygan soliq to'lovchilarga nisbatan belgilangan tartibda choralar ko'rilishini nazorat qilish;

eksport qiluvchi korxonalar tomonidan eksport operatsiyalari bo'yicha qo'llanilgan soliq imtiyozlari to'g'riligini nazorat qilish;

korxonalarining eksport-import operatsiyalari bo'yicha yuzaga keladigan soliq majburiyatlari to'g'ri amalga oshirilganligini nazorat qilishdan iborat.

Dasturiy mahsul ma'lumotlar bazasini shakllantirish tartibi

Dasturiy mahsulning tashqi manba ma'lumotlar bazasi Davlat bojxona qo'mitasi tomonidan real vaqt rejimida taqdim etilgan ma'lumotlar asosida hamda nazorat tadbirlari natijalari hududiy davlat soliq xizmati organlari xodimlari tomonidan kiritilgan ma'lumotlar asosida shakllanadi.

Davlat bojxona qo'mitasi tomonidan eksport-import operatsiyalari yuzasidan taqdim etilgan ma'lumotlar kontraktlar kesimida shakllanadi. Bunda har bir kontrakt bo'yicha mazkur kontraktga tegishli bo'lgan bojxona yuk deklaratsiyalari ro'yxati, amalga oshirilgan to'lovlar va har bir bojxona yuk deklaratsiyasi kesimida aylanma-qoldiq summalar qaydnomasi avtomatik ravishda shakllanadi.

Mazkur jarayonda agar valyuta tushumi qonunchilikda belgilangan muddatlarda kelib tushmagan hollarda, muddati o'tgan debitor qarzi mavjud bojxona yuk deklaratsiyalari ro'yxati avtomatik tarzda shakllanadi.

Dasturiy mahsul ma'lumotlari asosida moliyaviy jarimalar hisobini yuritish

Dasturiy mahsulning ishlash tamoyili 2 usulda, ya'ni davlat bojxona qo'mitasidan kelib tushgan ma'lumotlar asosida, yuridik shaxs-rezidentlarning eksport kontraktlari bo'yicha muddati o'tgan debitorlik qarzlari to'g'risidagi ma'lumotlar hisobini yuritish va o'tkazilgan hujjatli tekshirishlar natijalarini hamda ularga muvofiq amalga oshirilgan nazorat tadbirlari natijalarini dasturiy mahsulga kiritib borish orqali shakllantiriladi.

Davlat soliq xizmati organlari mas'ul xodimlari tomonidan birinchi navbatda eksport-import operatsiyalarni amalga oshirgan xo'jalik subyektlarining toifasi, ya'ni kichik tadbirkorlik (biznes) subyektlariga tegishliligi aniqlanib, tegishli yozuvlar kiritiladi.

Avtomatik tarzda tanlab olingan muddati o'tgan debitorlik qarziga yo'l qo'ygan yuridik shaxs-rezidentlar faoliyati yuzasidan o'tkazilgan kameral nazorat natijalari bo'yicha quyidagi ma'lumotlar (har bir nazorat tadbirlari amalga oshirilgan sanadan boshlab) 3 kun muddatda dasturiy mahsulga kiritiladi:

- 1) kameral nazorat o'tkazilgan sana;
- 2) milliy valyuta birligiga qo'llanilishi lozim bo'lgan moliyaviy jarima summasi;
- 3) moliyaviy jarimani ixtiyoriy to'lab berish to'g'risidagi talabnoma raqami, sanasi va summasi;
- 4) talabnomaga javoban yuridik shaxs-rezident tomonidan ixtiyoriy to'lash to'g'risidagi yozma xat raqami va sanasi;
- 5) xo'jalik sudiga kiritilgan da'vo arizasi raqami, sanasi va moliyaviy jarima summasi;
- 6) xo'jalik sudi hal qiluv qarorining raqami, sanasi va qo'llanilgan yoki rad etilgan jarima miqdori hamda qisqacha mazmuni.

«Eksport-import operatsiyalarini nazorat qilish» dasturiy mahsuli orqali xo'jalik yurituvchi subyektlar tomonidan amalga oshirilayotgan eksport-import operatsiyalarini nazorat qilish jarayoni yengillashdi. Xo'jalik yurituvchi subyektlar tomonidan eksport-import shartnomalariga asosan tuzilayotgan har bir bojxona yuk deklaratsiyasi bo'yicha ma'lumot olish imkoniyati yaratildi.

«Elektr energiyasi bo'yicha muddati o'tgan qarzdorlik hisobini yuritish» dasturiy mahsuli

O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining 2004 yil 1 noyabrdagi «Elektr energiyasidan foydalanganlik uchun hisob-kitob mexanizmini tubdan takomillashtirish chora-tadbirlari to'g'risida»gi 511-sonli qarori qabul qilindi.

Mazkur qaror bilan, 2005 yil 1 yanvardan boshlab soliqlar va budjetga majburiy to'lovlar o'z vaqtida to'lanmaganligi uchun javobgarlikka tortishning belgilangan tartibi iste'mol qilingan elektr energiyasi uchun muddati o'tkazib yuborilgan to'lovlarga yo'l qo'ygan yuridik shaxslarga tatbiq etilishi belgilandi.

Hamda, O'zbekiston Respublikasi Davlat soliq qo'mitasiga to'lov muddati o'tgan qarzlarni yig'ish va yuridik shaxslar tomonidan iste'mol qilingan elektr energiyasi uchun mablag'larning to'liq tushishini nazorat qilish funksiyasi yuklatildi.

Yuridik shaxslar tomonidan iste'mol qilingan elektr energiyasi uchun muddati o'tkazib yuborilgan qarzlarni «O'zbekenergo» DAK bo'linmalari tomonidan har oyda taqdim etiladigan to'lov talabnomalari to'g'risidagi reyestrlar bo'yicha yuridik shaxs ro'yxatdan o'tkazilgan joydagi davlat soliq xizmati organlari tomonidan so'zsiz tartibda undirib olinishi joriy qilingan.

Xususan, «O'zbekenergo» DAK energiya bilan ta'minlovchi tashkilotlarining soliq xizmati organlari bilan yuridik shaxslarning berilgan elektr energiyasi qiymati miqdorida muddati o'tkazib yuborilgan debitorlik qarzi bobida axborot taqdim etish qismidagi o'zaro munosabatlarini tartibga solish tartibi to'g'risidagi Nizom Adliya vazirligidan 2004 yil 25 dekabrda 1437-son bilan ro'yxatga olingan.

Mazkur nizomga ko'ra, energiya bilan ta'minlovchi tashkilot yuridik shaxs - iste'molchilarga taqdim etilgan to'lov talabnomalari Reyestrini tuzadi va har oyda, hisobot oyidan keyingi oyning 10-kunidan kechiktirmay iste'molchi ro'yxatdan o'tkazilgan joydagi tuman (shahar) Davlat soliq inspeksiyalariga, tegishli hujjatlarni ilova qilgan holda taqdim etadi.

O'z navbatida, yuridik shaxslardan to'lov muddati o'tgan debitor qarzlarni majburiy undirish bo'yicha Xo'jalik sudlari tomonidan berilgan ijro hujjatlarini bajarilishini ta'minlashda soliq idoralari, «O'zbekenergo» DAK va Adliya vazirligi huzuridagi sud ijro Departamenti o'rtasidagi faoliyatni tartibga solish bo'yicha Yo'riqnoma ishlab chiqilib, Adliya vazirligida 2005 yil 6 apreldagi 1466-son bilan ro'yxatga olingan.

Mazkur Yo'riqnomaga muvofiq, soliq idoralari reyestrda keltirilgan iste'molchilar ro'yxatini uch ish kuni davomida undiruvni ularning mol-mulkiga qaratish to'g'risida Xo'jalik sudiga ariza bilan murojaat qiladi.

Xo'jalik sudi soliq idorasi tomonidan taqdim etilgan arizani qonunda belgilangan tartibda undiruvni qarzdorning mol-mulkiga qaratish to'g'risida Sud buyrug'i berish masalasini ko'rib chiqadi.

Xo'jalik sudi to'lov muddati o'tgan debitor qarzlarni iste'molchi - yuridik shaxslarning mol-mulki hisobidan undirib olish to'g'risidagi Sud buyruqlarini tegishli Davlat soliq boshqarmalariga yuboradi, ular tomonidan ushbu Sud

buyruqlarini ertasidan kechiktirmay tuman (shahar) davlat soliq inspeksiyalariga yuboriladi.

O‘z navbatida, Davlat soliq inspeksiyasi ikki ish kunidan kechiktirmasdan majburiy tartibda ijrosini ta‘minlash uchun tegishli tuman (shahar) Sud ijrochilari bo‘limiga kuzatuv xati bilan topshiradi.

Mazkur qaror ijrosini nazorat qilish maqsadida Davlat soliq xizmati organlarida Davlat soliq qo‘mitasining 2005 yil 5 avgustdagi “Davlat soliq xizmati organlarida avtomatlashtirilgan kompyuter dasturiy mahsullarini amalga joriy etish to‘g‘risida»gi 148-sonli buyrug‘iga asosan «Elektr energiyasi bo‘yicha muddati o‘tgan qarzdorlik hisobini yuritish» dasturiy mahsuli joriy qilinib, DSQning 2006 yil 14 dekabrda 301-sonli buyrug‘iga asosan barcha DSI, DSB va DSQga amaliyotga kiritildi.

Dasturiy mahsulning web texnologiyasi asosida takomillashtirilgan so‘nggi versiyasi Davlat Soliq Qo‘mitasining 2013 yil 20 sentabrdagi 369–sonli buyrug‘iga asosan amaliyotga joriy etildi.

Dasturiy mahsulni joriy qilish maqsadlari bo‘lib:

- ♦ Muddati o‘tgan qarzdorlikni qisqartirish borasida quyi soliq idoralarining faoliyati ustidan nazoratni kuchaytirish;
- ♦ Iste‘mol qilingan elektr energiya uchun muddati o‘tgan qarzdorlikka ega yuridik shaxslar ustidan nazoratni kuchaytirish;
- ♦ Elektr energiya iste‘mol va hisob-kitobi bo‘yicha o‘rnatilgan talablarga rioya etmagan yuridik shaxslarni aniqlash va ularga nisbatan huquqiy ta‘sir choralarini ko‘rish ishlarini kuchaytirish;
- ♦ Muddati o‘tgan qarzdorlikni qisqartirishga aloqador bo‘lgan boshqa idoralar bilan o‘zaro hamkorlik ishlarining samarasini oshirish;
- ♦ Muddati o‘tgan qarzdorlikni vazirlik, tarmoq va hududlar kesimida tahlil qilish va tegishli choralarni belgilash hisoblanadi.

«Soliq to‘lovchilarning egaligidagi yer fondi» dasturiy mahsuli

«Soliq to'lovchilarning egaligidagi yer fondi» dasturiy mahsulni joriy qilish maqsadlari

«Soliq to'lovchilarning egaligidagi yer fondi» dasturiy mahsulni Davlat soliq qo'mitasining 2013 yil 30 iyundagi ««Soliq to'lovchilarning egaligidagi yer fondi» (STEYeF) dasturiy mahsulini (birinchi bosqich-yuridik shaxslar) amaliyotga joriy qilish to'g'risida»gi 257–sonli bu'yrug'iga asosan amaliyotga joriy etildi.

Dasturiy mahsul yuridik shaxslar tomonidan to'lanadigan yer solig'i bo'yicha O'zbekiston Respublikasi Yer resurslari, geodeziya, kartografiya va davlat kadastri davlat qo'mitasining hududiy bo'limlaridan yer egalari to'g'risidagi ma'lumotlarni soliq idoralariga olib, yer solig'i to'lovchilari tomonidan taqdim etilgan hisob-kitoblar bilan solishtirgan holda Soliq kodeksiga asosan kameral nazoratni amalga oshirish maqsadida joriy qilingan.

Dasturiy mahsulda quyidagi imkoniyatlar yaratilgan:

1. Respublika bo'yicha yuridik shaxslar egaligida va (yoki) foydalanishida bo'lgan yer maydonlari hisobini avtomatlashgan holda yuritgan holda quyidagi ma'lumotlarni:

noqishloq xo'jalik korxonalarini;

qishloq xo'jalik korxonalarini (yagona yer solig'i to'lashga o'tmagan);

yagona yer solig'ini to'lovchilari bo'yicha umumiy va alohida-alohida ma'lumotlarni olish.

2. Noqishloq xo'jalik korxonalarining yer maydonlari, shu jumladan shaharlarda zonalar bo'yicha va qishloq joylarida joylashgan yer maydonlari to'g'risidagi ma'lumotlarni olish.

3. Qishloq xo'jalik korxonalarini (yagona yer solig'i to'lashga o'tmagan) yer maydonlarining yer turlari, ball boniteti to'g'risidagi ma'lumotlarni olish.

4. Yagona yer solig'i to'lovchi qishloq xo'jaligi tovarlari ishlab chiqaruvchilarning yer maydonlari va ularning normativ qiymatlari to'g'risidagi ma'lumotlarni olish.

5. Yer solig'i to'lovchisi bo'lgan yuridik shaxslar tomonidan taqdim etilgan hisob-kitoblarga nisbatan dasturiy mahsulda hisoblangan yer solig'i bo'yicha

solishtirma ma'lumot, yuridik shaxslarga hisoblangan yer solig'i bo'yicha hisoblangan, to'langan, soliq qarzi va ortiqcha to'lovlar to'g'risidagi, yer solig'i bo'yicha imtiyozga ega bo'lgan yuridik shaxslar to'g'risidagi ma'lumotlar, imtiyoz turlari va summolari bo'yicha

noqishloq xo'jalik korxonalari;

qishloq xo'jalik korxonalari (yagona yer solig'i to'lashga o'tmagan);

yagona yer solig'i to'lovchilari bo'yicha umumiy va alohida-alohida ma'lumotlarni olish.

6. Yuridik shaxslarning soliq to'lash tartibiga ko'ra, yagona soliq to'lovi to'lovchisi bo'lgan korxonalar bo'yicha alohida hisobot shakllantirish bunda, yagona soliq to'lovini to'lovchi korxonaga hisoblangan yer solig'i bilan ular tomonidan taqdim etilgan yagona soliq to'lovi hisob-kitobini solishtirish.

7. Dasturiy majmuadan barcha yer solig'i to'lovchilarining faoliyat turlari, holatlari, boshqarish organlari (vazirlik) bo'yicha istalgan ma'lumotlarni shakllantirish.

Jumladan, fermer xo'jaliklarining faoliyat turlari bo'yicha, paxtachilik va g'allachilik, kartoshka va sabzavotchilik, lavlagichilik, meva rezavor yetishtirish va uzumchilik, yog' olinadigan o'simliklarni yetishtirish, ozuqabop o'simliklarni yetishtirish, chorvachilik, qo'ychilik va echkichilik, parrandachilik, baliqchilik yo'nalishidagi fermer xo'jaliklari bo'yicha alohida-alohida hisobotlar chiqarish.

8. Dasturiy mahsulda hisoblangan yer solig'i summasi bilan korxonalar va tashkilotlar tomonidan taqdim etilgan hisob-kitoblar bo'yicha hisoblangan soliq summalarini taqqoslash orqali, avtomatik tarzda kameral nazorat qilish imkoni yaratiladi.

2. Davlatning axborotlashtirish siyosati, soliq tizimidagi ma'lumotlardan foydalanishda shaxsiy kabinetning va elektron raqamli imzoning ahamiyati.

Axborotlashtirish sohasidagi davlat siyosati axborot resurslari, axborot texnologiyalari va axborot tizimlarini rivojlantirish hamda takomillashtirishning zamonaviy jahon tamoyillarini hisobga olgan holda milliy axborot tizimini yaratishga qaratilgan.

O‘zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasi tomonidan 2007 yil 23 avgustda 181- sonli «Davlat va xo‘jalik boshqaruvi, Mahalliy davlat hokimiyati organlarining axborot-kommunikatsiya texnologiyalaridan foydalangan holda yuridik va jismoniy shaxslar bilan o‘zaro hamkorligini yanada takomillashtirish chora-tadbirlari to‘g‘risida» Qarori qabul qilingan⁴¹. Mazkur Qarorda Axborot-kommunikatsiya texnologiyalaridan foydalangan holda interaktiv davlat xizmatlari to‘g‘risidagi Nizom, bazaviy interaktiv davlat xizmatlari reestri tasdiqlangan.

Qarorda Vazirliklar, idoralar, Qoraqalpog‘iston Respublikasi Vazirlar Kengashi, viloyatlar va Toshkent shahar hokimliklari interaktiv davlat xizmatlari ko‘rsatish va ko‘rsatilayotgan ana shunday xizmatlarni kengaytirish, yuridik va jismoniy shaxslarning interaktiv davlat xizmatlaridan sifatli foydalanishini ta‘minlash, axborot-kommunikatsiya texnologiyalarini keng qo‘llash yo‘li bilan davlat va xo‘jalik boshqaruvi, mahalliy davlat hokimiyati organlari faoliyatining samaradorligini oshirish chora-tadbirlarini ko‘rishlari belgilab o‘tilgan.

Axborotlashtirish sohasidagi davlat siyosatining asosiy yo‘nalishlari quyidagilardan iborat:

- har kimning axborotni erkin olish va tarqatishga doir konstitutsiyaviy huquqlarini amalga oshirish, axborot resurslaridan erkin foydalanilishini ta‘minlash;
- davlat organlarining axborot tizimlari, tarmoq va hududiy axborot tizimlari, shuningdek yuridik hamda jismoniy shaxslarning axborot tizimlari asosida O‘zbekiston Respublikasining yagona axborot makonini yaratish;
- xalqaro axborot tarmoqlari va Internet jahon axborot tarmog‘idan erkin foydalanish uchun sharoit yaratish;
- davlat axborot resurslarini shakllantirish, axborot tizimlarini yaratish hamda rivojlantirish, ularning bir-biriga mosligini va o‘zaro aloqada ishlashini ta‘minlash;

---

⁴¹ Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасининг 2007 йил 23 августдаги 181- сонли «Давлат ва хўжалик бoshqaruvi, Маҳаллий давлат ҳокимияти органларининг ахборот-коммуникация технологияларидан фойдаланган ҳолда юридик ва жисмоний шахслар билан ўзаро ҳамкорлигини янада такомиллаштириш чора-тадбирлари тўғрисида»ги Қарори.

- axborot texnologiyalarining zamonaviy vositalari ishlab chiqarilishini tashkil etish;
- axborot resurslari, xizmatlari va axborot texnologiyalari bozorini shakllantirishga ko‘maklashish;
- dasturiy mahsulotlar ishlab chiqarish rivojlantirilishini rag‘batlantirish;
- tadbirkorlikni qo‘llab-quvvatlash va rag‘batlantirish, investitsiyalarni jalb etish uchun qulay sharoit yaratish;
- kadrlar tayyorlash va ularning malakasini oshirish, ilmiy tadqiqotlarni rag‘batlantirish.

Davlatimizning axborotlashtirish siyosatidan kelib chiqqan holda soliq tizimida elektron ma’lumotlar bazasini yaratish, undan foydalanish chora-tadbirlari va amaliy ishlar bir necha yillardan buyon muntazam amalga oshirilmoqda.

Soliq tizimidagi axborotlardan yuridik shaxslar tomonidan foydalanishda shaxsiy kabinetning va elektron raqamli imzoning ahamiyati muhim hisoblanadi.

Soliq to‘lovchining shaxsiy kabineti O‘zbekiston Respublikasi Davlat soliq qo‘mitasining rasmiy veb-saytiga joylashtirilgan, soliq to‘lovchilar va davlat soliq xizmati organlarining soliq to‘g‘risidagi qonun hujjatlarida nazarda tutilgan huquq va majburiyatlari amalga oshirilishi bilan bog‘liq bo‘lgan o‘zaro munosabatlarni elektron tarzda amalga oshirishni ta’minlaydigan axborot resursidir.

Soliq to‘lovchining shaxsiy kabinetidan foydalanish tartibi O‘zbekiston Respublikasi Axborot texnologiyalari va kommunikatsiyalarini rivojlantirish vazirligi bilan kelishilgan holda O‘zbekiston Respublikasi Davlat soliq qo‘mitasi tomonidan belgilanadi.

Soliq to‘lovchilar va davlat soliq xizmati organlari o‘rtasidagi o‘zaro munosabatlar soliq to‘lovchining soliq bo‘yicha hisobga olish joyidagi soliq to‘lovchining shaxsiy kabineti orqali uning yozma arizasi, shu jumladan axborot tizimi orqali yuborilgan elektron shakldagi arizasi asosida amalga oshiriladi.

Soliq to‘lovchida soliq to‘lovchining shaxsiy kabineti mavjud bo‘lmagan taqdirda, soliq to‘lovchi va davlat soliq xizmati organi o‘rtasidagi o‘zaro

munosabatlar soliq to'g'risidagi qonun hujjatlarida belgilangan tartibda amalga oshiriladi.

Agar davlat soliq xizmati organi tomonidan soliq to'lovchining shaxsiy kabinetiga elektron hujjat yuborilganda soliq to'lovchining shaxsiy kabinetini amal qilishi to'xtatib turilganligi to'g'risida yoki elektron raqamli imzo kaliti sertifikatini bekor qilinganligi haqida ma'lumot olingan bo'lsa, ushbu hujjat soliq to'lovchiga mazkur ma'lumotlar olingan kundan e'tiboran uch ish kuni ichida qog'ozda jo'natiladi.

“Elektron raqamli imzo to'g'risida” gi qonunga muvofiq⁴²:

- **elektron raqamli imzo** - elektron hujjatdagi mazkur elektron hujjat axborotini elektron raqamli imzoning yopiq kalitidan foydalangan holda maxsus o'zgartirish natijasida hosil qilingan hamda elektron raqamli imzoning ochiq kaliti yordamida elektron hujjatdagi axborotda xatolik yo'qligini aniqlash va elektron raqamli imzo yopiq kalitining egasini identifikatsiya qilish imkoniyatini beradigan imzo;

- **elektron raqamli imzoning yopiq kaliti** - elektron raqamli imzo vositalaridan foydalangan holda xosil qilingan, faqat imzo qo'yuvchi shaxsning o'ziga ma'lum bo'lgan va elektron hujjatda elektron raqamli imzoni yaratish uchun mo'ljallangan belgilar ketma-ketligi;

- **elektron raqamli imzoning ochiq kaliti** - elektron raqamli imzo vositalaridan foydalangan holda hosil qilingan, elektron raqamli imzoning yopiq kalitiga mos keluvchi, axborot tizimining har qanday foydalanuvchisi foydalana oladigan va elektron hujjatdagi elektron raqamli imzoning haqiqiylikini tasdiqlash uchun mo'ljallangan belgilar ketma-ketligi.

Elektron raqamli imzodan foydalanish sohasini davlat tomonidan tartibga solishni O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasi va u maxsus vakolat bergan organ amalga oshiradi.

Maxsus vakolatli organ:

---

⁴² Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2015 йил 23 августдаги 181-І сонли «Электрон рақамли имзо тугрисида»ги Фармони.

- elektron raqamli imzodan foydalanish standartlari, normalari va qoidalarini ishlab chiqadi;
- elektron raqamli imzolar kalitlarini ro'yxatga olish markazlarini (bundan buyon matnda ro'yxatga olish markazi deb yuritiladi) davlat ro'yxatidan o'tkazadi;
- ro'yxatga olish markazlari vakolatli shaxslariga tegishli elektron raqamli imzolar kalitlari sertifikatlarining yagona davlat reestrini yuritadi hamda yuridik va jismoniy shaxslarning undan erkin foydalana olishini ta'minlaydi;
- ro'yxatga olish markazlarining vakolatli shaxslariga elektron raqamli imzolar kalitlari sertifikatlarini beradi;
- yuridik va jismoniy shaxslarning murojaatiga binoan ro'yxatga olish markazlari vakolatli shaxslarining elektron raqamli imzosi haqiqiylikini tasdiqlaydi;
- qonun hujjatlariga muvofiq boshqa vakolatlarni amalga oshiradi.

O'zbekiston Respublikasi Prezidentining "Soliq ma'muriyatchiligini tubdan takomillashtirish, soliqlar va boshqa majburiy to'lovlarning yig'iluvchanligini oshirish chora-tadbirlari to'g'risida"⁴³ gi 2017 yil 18 iyuldagi PF-5116-son Farmonining ijrosini ta'minlash, tadbirkorlik sub'ektlariga "yagona darcha" tamoyili bo'yicha davlat xizmatlarini ko'rsatish tartibini yanada takomillashtirish maqsadida Vazirlar Mahkamasi 864-sonli qaror qabul qildi, unda quyidagi vazifalar belgilandi⁴⁴:

O'zbekiston Respublikasi Davlat soliq qo'mitasi, O'zbekiston Respublikasi Adliya vazirligi, Axborot texnologiyalari va kommunikatsiyalarini rivojlantirish vazirligi va O'zbekiston Savdo-sanoat palatasi bir oy muddatda:

tadbirkorlik sub'ektlariga "yagona darcha" tamoyili bo'yicha davlat xizmatlari ko'rsatish yagona markazlari orqali elektron raqamli imzolar kalitlarini

---

⁴³ Ўзбекистон Республикаси Президентининг "Солиқ маъмуриятчилигини тубдан такомиллаштириш, солиқлар ва бошқа мажбурий тўловларнинг йиғилувчанлигини ошириш чора-тадбирлари тўғрисида"⁴³ ги 2017 йил 18 июлдаги ПФ-5116-сон Фармони.

⁴⁴ Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасининг 864-сонли қарор "тадбиркорлик субъектларига "ягона дарча" тамойили бўйича давлат хизматларини кўрсатиш тартибини янада такомиллаштириш тўғрисида" ги 2017 йил 1 августдаги Қарори.

ro'yxatga olish va elektron raqamli imzolar sertifikatlarini berish tartibini ishlab chiqishi va tasdiqlashlari;

o'z xodimlarini va tadbirkorlik sub'ektlariga "yagona darcha" tamoyili bo'yicha davlat xizmatlari ko'rsatish yagona markazlari xodimlarini elektron raqamli imzolar kalitlarini ro'yxatga olish va elektron raqamli imzolar sertifikatlarini berish tartibotlariga tizimli ravishda o'qitishni ta'minlashi;

tadbirkorlik sub'ektlariga "yagona darcha" tamoyili bo'yicha davlat xizmatlari ko'rsatish yagona markazlari orqali olish elektron raqamli imzolar kalitlarini ro'yxatga olish va elektron raqamli imzolar sertifikatlarini berish uchun zarur bo'lgan hujjatlarning namunaviy shakllari va blankalarini qonun hujjatlarida nazarda tutilgan barcha xususiyatlarni hisobga olgan holda ishlab chiqishi va tasdiqlashlari;

ko'rsatiladigan davlat xizmatlarining pasportini unda ko'rsatilgan ma'lumotlarning dolzarbligini doimiy ravishda ta'minlagan holda ishlab chiqishi va tasdiqlashlari.

Bundan ko'rinib turibdiki, zamonaviy axborot tizimlari va texnologiyalarini iqtisodiyot, soliq tizimida foydalanish muhim ahamiyat kasb etmoqda. Natijada ko'rsatilayotgan davlat interaktiv xizmatlari sifatini oshirish, doimiy takomillashtirib borish talab qilinmoqda va amalga oshirilmoqda.

3. Interaktiv xizmat tushunchasi, turlari va uning vazifalari.

Muassasa tomonidan muassasaning axborot tizimlari vositasida telekommunikatsiyalar tarmog'i orqali jismoniy va yuridik shaxslarga ko'rsatiladigan xizmatlar axborot-kommunikatsiya texnologiyalaridan foydalangan holda Interaktiv xizmat ko'rsatish hisoblanadi.

Interaktiv xizmatlarni ko'rsatish:

a) axborot almashish va tarqatish tezkorligi darajasining o'sishi hisobiga davlat funksiyalarini bajarish samaradorligi va xizmat ko'rsatish sur'atini oshirishga;

b) muassasa tomonidan ularga yuborilgan so‘rovlarni puxta ishlanishi, yuridik va jismoniy shaxslarning murojaatlarini ko‘rib chiqilishi ijro nazoratini kuchaytirishga;

v) muassasalarning fuqarolar va tadbirkorlik sub’ektlari bilan o‘zaro hamkorligi darajasini oshirishga;

g) muassasaning yuridik va jismoniy shahslar hamda boshqa muassasalar bilan o‘zaro hamkorligiga sarflanadigan harajatlarini qiskartirishga;

d) muassasa faoliyatining ochiq-oshkoraligi darajasini oshirishga;

e) ma’lumot almashinuvining takomillashgan mexanizmiga o‘tishga yo‘naltirilgan.

Interaktiv xizmatlar:

Umumiy foydalaniladigan axborotni tarqatish — tegishli axborot tizimlari, shu jumladan Internet orqali axborot resurslaridan foydalanish xizmatlarini amalga oshirish;

bir tomonlama aloqa — turli formadagi elektron shakldagi hujjatlardan foydalanish imkoniyatini berish;

ikki tomonlama axborot almashinuvi — so‘rov bo‘yicha qabul qilish, tahlil (ko‘rib chiqish) va javob yuborishni o‘z ichiga oladigan muassasa Interaktiv xizmatlari (buyurtmanomalar va murojaatlarni taqdim etish, ularni qayta ishlash natijalarini taqdim etish va/yoki berish);

Interaktiv xizmatlar umumiy foydalaniladigan, foydalanish qulay hamda axolining barcha katamlari foydalanuvchilarining ehtiyojlarini qoniqtirishga yo‘naltirilishi kerak. Iiterfaol xizmatlarni taqdim etish qulay va tezkor bo‘lishi lozim.

Interaktiv xizmatdan foydalanishni kafolatli va xavfsiz bo‘lishi muassasa tomonidan ta’minlanishi kerak.

Interaktiv xizmat ko‘rsatish jarayonida taqdim etiladigan ma’lumot ishonchli, himoyalangan va qonun hujjatlarida belgilangan normalarga muvofiq bo‘lishi kerak.

Soliq to'lovchilar uchun ko'rsatilayotgan interaktiv xizmatlar turini kengaytirish hamda sifatini oshirishga yo'naltirilgan davlat soliq xizmati organlari axborot-kommunikatsiya tizimini yanada rivojlantirishning asosiy vazifalari va faoliyat yo'nalishlari quyidagilardir:

- byudjetga va byudjetdan tashqari jamg'armalarga to'lovlarni tahlil etish va prognoz qilish;
- soliq to'lovchilar, soliqqa tortish ob'ektlari, hisoblangan va to'langan soliqlar hamda boshqa majburiy to'lovlar, shuningdek ular bo'yicha imtiyozlar to'g'risidagi axborotlarni yig'ish, qayta ishlash va saqlash;
- soliq to'lovchilar tomonidan soliq majburiyatlarining bajarilishini kameral nazorat qilish, shuningdek davlat soliq xizmati organlariga yuklatilgan vazifalarning ijrosini nazorat qilish uchun axborot ta'minoti;
- soliq to'lovchilarning soliq va moliya hisobotlari hamda soliq to'lovchilar to'g'risidagi boshqa axborotlarni avtomatlashtirilgan tarzda hisobga olish;
- soliq ma'muriyatchiligi jarayonida zamonaviy axborot-kommunikatsiya texnologiyalaridan foydalanish;
- O'zbekiston Respublikasi Davlat soliq qo'mitasi va boshqa vazirliklar hamda organlar o'rtasida, jumladan aloqa kanallari orqali elektron axborot almashuvini tashkil etish;
- soliq to'lovchilarga real vaqt rejimida keng ko'lamli Interaktiv xizmatlar ko'rsatishni tashkil etish;
- axborot xavfsizligini ta'minlash hamda mavjud ma'lumotlarni himoya qilish choralarini ko'rish.

Davlat soliq qo'mitasining 2016 yil 2 fevraldagi 40 -sonli buyrug'iga asosan **8-rasmda** O'zbekiston Respublikasi davlat soliq xizmati organlari tomonidan ko'rsatiladigan davlat intarfaol xizmatlari reestri quyida keltirilgan⁴⁵:

---

⁴⁵ Ўзбекистон Республикаси Давлат солиқ қўмитасининг 2016 йил 2 февралдаги “Ўзбекистон Республикаси давлат солиқ хизмати органлари томонидан кўрсатиладиган давлат интарфаол хизматлари реестри туғрисида”ги 40 -сонли буйруғи.

Soliq to'lovchi jismoniy va yuridik shaxslarni davlat soliq xizmati organlarida hisobga qo'yish, ularga hisobga qo'yilganligi to'g'risidagi ma'lumotnoma berish.

Yuridik shaxslardan olinadigan foyda solig'i ushlab qolinmasdan daromadni to'lash uchun O'zbekiston Respublikasi norezidentining doimiy muassasasi sifatida faoliyatni amalga oshirishi va doimiy muassasa sifatida hisobda turganligi to'g'risidagi ma'lumotnoma berish.

Soliq solishning soddalashtirilgan tartibini qo'llash yoki undan ixtiyoriy voz kechish to'g'risida xabarnomalarni qabul qilish.

Yagona soliq to'lovini to'lovchi yuridik shaxslardan qo'shilgan qiymat solig'ini ixtiyoriy asosda to'lashlari va to'lashni rad etishlari to'g'risida xabarnomalar qabul qilish.

Soliq to'lovchi yuridik shaxslardan moliyaviy, soliq va boshqa majburiy to'lovlar bo'yicha hisobotlarni, shuningdek ayrim soliq turlari bo'yicha hisob-kitob ma'lumotnomalarini qabul qilish va qayta ishlash.

Yakka tartibdagi tadbirkorlardan hisobotlarni qabul qilish va qayta ishlash.

Jismoniy shaxslarning daromadlari to'g'risidagi soliq deklaratsiyalarini qabul qilish va qayta ishlash.

CHet elda ochilgan hisob raqamlardagi mablag'lar harakati bo'yicha axborot qabul qilish va qayta ishlash.

Majburiy sotilishi kerak bo'lgan valyuta tushumi miqdori hisob-kitobini qabul qilish va qayta ishlash.

Soliq to'lovchilarga shaxsiy kartochnalardan ko'chirmalarni va solishtirma dalolatnomani taqdim etish.

Soliq to'lovchilarga soliqlar va boshqa majburiy to'lovlardan soliq qarzi mavjud emasligi haqida ma'lumotnomalar berish.

Ortiqcha to'langan soliqlar va boshqa majburiy to'lovlar summalarini hisobga olish va (yoki) soliq to'lovchining bankdagi hisob varag'iga qaytarish yuzasidan soliq to'lovchilarning arizalarini qabul qilish.

Soliq to'lovchilarga nol darajali stavkani qo'llash natijasida hosil bo'lgan qo'shilgan qiymat solig'ining ortiqcha summasini qaytarish uchun topshirilgan xujjatlarni ko'rib chiqish.

O'zbekiston Respublikasi norezidentining yuridik shaxslardan olinadigan foyda solig'ini qaytarish to'g'risidagi arizani qabul qilish va ko'rib chiqish.

O'zbekiston Respublikasi norezidenti jismoniy shaxslardan olinadigan daromad solig'ini qaytarish to'g'risidagi arizani qabul qilish va ko'rib chiqish.

- . Jismoniy shaxslarning mol-mulk, er va daromad soliqlarini, shuningdek dehqon xo‘jaliklarining suv resurslaridan foydalanganlik uchun solig‘ini hisoblab chiqish va to‘lov to‘g‘risidagi to‘lov xabarnomalarini taqdim etish.
- . O‘zbekiston Respublikasining ko‘chmas mulkka ega bo‘lgan norezidentlariga yuridik shaxslarning mol-mulkiga solinadigan soliq summasini hisoblab chiqarish va to‘lov xabarnomasini taqdim etish.
- . Kichik biznes toifasiga mansubligi xaqida ma’lumotnoma taqdim etish
- . Majburiy auditorlik tekshiruvi o‘tkaziladigan xo‘jalik yurituvchi sub’ektlardan auditorlik xulosasining tasdiqlangan nusxasini qabul qilish.
- . Tashqi iqtisodiy faoliyatni amalga oshiruvchi O‘zbekiston Respublikasi rezidentlari – jismoniy va yuridik shaxslarning doimiy joylashgan joyi (rezidentlik) faktini rasmiy tasdiqlab berish.
- . Mol-mulk bir yuridik shaxs - O‘zbekiston Respublikasi norezidenti tomonidan boshqa yuridik shaxsga - O‘zbekiston Respublikasi norezidentiga, jismoniy shaxsga - O‘zbekiston Respublikasi norezidentiga yoki rezidentiga realizatsiya qilingan taqdirda yuridik shaxslardan olinadigan foyda solig‘i to‘langanligi to‘g‘risida ma’lumotnoma berish.
- . Fiskal xotirali nazorat-kassa mashinalarini ro‘yxatdan o‘tkazish va fiskal xotirali nazorat-kassa mashinalarini ro‘yxatdan o‘tkazish kartochokasini berish.
- . Tadbirkorlik sub’ektlari - yuridik shaxslar va nazorat qiluvchi organlarga tekshirishlar reja-jadvalidan ko‘chirma berish.
- . Nazorat qiluvchi organlar tomonidan hisobotlarni qabul qilish.
- . Soliq tekshiruvi materiallarini ko‘rib chiqish natijalari bo‘yicha davlat soliq xizmati organining qarori nusxasini soliq to‘lovchiga topshirish.
- . Jismoniy va yuridik shaxslarning murojaatlarini qabul qilish va ko‘rib chiqish.
- . Davlat soliq xizmati organlari rahbariyati va mansabdor shaxslari tomonidan jismoniy va yuridik shaxslarni qabul qilish.
- . Jismoniy va yuridik shaxslarning murojaatlarini davlat soliq xizmati organlarining «Ishonch telefoni» orqali qabul qilish.
- . Davlat soliq xizmati organlariga ishga kirish uchun rezyume qabul qilish.
- . Davlat soliq xizmati organlarining tuzilmasi, tarkibi, funksiyalari va asosiy faoliyati to‘g‘risidagi axborotlarni taqdim etish.
- . Normativ-huquqiy hujjatlar to‘g‘risida ma’lumot taqdim etish.
- . Soliqqa tortish umumiy masalalari yuzasidan tushuntirishlar berish.
- . Jismoniy shaxslarni soliqqa tortish masalalari yuzasidan tushuntirishlar berish.
- . Yuridik shaxslarni soliqqa tortish masalalari yuzasidan tushuntirishlar

berish.

Soliq va boshqa majburiy to'lovlarni qabul qilish.

Soliq to'lovchilar haqidagi ma'lumotlarni taqdim etish.

Elektron raqamli imzolar kalitlarini ro'yxatga olish.

Fuqarolarning hisoblangan sug'urta badallari ma'lumotlarini yakka tartibda hisobini yuritish bo'yicha fuqarolarga ma'lumot taqdim etish. (*qo'shildi 384, 30.07.17*)⁴⁶

Soliq qarzini undirish bilan bog'liq masalalar yuzasidan tushuntirishlar berish. (*yangi buyruq bilan qo'shildi*)

Davlat soliq xizmati organlarida mehnat faoliyati to'g'risida ma'lumotnoma berish (*yangi buyruq bilan qo'shildi*)

Davlat soliq xizmati organlarida ishlagan davrida olingan ish xaqi to'g'risida ma'lumotnoma berish (*yangi buyruq bilan qo'shilmoqda*)

Yuridik shaxslarning soliq imtiyozlarini qo'llash asoslarini qabul qilish va qayta ishlash. (*yangi buyruq bilan qo'shildi*)

Yakka tartibdagi mehnat faoliyati bilan shug'ullanuvchi jismoniy shaxslar tomonidan to'langan sug'urta badallari to'g'risida ma'lumotnoma berish (*yangi buyruq bilan qo'shildi*)

Korxonalar va tashkilotlardan ularda ishlovchi xodimlarning mol-mulk va er soliqlari uchun to'lovlarni qabul qilish (*yangi buyruq bilan qo'shildi*)

8-rasm. O'zbekiston Respublikasi davlat soliq xizmati organlari tomonidan ko'rsatiladigan davlat intarfaol xizmatlari ro'yxati.

4. Davlat soliq xizmati organlari tomonidan yuridik shaxslarga ko'rsatilayotgan davlat interaktiv xizmatlarining turlari, huquqiy asoslari va foydalanish tartibi.

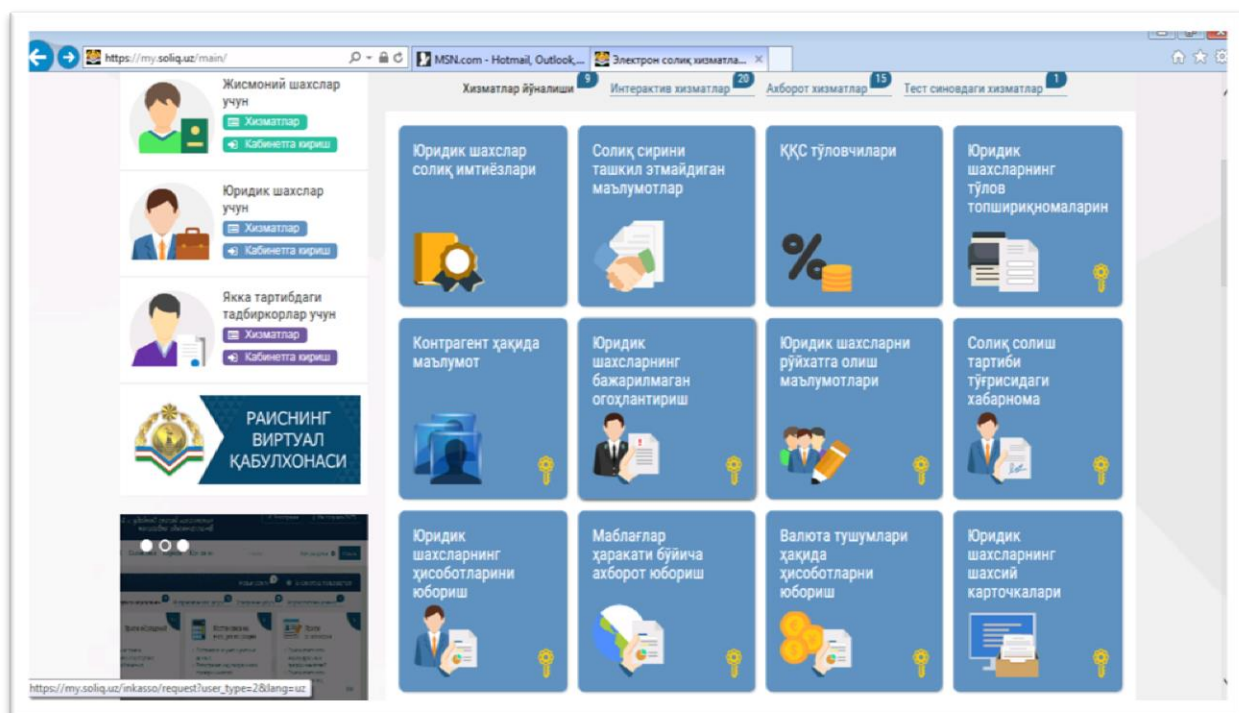
O'zbekiston Respublikasining "Elektron hukumat to'g'risida"⁴⁷gi Qonuniga muvofiq, davlat soliq xizmati organlari tomonidan axborot-kommunikatsiya texnologiyalaridan foydalangan holda elektron davlat xizmatlari ko'rsatishni

⁴⁶ Ўзбекистон Республикаси Давлат солиқ қўмитасининг 2017 йил 30 июлдаги "Ўзбекистон Республикаси давлат солиқ хизмати органлари томонидан кўрсатиладиган янги электрон давлат хизматларини амалиётга жорий этиш тўғрисида"ги 384- сон Буйруғи.

⁴⁷ Ўзбекистон Республикасининг 2015 йил 9 декабрдаги ЎРҚ-395 сонли "Электрон хукумат тўғрисида" Қонуни [«Халқ сўзи»](#) газетаси 2015 йил 10 декабр.

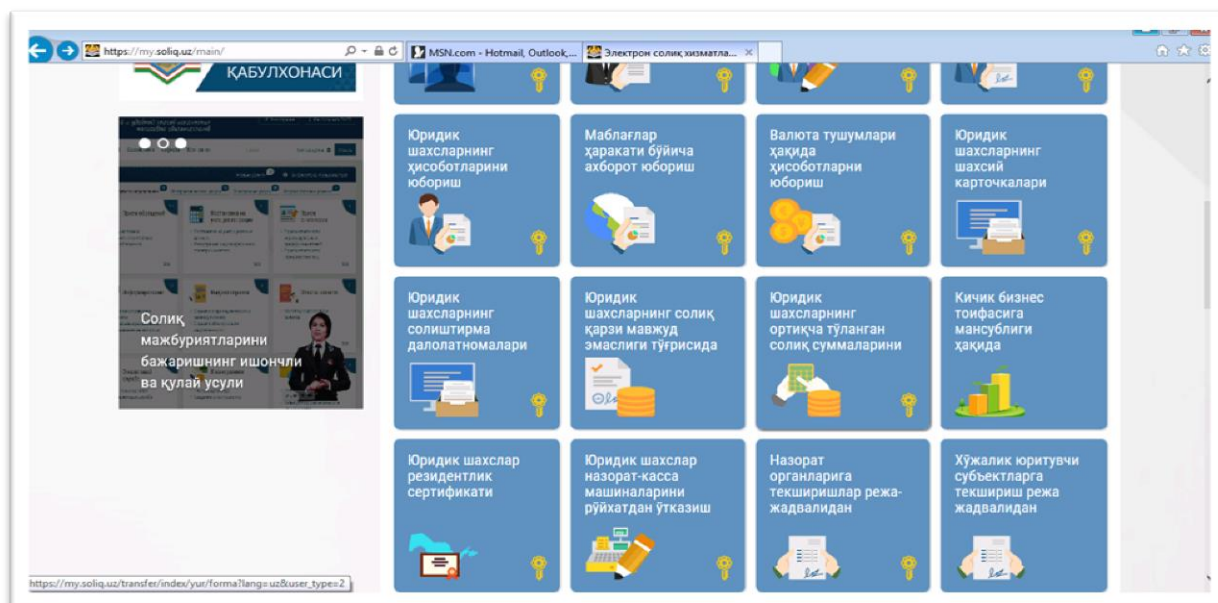
yanada takomillashtirish maqsadida bir qator amaliy ishlar bajarilgan va bu jarayon doimiy ravishda takomillashtirilib borilmoqda.

Bugungi kunda Davlat soliq xizmati organlari tomonidan yuridik shaxslarga bir qancha davlat interaktiv xizmatlari ko'rsatilmoqda. Ularning ro'yxati 2,3 va 4 rasmlarda keltirib o'tilgan.

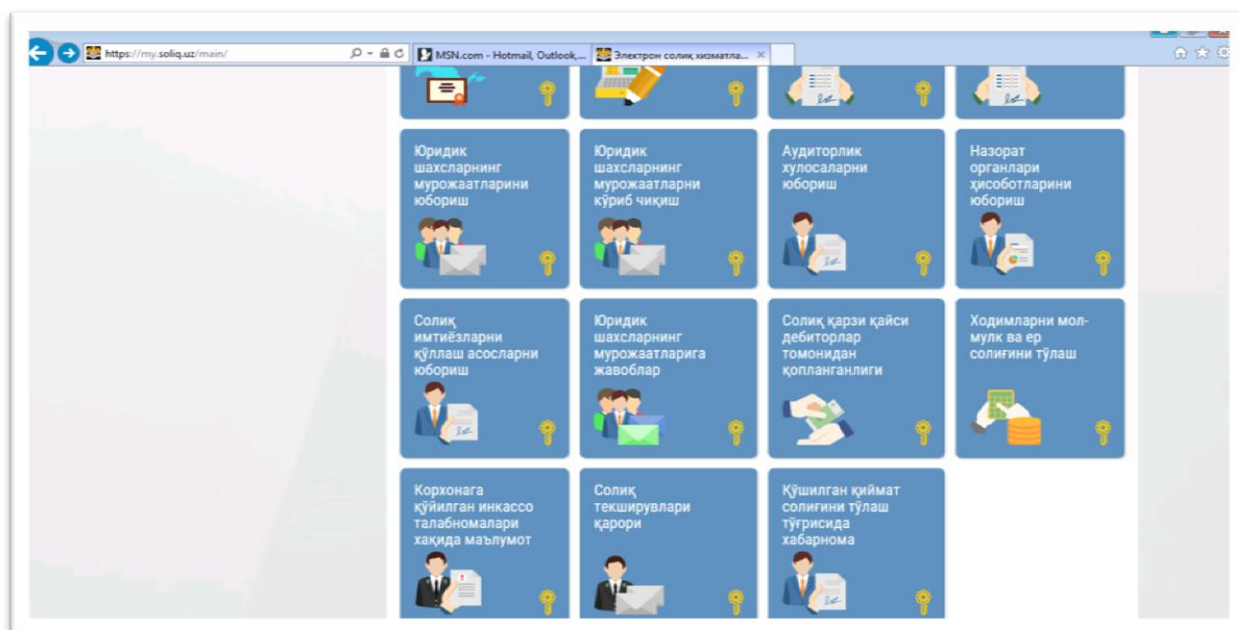

9-rasm. Davlat soliq xizmati organlari tomonidan yuridik shaxslarga ko'rsatilayotgan davlat interaktiv xizmatlari ro'yxati.⁴⁸

⁴⁸ Манба: <http://my.soliq.uz> интернет сайти маълумотлари асосида муаллиф томонидан тайорланди.

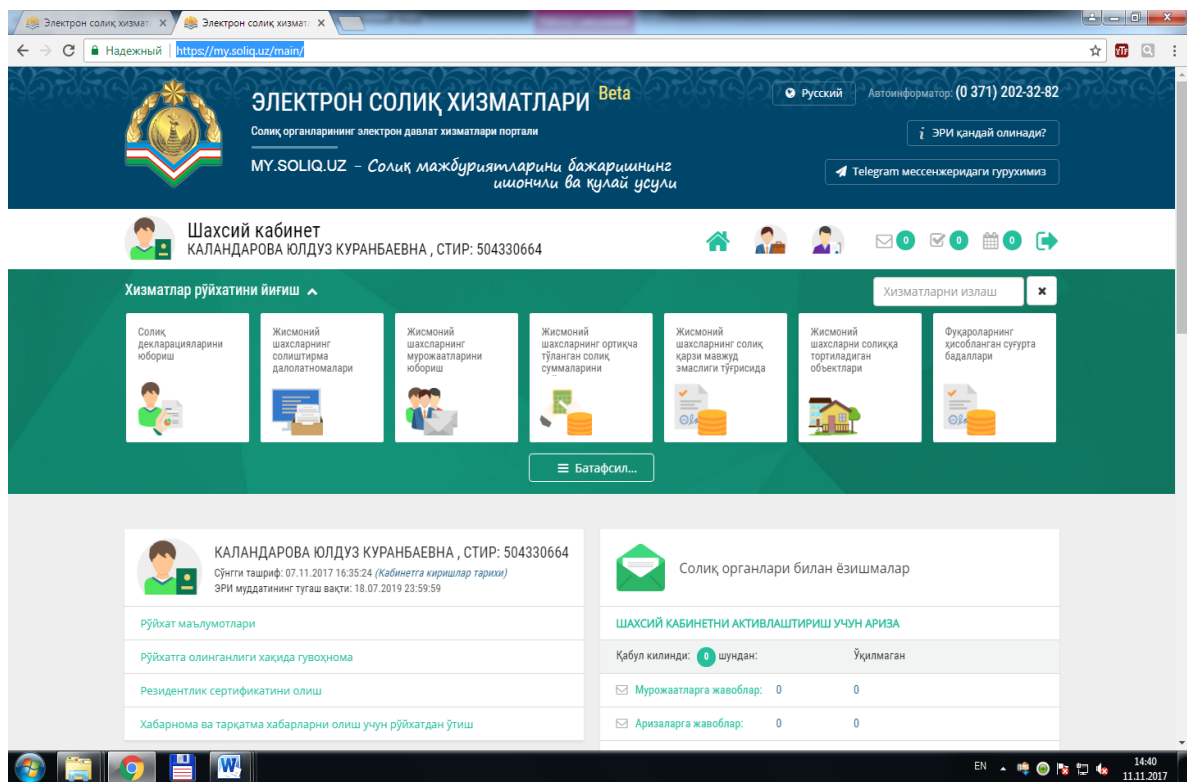
10-rasm. Davlat soliқ xizmati organlari tomonidan yuridik shaxslarga ko‘rsatilayotgan davlat interaktiv xizmatlari ro‘yxati.⁴⁹

11-rasm. Davlat soliқ xizmati organlari tomonidan yuridik shaxslarga ko‘rsatilayotgan davlat interaktiv xizmatlari ro‘yxati.⁵⁰

⁴⁹ Манба: <http://my.soliq.uz> интернет сайти маълумотлари асосида муаллиф томонидан тайорланди.

⁵⁰ Манба: <http://my.soliq.uz> интернет сайти маълумотлари асосида муаллиф томонидан тайорланди.

12-rasm. Davlat soliq xizmati organlari tomonidan xo‘jalik yurituvchi sub’ektlarning shaxsiy kabineti.⁵¹

5. Davlat interaktiv xizmatlarini ko‘rsatish bo‘yicha chet el davlatlari tajribasini o‘rganish.

Rossiya Federatsiyasining Federal Soliq xizmati tomonidan yuridik va jismoniy shaxslarga ko‘rsatiladigan davlat interaktiv xizmatlari O‘zbekiston Respublikasi Davlat soliq xizmati organlari tomonidan ko‘rsatilayotgan xizmatlarga o‘xshash jihatlari ko‘p. Rossiya Federatsiyasida ro‘yxatdan o‘tgan yuridik shaxslar shaxsiy kabinetlari orqali Federal Soliq xizmati bilan elektron ma’lumot almashish imkoniyatiga ega. Buning uchun elektron imzo talab qilinadi.

⁵¹ Манба: <http://my.soliq.uz> интернет сайти маълумотлари асосида муаллиф томонидан тайорланди.

The screenshot displays the 'Кабинет налогоплательщика' (Taxpayer Cabinet) website. At the top, there is a navigation bar with links for 'Обратная связь', 'Администрирование', 'Частые вопросы и ответы', and 'Анкетирование'. The user is logged in as 'Безруков Владимир Борисович', General Director, with a KPP for filtering information. Below this, there are four main service tiles: 'Общие сведения' (General information), 'Учёт ЮЛ в налоговых органах' (Accounting of LLCs in tax authorities), 'Расчеты с бюджетами' (Calculations with budgets), and 'Электронный документооборот' (Electronic document exchange). The bottom section includes 'Поданные заявления' (Submitted statements) with 231 total and 81 received, a 'Список событий' (Event list) with a calendar for June 2013, and 'Основные показатели расчетов с бюджетом' (Key indicators of budget calculations).

13-rasm. Rossiya Federatsiyasi Federal Soliq xizmatidan ro‘yxatdan o‘tgan soliq to‘lovchi yuridik shaxsning shaxsiy kabineti umumiy ko‘rinishi.⁵²

Federal soliq xizmati organlari tomonidan bir qator interaktiv xizmatlar ko‘rsatiladi. Bularga quyidagilarni misol qilib keltiramiz: kontragentning maqomini tekshirish, inspeksiya qabuliga onlayn yozilish, eng ko‘p beriladigan savollar, hududiy o‘z inspeksiyangizning manzili va to‘lov rekvizitlari, INN ni aniqlash, yuridik shaxslar elektron hujjatlarini davlat reestriga kiritish uchun topshirish, to‘langan soliqlar, to‘lov topshiriqnomasini to‘ldirish va boshqalar.

Qozog‘iston Respublikasida soliq masalalari bo‘yicha yuqori turuvchi organ Qozog‘iston Respublikasi Moliya vazirligi huzuridagi Davlat daromadlari qo‘mitasi hisoblanadi. Ushbu organ tomonidan soliq to‘lovchi yuridik va jismoniy shaxslarga bir qator interaktiv davlat xizmatlari ko‘rsatiladi.

Qozog‘iston Respublikasi Moliya vazirligi huzuridagi Davlat daromadlari qo‘mitasi tomonidan soliq to‘lovchi yuridik va jismoniy shaxslarga bir qator

⁵² Манба: <http://lk3.nalog.ru> интернет сайти маълумотлари асосида муаллиф томонидан тайорланди.

interaktiv davlat xizmatlariga quyidagilar kiradi: soliq to'lovchini qidirish, ekspres yordam, QQS to'lovchilari reestrlari, ishonchsiz soliq to'lovchilarni izlash, iqtisodiy sohada jinoyat sodir etib qidiruvda bo'lgan shaxslar haqida ma'lumot beruvchi qidiruv xizmati, shikoyatlar elektron kitobi, ro'yxatdan o'tgan nazorat kassa mashinalaridan berilgan nazorat chekini tekshirish, to'lov hujjatlari shakllarini kiritish va chop etish, ma'lumot beruvchi resurslar va boshqalar.

Buyuk Britaniya davlatida "Elektron hukumat" tizimida ko'rsatilayotgan davlat interaktiv xizmatlari soni qariyb 25000 dan ortadi. Bunda aynan soliq tizimiga tegishli bo'lgan davlat interaktiv xizmatlari 560 dan ortiqni tashkil etadi.

"Katta yigirma" talik davlatlari iqtisodiyotida axborot tizimining ahamiyati va ularda joriy etilgan "Elektron hukumat" tizimi biz uchun namuna bo'lib xizmat qiladi.

Bugungi kunda elektron hukumat tizimi Janubiy Koreya, Buyuk Britaniya, AQSH, Avstraliya, Yangi Zelandiya, Singapur, Norvegiya, Kanada, Niderlandiya, Daniya hamda Germaniya singari mamlakatlarda samaradorligini ko'rsatmoqda. Ushbu mamlakatlarda juda ko'plab davlat xizmatlaridan uydan chiqmagan holda, onlayn rejimida foydalanish mumkin. Davlat organlariga so'rovlarga javoblar, turli to'lovlar, rasmiy hujjatlarning namunasini olish, ularni to'ldirish, elektron imzo bilan yuborish, oliy o'quv yurtlarida masofadan turib tahsil olish, ichki ishlar idoralariga ariza bilan murojaat etish va boshqalar shular jumlasidandir. Masalan, Janubiy Koreyada shaxslar rasmiy sayt orqali o'zining murojaati ko'rib chiqilishi qaysi bosqichda ekanligini kuzatib borishi mumkin.

Jahon banking Doing Business reytingida so'nggi besh yilda O'zbekistonning umumiy reytingi biznes yuritish bo'yicha 150-o'ringandan 87-o'ringa ko'tarildi.

Yagona interaktiv davlat xizmatlari portalida, jumladan, belgilangan tartib-taomillarni buzganlik uchun shikoyat bildirish, tadbirkorni murojaat qiluvchining mobil telefon raqami orqali identifikatsiya qilish maqsadida ro'yxatga olish, muhandislik-kommunikatsiya texnologiyalariga ulanish uchun ariza berish, tadbirkorlik sub'ektlariga o'zimizda ishlab chiqarilgan avtomobil transporti

vositalarini xarid etish uchun ariza berish, ko'chmas mulkka bo'lgan huquqni ro'yxatga olish maqsadida arizani rasmiylashtirish singari xizmatlar joriy qilingan.

2014 yildan boshlab eksport va import kontraktlari YA gona interaktiv davlat xizmatlari portalida bepul ro'yxatdan o'tkazilmoqda. Banklar, soliq hamda bojxona organlari Tashqi savdo operatsiyalarining yagona elektron axborot tizimi orqali xo'jalik sub'ektlarining tashqi savdo faoliyati monitoringini olib boryapti. Davlat bojxona qo'mitasi saytida elektron yuk bojxona deklaratsiyalari qabul qilinmoqda. 2015 yilda davlat xaridlari bo'yicha maxsus axborot portali ishga tushirildi va elektron savdo shakli amaliyotga tatbiq etildi. Masofaviy bank xizmatlari joriy qilinishi bilan 2016 yilda 1847569 nafar foydalanuvchi kredit olish uchun elektron ariza bilan murojaat etdi.

BMT ekspertlarining fikricha, 2016 yilda O'zbekistonda elektron hukumatning rivojlanish indeksi 0,5434 yoki eng yuqori ko'rsatkichga nisbatan 54 foizni tashkil qildi. Bu O'zbekiston elektron hukumat ravnaqi yuqori bo'lgan davlatlar qatoriga kirishiga zamin yaratdi (50 foizdan yuqori).

BMTning iqtisodiy hamda ijtimoiy masalalar bo'yicha departamenti 2016 yilda dunyoning turli davlatlarida elektron hukumatning rivojlanishi haqida navbatdagi hisobotini e'lon qildi. BMT uslubiyotiga binoan Elektron hukumatning rivojlanishi bo'yicha indeksi asosida mamlakatlarning reytingi shakllantiriladi. Bu indeks uchta omil, ya'ni axborot-kommunikatsiya texnologiyalari infratuzilmasi, inson kapitali va elektron xizmatlar rivojidan iborat. Yana boshqa juda muhim ko'rsatkich — elektron ishtirok etish indeksidagi o'sish ham katta ahamiyatga ega hisoblanadi. Mazkur indeksga binoan, hukumatning fuqarolar, biznes sub'ektlari hamda davlat organlari o'rtasida muloqotni rivojlantirish maqsadida axborot-kommunikatsiya texnologiyalaridan samarali foydalanishiga baho beriladi, erishilgan natijalar o'rganiladi.

Yana bir diqqatga sazovor jihati, O'zbekiston elektron ishtirok etish reytingida 24 pog'ona — 2014 yilgi 71-o'rindan 2016 yilda 47-o'ringa ko'tarildi. Ushbu indeksning o'sish sur'atlari bo'yicha respublika Markaziy Osiyo mamlakatlari orasida birinchi o'rinni, Hamdo'stlik davlatlari o'rtasida esa uchinchi

pog'onani egalladi. BMT ekspertlari O'zbekistonda uy-joy mulkdorlari shirkatlari portali, ochiq ma'lumotlar portali va normativ-huquqiy hujjatlar loyihalarini muhokama qilish portali ishga tushirilganiga e'tibor qaratgan. Ularning fikricha, bu sa'y-harakatlar davlat organlari faoliyati ochiqligini ta'minlash hamda xalq bilan muloqot amaliy mexanizmlarini joriy etish borasida ijobiy qadam hisoblanadi.

Elektron hukumat rivojlanishi bo'yicha O'zbekiston indeksining o'sishida elektron xizmatlar ko'rsatish darajasi (56 foiz o'sish bo'lgan) muhim o'rin tutdi. Lekin bunda AKT infratuzilmasi rivojlanishi bo'yicha o'sish u darajada yuqori bo'lmadi (6 foiz). Ushbu indeks muqim va mobil telefon aloqasi abonentlari soni, aralash hamda simsiz keng polosali aloqa tarmog'i, shuningdek, internetdan foydalanuvchi aholi soni asosida shakllantiriladi. 2016 yilda O'zbekistonda internetdan muntazam foydalanadigan aholi ulushi 46,4 foizni tashkil qildi, keng polosali internetdan foydalanadiganlar soni esa, bor-yo'g'i, 1900000 kishiga yaqinni tashkil etdi. Inson kapitalining rivojlangan darajasi bo'yicha indeks esa 3,5 foiz tushgan. Bunda yoshi katta kishilarning savodxonligi, aholining ta'lim tizimi bilan qamrab olinganlik darajasiga alohida e'tibor qaratilgan.

Aytish joizki, elektron hukumat faoliyatini yangi bosqichga olib chiqishda idoralararo elektron hamkorlik tizimidan foydalanishni kengaytirish talab etiladi. SHuni unutmaslik kerakki, elektron hukumat faoliyatida ma'lumotlar muayyan davlat muassasasidan tashqariga chiqadi. Bu esa axborot xavfsizligi tizimini takomillashtirishni kun tartibiga qo'yadi.

Turli idoralar axborot tizimlari o'rtasida elektron hamkorlikka o'tilishi aynan elektron hukumatning shakllanish jarayoni sanaladi. Ushbu jarayonning markazida davlat organi emas, aynan foydalanuvchi turmog'i lozim.

2017-2021 yillarda O'zbekiston Respublikasini rivojlantirishning beshta ustuvor yo'nalishi bo'yicha Harakatlar strategiyasida elektron hukumat tizimini yanada rivojlantirish masalasiga alohida e'tibor qaratilgan. Xususan, Xalq bilan muloqot va inson manfaatlari yilida 2018–2021 yillarga mo'ljallangan tegishli dastur ishlab chiqilishi belgilangan. Joriy yilning o'zida «Litsenziya» portali ishga

tushirilishi ko'zda tutilyapti, notarial xizmatlar avtomatlashtiriladi hamda soddalashtiriladi. Eksport-import operatsiyalari bo'yicha ruxsat beruvchi hujjatlarni bir xillashtirish davom ettiriladi. Davlat organlari xodimlari va aholining internetdan foydalanish imkoniyatlarini kengaytirish hamda kompyuter savodxonligi oshirilishi bo'yicha chora-tadbirlar ko'riladi.⁵³

17-MAVZU:SOLIQ MA'MURCHILIGI AMALGA OSHIRISHDA ILG'OR XORIJIY MAMLAKATLAR TAJRIBASI.

1. Xorijiy davlatlarda soliq ma'murchiligini amalga oshirishning o'ziga xos ahamiyati.

2. Ayrim xorijiy davlatlar (AQSh, Frantsiya, Buyuk Britaniya, Shvetsiya) da soliq ma'murchiligini amalga oshirishning o'ziga xos xususiyatlari.

3. Soliqlarning yig'iluvchanligini oshirishning xorij tajribasi.

1. Xorijiy davlatlarda soliq ma'murchiligini amalga oshirishning o'ziga xos ahamiyati.

Soliq tizimini isloh qilishdan ko'zlangan asosiy maqsad – soliq to'lovchilar zimmasidagi soliq yukini kamaytirish orqali ishlab chiqarishni rivojlantirish va iqtisodiyotni barqarorlashtirishga yerishishdir. Har bir mamlakatda ham ushbu maqsadga faqat izchil soliq siyosatini amalga oshirish orqali yerishiladi.

Bozor iqtisodiyoti sharoitida davlatning iqtisodiyotni tartibga solishdagi roli kuchayib, o'z oldiga qo'yilgan maqsad va vazifalarni amalga oshirishda soliq siyosati muhim vosita bo'lib xizmat qiladi. Soliq siyosati amalda davlat boshqaruvining boshqa unsurlari pul-kredit siyosati, baho siyosati kabilar bilan birgalikda mamlakatning barcha ijtimoiy-iqtisodiy sohalariga faol ta'sir etadi. Davlat soliq siyosati orqali iqtisodiy rivojlanishni rag'batlantiradi yoki cheklaydi.

---

⁵³ <https://daryo.uz/k/2017/03/10/ekspert-elektron-hukumat-faoliyati-samaradorligiga-idoralararo-elektron-aloqalarning-yaxlit-tizimi-yoqligi-xalaqit-bermoqda/> интернет сайты маълумотлари асосида тайёрланди.

Soliq siyosatining asosiy vazifasi oxir-oqibat iqtisodiy o'sishni ta'minlashga qaratilishi lozim. Aynan iqtisodiy o'sishga yerishilgandagina ishlab chiqarish rivojlanishiga va uning samaradorligini ta'minlashga, aholining yashash darajasini oshishiga xizmat qiladi. Shu boisdan ham bozor iqtisodiyoti sharoitida soliq tizimi mamlakat ijtimoiy-iqtisodiy rivojlanish darajasidan kelib chiqqan holda doimo takomillashib borilishi lozim.

Mamlakatimiz mustaqilligining yigirma besh yili daomida respublikamiz soliq tizimi tashkil etilib, rivojlanib, takomillashib bordi. Jumladan, istiqloqlarning dastlabki yillarida, davlat byudjeti taqchilligini kamaytirish va daromad qismini mustahkamlash maqsadida, korxonalaridan 30% stavkada qo'shilgan qiymat solig'i, 15%dan 45%gacha daromad (foyda) solig'i; aktsiz solig'i; mol-mulk solig'i; respublikadan tashqariga olib chiqiladigan mahsulotlar va xomashyo resurslariga soliqlar joriy etildi. Qishloq korxonalari uchun daromad solig'i, ish haqi fondidan yagona ijtimoiy to'lov, resurslardan oqilona foydalanishni ta'minlash maqsadida 6 foizli resurslar solig'i va 30 foizli amortizatsiya soliqlari joriy etildi.

Respublikamizda soliq idoralari faoliyati 1990 yilning oxirida O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining "O'zbekiston Respublikasi Moliya vazirligi qoshida Davlat moliya-soliq bosh boshqarmasini tashkil qilish to'g'risida"gi qarori (1990 yil 17 dekabrda 383-sonli) qabul qilinganidan so'ng faollasha boshladi va O'zbekiston Respublikasi Oliy Kengashining "O'zbekiston Respublikasining davlat soliq idoralari to'g'risida"gi 1991 yil 14 iyundagi Nizomi va O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining "O'zbekiston Respublikasining davlat soliq idoralari to'g'risida"gi 1991 yil 12 avgustdagi 217-sonli qarori qabul qilinganidan keyin davlat nazorati va boshqaruvining mustaqil tuzilmasi sifatidagi soliq idoralarining shakllanishi va faoliyat ko'rsatishiga asos solindi.

O'zbekiston Respublikasi Prezidentining "O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasi qoshidagi Davlat bosh soliq boshqarmasini O'zbekiston Respublikasi Davlat soliq qo'mitasiga aylantirish to'g'risida"gi 1994 yil

18 yanvardagi Farmoniga muvofiq Vazirlar Mahkamasi qoshidagi Davlat bosh soliq boshqarmasi Davlat soliq qo'mitasiga aylantirildi.

Soliq islohotlarining keyingi bosqichida soliqlarni bozor iqtisodiyoti talablariga moslashtirish va korxonalarining ishlab chiqarishni rag'batlantirishga qaratish maqsadida korxonalar har bir foiz mahsulot ishlab chiqarish hajmini ko'paytirgani hisobiga foyda solig'i stavkasi 0,3 foizga kamaytirish, qishloq xo'jaligi korxonalarini uchun foyda solig'i stavkasi rentabellik darajasidan kelib chiqib, ya'ni rentabellik darajasi 40% gacha bo'lgan korxonalar uchun 3 foizli stavkada, rentabellik darajasi 40%dan yuqori bo'lgan korxonalar uchun 20 foizli stavkada undirish belgilandi.

1995 yildan boshlab soliq tizimi ixchamlashtirilib, bir qator kam samarali soliqlar respublika tashqarisiga olib chiqiladigan xom ashyo resurslari uchun soliq, hisoblab yozilgan amortizatsiyadan byudjetga 30 foiz ajratma va boshqalar bekor qilindi. Jamoa xo'jaligi a'zolari va iqtisodiyotning boshqa sohalarida ishlayotganlar uchun soliqqa tortishning yagona tartibi o'rnatildi. Fuqarolar daromadiga solinadigan soliq shkalasi o'zgartirildi.

Soliqlarni bozor munosabatlaridagi faoliyatini kuchaytirish uchun yagona huquqiy asos 1997 yil 24 aprelda O'zbekiston Respublikasining Soliq kodeksi qabul qilindi va soliq qonunchiligi mustahkamlabgina qolinmasdan, soliqlarni mahsulotlarni eksportini, import tovarlar o'rniga mahsulotlar ishlab chiqarishni, nogironlarni ishlab chiqarishga qatnashishini, mehr-muruvvat ishlarini rag'batlantirish vazifasi kuchaytirdi.

Davlat soliq xizmati organlari faoliyatining huquqiy asoslarini belgilash maqsadida 1997 yilning avgustida «Davlat soliq xizmati to'g'risida»gi Qonun qabul qilindi. Unda, davlat soliq xizmati organlarining asosiy vazifa va funksiyalari belgilanishi bilan birga uchastka davlat soliq inspektori lavozimi joriy etildi. Natijada, davlat soliq organi aholi keng qatlamlari bilan yaqindan ishlash imkoniyatiga ega bo'ldi.

1998 yildan keyingi soliq islohotlari davrida soliq tizimida soliqlarni ixchamlashtirish davri boshlanib, bu davrda soliq to'lovchi yuridik shaxslarga

imkoni boricha soddalashgan, ixchamlashgan soliq tizimi joriy etildi va ularning soliq hisoblari, hisobotlari, soliq to'lash muddatlari ixchamlashtirildi.

Xususan kichik korxonalar uchun soddalashtirilgan tizimda yagona solig'ini to'lash, qishloq xo'jalik tovar ishlab chiqaruvchilar uchun yagona yer solig'ini to'lash, savdo va umumiy ovqatlanish korxonalarini uchun yalpi daromaddan soliq va mol-mulk solig'ini to'lash joriy etildi

2000 yildan boshlab samarasiz, byudjetga tushishini qiyinlashtiradigan reklama solig'i, avtotransport vositalarini olib sotish solig'i, me'yoridan ortiq sotilmagan tayyor mahsulot qoldig'i uchun 2 foizli haq hamda tabiatni ifloslantiruvchi chiqindilarni joylashtirish uchun haqlar bekor qilindi.

Soliq islohotlarining keyingi davrida ya'ni 2005 yilning 1 iyulidan boshlab mikrofirmalar va kichik korxonalar uchun ilgari to'lab kelingan yagona soliq hamda byudjetdan tashqari Pensiya jamg'armasi, Yo'l va Maktab ta'limi jamg'armalariga majburiy ajratmalar o'rniga yagona soliq to'lovi joriy etildi.

2007 yildan boshlab savdo va umumiy ovqatlanish korxonalarini uchun belgilangan yalpi daromad solig'i, byudjetdan tashqari Pensiya jamg'armasiga. Respublika yo'l jamg'armasiga, Maktab ta'limini rivojlantirish jamg'armasiga ajratiladigan majburiy to'lovlar o'rniga yalpi tushumdan to'lanadigan yagona soliq to'lovi joriy egildi.

Malumki 2005 yildan boshlab O'zbekistonda jamiyatni demokratlashtirish va yangilash, mamlakatni isloh qilish sohasida tub o'zgarishlarni amalga oshirish davri boshlandi.

Xususan, 1997 yilda qabul qilingan O'zbekiston Soliq kodeksi iqtisodiy islohotlar sohasida bugungi kunning yangi va ustuvor vazifalari talablariga javob bermasligi qayd etilib, soliqqa tortish masalasida amaliyotda sinalgan printsp va yondashuvlarni ishlab chiqish, bu borada boshqa mamlakatlarning ilg'or tajribasidan foydalanish o'ta muhim ahamiyatga ega ekanligini e'tirof etib, soliq tizim nafaqat soliqlarni undirish, balki birinchi galda, rag'batlantirish xususiyatiga ega bo'lishi lozimligini uqtirildi va amaldagi soliq qonunchiligini tanqidiy nuqtai nazardan tahlil qilib, shu asosda uni yanada soddalashtirish, soliqlarni unifikatsiya

qilish, soliq yukini engillashtirish, soliq boshqaruvini takomillashtirish va yerkinlashtirishni nazarda tutadigan yangi tahrirdagi Soliq kodeksini tasdiqlash topshirildi.

O'zbekiston Respublikasining 2007 yil 25 "O'zbekiston Respublikasining Soliq kodeksini tasdiqlash o'g'risida"gi Qonuni bilan O'zbekiston Respublikasi Soliq kodeksi tasdiqlanib, 2008 yil 1 yanvardan kuchga kiritildi.

Yangi tahrirdagi Soliq kodeksining avvalgisidan eng asosiy farqi soliq Kodeksi to'g'ridan-to'g'ri tasir kuchiga ega bo'lgan, yani xar bir soliqni hisoblash va to'lash tartiblari turli xuquqiy-meyoriy xujjatlar, yo'riqnomalar asosida amalga oshirilmasdan, to'g'ridan-to'g'ri Soliq kodeksida aks ettirildi.

Shu bilan birga, Kodeksda, soliq to'g'risidagi qonun hujjatlarida soliq to'lovchilar, shuningdek ushbu soliq va majburiy to'lovlarni hisoblab chiqarish va to'lash uchun zarur elementlar belgilab qo'yilgan taqdirdagina soliq va majburiy to'lov belgilangan, deb hisoblanishi, barcha soliqlar va majburiy to'lovlar faqatgina qonunchilik hujjatlari bilan joriy qilinishi, soliqlar va majburiy to'lovlar bo'yicha imtiyozlar qonunchilik hujjatlari va Prezident qarorlari bilan o'rnatilishi belgilandi.

O'zbekiston Respublikasi Soliq kodeksi ikki qismdan iborat bo'lib uning umumiy qismida xalqaro me'yorlarga mos keluvchi soliqqa tortish tamoyillari, kodeksda foydalanilgan asosiy tushunchalar, soliq majburiyatlarini bajarishda foydalaniladigan tartiblar, soliqlar va majburiy to'lovlarni to'lash yoki to'lov muddatlarini kechiktirish tartiblari, ortiqcha to'lovlarni qaytarib berishning aniq mexanizmlari, soliq nazorati shakllari va ularni amalga oshirish tartiblari hamda soliq organlari mansabdor shaxslarining harakatlari va harakatsizligi ustidan shikoyat qilish tartiblari, soliq qonunchiligini buzganlik uchun javobgarlik choralarini belgilash masalalar keng yoritildi.

Soliq kodeksining maxsus qism umumbelgilangan soliqlarni hisoblab chiqarish va to'lash tartibini, soliq solishning soddalashtirilgan tartibini, shuningdek soliq to'lovchilarning ayrim toifalariga soliq solishning o'ziga xos xususiyatlarini belgilandi. Soliq kodeksining to'g'ridan – to'g'ri amal qilishini

ta'minlash maqsadida, maxsus qismda davlat boji va davlat maqsadli jamg'armalariga to'lanadigan majburiy to'lovlar, soddalashtirilgan soliq solish tartibini qo'llashda soliqlarni hisoblab chiqarish va to'lash tartibini belgilovchi bo'limlar bilan to'ldirildi.

Shuningdek, Soliq kodeksiga soliq nazoratining shakllari va amalga oshirish tartibini, shuningdek soliq organlarining qarorlari va ularning mansabdor shaxslari harakatlari yoki harakatsizligi ustidan shikoyat qilishni tartibga soluvchi boblar kiritilib, unda soliq nazoratining shakllari «kameral nazorat», «xronometraj» o'tkazish tartibi, muddatlari, davriyligi hamda ushbu nazorat shakllarini o'tkazish uchun zarur bo'lgan hujjatlar belgilab qo'yildi.

Moliyaviy jarimalarni qo'llashni tartibga solish maqsadida soliq to'lovchilarga, soliq agentlariga moliyaviy jarimalar sud tartibida qo'llanilishi, soliq to'lovchi, soliq agenti sodir etilgan huquqbuzarlikda aybini tan olganda va etkazilgan zararni belgilangan muddatlarda va to'liq hajmda, shu jumladan penyani ixtiyoriy ravishda to'lagan holatlarning bundan mustasnoligi belgilab qo'yildi.

Jahon amaliyotida soliq idoralari ishini tashkil etishning turli variantlari mavjud. Ayrim davlatlarda soliq idoralari mustaqil statusga ega bo'lsa (Avstraliya, Xitoy, Yaponiya), boshqalarida ushbu institutlar moliyaviy organlarning tarkibiy bo'linmalari (Italiya, Frantsiya, Shveytsariya, AQSh) sifatida faoliyat yuritadi. Bundan tashqari, to'g'ri va egri soliqlarning undirilishi nuqtai nazaridan soliq ma'murchiligining bo'linishi hollari ham jahon tajribasida mavjud.

Quyida soliq xizmatini tashkil qilishning tartibini keltirib o'tamiz.

Buyuk Britaniyada soliq olinishini nazorat va tartibga soluvchi idoralar

Mamlakat soliq tizimini boshqarish va tartibga solishda G'aznachilik asosiy hukumat idorasi hisoblanadi. Soliq ishini tashkil qilish ushbu idoraning ikkita departamentiga yuklatilgan: Ichki daromadlar boshqarmasi va Bojlar va aktsizlar boshqarmasi.

Ichki daromadlar boshqarmasining funktsional majburiyati mamlakatdagi yuridik va jismoniy shaxslardan soliq undirilishini nazorat qilishdan iborat.

Bojlar va aktsizlar boshqarmasi bevosita egri soliqlar olinishini nazorat qilish bilan shug'ullanadi.

Buyuk Britaniyada soliqlarni undirish xarajatlari solikli daromadlarning 2% ni tashkil etib, bu ko'rsatkich boshqa iqtisodiy jihatdan rivojlangan davlatlardan birmuncha past daraja ekanligi bilan e'tiborga loyiq.

AQShda soliq xizmati ishini tashkil qilish tartibi

AQSh davlat byudjetining tuzilishi uch pog'onali bo'lganligi sababli, bevosita soliqlar va yig'implarni undirish ishlarini tashkil qilish vazifasi yuklatilgan organ hisoblangan Ichki daromadlar xizmati (IDX) ham uch darajali tizimdan iborat:

- 1) IDX yuqori darajasida federal soliqlarni undirilishi nazorat qilinadi.
- 2) IDXning o'rta darajasida shtatlar darajasidagi soliq va yig'implarni undirilishini nazorat qiladi.
- 3) IDX ning quyi bo'g'inida joylardagi mahalliy hokimiyat idoralari tomonidan o'rnatilgan mahalliy soliqlarni olinishi nazorat qilinadi.

AQSh soliq xizmati oldiga qo'yilgan asosiy vazifalar sifatida quyidagilar keltiriladi:

- a) ixtiyoriy ravishda to'lanadigan soliqlar tushumini ko'paytirish;
- b) soliq to'lovchilar uchun soliq to'lash jarayonini engillashtirish;
- v) soliq xizmati sifati va samaradorligini oshirib borish.

Soliq boshqaruvining tarkibiy tuzilishi soliq turlari bo'yicha emas, balki funktsional belgilari asosida tashkil topgan. Xususan:

Soliq deklaratsiyalarini qayta ishlash bo'limi soliq to'lovchilar tomonidan topshirilgan deklaratsiya ma'lumotlarini qayta ishlash bilan shug'ullanadi.

Soliqlarni byudjetga undirish bo'limi to'lanmay qolgan yoki boqimandalarni byudjetga yo'naltirilishi bilan shug'ullanadi.

Jinoyat qidiruv bo'limi esa soliqqa oid huquqbuzarlik holatlarini o'rganadi va soliq qonunchiligi bajarilishini nazorat qiladi.

Soliq to'lovchilar xizmat ko'rsatish bo'limi soliq to'lovchilarga amaldagi soliq qonunchiligi qoidalarini tushuntirishga va ular bilan ish olib borilishini tashkil qilish bilan shug'ullanadi.

2. Ayrim xorijiy davlatlar (AQSh, Frantsiya, Buyuk Britaniya, Shvetsiya) da soliq ma'murchiligini amalga oshirishning o'ziga xos xususiyatlari.

O'zbekistonda soliq ma'murchiligi fanini rivojlantirishda xorij tajribasining qo'llanilishi zaruriy elementlardan biri bo'lib xizmat qiladi. Jahon moliyaviy-iqtisodiy inqirozi va inqiroz davridan keyingi sharoitlarda soliq qonunchiligi masalalarining soddalashtirilishi, soliq rejimlari va soliq stavkalarining, shuningdek soliq imtiyozlari soni va salmog'ining kamayishi holatlari kuzatiladi. Dunyoning rivojlangan mamlakatlarida soliq ma'murchiligining takomillashtirilishi tobora soliq to'lovchilar va ularning manfaatlari ko'zlagan holda amalga oshirilmoqda. Ayrim davlatlar soliq nazoratini mustahkamlash va takomillashtirish yo'lidan borayotgan bo'lsa, boshqa birlari esa soliq to'lovchilarga har tomonlama ko'mak berish orqali hamkorlik "aloqalari"ni o'rnatishga harakat qilinmoqda. Masalan, AQShda soliq to'lovchi bilan soliq ma'murlari o'rtasidagi munosabatlar axborot xatlari asosida amalga oshiriladi. Frantsiyada soliq organi bilan soliq to'lovchi munosabatlari fikrlar almashinuvi doirasida, har bir tomon o'zining haqligini himoya qilgan holda yuzaga keladi. Joriy va hisobot natijalari bo'yicha soliq deklaratsiyalari auditorlar va mustaqil soliq maslahatchilari tomonidan tuziladi. Qo'shimcha soliq hisoblash administrativ tarzda o'tkaziladi, agar soliq idorasi tomonidan katta miqdordagi soliq to'lanmaganligi aniqlansa, sezilarli jarima sanksiyalari qo'llash uchun asos bo'ladi. Agar tekshiruv natijasida soliq to'lovchi tomonidan ortiqcha soliq to'lagani aniqlansa, soliq summasi foiz ustamolari bilan qaytariladi.

Frantsiyada soliq kodeksining tegishli moddalari soliq to'lovchining yashash tarzidan kelib chiqqan holda uning olishi mumkin bo'lgan daromadlarini belgilab beradi. Masalan, soliq to'lovchi ma'lum kadastr qiymatiga ega bo'lgan uyga ega

bo'lsa va uni ijaraga bergan taqdirda, uning daromadi uying ijara haqining besh baravari miqdorida aniqlanadi. Agar soliq to'lovchining uy xizmatkori mavjud bo'lsa, uning yillik daromadi 30 ming frankka tenglashtiriladi, yangi avtomobil olgan taqdirda avtomobil qiymatining 75%dan kelib chiqqan holda daromadi aniqlanadi va belgilangan tartibda soliqqa tortiladi. Agar soliq to'lovchi tasarrufida uy, avtomobil va uy xizmatkori bo'lsa, yuqoridagi daromad miqdorlari qo'shilgan holda soliq olinadi.

Shvetsiyada soliq ma'murchiligini isloh qilish “yagona deklaratsiya - yagona hisob raqami – yagona manzil (to'lov shakli)” tamoyili asosida olib boriladi. Shvetsiyaning barcha fuqarolari soliq idoralarida, ichki ishlar organlarida ro'yxatdan o'tgan yagona fiskal raqamga egalar. Bundan tashqari, soliq idoralarining ko'chmas mulk ob'ektlarini hisobga olishning yagona bazasiga to'g'ridan to'g'ri kirish vakolati mavjud.

Amerika Qo'shma Shtatlarida soliq idoralari ularning funktsional belgilari asosida tuzilgan. Ichki daromadlarning tashkiliy qo'mitasi soliq ma'murchiligining to'rtta ustuvor yo'nalishidan kelib chiqqan holda tashkil etilgan: 1) ish haqi va investitsiyalar; 2) kichik biznes 3) yirik va o'rta biznes; 4) soliq imtiyozlari (chegirmalari) va davlat korxonalari. Bundan tashqari, ushbu xizmat tuzilmasi tarkibida boshqa normativ va ma'murchilik vazifalarini bajaruvchi bo'linmalar ham faoliyat yuritadi. Xususan, jinoyat qidiruv, soliq to'lovchilarga xizmat ko'rsatish (soliq advokati xizmati), tashqi aloqalar, axborot texnologiyalari, moliya va kadrlar xizmati bo'linmalari shular jumlasidandir.

Germaniya Federativ Respublikasi federal soliq xizmatida xalqaro va milliy soliqqa tortish masalalari bilan shug'ullanuvchi soliq va nazorat bo'linmalari mavjud. Bu o'rinda soliq departamentlari aniq belgilangan funktsional tarkibga ega. Ularning tarkibiga soliq to'lovchilarni ma'lumotlar bilan ta'minlash va hisobga olish, soliq siyosatini amalga oshirish bo'yicha, turli xalqaro tashkilotlar bilan aloqalar o'rnatish bo'limlarini kiritish mumkin. Nazorat xizmatlarining ichki tarkibiy tuzilmasi ixtisosligidan kelib chiqqan holda shakllantiriladi. Masalan, korporatsiyalar foyda solig'i bo'yicha qonunchilikni amalda qo'llashga

ixtisoslashgan (Korperschaftsteuer), ish haqi va daromad solig'i bo'yicha qonunchilikka ixtisoslashgan (Lohnsteuer), (Einkommensteuer), hunarmandchilik solig'i bo'yicha (Gewerbesteuer) bo'limlar tashkil etilgan.

Buyuk Britaniyada Ichki daromadlar va bojxona bojlari xizmatining tarkibi ixtisoslashgan bo'linmalardan tashkil topgan. Uning tarkibida daromad va kapitalni soliqqa tortishni tashkil etuvchi, egri va ekologik soliqlarni, bojxona bojlari va yig'implarni, ijtimoiy sug'urtaga majburiy to'lovlarni yig'ishni tashkil etuvchi bo'limlar mavjud.

Shunday qilib, soliq organlarini ishini tashkil etishda aniq belgilangan yondashuv mavjud emasligi yuqoridagi misollardan ko'rinib turibdi. Ko'p hollarda soliq tizimi idoralari tarkibi tarixiy taraqqiyotdan, mavjud an'analardan va har bir davlatning soliq ma'murchiligini ustuvor yo'nalishlaridan kelib chiqqan holda tashkil etiladi.

Yuqorida ko'rib o'tgan davlatlarda nisbatan iqtisodiy va siyosiy barqarorlik hukm surishiga qaramasdan, bu davlatlar uchun davlat boshqaruvi tizimini isloh qilib borish xarakterlidir. Islohotlar va o'zgarishlar jarayoni hozirgi davrda ham davom etmoqda. Boshqa bir qator o'zgarishlar bilan birga, korporativ boshqaruv tizimidan davlat boshqaruviga ilg'or natijalarni qo'llanilishi bu borada ijobiy natijalar berishi shubhasiz.

3. Soliqlarning yig'iluvchanligini oshirishning xorij tajribasi.

O'zbekiston Respublikasida amalda bo'lgan soliq tizimining samaradorligini oshirishga ko'maklashuvchi muhim va zarur shartlardan biri uzoq vaqtlardan buyon soliqlar orqali iqtisodiyotni boshqarishning eng ta'sirchan vositalaridan biri sifatida samarali foydalanib kelayotgan rivojlangan mamlakatlarning tajribasini puxta o'rganishdir.

Dunyo mamlakatlar soliq tizimi ushbu mamlakatlarda mavjud iqtisodiy, ijtimoiy va siyosiy shart-sharoitlarga bog'liq ravishda taraqqiy etadi. Bunda mamlakatimiz rivojiga o'zining hissasini ma'lum darajada qo'shib kelayotgan rivojlangan Yaponiya, Janubiy Koreya va Germaniya, AQSh, Rossiya hamda Gruziya mamlakatlarining tajribasini o'rganish muhim va murakkab ilmiy

tadqiqot hisoblanadi. Bu rivojlangan mamlakatlarning soliq tizimi soliqlarning undirilishi, tarkibi, va stavkasi hisoblanish usuli bilan bizdagi soliq tizimidan ko'p jihatlari bilan farq qiladi.

Soliq va boshqa majburiy to'lovlarning davlat budjetiga to'liq va o'z vaqtida to'lanishini ta'minlash soliq ma'murchiligining ta'sirchanligiga ko'p jihatdan bog'liqdir.

Mamlakat iqtisodiyotida bo'ladigan tarkibiy o'zgartirishlar, soliq qonunchiligida bo'ladigan yangiliklar soliq ma'murchiligini muntazam takomillashishiga undaydi va doimiy harakatda bo'ladi.

Mamlakatimizda soliq ma'murchiligini samarali tashkil etish va uni takomillashtirishning asosiy yo'nalishi, eng avvalo, rivojlangan xorijiy mamlakatlarning soliq ma'murchiligi borasidagi ilg'or tajribalarni o'rganish va uning ijobiy natijalarini tahlil qilib, mamlakatimizda ushbu yo'nalishdagi muammolarni hal etishda foydalanishdir.

Albatta, har qanday davlat o'z iqtisodiyotini tartibga solishda, davlatning asosiy ijtimoiy-iqtisodiy masalalarini hal etishda eng avvalo soliqlarga tayanar ekan, albatta soliq ma'murchiligi ishini samarali tashkil etish davlatning asosiy maqsadlaridan biri bo'lmog'i zarur.

Shuning uchun, hozirgi kunda eng avvalo, biz soliq ma'murchiligini samarali tashkil etish masalalariga, birinchi navbatda, o'z e'tiborimizni qaratishimiz kerak.

Soliq ma'murchiligini samarali tashkil etish borasida asosiy e'tibor albatta, rivojlangan xorijiy mamlakatlarning ilg'or tajribasini o'rganish va ularning ijobiy natijalariga tayangan holda, o'zimizning iqtisodiyotimizga mos bo'lgan tadbirlarni ishlab chiqish va amaliyotda qo'llash kerak. Biz bu yerda "rivojlangan xorijiy mamlakatlarning ilg'or tajribasi" deyilayotganda soliq tizimi nisbatan samarali faoliyat ko'rsatayotgan AQSh, Buyuk Britaniya, Fransiya, Germaniya, Italiya, Yaponiya va boshqa shular kabi mamlakatlarni nazarda tutayapmiz. Buning boisi shundaki, bu mamlakatlarda soliq ma'murchiligini samarali tashkil etish borasida ma'lum bir ishlar qilingan va ana shu mamlakatlar iqtisodiyotining

barqaror rivojlanayotganligi, o'z navbatida, ana shundan dalolat beradi.

Mamlakatimiz soliq qonunchiligida amalga oshirilayotgan islohotlarni, soliq to'lovchilarga soliqlarni hisoblash va to'lash bo'yicha yaratilayotgan qulaylik va imkoniyatlarni targ'ibot qilishni tahlil qilar ekanmiz, mazkur targ'ibotning og'zaki, yozma yoki ommaviy axborot vositalari orqali yetkazilishi yetarlicha samara bermayotganligini kuzatish mumkin.

Shu sababli, soliq qonunchiligini targ'ibot qilishning qonuniy mexanizmlarini kuchaytirish lozim bo'ladi.

Buning uchun eng asosiysi soliq to'lovchilarda soliq madaniyatini shakllantirish masalalariga jiddiy e'tibor qaratish. Xususan, soliq to'lashning ijobiy mohiyatini va soliq to'lashdan qochganlik uchun ko'riladigan huquqiy ta'sir choralarini muntazam reklama qilishni yo'lga qo'yish. Soliq to'lash fuqarolarning huquqiy burchi ekanligini va malakatimizda joriy etilgan soliqlar, ularni hisoblash va to'lash tartiblari to'g'risida maktab, kasb-hunar kollejlari uchun o'quv qo'llanmalari va darsliklar ishlab chiqib joriy etish (Yaponiya tajribasidan kelib chiqib).

Shuningdek, soliq to'lovchilar bilan ishlashda soliq solish tartibi va soliq tizimi xodimlariga nisbatan jamoatchilik fikrini o'rganib borish tizimini joriy etish.

To'g'ri, soliq munosabatlarini tartibga soluvchi qonunlarda soliq targ'ibotining huquqiy kafolatlari mavjud.

O'zbekiston Respublikasining Soliq kodeksida soliq organlaridan tegishli axborotlarni olish soliq to'lovchilarning huquqlari sifatida aks ettirilgan bo'lsa, "Davlat soliq xizmati to'g'risida"gi O'zbekiston Respublikasining qonunida soliq to'lovchilarga maslahatlar berish soliq organlarining vazifa va majburiyatlari sifatida belgilangan.

Bu kabi huquqiy kafolatlar soliq madaniyatini yuksaltirishga, soliq to'lovchilar bilim saviyasini ortishiga, soliqlarni ixtiyoriy ravishda to'lashga zamin yaratadi.

Soliq madaniyatining yuqori bo'lishi rivojlangan davlatlar tajribasida, jumladan, Yaponiya, Janubiy Koreya va Germaniya kabi davlatlarda "Public

relations”, ya’ni jamoatchilik munosabatlarini keng shakllanganligi bilan bevosita bog‘liqdir.

Soliq to‘lovchilarga soliqlarning mohiyati qanchalik tushunarli va aniq-ravshan bo‘lsa, ular to‘layotgan soliqlar davlatning bir qator ijtimoiy vazifalarini hal etish uchun sarflanayotganligini chuqurroq anglab yetsa, soliqlarni ixtiyoriy ravishda to‘lash samaradorligi yanada ortadi.

Bu borada soliqlarni targ‘ibot qilish, soliq to‘lovchilarga axborot-maslahat xizmatlarini ko‘rsatish, ularning huquqiy savodxonligini oshirish muhim rol o‘ynaydi.

Soliq targ‘iboti va maslahati davlat xizmatlari hamda mustaqil institutlar tomonidan amalga oshiriladi.

Masalan, Yaponiyada hududiy davlat soliq idoralarida telefon orqali 600 dan ortiq soliq maslahatchilari xizmat ko‘rsatadi, soliq xizmati xodimlari bilan yuzma-yuz holda, yozma ravishda yoki veb saytlar orqali murojaat qilgan shaxslarga ham alohida xizmatlar ko‘rsatiladi⁵⁴.

Shuningdek, mustaqil faoliyat ko‘rsatuvchi 70 mingga yaqin malaka sertifikatiga ega bo‘lgan shaxslar tomonidan soliq maslahati xizmati ko‘rsatiladi. Bu esa o‘z navbatida 1,8 mingdan ortiq kishiga 1 ta malaka sertifikatiga ega bo‘lgan mustaqil faoliyat yurituvchi shaxs to‘g‘ri kelishini ifoda etadi va soliq maslahati xizmatini yuqori darajada shakllanganligidan dalolat beradi.

Soliq xizmatida uzoq yillar xizmat qilgan masalan, 10 yildan ortiq mehnat faoliyatini amalga oshirgan shaxslarga soliq maslahati yo‘nalishida malaka sertifikatini olishdagi imtihonlarda o‘ziga xos imtiyozlar joriy etilgan.

Janubiy Koreyada esa Milliy soliq xizmati tarkibida soliq to‘lovchilar bilan ishlash bo‘yicha alohida Mijozning talabini qondirish (soliq to‘lovchilar murojatlari bo‘yicha ishlash) markazi tashkil etilgan.

Milliy soliq xizmatining ushbu markazida soliq tizimida kamida 10 yil tajribaga ega bo‘lgan xodimlar ishlashi belgilab qo‘yilgan.

Markazda asosan quyidagi yo‘nalishlar bo‘yicha mijozlarga xizmat

---

⁵⁴ Outline of Japanese Tax Administration,/ Seminar on Tax Administration./ February 15, 2010./ Tokyo /JICA.

ko‘rsatiladi⁵⁵:

1. Telefon yoki internetda yozib qoldirilgan mijozning audio tovushi orqali savol eshitiladi va javob beriladi;
2. Telefon (1588-0060) raqami bo‘yicha qo‘ng‘iroq orqali bevosita 24 soat davomida onlayn tarzda javob beriladi;
3. <http://call.nts.go.kr> internet sayti bo‘yicha berilgan savollarga 48 soat ichida javob beriladi;
4. Mijoz bilan yuzma-yuz gaplashib javob beriladi.

Ushbu markaz faoliyat boshlagandan keyin ijobiy natijalarga erishish uchun ko‘p vaqt talab etilmadi. Soliq to‘lovchilar 2001 yildan 2007 yilga qadar ushbu xizmatdan faol foydalanishni o‘rganib oldilar. Ularning soni qisqa muddatda deyarli 2 baravarga ortgan va mazkur xizmat samaradorligining darajasi ham o‘sgan. Ushbu natija MTQ markazi xodimlarini yanada jadalroq va sifatliroq ishlashga undagan.

Barcha qabul qilish kanallari orqali olingan savollar boshqaruv tizimida to‘planadi va har bitta murojaat mijoz yoki xizmat turi, savol yoki e‘tiroz sababi bo‘yicha tegishli yo‘nalishning maxsus mutaxassisiga yo‘naltiriladi. Jarayon boshlanib soliq to‘lovchi muammosining yechimi topilgandan so‘ng, markaz ushbu ish bilan chegaralanib qolmasdan, yuqoridagi muammolarning kelgusida takrorlanishini oldini olish maqsadida, barcha hududiy va mahalliy soliq idoralariga ushbu yechimni elektron tarzda jo‘natadi.

Har bir soliq xodimi maxsus elektron bazadan ushbu muammo va yechimlar bilan tanishadi va amaliyotga tadbiiq etishga kirishadi.

Natijada fuqarolar murojaatlarini ko‘rib chiqish, qonunchilikda mavjud muammolar va ularni bartaraf etish yuzasidan takliflar, soliq xodimlarining noqonuniy harakatlari yuzasidan e‘tirozlar va soliq xodimlariga bildiriladigan minnatdorchiliklar yuzasidan murojaatlarni yetkazilishi tezkorlik bilan hal etiladi.

Savdo va pullik xizmatlar muomalalarini nazorat qilish tizimi.

CRS (cash receipt system) - soliq to‘lovchi savdo do‘konida biror bir tovar

---

⁵⁵ <http://nts.go.kr>

xarid qilsa, u o'zining identifikatsiya raqami (kredit karta)ni sotuvchiga ma'lum qiladi. Savdo rastasi xodimi maxsus terminalga soliq to'lovchining xaridi va uning identifikatsiya raqamini kiritib, chek urib beradi. Natijada terminalga kiritilgan ma'lumot avtomatik tarzda Davlat soliq tizimining ma'lumotlar bazasiga jamlanadi.

Ushbu tizimni joriy etilishini asosiy sababi, ilgari ichki xususiy iste'molchi tomonidan to'lovlar 45,6 foizi kredit kartochkalar, 54,4 foizi esa naqd pul muomilasi orqali amalga oshirilgan.

Kredit kartochka orqali amalga oshirilgan aylanmalar barchasi bank ma'lumotlari va Davlat soliq tizimining ma'lumotlar bazasida mavjud bo'lib, xaridor va sotuvchining faoliyati nazorat ostida bo'ladi.

CRS ning maqsadi savdo, maishiy xizmat va boshqa pullik xizmatlar bilan shug'ullanuvchi xo'jalik yurituvchi sub'ektlarning faoliyati ustidan nazorat o'rnatib, soliqdan bo'yin tovlash holatlarini qisqartirish bo'lgan.

Tizimni mukammal ishlashini ta'minlash maqsadida xaridor (jismoniy shaxs)larga ushbu tizim orqali xarid qilgan holda daromad solig'ida qo'shimcha chegirmalar joriy etilgan.

Savdo tashkilotlariga nisbatan ushbu tizimga rioya etmasdan faoliyat yuritgan holatlari aniqlanganda ma'muriy va moliyaviy jarimalar joriy etilgan.

Ikkinchi bosqichda savdo tashkilotlariga ham ushbu tizim orqali amalga oshirgan aylanmasiga soliq chegirmalari joriy etilgan.

Masalan, bir yil davomida 19,5 mlrd. AQSh dollariga teng savdo aylanmasi tizim orqali amalga oshirilgan bo'lsa, keyingi yilda bu ko'rsatkich 32,2 mlrd. AQSh dollarini tashkil qilgan.

Davlat soliq xizmati ma'lumotlar bazasiga jamlangan ma'lumotlar xo'jalik yurituvchi sub'ektlarning soliq hisobotlarini qabul qilishda va faoliyatini nazorat qilishda qo'llaniladi.

Mamlakatimizda ham Prezidentimizning bir qator farmon va qarorlari bilan belgilangan muddatlarda soliqlar va boshqa majburiy to'lovlarni o'z vaqtida to'lagan va ishlab chiqarish o'sishini ta'minlagan soliq to'lovchilar faoliyatini

tekshirish muddatlari kechiktirilgan va ko'pchilik soliq to'lovchilar ushbu imkoniyatdan foydalanishga harakat qiladi shunga intiladi.

Yoki amaldagi soliq qonunchiligida o'zining, shuningdek yigirma olti yoshga to'lmagan farzandining o'qishi uchun to'langan to'lov kontrakti summasini jismoniy shaxslar daromadlaridan olinadigan solig'idan ozod etilishi belgilangan. Ko'pchilik fuqarolarimiz ushbu imtiyozdan foydalanish uchun belgilangan tartibda soliq deklaratsiyalarini tuzib topshirmoqdalar.

Lekin mamlakatimiz fuqarolarida soliq madaniyatini shakllantirish oldimizda turgan eng dolzarb vazifa hisoblanar ekan. Biz madaniyatli soliq to'lovchini shakllantirmasdan turib, soliq ma'murchiligida yetarli natijalarga erisha olmaymiz.

Shuning uchun fuqarolarimizda soliq madaniyatini shakllantirishni bizning fikrimizcha mamlakatimiz yosh fuqarolaridan boshlashimiz kerak.

Bizga ma'lumki mamlakatimizda uch bosqichli ta'lim tizimi joriy etilgan. O'zbekiston Respublikasi Xalq ta'limi, O'rta va maxsus kasb-hunar ta'limi va Oliy ta'lim vazirliklari bilan birgalikda malakat miqyosida doimiy amal qiluvchi "Soliq ta'limi" Dasturini ishlab chiqish va unda barcha bosqichdagi ta'lim muassasalarida "Soliqlar va soliqqa tortish" darslarini majburiy kiritish va ushbu darslarni aynan soliq sohasidagi ma'lumotga ega bo'lgan shaxslar tomonidan o'tilishini tashkil etish lozim.

Yoshlarning soliq sohasida olgan bilim va ko'nikmalarini muntazam nazorat qilib borish hamda ularni rag'batlantirish tizimini joriy etish zarur deb hisoblaymiz.

O'zbekiston Respublikasining 2006 yil 21 sentyabrdagi "Soliq maslahati to'g'risida"gi qonuni bilan soliq maslahati sohasidagi munosabatlarni tartibga solish maqsadida mamlakatimizda mustaqil faoliyat yurituvchi soliq maslahati xizmati joriy etilgan.

Hozirda mamlakatimizda soliq maslahatini ko'rsatuvchi korxonalar va tashkilotlarga soliq to'lash sohasida imtiyozlar ham joriy etilgan. Lekin mazkur tuzilmalar faoliyatini hozirda qoniqarli deb bo'lmaydi.

Chunki, ushbu korxonalarda faoliyat yurituvchi soliq maslahatchilarining

o‘zlarining soliq sohasidagi bilimlari yetarli darajada emas. Ko‘pchilik holatlarda soliq maslahatchilarining o‘zlari Davlat soliq qo‘mitasi, Moliya vazirligi hamda hududiy soliq xizmati organlaridan yozma tushuntirishlar olib ularni maslahat ko‘satuvchi korxonalarda qo‘llaydi.

Shuningdek, Davlat soliq qo‘mitasi tarkibida alohida soliq to‘lovchilarning telefon va internet orqali murojaatlarini qabul qilish va tezkor javoblar berish xizmatini joriy etish kerak deb hisoblaymiz.

Mamlakatimizda soliq ma‘murchiligini yanada takomillashtirish bugungi kunning eng dolzarb masalalaridan biri hisoblanadi. Shu boisdan horijiy mamlakatlar tajribasini tahlil qilsak eng avvalo mavjud soliq turlaridan boshlash maqsadga muvofiq hisoblanadi.

Rivojlangan davlatlar soliq turlarini tahlil qilib o‘zimizda mavjud soliq turlari bilan solishtirilganida ularning tajribasi o‘rganib amaliyotga joriy qilish foydaliroq bo‘ladi.

14-rasm. Horijiy davlatlar amaliyotida mavjud soliq turlari.⁵⁶

⁵⁶<https://www.google.com/search?q=science+direct+tax&tbm=isch&tbs=rimg:CS1r5KZeFPI1IjhbCmpl4CIJgpHDyS2cBVfFzmxR7y78yJZiHxD7OgubqyXjLqRKYK--EY2ghFaLCSbtCJYDUu2SoSCVsKamXgKUKiEZKu5Cvk4F0QKhIJCkcPJLZwFV8RKHtvGOoWPG4qEgk>.

Rasm ma'lumotlaridan ko'rish mumkinki rivojlangan davlatlarning aksariyat qismida qo'shilgan qiymat solig'i korporatsiyalar solig'i va daromad solig'i turi mavjud. Ushbu soliq turlari Yevropa va Osiyo davlatlar soliq ma'murchiligida tutgan urnini va ahamiyatini tahlil qilish orqali bizning soliq amaliyotimiz bilan solishtirish orqali o'rganib chiqamiz.

Rivojlangan xorijiy davlatlarda ham yuridik shaxslar o'z faoliyatlari davomida ega bo'lgan daromadlaridan foyda solig'i to'lashadilar. Ushbu davlatlar soliq tizimida ham korxonalar olinadigan foyda solig'i alohida ahamiyatga ega bo'lib, mazkur soliqning ko'pgina umumiy xususiyatlarga egaligi bilan ayni paytda bir-biridan farq qilishini ham ta'kidlash lozim.

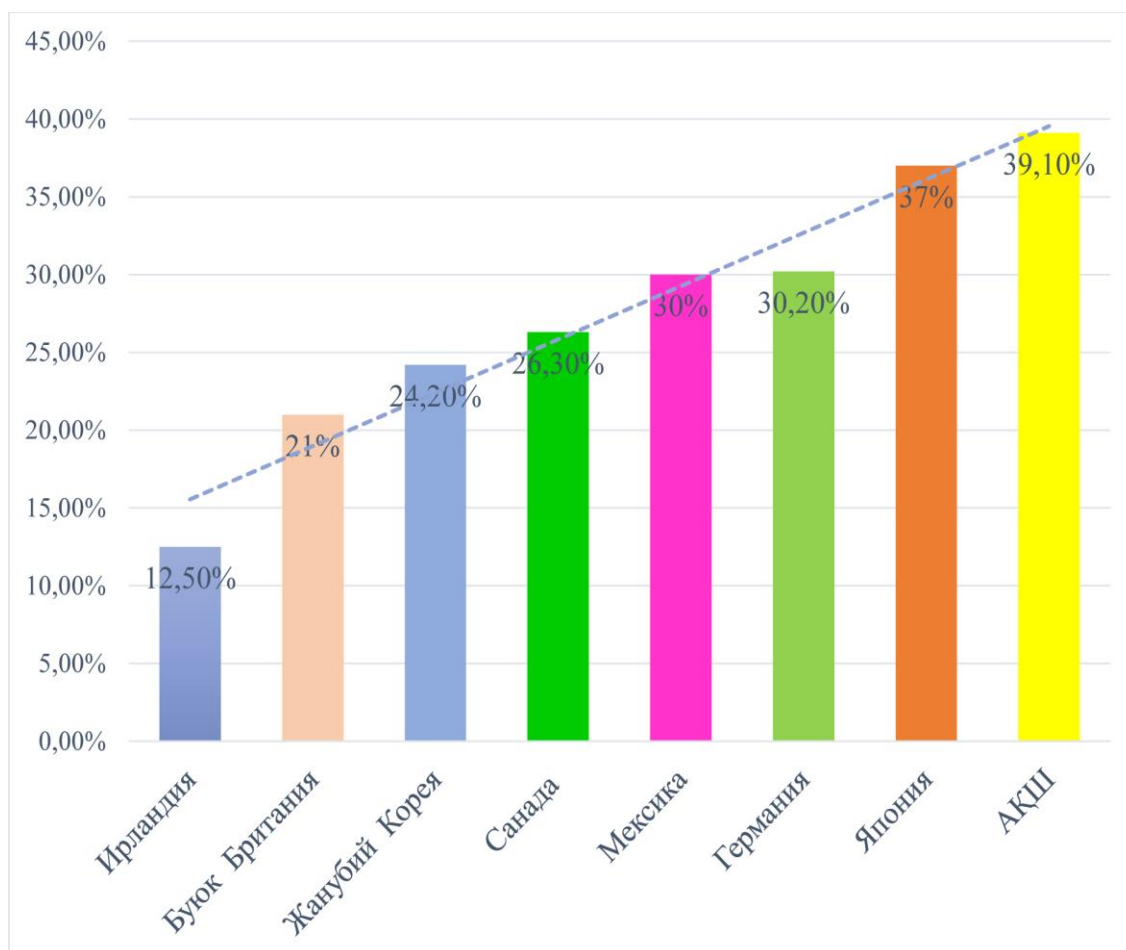
<i>t/ r</i>	<i>Davlatlar</i>	<i>Foyda solig'i miqdori, Foizda</i>
1.	Yaponiya	37
2.	Italiya	36
3.	Ispaniya	35
4.	Niderlandiya	34,5
5.	Avstriya	34
6.	Frantsiya	33,3
7.	Buyuk britaniya	30
8.	Qozog'iston Respublikasi	30
9.	Germaniya Federativ Respublikasi	25
10	Rossiya Federatsiyasi	24
.		
11	O'zbekiston Respublikasi	14
.		

15-rasm.Xorijiy davlatlarda korxonalardan olinadigan foyda solig'ining stavkalari miqdorlari⁵⁷

Jadval ma'lumotlarini tahlil qiladigan bo'lsak, foyda solig'i stavkasi dunyoda iqtisodiy salohiyati bo'yicha faqat AQShdan keyingi o'rinda turgan Yaponiya

⁵⁷ IBFD. Publications. European Tax Handbook-2017. r. 59.

mamlakatida 37 foizni yoki korxonalar moliyaviy natijasining 1/3 qismidan koʻpini tashkil etmoqda. Bu Oʻzbekiston Respublikasida oʻrnatilgan soliq stavkasiga qaraganda esa 3 barobardan ham koʻpni tashkil etmoqda. Umuman olganda nomlari keltirilgan davlatlar ichida Oʻzbekistondan bir pogʻona oldin Rossiya Federatsiyasi boʻlib, undagi stavka ham bizdagiga qaraganda ikki barobar koʻp boʻlmoqda.

16-rasm. Xorijiy davlatlarda korxonalardan olinadigan foyda soligʻining stavkalari miqdorlari⁵⁸

AQShda korporatsiyalarning foydasidan olinadigan soliqni qoʻllashga xos boʻlgan xususiyatlardan biri shundaki, bu erda dividendlar soliqqa tortish bazasidan chegirib tashlanmaydi. Ammo, dividendlarga nisbatan sezilarli darajada soliq imtiyozlari qoʻllaniladi. Masalan, korporatsiyalarning daromadalaridan olinadigan soliq imtiyozlari ularning aksionerlik kapitalidagi salmogʻidan kelib

⁵⁸ IBFD. Publications. European Tax Handbook-2017. r. 59.

chiqqanholda, belgilangan. Xususan korporatsiyaning boshqa korporatsiya aksionerlik kapitalidagi salmog'i 80 foiz va undan ortiq bo'lsa, u holda korporatsiya oladigan dividend 100 foiz soliqqa tortish bazasidan chegirib tashlanadi. Agar bu ko'rsatkich 20 foiz va undan ortiq bo'lsa dividendlarning 80 foizi, qolgan barcha boshqa holatlarda dividendlarning 70 foizi soliqqa tortish bazasidan chegirib tashlanadi⁵⁹.

Buyuk Britaniya kompaniyalari kapitalning o'sishidan soliqni ham to'laydilar. Norezident kompaniyalar bu soliqni to'lamaydilar⁶⁰.

Korporativ daromad solig'i jamiyatning kelajakdagi rivojlanish darajasiga ijobiy ta'sir ko'rsatishi mumkin. Ushbu hujjat uchta usulda mavjud tadqiqotlarga o'z hissasini qo'shadi: birinchi navbatda, mavjud soliq manbalarini kengaytirib, soliqlar odamlarning kelajagiga bo'lgan munosabati kabi asosiy shaxsiy qadriyatlarga ta'sir ko'rsatishi mumkinligini isbotlovchi dalillarni taqdim etadi⁶¹.

Germaniyada korporatsiyalar foydasiga soliq solishda soliqqa tortilmaydigan minimumlar bor. Soliq stavkasi 25 foizni tashkil etadi. Korporatsiyalar foydasini soliqqa tortishda foyda ikkiga bo'linadi; taqsimlanadigan va taqsimlanmaydigan⁶².

Fransiyada esa korxonalar foydasidan olinadigan soliq - bu korxonani barcha operatsiyalar yig'indisi bo'yicha olingan sof foydasidan undiriladi. Hozirgi kunda soliqning asosiy stavkasi 33.3 foiz bo'lib, ushbu soliq stavkasiga pasaytiruvchi koyeffitsiyentlar qo'llaniladi. Eng yuqori soliq stavkasi 42 foizdir.

Yaponiyada korporatsiyalar foydasiga soliqning stavkasi 37 foizni tashkil etadi. Ushbu soliqqa nisbatan ham pasaytiriluvchi koyeffitsiyentlar qo'llaniladi. Eng yuqori soliq stavkasi 48,8 foizni tashkil etadi⁶³.

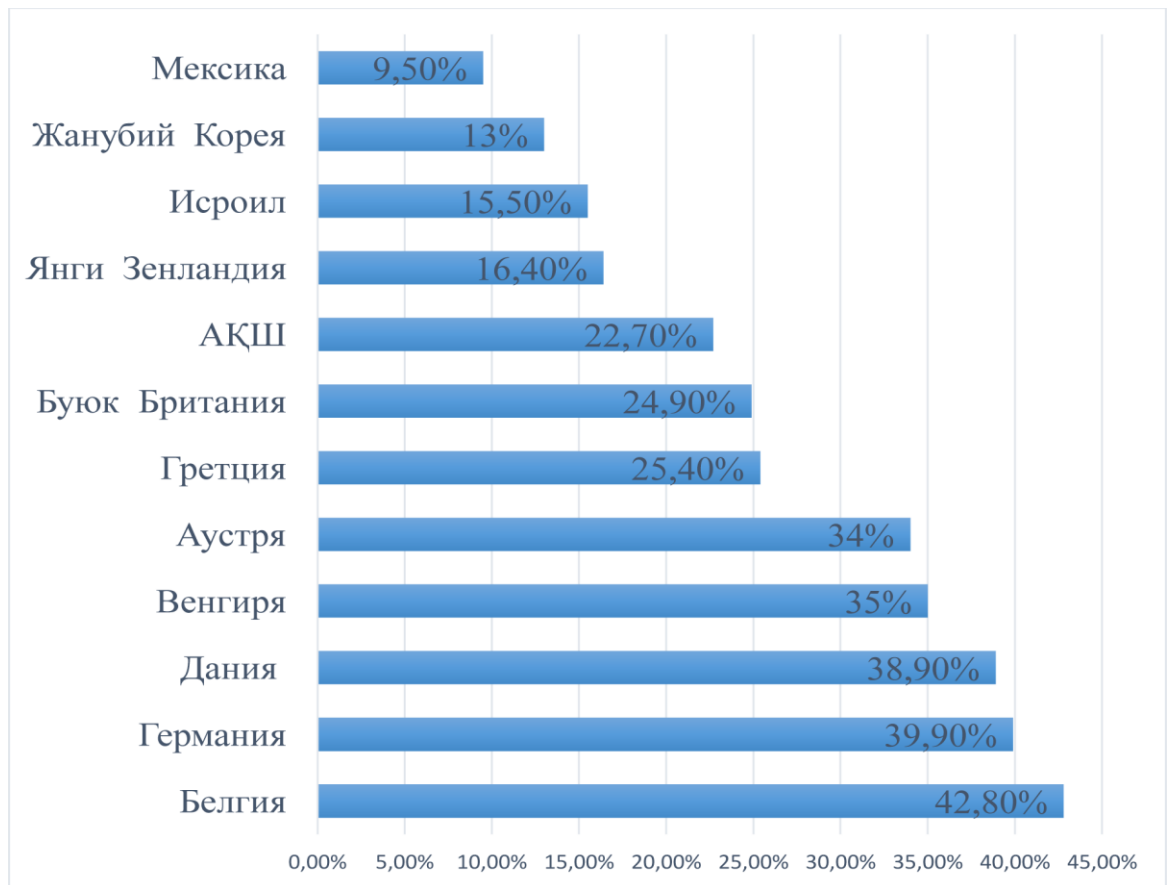
⁵⁹ Александров И. Налоговые системы России и зарубежных стран. -М.: "Бератов-Пресс". 2017. Стр. 123.

⁶⁰ Перов А., Толкушкин А. Налоги и налогообложение. //Учебное пособие. -М.: "Юрайт-Издат". 2017. Стр. 108.

⁶¹ <https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S1061951804000151>

⁶² James E.Smith. West Federal taxation: Taxation of business entities. 2015 e. p. 121.

⁶³ Бард В., Павлова Л. Налоги в условиях экономической интеграции. // .-М.: "Кнорус". 2017. Стр. 102.

17-рasm. Xorijiy davlatlarda fuqorolardan olinadigan daromad solig‘i.⁶⁴

Rasm ma’lumotlaridan tahlil qilish mumkin daromad solig‘ining eng yuqori stavkasi bugungi kunda Belgiya 42,8% Gegmaniyada 39,9% va Daniya davlatida esa 38,9% ga to‘g‘ri keladi. Meksika davlatida esa daromad solig‘i stavkasi qolgan davlatlariga nisbatan sezilarli darajada farq qilishini ko‘rish mumkin. Bugungi kunda bizning amaliyotimizda esa daromad solig‘i stavkasi 12 foizni tashkil etadi.

Hulosa qilish mumkinki soliq stavkasini past ekanligi o‘sha davlatda aholini ijtimoiy jihatdan qo‘llab quvvatlash va ularning daromadini soliqqa tortish mexanizmi samarali yo‘lga qo‘yilganidan dalolat beradi. O‘zbekistonda amalga oshirilayotgan soliqqa tortish islohotlari iqtisodiy

⁶⁴ https://www.google.com/search?q=science+direct+++tax&tbm=isch&tbs=ring:CZJ2AigAEfTHIjtHAIoTjeKKUXIscMsx4QDwbl025A6tassgHLn9iXEPziE8Q9GwHXiAt22tqZ7VUhxgGJOMBQbWioSCe0cAihON4opEbJIOXNl9SToKhIJRcixwyzHhAMRhGxhxJJa8-QqEgnBsjTbkDq1qxG9BLiuktH_1jioSCSyAcuf2JcQ_1EbU-jqnSNcjtKhJJOITxD0bAdeIRJqCibCM0YOwqEgkC3ba2pntVSBEuU9TtQSoG6yoSCXGAYk6YFBtaEfeixrUfgTKO&tbo=u&sa=X&ved=2ahUKEwioo9uP7L_iAhX7xcQBHYbmDMEQ9C96BAGBEBg&biw=1366&bih=608&dpr=1#imgcr=hXczFSFG3cZL4M

yangilanishlarning tarkibiy qismi sifatida o'tish davrining umumiy va maxsus vazifalarini hal etishga yordam berishi lozim. Bunda soliqlar va yig'imlar tizimini davr talabidan kelib chiqib takomillashtirish, shu hisobdan ma'lum darajada aholining turmush sharoitini tartibga solish, tadbirkorlik faoliyatini rag'batlantirish va budjetga muntazam ravishda daromadlar kelib tushishini ta'minlash uchun foydalanish muhim ahamiyat kasb etadi. Ana shu maqsadlarga erishish uchun, jumladan, mahalliy soliqlar va yig'imlar samaradorligini oshirishning jahon tajribasi bilan tanishish muhim ahamiyatga egadir.

GLOSSARIY

O'ZBEK TILIDA	INGLIZ TILIDA	RUS TILIDA	O'ZBEK TILIDAGI MAZMUNI
Appelyatsiya	Appeal	Appelyatsiya	A. Yuqori tashkilot, masalan, sudga ma'lum bir qaror ajrimiyuzasidan shikoyat. B. Hukm ustidan mohiyatan ishni qayta ko'rib chiqish huquqiga ega bo'lgan yuqori sudga shikoyat. C. Maslahat yuzasidan murojaat
Aksioner	Stock	Aksioner	Aksionerlik jamiyatining aksiyalariga egalik qiluvchi jismoniy yoki yuridik shaxs. Aktsiyalar turli shakllarda bo'lishi mumkin.
Aksiya	The campaign	Aksiya	Aksionerlik jamiyatining kapitaliga hissa qo'shilganligi to'g'risida guvohlik beruvchi qimmatbaho qog'oz. Aktsiya o'zining egasiga dividend shaklida foydani bir qismini olish (o'zlashtirish) huquqini beradi.
Balans qiymati	The value of the balance	Znacheniyе balansa	Buxgalteriya balansida asosiy fondlar va aylanma mablag'larning pulda ifodalangan bahosi.
Balans foyda	Balance profit	Balansovaya pribыл	Mahsulot tannarxiga kiritiladigan barcha harajatlar va chiqimlar hamda majburiy to'lovlar chegirilganidan so'nggi korxonaga yalpi daromadining qismi. Balans foyda soliqqa tortulguncha qadar bo'lgan yalpi foydadir.
Budjet tizimi	Budget system	Budjetnaya sistema	Turli darajadagi budjetlar va budjet mablag'lari oluvchilar yig'indisini, ularni tashkil etishni va tuzish printsiplarini, shuningdek budjet

			jarayonida paydo bo'ladigan ular o'rtasida o'zaro munosabatlarni o'zida ifodalaydi.
Budjetdan tashqari fondlar	Non-budget funds	Vnebudjetniye fondi	A) ijtimoiy: ijtimoiy sug'urta fondi; pensiya fondi; bandlik fondi; majburiy tibbiyot sug'urtasi fondi; b) noijtimoiy: yo'l fondi; ekologiya va boshqa fondlardan iborat bo'lib, ularning barchasi budjet tizimida konsolidatsiyalanadi.
Balanslashgan to'lov	Balanced payment	Sbalansirovaniy platej	To'lovni uzish sxemasi - annuitet to'lovlarni oy(lar) kesimida teng ulushlarda to'lash nazarda sxema
Budjet dotatsiyasi	Budget subsidies	Budjetnye subsidii	O'z daromadlari va budjet tomonidan tartibga solinadigan barcha mablag'lar etishmagan holda quyi budjetning harajatlari bilan daromadlari o'rtasidagi farqni qoplash uchun yuqori budjetdan quyi budjetga tekinga (haq olmay) ajratiladigan pul mablag'lari.
Budjet profitsiti	Budget surplus	Budjetnyy izbitok	Muayyan davrda budjet daromadlarining budjet xarajatlaridan ortiq bo'lgan summasi.
Budjet ssudasi	Budget loan	Budjetnyy kredit	Yuqori budjetdan quyi budjetga yoki respublika budjetdan rezident – yuridik shaxsga yoki xorij davlatiga qaytarish sharti bilan ajratiladigan mablag'.
Budjet subventsiyasi	Budget subventions	Budjetnyx subvensiy	Qonun hujjatlarida nazarda tutilgan tartibda ma'lum maqsadlarga sarflash sharti bilan yuqori budjetdan quyi budjetga tekingi (haq olmay) ajratiladigan pul mablag'lari.
Budjet tashkilotlari	Budget organizations	Budjetnye organizatsii	Davlat budjetida unga zimmasiga yuklatilgan vazifalarni bajarish bilan bog'liq faoliyatni moliyalashtirishning asosiy manbai bo'lgan budjetdan

			mablag' ajratish nazarda tutilgan vazirlik, davlat qo'mitasi, idora, davlat tashkiloti.
Budjeti taqchilligi	Budget deficits	Defitsit budjeta	(Defitsiti, kamomadi) – muayyan davrda budjet harajatlarining budjet daromadlaridan ortiq bo'lgan summasi.
Budjet transferti	Budget transfer	Perevod budjeta	Budjetdan yuridik yoki jismoniy shaxsga bevosita yoki vakolotli organ orqali haq olmay (tekinga) ajratiladigan pul mablag'lari.
Boqimanda	Arrears	Zadoljenost	Belgilangan muddatda o'tkazilmagan va so'zsiz undirilishi lozim bo'lgan soliq yoki boshqa majburiy to'lovning summasi.
Boj poshinalari	Custom duties	Tamojenniye poshliny	Iste'mol soliqlarining tarkibiga kiradi. Ularning maqsadi daromad olish bo'lmasdan, balki ichki bozorni, milliy sanoatni va qishloq ho'jaligini himoya qilishdir. Davlat iqtisodiy siyosatining instrumenti sifatida maydonga chiqadi. Import qilinadigan tovarlarning bahosi bilan ichki bozordagi xuddi shunga o'xshash tovarlarning bohasini tenglashtirish lozim.
Davlat budjeti	State budget	Gosbudjet	Davlat pul mablag'larining (shu jumladan, davlat maqsadli fondlari mablag'larining) markazlashtirilgan fondi bo'lib, unda daromadlar manbalari va ulardan tushumlar miqdori, shuningdek moliya yili davomida aniq maqsadlar uchun ajratiladigan mablag'lar sarfi yo'nalishlari va miqdori nazarda tutiladi.
Daromad solig'i	Incometax	Podoxodniy nalog	To'g'risoliqlarning asosiy shakli. Jismoniy yoki yuridik shaxslarning jami daromadidan amaldagi qonun

			hujjatlariga muvofiq hujjatlar bilan tasdiqlangan xarajatlarini chegirgan holda foizdahisoblangan ulushi.
Daromadlar to'g'risida deklaratsiya	Income declaration	Deklaratsiya odoxodax	Dividentlar – taqsimlashga mo'ljallangan aksionerlarning sof foydasi (daromadi); aksionerlik jamiyati yoki korxonada sof foydasidan har bir aksiya uchun aksionerlarga ma'lum davrdan so'ng (har yili, ayrim hollarda – har chorakda) to'lanadigan daromad.
Dotatsiya	Subsidy	Subsidiya	Davlat budjetidan qaytarilmaydigan tartibda beriladigan pul mablag'lari, (ziyon) larni qoplash uchun korxonada va tashkilotlarga beriladigan davlat nafaqalari. Zarar (ziyon)lar korxonaga bog'liq bo'lmagan sabablarga ko'ra vujudga kelgan paytda istisno tariqasida dotatsiya berilishi mumkin.
Daromad solig'ining shedulyar shakli	Shedulyar income tax form	Shedulyar forma naloga na pribyl	Buyuk Britaniya soliq tizimida qabul qilingan. Daromadning manbaini inobatga olgan holda uning qismlarga (shedulyarga) bo'linishini taqozo etadi. Har bir shedul o'ziga manbai oldida "tutish"ni maqsad qilib qo'yadi. Mamlakatda bu sohada olti shedul amal qilib, ularning ayrimlari Yana ichki taqsimlanishga ham egadir.
Jarima	Penaltu	Sanksiya	Soliqqa oid jinoyatlar uchun javobgarlik o'lchovidir.
Kapital o'sishidan olinadigan soliq	Capital gains tax	Nalog na prirost kapitala	Jismoniy va yuridik shaxslarning sotuvi amalga oshirilgan kapitalio'sishidan undiriladigan daromad solig'i. Kapitalio'sishi aksiyalar, obligatsiyalar va qimmatli metallar va mol-mulkni sotish hisobidan olinadi. Kapitalio'sishi aktivlar birmuncha

			<p>yuqori narxlarda sotilgan yoki ular bo'yicha qo'shimcha tarzdagi qiymat, masalan, dividend va foiz olinishi hisobiga yuzaga keladi. Kapital o'sishidan olinadigan soliq uning boshlang'ich va joriy bahosi o'rtasidagi farq hisobidan undiriladi. Kapital o'sishidan olinadigan soliq barcha mamlakatlarda ham qo'llanilmaydi, balki ayrim mamlakatlarda joriy etilgan va stavkalari turlicha ekanligi bilan ajralib turadi. Stavkalardagi farqlanish ularning jismoniy yoki yuridik shaxs ekanligi oqibatida yuzaga keladi.</p>
Ikki marta soliqqa tortish	Double taxation	Dvoynoye nalogooblojen iye	<ol style="list-style-type: none"> 1. Turli soliqlarni daromad (kapital)ning yagona manбайдan olinishi; 2. Qo'shma korxonada xorijiy ishtirokchisining foydasini xorijga o'tkazilayotgan paytda soliqqa tortish va xudi shu foydani xorijiy ishtirokchi mamlakatida soliqqa tortilishi; 3. Sof foyda (daromad) (korporatsiyalar foydasi) v undan to'lanadigan dividendlarni ular shaxsiy daromadga aylanayotgan paytda soliqqa tortish. Boshqa mamlakatda to'langan soliqlarni bu mamlakatda hisobga olish yoki bir mamlakatdagi soliqqa tortish manbaini ikkinchi mamlakatda o'liqqa tortishdan ozod qilish yo'li bilan ikki marta soliqqa tortishdan qutilish mumkin.
Investitsion soliq krediti	Investment tax credits	Investitsionnye nalogoovye kredity	Soliq to'lovchi tomonidan ma'lum bir hududning ijtimoiy-iqtisodiy rivojlanishi bo'yicha juda muhim buyurtmani bajarganligi yoki shu hudud aholisiga juda muhim xizmatni

			taqdim etganligi uchun unga mahalliy hokimiyat organlari tomonidan soliq summasi doirasida beriladigan engillik, imtiyoz (soliq to'lovini kechiktirish). Bu kredit soliq to'lovi va mahalliy ma'muriyat o'rtasida tuziladigan soliq bitimi bilan rasmiylashtiradi. Investitsion soliq kreditini taqdim etish (berish), rasmiylashtirish va qaytarish tartibi "Investitsion soliq kredit to'g'risida" gi qonunga muvofiq belilanadi.
Imtiyoz	Privilege	Lgota	Ma'lum bir majburiyatlarni bajarishdan qisman (yoki to'liq) ozod etish, ma'lum bir afzalliklarga (qulayliklarga) ega bo'lish, masalan, soliq imtiyoziga.
Import-eksport solig'i	Import-export tax	Nalog na import-eksport	Soliqqa tortishning ko'rinishlaridan biri; tashqi savdoni davlat tomonidan tartibga solish vositasi (chorasi). Soliqqa tortish obyekti bo'lib belgilangan kurs bo'yicha milliy valyutada hisoblangan tovarlarning boj qiymati yoki og'irlik va miqdor birliklarida ifodalangan tovarlarning soni hisoblanadi.
Import solig'i	Import tax	Nalog na import	Bir necha mamlakatlardagi soliqlar guruhi, daromad sarf qilinayotgan paytda olinadi. Qo'shilgan qiymat solig'i va aksizlar ana shunday soliq tarkibiga kiradi. Boj poshlinalarini ham iste'mol soliqlari qatoriga kiritish mumkin. Bu soliqlarning ayrimlari davlat foydasiga olinsa, boshqa bir qismi mahalliy budjetlarga borib tushadi.
Yig'imlar	Tolls	Poshliny	Qonun aktlariga muvofiq belgilangan tartibda va shartlarda to'lovchilar tomonidan tegishli darajadagi

			<p>budgetlarga yoki budgetdan tashqari fondlarga o'tkaziladigan majburiy badallar. Ularning tarkibiga savdo-sotiq qilish huquqi uchun yig'im, shu jumladan, ayrim turdagi tovarlarni sotish huquqini beruvchi litsenziya yig'implari, yuridik shaxslarni, shuningdek, tadbirkorlik faoliyati bilan shug'ullanuvchi jismoniy shaxslarni ro'yxatga olganlik uchun yig'im, avtotrasport to'xtash joyidan foydalanganlik uchun yig'im, obodonchilik ishlari uchun yig'im va boshqalar kiradi.</p>
<p>Mahalliy soliqlar va yig'implar</p>	<p>Local taxes and fees</p>	<p>Местные налоги и сборы</p>	<p>Mahalliy budgetga olinadigan jismoniy va yuridik shaxslarning majburiy to'lovlari. Ularning tarkibiga quyidagilar kiradi: mol-mulk solig'i, yer solig'i, savdo-sotiq qilish huquqi uchun yig'im, shu jumladan, ayrim turdagi tovarlarni sotish huquqini beruvchi litsenziya yig'implari, yuridik shaxslarni, shuningdek, tadbirkorlik faoliyati bilan shug'ullanuvchi jismoniy shaxslarni ro'yxatga olganlik uchun yig'im, avtotransport to'xtash joyidan foydalanganlik uchun yig'im, obodonchilik ishlari uchun yig'im va boshqalar.</p>
<p>Mahalliy budget</p>	<p>The local budget</p>	<p>Местный бюджет</p>	<p>Davlat budgetining tegishli viloyat, tuman, shahar pul mablag'lari fondini tashkil etuvchi bir qismi bo'lib, unda daromad manbalari va ularning tushumlari miqdori, shuningdek, moliya yili davomida aniq maqsadlar uchun ajratiladigan mablag'lar sarfi yo'nalishlari va miqdori nazarda tutiladi.</p>

Ma'muriy javobgarlik	Administrative responsibility	Administrativnaya otvetsvennost	Ma'muriy huquqbuzarlikni sodir etganligi uchun fuqarolar va mansabdor shaxslar yuridik javobgarligining shakllaridan biri.
Ortiqcha to'lovlar	Payment	Pereoplata	To'lovning budjetga tushgan ortiqcha summasi. Odatda soliq to'lovchining boshqa to'lovlar bo'yicha mavjud bo'lgan boqimondalarini uzish uchun hisobga olinadi va bu to'g'rida unga ma'lum qilinadi yoki moliya organining qarori nusxasi va bankning tegishli ko'chirmasi asosida soliq to'lovchiga qaytariladi.
Penya	Fine/surcharge	Penya	Qonunchilikda nazarda tutilgan yoki shartnoma majburiyati bo'yicha belgilangan vaqtdan kechikkan har bir kun uchun bitim bo'yicha qayd etilgan summaning foizdagi ulushi ko'rinishida qo'llaniladi
Regressiv soliq	Regressiveta x	Regressiv niy nalog	Soliqqa tortiladigan daromadning oshishi bilan soliq stavkasining pasayishi xarakterlidir. Bunday soliqlar toifasiga, xususan, egri (bilvosita) soliqlarni kiritish mumkin. Regressiv soliqlarning yuki (og'irligi) boylarga nisbatan kambag'al qatlamlar uchun og'irroq deb sanaladi. Masalan, qo'shilgan qiymat solig'ini to'lash uchun kambag'allar boylarga nisbatan o'z daromadlarining ko'proq qismini (hissasini) sarflaydilar. Proportsional soliq ham regressiv bo'lishi mumkin.
Regressiv soliqqa tortish	Regressiveta xation	Regressivnoye nalogooblo jeniye	Soliq asosi (bazasi)ning o'sib borishi bilan soliq stavkasining pasayishini taqozo etadi. Soliq undirish og'irligi daromadga teskari proportsionaldir: daromad qancha kam bo'lsa, soliq to'lovchi uchun soliqning og'irligi shuncha og'irdir. Hozirgi paytda

			qo'shilgan qiymat solig'ining joriy etilishi bilan egri (bilvosita) soliqlarning regressivligi kuchayib bormoqda.
Real soliq	Real tax	Realniy nalog	Soliqto'lovchining ayrim mulklarini soliqqa tortadigan to'g'ri soliqlardan iboratdir.
Rezidentlar	Residents	Rezidenty	Kalendar yilida mamlakatda 183 kundan kam bo'lmagan muddatda yashagan, O'zbekistonda doimiy yashash joyiga ega bo'lgan va bo'lmagan soliq to'lovchilar (shu mamlakat hududida va undan tashqarida olinganlari ham) shu mamlakatda soliqqa tortilishi shart.
Respublika budjeti	Republican budget	Respublikan skiy budjet	Davlat budjetining umumdavlat tusidagi tadbirlarni moliyalashtirishda foydalaniladigan qismi bo'lib, unda adromad manbalari va ulardan tushumlar miqdori, shuningdek, moliya yili mobaynida aniq maqsadlar uchun ajratiladigan mablag'lar sarfi yo'nalishlari va miqdori nazarda tutiladi.
Soliq agenti	Taxagent	Nalogovyy agent	Soliq agent uchun soliq qonunchiligida boshqacha yondashuv nazarda tutilmagan bo'lsa, u soliq to'lovchi bilan bir xil huquqqa egadir. Soliq agenti, o'zi to'lanayotgan soliqning to'lovchi yoki to'lovchisi emasligidan qat'iy nazar, soliqlarni hisoblash, ushlab qolish va o'tkazish vazifalarini amalga oshiradi.
Soliqlar	Taxes	Nalogi	Qonunda beliglangan tartibdastavka bo'yicha xo'jalik brituvchi subyektlardan va fuqarolar (yuridik va jisoniy shaxslar)dan davlat tomonidan davlat yoki mahalliy budjetga

			olinadigan majburiy to'lovlar.
Soliq organlari	Tax authorities	Nалоговые органи	Soliq qonunchiligiga rioya qilish, mamlakatning qonunlariga muvofiq belgilangan (o'rnatilgan) soliqlar va boshqa majburiy to'lovlarning to'g'ri hisoblanishi, ularning to'liq va o'z vaqtida budjetga o'tkazilishi ustidan nazoratni ta'minlovchi yagona mustaqil markazlashtirilgan tizim. Davlat soliq qo'mitasining yagona tizimiga kiruvchi soliq organlari davlat boshqaruvining markaziy organi (Davlat soliq qo'mitasi), viloyat, tuman va shahar soliq inspeksiyalaridan iboratdir. Soliq organlari yuridik shaxs hisoblanib, o'z nomiga o'zlarining mustaqil xarajatlar smetasiga, banklardagi joriy schyotiga va o'z muhriga egadir.
Soliq inspeksiyalari	Tax inspection	Nалоговая инспекция	Davlat soliq qumitasining yagona tizimi tarkibiga kiruvchi tuzilmaviy birlik. Ularning tarkibiy tuzilishi funktsional belgiga ko'ra aniqlanadi. Fuqarolarning faoliyati ustidan nazoratni amalga oshirish uchun soliq inspeksiyasi nazorati ostida bo'lgan hudud uchastkalariga bo'linadi.
Soliq stavkasi	Tax rate	Ставка налога	Soliqqa tortish birligiga to'g'ri keluvchi soliqning hajmi (miqdori, darajasi). Qat'iy soliq stavkalari daromadlarga bog'liq bo'lmagan holda soliqqa tortish birligiga nisbatan absolyut summalarida o'rnatiladi.
Soliq tizimi	The tax system	Nалоговая система	Mamlakat doirasida (hududida) to'lovlardan (yuridik va jisoniy shaxslardan) belgilangan tartibda olinadigan soliqlar, yig'imglar va

			boshqa to'lovlar hamda ular tarkibiy tuzilishining shakli va uslublari yig'indisi.
Soliq qonunchiligi	Tax legislation	Nalogovoye zakonodatelstvo	Davlatda soliqlarning turi, ularni undirish mexanizmi va soliq majburiyatlarining vujudga kelishi, o'zgarishi va to'xtatishini tartibga solib turuvchi yuridik me'yorlar yig'indisi; moliyaviy huquq instituti. Soliq huquq davlatning ijtimoiy-iqtisodiy tuzilishi (qurilishi), uning vazifa va funksiyalari bilan belgilanadi.
Soliq badallari (to'lovlari)	Tax payments (payments)	Nalogovye plateji (plateji)	Soliq qonunchiligi bo'yicha belgilangan tartibda va muddatda soliq to'lovchilar tomonidan to'lanadigan, hisoblangan yoki qat'iylashtirilgan summalardir. Ularni hisoblash tartibi har bir soliq turi bo'yicha qonunga binoan aniqlanadi.
Soliq tushumlari	Tax revenues	Nalogoviye postupleniya	Moliya vazirligi tomonidan tasdiqlangan budget daromadlari va xarajatlari klassifikatsiyasining daromadlari qismidagi har bir soliq va boshqa majburiy to'lovlarga mo'ljallangan qism, band, kod va moddaga muvofiq vakolotli banklarning hisob-kitob schyotiga yoziladigan, hisoblangan va haqiqatda kelib tushgan soliq badallari (to'lovlari) va moliyaviy sanksiyalar.
Soliq hisob-kitoblari	Tax calculations	Nalogovye raschyoti	Yuridik shaxslar tomonidan qonunda ko'zda tutilgan muddatlarda buxgalteriya hisoboti bilan birgalikda soliq organlariga taqdim etilib, o'zida ma'ulm hisobot davri mobaynida to'lanishi lozim bo'lgan hisoblangan to'lovlar summasini aks ettiradi.

Soliq nazorati	Financial control	Finansoviy kontrol	Yuridik va jismoniy shaxslar tomonidan soliqlar va boshqa majburiy to'lovlarning to'liq va o'z vaqtida to'lanishini ta'minlash ustidan nazorat.
Soliqqa tortilmaydigan oborot	Tax-exempt turnover	Neoblagayemy oborot	Qonunga muvofiq qo'shilgan qiymat solig'iga tortilmaydigan oborot.
Soliqdeklaratsiyasi	TaxDeclaration	Nalogovaya deklaratsiya	Soliq to'lovchining soliq organiga ma'lum bir davr oralig'ida olgan daromadlari hamda unga qo'llaniladigan chegirma va imtiyozlarni o'zida aks ettirgan maxsus shakldagi rasmiy bayonoti. Soliq organi unga va amaldagi soliq stavkalariga asoslanib, to'lanishi belgilangan soliq summalari undirilishini nazorat qiladi.
Soliq majburiyati	Taxliabilities	Nalogoviye obyazatelstva	Soliqlarni hisoblash va to'lash yuzasidan talab etiladigan va bajarilishi shart bo'lgan majburiyatlarni o'zida aks ettirgan iqtisodiy munosabatlar majmui. Bu jarayonda davlat o'zining vakolatli organlari orqali soliq to'lovchidan mazkur majburiyatlar bajarilishini talaba etish huquqiga egadir
Soliq mexanizmi	the tax mechanism	Nalogoviy mexanizm	Davlat, jamiyat va alohida sub'ektlarning ijtimoiy-iqtisodiy ehtiyojlarini qondirish yuzasidan markazlashtirilgan va markazlashtirilmagan pul mablag'lari fondlarini tashkil etish bilan bog'liq ob'ektiv munosabatlarni boshqarish usullari yig'indisi.
Soliq ma'murchiligi	Tax administration	Nalogovoye administrirovaniye	A) davlatning boshqaruv va hokimiyat organlari (shu jumladan, barcha darajadagi soliq organlari)

			<p>qonuniy asosda soliqqa oid faoliyatni muvofiqlashtirish, shuningdek, soliq mexanizmi funktsionalligini ta'minlashga yo'naltirilgan munosabatlari tizimi.</p> <p>B) fan sifatida bevosita ilmiy-tadqiqot va amaliy-uslubiy harakatlar jabhasi sifatida boshqaruv nazariyasi va amaliyotining ajralmas qismi hisoblanadi</p>
Soliq organi	Tax authority / tax bodies	Налоговый орган	Amaldagi soliq qonunchiligiga muvofiq, soliqlar undirilishini amalga oshiruvchi davlat organlari tizilmasi
Soliq Organlarining vakolatlari	The competence of the tax authorities	Компетенсия налоговых органов	Soliq organlarining huquq va majburiyatlari majmui
Sud tribunallari	The Tribunals courts	Трибунали судов	Turli darajadagi sud tribunallari
Soliq to'lovchi	Taxpayer	Налогоплательщик	Qonunchilikka ko'ra, tegishli soliqlarni to'lash majburiyati zimmasiga yuklatilgan yuridik yoki jismoniy shaxs

TESTLAR

1. Soliqlar va boshqa majburiy to'lovlarning elementlari to'g'ri ko'rsatilgan javobni aniqlang.

- a. Soliq to'lovchilar, soliq solish ob'ekti, soliq solinadigan baza, soliq stavkasi, hisoblab chiqarish tartibi, soliq davri, soliq hisobotini taqdim etish tartibi, to'lash tartibi.
- b. soliq solish ob'ekti, soliq solinadigan baza, soliq stavkasi, hisoblab chiqarish tartibi, soliq davri, soliq hisobotini taqdim etish tartibi, to'lash tartibi.
- v. soliq solish ob'ekti, soliq solinadigan baza, soliq stavkasi, hisoblab chiqarish tartibi, soliq davri, soliq hisobotini taqdim etish tartibi, to'lash tartibi, imtiyozlar.
- g. soliq solish ob'ekti, soliq solinadigan baza, soliq stavkasi, hisoblab chiqarish tartibi, soliq davri, to'lash tartibi, imtiyozlar.

2. Soliq solish ob'ekti ...

- a. soliq yoki boshqa majburiy to'lovning stavkasi tatbiqan belgilangan ko'rsatkichlardagi qiymat, miqdor, fizik va boshqa tavsiflarini ifodalaydi.
- b. soliq to'lovchida soliq yoki boshqa majburiy to'lov hisoblab chiqarilishi va (yoki) to'lanishi yuzasidan majburiyat keltirib chiqaruvchi mol-mulk, harakat, harakat natijasidir.
- v. soliq solinadigan bazaning o'lchov birligiga nisbatan hisoblanadigan foizlardagi yoki mutlaq summadagi miqdorni ifodalaydi.
- g. soliq solish majburiyatini keltirib chiqaruvchi aktivlar.

3. Soliq solinadigan baza...

- a. soliq yoki boshqa majburiy to'lovning stavkasi tatbiqan belgilangan ko'rsatkichlardagi qiymat, miqdor, fizik va boshqa tavsiflarini ifodalaydi.
- b. soliq to'lovchida soliq yoki boshqa majburiy to'lov hisoblab chiqarilishi va (yoki) to'lanishi yuzasidan majburiyat keltirib chiqaruvchi mol-mulk, harakat, harakat natijasidir.
- v. soliq solinadigan bazaning o'lchov birligiga nisbatan hisoblanadigan foizlardagi yoki

mutlaq summadagi miqdorni ifodalaydi.

g. soliq solish majburiyatini keltirib chiqaruvchi aktivlar.

4. Soliq stavkasi...

a. soliq yoki boshqa majburiy to'lovning stavkasi tatbiqan belgilangan ko'rsatkichlardagi qiymat, miqdor, fizik va boshqa tavsiflarini ifodalaydi.

b. soliq to'lovchida soliq yoki boshqa majburiy to'lov hisoblab chiqarilishi va (yoki) to'lanishi yuzasidan majburiyat keltirib chiqaruvchi mol-mulk, harakat, harakat natijasidir.

v. soliq solinadigan bazaning o'lchov birligiga nisbatan hisoblanadigan foizlardagi yoki mutlaq summadagi miqdorni ifodalaydi.

g. soliq solish majburiyatini keltirib chiqaruvchi aktivlar.

5. Soliqlar va boshqa majburiy to'lovlar bo'yicha imtiyozlar bu ...

a. Soliq Kodeksida, boshqa qonunlarda va O'zbekiston Respublikasi Prezidentining qarorlarida nazarda tutilgan, boshqa soliq to'lovchilarga nisbatan ayrim toifadagi soliq to'lovchilarga beriladigan afzalliklar, shu jumladan soliq va (yoki) boshqa majburiy to'lov to'lamaslik yoxud ularni kamroq miqdorda to'lash yoki ortiqcha to'langan soliqlar va boshqa majburiy to'lovlarni qaytarib olish imkoniyati.

b. Soliq Kodeksida, boshqa qonunlarda, O'zbekiston Respublikasi Prezidentining qarorlari hamda farmonlarida nazarda tutilgan, boshqa soliq to'lovchilarga nisbatan ayrim toifadagi soliq to'lovchilarga beriladigan afzalliklar, shu jumladan soliq va (yoki) boshqa majburiy to'lov to'lamaslik yoxud ularni kamroq miqdorda to'lash imkoniyati.

v. Soliq Kodeksida, boshqa qonunlarda, O'zbekiston Respublikasi Prezidentining qarorlarida va Vazirlar Mahkamasining qarorlarida nazarda tutilgan, boshqa soliq to'lovchilarga nisbatan ayrim toifadagi soliq to'lovchilarga beriladigan afzalliklar, shu jumladan soliq va (yoki) boshqa majburiy to'lov to'lamaslik yoxud ularni kamroq miqdorda to'lash yoki ortiqcha to'langan soliqlar va boshqa majburiy to'lovlarni qaytarib olish imkoniyati.

g. Soliq Kodeksida, boshqa qonunlarda, O'zbekiston Respublikasi Prezidentining

qarorlarida, alohida hollarda Vazirlar Mahkamasining qarorlarida nazarda tutilgan, boshqa soliq to'lovchilarga nisbatan ayrim toifadagi soliq to'lovchilarga beriladigan afzalliklar, shu jumladan soliq va (yoki) boshqa majburiy to'lov to'lamaslik yoxud ularni kamroq miqdorda to'lash imkoniyati.

6. Qaysi soliqlar va boshqa majburiy to'lovlar bo'yicha imtiyozlar mahalliy davlat hokimiyati organlari tomonidan amalga oshirilishi mumkin

- a. barcha mahalliy soliqlar va boshqa majburiy to'lovlar bo'yicha.
- b. mol-mulk solig'i, yer solig'i.
- v. yer solig'i, mol-mulk solig'i, yagona yer solig'i, ayrim turdagi tovarlar chakana savdosi uchun yig'im.
- g. yer solig'i, mol-mulk solig'i, yagona yer solig'i.

7. O'zbekiston Respublikasi Markaziy banki hamda uning xududiy boshqarmalari va muassasalari ...

- a. Soliq kodeksida ko'rsatilgan soliqlar va boshqa majburiy to'lovlarni to'lashdan ozod etiladi.
- b. Yagona ijtimoiy to'lovdan tashqari Soliq kodeksida ko'rsatilgan soliqlar va boshqa majburiy to'lovlarni to'lashdan ozod etiladi.
- v. Yagona ijtimoiy to'lov hamda ijtimoiy sug'urta badalidan tashqari Soliq kodeksida ko'rsatilgan soliqlar va boshqa majburiy to'lovlarni to'lashdan ozod etiladi.
- g. Soliq kodeksida ko'rsatilgan soliqlarni to'lashdan ozod etiladi.

8. Quyida ko'rsatilganlardan qaysi biri soliq to'lovchining xuquqi hisoblanmaydi

- a. Soliq Kodeksida, boshqa qonunlar va O'zbekiston Respublikasi Prezidentining qarorlarida, alohida hollarda esa Vazirlar Mahkamasi qarorlarida belgilab qo'yilgan asoslar mavjud bo'lgan taqdirda hamda tartibda soliqlar va boshqa majburiy to'lovlar bo'yicha imtiyozlardan foydalanish.
- b. Soliq Kodeksida hamda boshqa normativ-huquqiy hujjatlarda belgilangan shartlarda va tartibda soliqlar va boshqa majburiy to'lovlarni to'lashni kechiktirish va (yoki)

bo‘lib-bo‘lib to‘lash.

v. soliq tekshiruvlarini amalga oshirayotgan davlat soliq xizmati organlariga soliq to‘g‘risidagi qonun hujjatlarini bajarishga doir masalalar yuzasidan tushuntirishlar berish.

g. soliq tekshiruvlari o‘tkazilayotgan vaqtda davlat soliq xizmati organlariga soliqlar va boshqa majburiy to‘lovlarni hisoblab chiqarish, to‘lash bilan bog‘liq hujjatlar hamda ma‘lumotlarni taqdim etishi

9. Quyida ko‘rsatilganlardan qaysi biri soliq to‘lovchining xuquqi hisoblanmaydi

a. davlat soliq xizmati organlarining va boshqa vakolatli organlarning qonunga xilof qarorlari yoki ular mansabdor shaxslarining qonunga xilof harakatlari tufayli yetkazilgan zararning o‘rni qoplanishini belgilangan tartibda talab qilish.

b. davlat soliq xizmati organlarining va boshqa vakolatli organlarning hamda ular mansabdor shaxslarining qonuniy talablarini bajarishi, shuningdek mazkur organlarning, ular mansabdor shaxslarining qonuniy faoliyatiga to‘sqinlik qilmaslik.

v. davlat soliq xizmati organlarining va boshqa vakolatli organlarning qarorlari, ular mansabdor shaxslarining harakatlari (harakatsizligi) ustidan belgilangan tartibda shikoyat qilish.

g. davlat soliq xizmati organlarining, boshqa vakolatli organlar va ular mansabdor shaxslarining ushbu Kodeksga va boshqa normativ-huquqiy hujjatlarga muvofiq bo‘lmagan hujjatlari hamda talablarini bajarmaslik.

10. Quyidagilardan qaysi biri soliq to‘lovchining majburiyati hisoblanmaydi

a. qonun hujjatlariga muvofiq buxgalteriya hisobini yuritish, moliyaviy va soliq hisobotini tuzish.

b. soliq tekshiruvlari o‘tkazilayotgan vaqtda davlat soliq xizmati organlariga soliqlar va boshqa majburiy to‘lovlarni hisoblab chiqarish, to‘lash bilan bog‘liq hujjatlar hamda ma‘lumotlarni taqdim etish.

v. davlat soliq xizmati organlarining va boshqa vakolatli organlarning qonunga xilof qarorlari yoki ular mansabdor shaxslarining qonunga xilof harakatlari tufayli

yetkazilgan zararning o'zni qoplanishini belgilangan tartibda talab qilish.

g. davlat soliq xizmati organlarining va boshqa vakolatli organlarning hamda ular mansabdor shaxslarining qonuniy talablarini bajarishi, shuningdek mazkur organlarning, ular mansabdor shaxslarining qonuniy faoliyatiga to'sqinlik qilmaslik.

11. Quyidagilardan qaysi biri soliq to'lovchining majburiyati hisoblanmaydi

a. qonun hujjatlariga muvofiq buxgalteriya hisobini yuritish, moliyaviy, statistika va soliq hisobotini tuzish.

b. soliq to'lovchilarga to'lanadigan mablag'lardan soliqlar va boshqa majburiy to'lovlarni to'g'ri va o'z vaqtida hisoblab chiqarish, ushlab qolish hamda budjetga va davlat maqsadli jamg'armalariga o'tkazish.

v. soliq to'lovchilarga to'langan daromadlarning, ushlab qolingani hamda budjetga va davlat maqsadli jamg'armalariga o'tkazilgan soliqlar va boshqa majburiy to'lovlarning hisobini yuritish, shu jumladan har bir soliq to'lovchi bo'yicha alohida-alohida hisob yuritish.

g. o'z soliq majburiyatlarini o'z vaqtida va to'liq hajmda bajarish.

12. Soliq majburiyatini bajarish uchun soliq to'lovchi:

a. soliqlar va boshqa majburiy to'lovlarni o'z vaqtida hamda to'liq miqdorda to'lashi, soliq solish ob'ektlari va soliq solish bilan bog'liq ob'ektlarni aniqlashi hamda ularning hisobini yuritishi, Soliq Kodeksida belgilangan hollarda davlat soliq xizmati organlarida hisobga turishi, moliyaviy va soliq hisobotini tuzishi hamda uni davlat soliq xizmati organlariga taqdim etishi shart.

b. soliqlarni o'z vaqtida hamda to'liq miqdorda to'lashi, soliq solish ob'ektlari va soliq solish bilan bog'liq ob'ektlarni aniqlashi hamda ularning hisobini yuritishi, Soliq Kodeksida belgilangan hollarda davlat soliq xizmati organlarida hisobga turishi, moliyaviy va soliq hisobotini tuzishi hamda uni davlat soliq xizmati organlariga taqdim etishi shart.

v. soliqlar va boshqa majburiy to'lovlarni o'z vaqtida hamda to'liq miqdorda to'lashi, soliq solish ob'ektlarini aniqlashi hamda ularning hisobini yuritishi, Soliq Kodeksida

belgilangan hollarda davlat soliq xizmati organlarida hisobga turishi, moliyaviy va soliq hisobotini tuzishi hamda uni davlat soliq xizmati organlariga taqdim etishi shart.

g. soliqlar va boshqa majburiy to'lovlarni o'z vaqtida hamda to'liq miqdorda to'lashi, soliq solish ob'ektlari va soliq solish bilan bog'liq ob'ektlarni aniqlashi hamda ularning hisobini yuritishi, Soliq Kodeksida belgilangan hollarda davlat soliq xizmati organlarida hisobga turishi, moliyaviy, statistika va soliq hisobotini tuzishi hamda uni davlat soliq xizmati organlariga taqdim etishi shart.

13. Soliq to'lovchi soliq majburiyatini qanday muddatlarda bajarishi kerak

a. Soliq kodeksida belgilangan muddatlarda bajarishi shart.

b. Soliq kodeksida belgilangan muddatlarda bajarishi shart, lekin muddatidan oldin bajarishga xaqli.

v. Soliq davri tugaganidan keyingi oyning 25 sanasigacha bajarishi shart.

g. hisobot taqdim etish muddatlariga qadar bajarishi kerak.

14. Agar soliq majburiyatini bajarish muddatining so'nggi kuni dam olish (ishlanmaydigan) kuniga to'g'ri kelib qolsa,...

a. soliq majburiyati oldingi kunning soat 24 iga qadar bajarilishi talab etiladi

b. shundan keyingi birinchi ish kuni muddatning tugash kuni hisoblanadi.

v. soliq organlari uchun shu kun ish kuni deb e'lon qilinadi.

g. necha kun dam olish kuniga to'g'ri kelgan bo'lsa dam olish kundan keyingi shuncha kunga soliq majburiyatini bajarish muddati uzaytiriladi.

15. Jismoniy shaxsning soliq majburiyati qanday hollarda tugatiladi

a. Jismoniy shaxs vafot etishi bilan yoki uni vafot etgan deb e'lon qilish to'g'risidagi sud qarori qonuniy kuchga kirishi bilan.

b. Jismoniy shaxs vafot etishi bilan, bedarak yo'qolishi bilan yoki uni vafot etgan deb e'lon qilish to'g'risidagi sud qarori qonuniy kuchga kirishi bilan.

v. Jismoniy shaxs bedarak yo'qolishi bilan yoki uni vafot etgan deb e'lon qilish to'g'risidagi sud qarori qonuniy kuchga kirishi bilan.

g. faqat sud majburiyatini tugatish to'g'risida qaror qabul qilganidan so'ng.

16. Soliq majburiyati bo'yicha da'vo qilish muddati

- a. besh yil
- b. hisobot davri tugaganidan keyin besh yil
- v. soliq davri tugaganidan keyin besh yil
- g. soliq majburiyati bajarilganidan keyin besh yil

17. Soliq majburiyati bo'yicha da'vo qilish muddatining o'tishi to'xtatilishi mumkinmi?

- a. fuqarolik qonun hujjatlariga muvofiq to'xtatib turilishi mumkin
- b. to'xtatilishi mumkin emas
- v. soliq to'lovchining talabiga binoan soliq organi yoki sud tomonidan to'xtatilishi mumkin.
- g. to'g'ri javob yo'q.

18. Soliq hisoboti shakllari qaysi vakolatli organ tomonidan tasdiqlanadi

- a. O'zbekiston Respublikasi Moliya vazirligi.
- b. O'zbekiston Respublikasi Davlat soliq qo'mitasi
- v. O'zbekiston Respublikasi Davlat soliq qo'mitasi va O'zbekiston Respublikasi Moliya vazirligi.
- g. to'g'ri javob berilmagan.

19. Tadbirkorlik sub'ektlarining soliq hisoboti qanday tarzda tuziladi

- a. qog'ozda.
  - b. elektron hujjat tarzida
  - v. qog'ozda va (yoki) elektron hujjat tarzida
  - g. qog'ozda tuzilib korxonada tasdiqlanganidan keyin elektron hujjat tarzida jo'natiladi.

20. Yuridik shaxsning qog'ozda tuzilgan soliq hisoboti qanday tartibda tasdiqlanadi

- a. imzo va muhr (agar mavjud bo'lsa) bilan
- b. imzo, muhr (agar mavjud bo'lsa) va burchakli shtamp bilan
- v. muhr bilan
- g. soliq to'lovchi imzo va muhri hamda soliq organi shtampi bilan.

21. Elektron hujjat tarzida taqdim etilgan soliq hisoboti qanday tasdiqlanadi

- a. imzo va muhr (agar mavjud bo'lsa) bilan
- b. imzo, muhr (agar mavjud bo'lsa) va burchakli shtamp bilan
- v. muhr bilan
- g. soliq to'lovchining elektron raqamli imzosi bilan tasdiqlanadi

22. Soliq hisobotida ko'rsatilgan ma'lumotlarning to'g'riligi uchun javobgarlik ...

- a. soliq to'lovchi va soliq organi vakilining zimmasiga yuklatiladi.
- b. soliq to'lovchining zimmasiga yuklatiladi.
- v. soliq organi vakilining zimmasiga yuklatiladi.
- g. soliq hisobotini tuzgan shaxsning zimmasiga yuklatiladi.

23. Soliq hisoboti qaysi soliq organiga taqdim etiladi

- a. soliq to'lovchi hisobga qo'yilgan joydagi davlat soliq xizmati organiga
- b. soliq solish ob'ektlari bo'yicha hisobga qo'yilgan joydagi soliq xizmati organiga
- v. soliq to'lovchi hisobga qo'yilgan joydagi davlat soliq xizmati organiga, ayrim hollarda soliq solish ob'ektlari bo'yicha hisobga qo'yilgan joydagi soliq xizmati organiga.
- g. faoliyat yuritilayotgan joyga eng yaqin joydagi davlat soliq xizmati organiga

24. Soliq to'lovchilar (tadbirkorlik sub'ektlaridan tashqari) soliq hisobotini qanday tartibda taqdim etishlari mumkin.

- a. shaxsan olib borib berish tartibida
- b. pochta orqali buyurtma xat bilan
- v. telekommunikatsiya kanallari orqali elektron hujjat tarzida
- g. barcha javoblar to‘g‘ri.

25. Soliq hisoboti pochta orqali buyurtma xat bilan taqdim etilganda davlat soliq xizmati organiga taqdim etish sanasi qanday aniqlanadi

- a. soliq hisoboti davlat soliq xizmati organi tomonidan qabul qilib olingan sana
- b. pochta jo‘natmasi soliq xizmati organiga kelib tushgan sana
- v. pochta jo‘natmasi jo‘natilgan sana
- g. barcha javoblar to‘g‘ri.

26. Soliq hisobotini dastlabki taqdim etish vaqtida uning mazmunida xatoliklar aniqlansa ...

- a. soliq to‘lovchiga xatolarni bartaraf etish uchun qaytariladi.
- b. uning mazmuni muhokama etilmasdan qabul qilinadi.
- v. taqdim etish vaqtida tuzatishlar kiritiladi
- g. to‘g‘ri javob berilmagan.

27. Belgilanmagan shakldagi soliq hisoboti taqdim etilganda davlat soliq xizmati organi hisobot olingan kundan e‘tiboran ...

- a. o‘n kun ichida bu haqda soliq to‘lovchiga yozma bildirish yuboradi va aniq fikr-mulohazalarni ko‘rsatgan holda uni maromiga yetkazish uchun qaytaradi.
- b. besh kun ichida bu haqda soliq to‘lovchiga yozma bildirish yuboradi va aniq fikr-mulohazalarni ko‘rsatgan holda uni maromiga yetkazish uchun qaytaradi.
- v. uch kun ichida bu haqda soliq to‘lovchiga yozma bildirish yuboradi va aniq fikr-mulohazalarni ko‘rsatgan holda uni maromiga yetkazish uchun qaytaradi.
- g. o‘ttiz kun ichida bu haqda soliq to‘lovchiga yozma bildirish yuboradi va aniq fikr-mulohazalarni ko‘rsatgan holda uni maromiga yetkazish uchun qaytaradi.

28. Qanday holatda soliq to'lovchi aniqlashtirilgan soliq hisobotini taqdim etish xuquqiga ega emas

- a. davlat soliq xizmati organlari tomonidan tekshirish o'tkazilgan davr uchun soliqlar va boshqa majburiy to'lovlar summasining o'zgartirilishi nazarda tutuvchi aniqlashtirilgan soliq hisoboti taqdim etiladigan hollarda
- b. davlat soliq xizmati organlari tomonidan tekshirish o'tkazilgan davr uchun soliqlar va boshqa majburiy to'lovlar summasining kamayishini yoki ko'payishini nazarda tutuvchi aniqlashtirilgan soliq hisoboti taqdim etiladigan hollarda
- v. tekshirish o'tkazilgan davr uchun soliqlar va boshqa majburiy to'lovlar summasining kamayishini yoki ko'payishini nazarda tutuvchi aniqlashtirilgan soliq hisoboti taqdim etiladigan hollarda
- g. davlat soliq xizmati organlari tomonidan tekshirish o'tkazilgan davr uchun soliqlar va boshqa majburiy to'lovlar summasining kamayishini nazarda tutuvchi aniqlashtirilgan soliq hisoboti taqdim etiladigan hollarda

29. Agar aniqlashtirilgan soliq hisobotida ko'rsatilgan soliq summasi avvalgi soliq summasidan katta bo'lsa, davlat soliq xizmati organi tomonidan soliq to'lovchiga nisbatan qanday chora ko'riladi.

- a. hech qanday chora ko'rilmaydi
- b. jarima va penya qo'shib undiriladi
- v faqat penya qo'shib undiriladi.
- g. soliq tekshiruvi o'tkaziladi.

30. Soliq hisobotini saqlash muddati

- a. soliq davri tugaganidan keyin besh yil
- b. hisobot davri tugaganidan keyin besh yil
- v. taqdim etilganidan keyin besh yil
- g. soliq tekshiruvi o'tkazilgunga qadar.

31. Yuridik shaxs xo'jalik sudi tomonidan bankrot deb topilgan taqdirda,

tugatishga doir ish yuritishning butun davrida qaysi soliqlarni hisoblash to'xtatib turiladi

- a. barcha soliqlar va boshqa majburiy to'lovlar hamda ular bo'yicha hisoblangan penyalarni
- b. mol-mulk solig'i, yer solig'i, shuningdek avval hisoblangan va undirilmagan soliqlar hamda boshqa majburiy to'lovlar bo'yicha penya va jarimalar hisoblash
- v. mol-mulk solig'i, yer solig'i, suv resurslaridan foydalanganlik uchun soliq, shuningdek avval hisoblangan va undirilmagan soliqlar hamda boshqa majburiy to'lovlar bo'yicha penya va jarimalar hisoblash
- g. yuridik shaxslardan olinadigan foyda solig'i, avval hisoblangan va undirilmagan soliqlar hamda boshqa majburiy to'lovlar bo'yicha penya va jarimalar hisoblash.

32. Vafot etgan jismoniy shaxsning qaysi soliqlar bo'yicha qarzi umidsiz deb topiladi.

- a. barcha soliqlar hamda boshqa majburiy to'lovlar bo'yicha qarzi
- b. jismoniy shaxslardan olinadigan daromad solig'i bo'yicha qarzi
- v. mol-mulk solig'i va yer solig'i bo'yicha qarzi
- g. jismoniy shaxslardan olinadigan daromad solig'i, qat'iy belgilangan soliq va yagona ijtimoiy to'lov bo'yicha qarzi.

33. Soliqlar va boshqa majburiy to'lovlar summalarini o'tkazishga doir to'lov topshiriqnomasi yoki inkasso topshiriqnomalari banklar tomonidan qanday muddatda bajarilishi lozim

- a. olinganidan keyingi operatsiya kunidan kechikmay
- b. olinganidan keyingi uch operatsiya kunidan kechikmay
- v. olinishi bilan darhol
- g. olinganidan keyin besh operatsiya kunidan kechikmay

34. Bankning aybi bilan soliq to'lovchining soliqlar va boshqa majburiy to'lovlar summasini o'tkazish topshiriqnomasi, tegishli vakolatli organning

ularni undirish to'g'risidagi inkasso topshiriqnomasi bajarilmagan (bajarilishi kechiktirilgan) taqdirda

- a. bankdan har bir kechiktirilgan kun uchun soliqlar va boshqa majburiy to'lovlarning o'tkazilmagan summasini 0,05 foizi miqdorida belgilangan tartibda penya undiriladi.
- b. bankdan har bir kechiktirilgan kun uchun soliqlar va boshqa majburiy to'lovlarning o'tkazilmagan summasini 0,1 foizi miqdorida belgilangan tartibda penya undiriladi
- v. bankdan har bir kechiktirilgan kun uchun soliqlar va boshqa majburiy to'lovlarning o'tkazilmagan summasini 0,5 foizi miqdorida belgilangan tartibda penya undiriladi
- g. olingan inkasso topshiriqnomasi uch kun ichida davlat soliq xizmati organiga taqdim etiladi.

35. Soliq qarzini to'lashni kechiktirish va (yoki) bo'lib-bo'lib to'lash qancha muddatga belgilanishi mumkin.

- a. 12 oygacha
- b. 6 oygacha
- v. 24 oygacha
- g. soliq qarzini kechiktirish yoki bo'lib-bo'lib to'lash mumkin emas.

36. Soliq qarzini to'lashni kechiktirish va (yoki) bo'lib-bo'lib to'lash xuquqi kim tomonidan beriladi

- a. O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasi tomonidan
- b. O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasi yoki u vakolat bergan organ tomonidan
- v. O'zbekiston Respublikasi Davlat soliq qo'mitasi va O'zbekiston Respublikasi Moliya vazirligi tomonidan
- g. O'zbekiston Respublikasi Davlat soliq qo'mitasi tomonidan.

37. Qanday hollarda soliq to'lovchiga soliq qarzini olti oyga bo'lib to'lash imkoni beriladi.

- a. soliq to'lovchi bankrot deb e'lon qilinsa
- b. soliq to'lovchi moliyaviy qiyinchilikka uchraganligi to'g'risidagi hujjatlarni ilova qilgan holda davlat soliq xizmati organiga ariza bilan murojaat qilsa.
- v. O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasi yoki u vakolat bergan organ tomonidan belgilangan hollarda
- g. tekshirish natijasida qo'shimcha hisoblangan soliqlar va boshqa majburiy to'lovlar hamda moliyaviy sanksiyalarni bo'lib-bo'lib to'lash bo'yicha yuridik shaxslar va yakka tartibdagi tadbirkorlar tomonidan ariza berilsa.

38. Quyidagi javoblardan eng to'g'risini tanlang

- a. Soliqning budjetga to'langan hamda to'lash uchun hisoblangan summasi o'rtasidagi ijobiy farq soliqning ortiqcha to'langan summasi deb e'tirof etiladi.
- b. Taqdim etilgan soliq hisoboti asosida aniqlanadigan soliqning budjetga to'langan hamda to'lash uchun hisoblangan summasi o'rtasidagi ijobiy farq soliqning ortiqcha to'langan summasi deb e'tirof etiladi.
- s. Soliq davrida xaqiqatda sodir bo'lgan operatsiyalarni tekshirib ko'rish natijasida aniqlangan soliqning budjetga to'langan hamda to'lanishi lozim bo'lgan summasi o'rtasidagi ijobiy farq soliqning ortiqcha to'langan summasi deb e'tirof etiladi
- d. barcha javoblar to'g'ri

39. Ortiqcha to'langan soliq summasini uzish uchun hisobga olish ketma-ketligini ko'rsating

- 1) soliqning mazkur turi bo'yicha qarzdorlikni uzish
- 2) soliqning mazkur turi bo'yicha penya va jarimalarni uzish hisobiga;
- 3) mazkur soliq bo'yicha kelgusi to'lovlarga o'tkazish hisobiga;
- 4) boshqa turdagi soliqlar bo'yicha qarzni uzish hisobiga;
- 5) boshqa turdagi soliqlar bo'yicha penya va jarimalarni uzish hisobiga;
- 6) boshqa turdagi soliqlar bo'yicha kelgusi to'lovlarga o'tkazish hisobiga

- a. 1, 2, 3, 4, 5, 6
- b. 2, 3, 4, 5, 6
- s. 1, 2, 4, 3, 5, 6
- d. 2, 4, 5, 3, 6

40. Ortiqcha to‘langan soliq summasini mazkur soliq turi bo‘yicha penya va jarimalarni uzish hisobiga hisobga olish uchun soliq to‘lovchi davlat soliq xizmati organiga qancha muddatda murojaat qilishi kerak

- a. soliq hisoboti taqdim etilgan sanadan e‘tiboran uch kun ichida
- b. soliq hisoboti taqdim etilgan sanadan e‘tiboran o‘n kun ichida
- s. soliq hisoboti taqdim etilgan sanadan e‘tiboran o‘ttiz ish kuni ichida
- d. bunday hisobga olish davlat soliq xizmati organi tomonidan mustaqil ravishda soliq to‘lovchining arizasisiz amalga oshiriladi

41. Qanday holatda davlat soliq xizmati organi tegishli moliya organlariga ortiqcha to‘langan soliq summasini hisobga olishni amalga oshirish to‘g‘risida mustaqil ravishda xulosa taqdim etishi mumkin

- a. Soliq to‘lovchi soliq hisoboti taqdim etilgan sanadan e‘tiboran o‘n kun ichida yozma ariza bermagan taqdirda har qanday hisobga olishni amalga oshirish uchun
- b. Soliq to‘lovchi soliq hisoboti taqdim etilgan sanadan e‘tiboran o‘n kun ichida yozma ariza bermagan taqdirda va boshqa turdagi soliqlar hamda ular bo‘yicha hisoblangan penya va jarimalar bo‘yicha qarzdorlik mavjud bo‘lsa.
- s. Soliq to‘lovchi soliq hisoboti taqdim etilgan sanadan e‘tiboran uch kun ichida yozma ariza bermagan taqdirda har qanday hisobga olishni amalga oshirish uchun
- d. Soliq to‘lovchi soliq hisoboti taqdim etilgan sanadan e‘tiboran uch kun ichida yozma ariza bermagan taqdirda va boshqa turdagi soliqlar hamda ular bo‘yicha hisoblangan penya va jarimalar bo‘yicha qarzdorlik mavjud bo‘lsa.

42. Davlat soliq xizmati organi qancha muddatda ortiqcha to‘langan soliq summasini hisobga olishni amalga oshirish to‘g‘risidagi xulosani moliya

organlariga taqdim etishi shart

- a. soliq hisoboti taqdim etilgan sanadan e'tiboran o'n kunlik muddatda
- b. soliq to'lovchi yozma ariza bergan sanadan e'tiboran o'n kunlik muddatda
- s. soliq to'lovchi yozma ariza bergan sanadan e'tiboran uch kunlik muddatda
- d. soliq hisoboti taqdim etilgan sanadan e'tiboran uch kunlik muddatda

43. Ortiqcha to'langan soliq summasini hisobga olish qancha muddatda amalga oshiriladi

- a. soliq to'lovchi yozma ariza bergan sanadan e'tiboran uch ish kuni ichida
- b. davlat soliq xizmati organi tomonidan xulosa berilgan sanadan e'tiboran uch ish kuni ichida amalga oshiriladi
- s. davlat soliq xizmati organi tomonidan xulosa berilgan sanadan e'tiboran o'n ish kuni ichida amalga oshiriladi
- d. soliq to'lovchi yozma ariza bergan sanadan e'tiboran o'n ish kuni ichida

44. Ortiqcha to'langan soliq summasini hisobga olish bo'yicha O'zbekiston Respublikasi Soliq kodeksida belgilangan cheklov to'g'ri ko'rsatilgan javobni ko'rsating

- a. Ortiqcha to'langan soliq summasi boshqa soliq to'lovchining soliq qarzini uzish hisobiga hisobga olinishi mumkin emas.
- b. Ortiqcha to'langan soliq summasi boshqa majburiy to'lovlar bo'yicha soliq to'lovchining soliq qarzini uzish hisobiga hisobga olinishi mumkin emas.
- s. Ortiqcha to'langan soliq summasi soliqlar bo'yicha soliq to'lovchining kelgusi to'lovlari hisobiga hisobga olinishi mumkin emas.
- d. Ortiqcha to'langan soliq summasi boshqa soliqlar bo'yicha penya va jarimalarni uzish hisobiga hisobga olinishi mumkin emas.

45. O'zbekiston Respublikasi Soliq kodeksining 56-moddasida nazarda tutilgan tartibda hisobga olish amalga oshirilganidan keyin ortiqcha to'langan soliqlarning qolgan summasi ...

- a. Mazkur soliq bo'yicha kelgusi to'lovlarga o'tkaziladi
- b. Mazkur yoki boshqa soliqlar bo'yicha kelgusi to'lovlarga o'tkaziladi
- s. Soliq to'lovchining bankdagi hisobvarag'iga pul mablag'larini o'tkazish orqali qaytariladi
- d. Davlat soliq xizmati organi kassasidan soliq to'lovchiga qaytarib beriladi

46. Ortiqcha to'langan soliq summalarini qaytarish muddatini ko'rsating

- a. qaytarish to'g'risida davlat soliq xizmati organi tomonidan xulosa taqdim etilgan sanadan e'tiboran o'n besh ish kuni ichida
- b. qaytarish to'g'risida soliq to'lovchi tomonidan ariza topshirilgan sanadan e'tiboran o'n besh ish kuni ichida
- s. qaytarish to'g'risida davlat soliq xizmati organi tomonidan xulosa taqdim etilgan sanadan e'tiboran o'n besh kun ichida
- d. qaytarish to'g'risida soliq to'lovchi tomonidan ariza topshirilgan sanadan e'tiboran o'n besh kun ichida

47. Soliqlar va boshqa majburiy to'lovlarni to'lash bo'yicha bajarilmagan majburiyatlari bo'lgan soliq to'lovchi ushbu majburiyatni bajarish uchun o'zining bank hisobvarag'ida pul mablag'lari yetarli (yoki mavjud) bo'lmasa nima qilishi kerak

- a. davlat soliq xizmati organiga o'zining soliq qarzini debitorlaridan undirilishini so'rab ariza berishi kerak
- b. zudlik bilan bankdagi hisobvarag'ini soliq majburiyatini to'lash uchun yetarli darajagacha to'ldirishi kerak
- s. davlat soliq xizmati organiga o'zining soliq qarzini mol-mulki hisobidan undirilishini so'rab ariza berishi kerak
- d. to'lash muddatidan kechiktirmay xizmat ko'rsatayotgan bankka ularni to'lash uchun to'lov topshiriqnomasini taqdim etishi kerak

48. Soliqlar va boshqa majburiy to'lovlarni to'lash majburiyatlari

bajarilishini ta'minlash choralari jumlasiga nimalar kiradi.

1. Soliq to'lovchi majburiyatini bajarishi zarurligi hamda soliq qarzini majburiy undirish yuzasidan ko'riladigan choralar to'g'risidagi talabnoma
  2. Soliq qarzini soliq to'lovchining bankdagi hisobvaraqlaridan so'zsiz undirish
  3. Undiruvni soliq to'lovchiga uning debitorlari o'tkazishi lozim bo'lgan summalarga qaratish
  4. Undiruvni soliq to'lovchining mol-mulkiga qaratish
- a. 1
  - b. 2, 4
  - s. 2, 3, 4
  - d.1, 2, 3, 4

49. Soliq to'lovchi majburiyatini bajarishi zarurligi hamda soliq qarzini majburiy undirish yuzasidan ko'riladigan choralar to'g'risidagi talabnoma soliq to'lovchiga soliqlar va boshqa majburiy to'lovlarni to'lash muddati tugaganidan keyin qancha muddatda yuboriladi

Yuridik shaxslarga

- a uch ish kunidan kechiktirmasdan
- b besh ish kunidan kechiktirmasdan
- s etti ish kunidan kechiktirmasdan
- d o'n ish kunidan kechiktirmasdan

50. Soliq to'lovchining bankdagi hisobvaraqlaridan soliq qarzini so'zsiz undirish bo'yicha inkassa topshiriqnomasi soliq to'lovchiga xizmat ko'rsatuvchi bankka soliqlar va boshqa majburiy to'lovlarni to'lash muddati tugaganidan keyin qanday muddatda taqdim etiladi

- a bir ish kunidan kechiktirmasdan
- b uch ish kunidan kechiktirmasdan
- s besh ish kunidan kechiktirmasdan
- d o'n ish kunidan kechiktirmasdan

51. Qanday hollarda soliq qarzi undiruvi yuridik shaxsning mol-mulkiga qaratiladi.

- a. Yuridik shaxs soliq qarzini uzish to'g'risidagi talabnomani olgan kundan e'tiboran o'n kun ichida soliq qarzini uzmagani taqdirda
- b. Yuridik shaxs soliq qarzini uzish to'g'risidagi talabnomani olgan kundan e'tiboran o'ttiz kun ichida soliq qarzini uzmagani taqdirda
- s. Yuridik shaxs soliq qarzini uzish to'g'risidagi talabnomani olgan kundan e'tiboran o'ttiz kun ichida soliq qarzini uzmagani taqdirda va soliq qarzi mol-mulkka qaratish uchun, qonun hujjatlarida belgilangan eng kam miqdordan ko'p bo'lsa
- d. Yuridik shaxs soliq qarzini uzish to'g'risidagi talabnomani olgan kundan e'tiboran o'n kun ichida soliq qarzini uzmagani taqdirda va soliq qarzi mol-mulkka qaratish uchun, qonun hujjatlarida belgilangan eng kam miqdordan ko'p bo'lsa

52. Qanday hollarda soliq qarzi undiruvi jismoniy shaxsning mol-mulkiga qaratiladi.

- a. Jismoniy shaxs soliq qarzini uzish to'g'risidagi talabnomani olgan kundan e'tiboran o'n kun ichida soliq qarzini uzmagani taqdirda
- b. Jismoniy shaxs soliq qarzini uzish to'g'risidagi talabnomani olgan kundan e'tiboran o'ttiz kun ichida soliq qarzini uzmagani taqdirda
- s. Jismoniy shaxs soliq qarzini belgilangan muddatga qadar uzmagani taqdirda va soliq qarzi mol-mulkka qaratish uchun, qonun hujjatlarida belgilangan eng kam miqdordan ko'p bo'lsa
- d. Jismoniy shaxs soliq qarzini uzish to'g'risidagi talabnomani olgan kundan e'tiboran o'n kun ichida soliq qarzini uzmagani taqdirda va soliq qarzi mol-mulkka qaratish uchun, qonun hujjatlarida belgilangan eng kam miqdordan ko'p bo'lsa

53. Soliq to'lovchining mol-mulkidan undirishga qaratiladigan soliqqa oid qarzdorlikning eng kam miqdori to'g'ri ko'rsatilgan javobni ko'rsating.

	Yuridik shaxslarga	Jismoniy shaxslarga
a	5000000	100000
b	4 054 600	1 013 700
s	Eng kam ish xaqining 20 baravari	Eng kam ish xaqining 5 baravari
d	Eng kam ish xaqining 5 baravari	Eng kam ish xaqining 20 baravari

54. Soliq to'lovchining soliq qarzi barcha majburiy undirish choralari ko'rilganidan keyin ham uzilmay qolgan taqdirda, davlat soliq xizmati organi qanday chora ko'radi

- a. Soliq to'lovchini bayonnoma asosida ma'muriy javobgarlikka tortadi
- b. Soliq to'lovchini bankrot deb topish to'g'risidagi ariza bilan sudga murojaat etadi
- s. Soliq to'lovchini tugatish to'g'risidagi ariza bilan prokuratura organlariga murojaat etadi
- d. Soliq to'lovchining bankdagi hisobraqami bo'yicha operatsiyalarni to'xtatib qo'yadi

55. Qanday hollarda davlat soliq xizmati organi soliq qarzi undiruvini soliq to'lovchiga uning debitorlari o'tkazishi lozim bo'lgan summalarga qaratadi

- a. Yuridik shaxs soliq qarzini uzish to'g'risidagi talabnomani olgan kundan e'tiboran o'n kun ichida soliq qarzini uzmagani taqdirda
- b. Yuridik shaxs soliq qarzini uzish to'g'risidagi talabnomani olgan kundan e'tiboran o'ttiz kun ichida soliq qarzini uzmagani taqdirda
- s. Yuridik shaxs soliq qarzini uzish to'g'risidagi talabnomani olgan kundan e'tiboran uch kun ichida soliq qarzini uzmagani taqdirda
- d. Yuridik shaxs soliq qarzini uzish to'g'risidagi talabnomani olgan kundan e'tiboran yetti kun ichida soliq qarzini uzmagani taqdirda

56. Soliq solish ob'ektlari hamda soliq solish bilan bog'liq ob'ektlar

to'g'risidagi ma'lumotlar bazasini shakllantirish va yuritish tartibi kim tomonidan belgilanadi

- a. O'zbekiston Respublikasi Moliya vazirligi
- b. O'zbekiston Respublikasi Davlat soliq qo'mitasi
- s. O'zbekiston Respublikasi Moliya vazirligi va Davlat soliq qo'mitasi
- d. O'zbekiston Respublikasi Davlat soliq qo'mitasining xududiy organlari tomonidan.

57. Soliq solish ob'ektlarini va soliq solish bilan bog'liq ob'ektlarni hisobga olish qanday amalga oshiriladi.

- a. davlat soliq xizmati organi tomonidan har bir soliq to'lovchi bo'yicha ma'lumotlar bazasini shakllantirish va yuritish orqali
- b. O'zbekiston Respublikasi Davlat soliq qo'mitasi tomonidan har bir soliq to'lovchi bo'yicha hamda u to'layotgan barcha soliqlar va boshqa majburiy to'lovlar bo'yicha, soliq solish ob'ektlari hamda soliq solish bilan bog'liq ob'ektlar to'g'risidagi ma'lumotlar bazasini shakllantirish va yuritish orqali
- s. davlat soliq xizmati organi tomonidan har bir soliq to'lovchi bo'yicha hamda u to'layotgan barcha soliqlar va boshqa majburiy to'lovlar bo'yicha, soliq solish ob'ektlari hamda soliq solish bilan bog'liq ob'ektlar to'g'risidagi ma'lumotlar bazasini shakllantirish va yuritish orqali
- d. ularni hisobga qo'yish va ular to'g'risidagi hisob ma'lumotlarini yuritish orqali amalga oshiriladi

58. Davlat soliq xizmati organlari budjetga va davlat maqsadli jamg'armalariga tushumlar hisobini qanday yuritadi

- a. soliq to'lovchining shaxsiy kartochkasini yuritish orqali
- b. har bir soliq va boshqa majburiy to'lovning kelib tushishini nazorat qilish orqali
- s. har bir soliq va boshqa majburiy to'lovning kelib tushishi rejasi bilan xaqiqiy tushumlarni solishitirish orqali
- d. to'g'ri javob berilmagan.

59. Soliq to'lovchining shaxsiy kartochkasi qanday tartibda ochiladi

- a. har bir soliq to'lovchi bo'yicha kartochka ochiladi
- b. faqat yuridik shaxs soliq to'lovchilar bo'yicha ochiladi
- s. faqat jismoniy shaxs bo'lgan soliq to'lovchilar bo'yicha ochiladi
- d. soliq to'lovchi to'laydigan soliqlar va boshqa majburiy to'lovlarning har bir turi bo'yicha ochiladi.

60. Soliq to'lovchining shaxsiy kartochkasini yuritish tartibi kim tomonidan belgilanadi

- a. O'zbekiston Respublikasi Moliya vazirligi tomonidan
- b. O'zbekiston Respublikasi Davlat soliq qo'mitasi tomonidan
- s. O'zbekiston Respublikasi Moliya vazirligi bilan kelishilgan holda O'zbekiston Respublikasi Davlat soliq qo'mitasi tomonidan
- d. O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasi tomonidan

61. Kameral nazorat ...

- a. soliq to'lovchining huzuriga qisqa muddatli tekshiruvga borish orqali soliq to'lovchi tomonidan belgilangan tartibda taqdim etilgan moliyaviy va soliq hisobotini, shuningdek soliq to'lovchining faoliyati to'g'risida davlat soliq xizmati organidagi mavjud boshqa hujjatlarni o'rganish hamda soliq to'lovchida mavjud ma'lumotlar bilan solishtirish asosida amalga oshiriladi
- b. nazorat o'tkazilgan davrda haqiqatda kelib tushgan naqd pul tushumini aniqlash maqsadida o'tkaziladi
- s. soliq to'lovchining huzuriga bormasdan turib soliq to'lovchi tomonidan elektron tarzda taqdim etilgan moliyaviy va soliq hisobotlarini mazmunan va arifmetik jihatdan to'g'riligini tekshirish maqsadida o'tkaziladi.
- d. Kameral nazorat soliq to'lovchining huzuriga bormasdan soliq to'lovchi tomonidan belgilangan tartibda taqdim etilgan moliyaviy va soliq hisobotini, shuningdek soliq to'lovchining faoliyati to'g'risida davlat soliq xizmati organidagi mavjud boshqa hujjatlarni o'rganish hamda tahlil etish asosida amalga oshiriladi

62. Qanday hollarda faoliyat fiskal xotirali nazorat-kassa mashinalari majburiy qo'llanilgan holda amalga oshiriladi

- a. naqd pulda hisob-kitob qilish bilan tovarlarni realizatsiya qilish, ishlar bajarish, xizmatlar ko'rsatish bilan bog'liq faoliyat
- b. har qanday tadbirkorlik faoliyati
- s. fiskal xotirali nazorat-kassa mashinalari ixtiyoriylik asosida qo'llaniladi
- d. to'g'ri javob berilmagan

63. Fiskal xotirali nazorat-kassa mashinalarining qo'llanilish tartibi kim tomonidan belgilanadi

- a. O'zbekiston Respublikasi Moliya vazirligi tomonidan
- b. O'zbekiston Respublikasi Davlat soliq qo'mitasi tomonidan
- s. O'zbekiston Respublikasi Moliya vazirligi bilan kelishilgan holda O'zbekiston Respublikasi Davlat soliq qo'mitasi tomonidan
- d. O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasi tomonidan

64. Naqd pul tushumi kelib tushishining xronometrajini o'tkazish tartibi kim tomonidan belgilanadi.

- a. O'zbekiston Respublikasi Moliya vazirligi tomonidan
- b. O'zbekiston Respublikasi Davlat soliq qo'mitasi va O'zbekiston Respublikasi Markaziy banki tomonidan
- s. O'zbekiston Respublikasi Moliya vazirligi bilan kelishilgan holda O'zbekiston Respublikasi Davlat soliq qo'mitasi tomonidan
- d. O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasi tomonidan

65. Aksiz to'lanadigan ayrim turdagi tovarlarni tamg'alash qanday tovarlarga nisbatan qo'llaniladi

- a. O'zbekiston Respublikasida ishlab chiqariladigan aksiz solig'i solinadigan barcha tovarlarga
- b. faqat tamaki va alkogolli mahsulotlarga

s. O'zbekiston Respublikasiga chetdan olib kirilayotganda aksiz solig'i solinadigan tovarlarga

d. a va s javoblar to'g'ri.

66. Moliya inspektori lavozimi joriy etiladigan korxonalar ro'yxati va uning faoliyatini amalga oshirish tartibi kim tomonidan belgilanadi

a. O'zbekiston Respublikasi Moliya vazirligi tomonidan

b. O'zbekiston Respublikasi Davlat soliq qo'mitasi va O'zbekiston Respublikasi Markaziy banki tomonidan

s. O'zbekiston Respublikasi Moliya vazirligi bilan kelishilgan holda O'zbekiston Respublikasi Davlat soliq qo'mitasi tomonidan

d. O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasi tomonidan

67. O'zbekiston Respublikasi soliq to'lovchilarining yagona reyestri kim tomonidan yuritiladi

a. O'zbekiston Respublikasi Moliya vazirligi tomonidan

b. O'zbekiston Respublikasi Davlat soliq qo'mitasi tomonidan

s. O'zbekiston Respublikasi Moliya vazirligi bilan kelishilgan holda O'zbekiston Respublikasi Davlat soliq qo'mitasi tomonidan

d. O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasi tomonidan

68. Soliq to'lovchining hisobga qo'yilganligini tasdiqlovchi hujjat to'g'ri ko'rsatilgan javobni ko'rsating

a. Soliq to'lovchiga identifikatsiya raqami berilganligi to'g'risidagi guvohnoma

b. Davlat ro'yxatidan o'tkazilganlik to'g'risidagi guvohnoma

v. Davlat vakolatli organi tomonidan berilgan litsenziya

g. Soliq to'lovchiga identifikatsiya raqami berilganligi to'g'risidagi guvohnoma yoki Davlat ro'yxatidan o'tkazilganlik to'g'risidagi guvohnoma

69. Soliq to'lovchining identifikatsiya raqami bo'yicha quyidagi fikrlardan

qaysi biri to'g'ri

- a. Soliq to'lovchining identifikatsiya raqami muayyan soliq to'lovchiga bir marta beriladi, soliq to'lovchining identifikatsiya raqami o'zgarmaydi va bekor qilinganidan keyin boshqa soliq to'lovchiga berilmaydi
- b. Soliq to'lovchining identifikatsiya raqami muayyan soliq to'lovchiga bir marta beriladi, soliq to'lovchining identifikatsiya raqami soliq to'lovchining soliq bo'yicha ro'yxatga olish joyi o'zgargandagina o'zgaradi
- s. Soliq to'lovchining identifikatsiya raqami muayyan soliq to'lovchiga bir marta beriladi va bu raqam ushbu soliq to'lovchi O'zbekiston Respublikasi soliq to'lovchilarining yagona reyestridan chiqarilguniga qadar boshqa shaxsga berilishi mumkin emas
- d. Soliq to'lovchining identifikatsiya raqami o'zgarmaydi va bekor qilinmaydi.

70. Quyidagi hujjatlardan qaysi birida soliq to'lovchining identifikatsiya raqami ko'rsatilmaydi

- a. to'lov topshiriqnomalarida
- b. davlat ro'yxatidan o'tkanlik to'g'risidagi guvohnomada
- s. cheklarda
- d. vakolatli organ tomonidan berilgan litsenziyalarda

71. Mol-mulk solig'i va yer solig'i to'lovchilar bo'lgan jismoniy shaxslar - O'zbekiston Respublikasining norezidentlari soliq to'lovchi sifatida qayerda hisobga qo'yiladi

- a. yashash joyidagi davlat soliq xizmati organida
- b. soliq solish ob'ekti joylashgan yerdagi davlat soliq xizmati organida
- s. norezidentning doimiy muassasasi joylashgan yerdagi davlat soliq xizmati organida
- d. norezident ariza bergan davlat soliq xizmati organida.

72. Yuridik shaxsning soliq majburiyatlarini mustaqil ravishda bajaradigan

alohida bo‘linmasi qanday tartibda soliq bo‘yicha hisobga turish bo‘yicha ariza berishi lozim

- a. davlat ro‘yxatidan o‘tkazilgan kundan e‘tiboran o‘n kun ichida mustaqil ariza berishi lozim
- b. alohida bo‘linmani tashkil etish to‘g‘risida va (yoki) mustaqil balansga ajratish haqida qaror qabul qilingan kundan e‘tiboran o‘n kun ichida alohida bo‘linma mustaqil ravishda davlat soliq xizmati organiga hisobga qo‘yish to‘g‘risidagi arizani taqdim etishi lozim
- s. alohida bo‘linmani hisobga qo‘yish uchun mazkur alohida bo‘linmani tashkil etgan yuridik shaxs uni tashkil etish to‘g‘risida va (yoki) mustaqil balansga ajratish haqida qaror qabul qilingan kundan e‘tiboran o‘n kun ichida davlat soliq xizmati organiga hisobga qo‘yish to‘g‘risidagi arizani taqdim etishi lozim
- d. alohida bo‘linmani tashkil etish to‘g‘risida va (yoki) mustaqil balansga ajratish haqida qaror qabul qilingan kundan e‘tiboran o‘ttiz kun ichida alohida bo‘linma mustaqil ravishda davlat soliq xizmati organiga hisobga qo‘yish to‘g‘risidagi arizani taqdim etishi lozim

73. Davlat soliq xizmati organi tomonidan soliq to‘lovchini ob‘ektlar bo‘yicha qancha muddatda hisobga qo‘yiladi

- a. soliq to‘lovchi murojaat etgan kundan uch kundan kechiktirmay
- b. soliq soliq solish ob‘ekti yuzaga kelgan vaqtdan boshlab
- s. soliq to‘lovchi murojaat etgan kundan o‘n kundan kechiktirmay
- d. soliq to‘lovchi murojaat etgan kundan o‘ttiz kundan kechiktirmay

74. Soliq tekshiruvi tushunchasi to‘g‘ri ifodalangan javobni toping

- a. Soliq tekshiruvi davlat soliq xizmati organlari tomonidan amalga oshiriladigan soliq to‘g‘risidagi qonun hujjatlarining bajarilishini tekshirishdir.
- b. Soliq tekshiruvi prokuratura organlari tomonidan amalga oshiriladigan soliq to‘g‘risidagi qonun hujjatlarining bajarilishini tekshirishdir.
- s. Soliq tekshiruvi davlat soliq xizmati organlari tomonidan, qonun hujjatlarida

nazarda tutilgan hollarda esa, prokuratura organlari tomonidan amalga oshiriladigan soliq to'g'risidagi qonun hujjatlarining bajarilishini tekshirishdir.

d. Soliq tekshiruvi davlat soliq xizmati organlari, litsenziyalovchi organlar tomonidan, qonun hujjatlarida nazarda tutilgan hollarda esa, xuquqni muhofaza qiluvchi organlar organlari tomonidan amalga oshiriladigan soliq to'g'risidagi qonun hujjatlarining bajarilishini tekshirishdir.

75. Soliq tekshiruvi shakllari to'g'ri ko'rsatilgan javobni tanlang

a. soliq to'lovchining moliya-xo'jalik faoliyati tekshiruvi (taftishi) va qisqa muddatli tekshiruv

b. uzoq muddatli va qisqa muddatli tekshiruvlar

s. rejali soliq tekshiruvi, rejadan tashqari soliq tekshiruvi, muqobil tekshiruvlar

d. soliq to'lovchining moliya-xo'jalik faoliyati tekshiruvi (taftishi) va qisqa muddatli tekshiruv, rejali soliq tekshiruvi, rejadan tashqari soliq tekshiruvi, muqobil tekshiruvlar

76. Soliq tekshiruvi turlari to'g'ri ko'rsatilgan javobni tanlang

a. soliq to'lovchining moliya-xo'jalik faoliyati tekshiruvi (taftishi) va qisqa muddatli tekshiruv

b. uzoq muddatli va qisqa muddatli tekshiruvlar

s. rejali soliq tekshiruvi, rejadan tashqari soliq tekshiruvi

d. soliq to'lovchining moliya-xo'jalik faoliyati tekshiruvi (taftishi) va qisqa muddatli tekshiruv, rejali soliq tekshiruvi, rejadan tashqari soliq tekshiruvi, muqobil tekshiruvlar

77. Soliq to'lovchining moliya-xo'jalik faoliyatining rejali soliq tekshiruvi - ...

a. soliq to'g'risidagi qonun hujjatlariga rioya etilishi ustidan nazoratni amalga oshirish maqsadida soliq to'lovchining buxgalteriya, moliya, statistika, bank hujjatlari hamda boshqa hujjatlarini o'rganish va taqqoslashdir

b. O'zbekiston Respublikasi Davlat Soliq qo'mitasi tomonidan tasdiqlangan

tekshirishlarni muvofiqlashtirish rejasi asosida o'tkaziladigan tekshiruvdir

s. tekshiruvlarni amalga oshirishning nazorat qiluvchi organlar faoliyatini muvofiqlashtiruvchi maxsus vakolatli organning qarori asosida o'tkaziladigan tekshiruvdir

d. tekshiruvlarni amalga oshirishning nazorat qiluvchi organlar faoliyatini muvofiqlashtiruvchi maxsus vakolatli organ tomonidan tasdiqlangan muvofiqlashtirish rejasi asosida o'tkaziladigan tekshiruvdir

78. Soliq to'lovchining moliya-xo'jalik faoliyati tekshiruvi - ...

a. soliq to'g'risidagi qonun hujjatlariga rioya etilishi ustidan nazoratni amalga oshirish maqsadida soliq to'lovchining buxgalteriya, moliya, statistika, bank hujjatlari hamda boshqa hujjatlarini o'rganish va taqqoslashdir

b. soliq to'lovchining ayrim operatsiyalarining soliq to'g'risidagi qonun hujjatlariga muvofiqligi tekshiruvidir

s. tekshiruvlarni amalga oshirishning nazorat qiluvchi organlar faoliyatini muvofiqlashtiruvchi maxsus vakolatli organning qarori asosida o'tkaziladigan tekshiruvdir

d. tekshiruvlarni amalga oshirishning nazorat qiluvchi organlar faoliyatini muvofiqlashtiruvchi maxsus vakolatli organ tomonidan tasdiqlangan muvofiqlashtirish rejasi asosida o'tkaziladigan tekshiruvdir

79. Quyidagi holatlardan qaysi birida soliq to'lovchi moliya-xo'jalik faoliyatining rejadan tashqari soliq tekshiruvi (taftishi)dan o'tkazilishi talab etilmaydi

a. yuridik shaxs tugatilayotganda

b. yuridik shaxsning asosiy faoliyati o'zgarganda

s. jismoniy va yuridik shaxslarning qonun hujjatlari buzilganligi faktlari to'g'risidagi murojaatlari kelib tushganda

d. rejadan tashqari soliq tekshiruvlari butunlay bekor qilingan

80. Qisqa muddatli tekshiruv qanday maqsadda o'tkaziladi

- a. soliq to'lovchi tomonidan soliq to'g'risidagi qonun hujjatlariga rioya etilishi ustidan nazoratni amalga oshirish maqsadida
- b. soliq to'lovchi tomonidan amalga oshirilgan ayrim operatsiyalarning soliq to'g'risidagi qonun hujjatlariga muvofiqligini tekshirish maqsadida
- s. hisobot davrida soliq to'lovchiga haqiqatda kelib tushgan naqd pul tushumini aniqlash maqsadida
- d. operatsiyalar birligi tufayli o'zaro bog'langan va turli soliq to'lovchilarda bo'lgan hujjatlarni taqqoslash maqsadida

81. Rejali soliq tekshiruvini o'tkazish uchun asos to'g'ri ko'rsatilgan javobni toping

- a. tadbirkorlik sub'ektlarining faoliyatini tekshirishlarni muvofiqlashtirish bo'yicha vakolatli organning tekshiruvni o'tkazishga roziligi, tekshiriladigan ob'ektning nomi, soliq to'lovchining identifikatsiya raqami, tekshiruvning maqsadi, tekshiruv o'tkazish muddatlari va uni asoslovchi sabablar, davlat soliq xizmati organining buyrug'i
- b. nazorat qiluvchi organlar faoliyatini muvofiqlashtiruvchi maxsus vakolatli organning tekshiruv o'tkazish to'g'risidagi qarori, davlat soliq xizmati organining tekshiruvni maqsadlari, tekshiruvchi mansabdor shaxslar tarkibi, tekshiriladigan davr va tekshiruv o'tkazish muddatlari ko'rsatilgan buyrug'i
- s. nazorat qiluvchi organlar faoliyatini muvofiqlashtiruvchi maxsus vakolatli organning tekshiruv o'tkazish to'g'risidagi qarori
- d. davlat soliq xizmati organining tekshiruvni maqsadlari, tekshiruvchi mansabdor shaxslar tarkibi, tekshiriladigan davr va tekshiruv o'tkazish muddatlari ko'rsatilgan buyrug'i

82. Muqobil soliq tekshiruvini o'tkazish uchun asos to'g'ri ko'rsatilgan javobni toping

- a. tekshiruvlarni amalga oshirishning muvofiqlashtirish rejasidan olingan

ko'chirma, davlat soliq xizmati organining tekshiruvni maqsadlari, tekshiruvchi mansabdor shaxslar tarkibi, tekshiriladigan davr va tekshiruv o'tkazish muddatlari ko'rsatilgan buyrug'i

b. nazorat qiluvchi organlar faoliyatini muvofiqlashtiruvchi maxsus vakolatli organning tekshiruv o'tkazish to'g'risidagi qarori, davlat soliq xizmati organining tekshiruvni maqsadlari, tekshiruvchi mansabdor shaxslar tarkibi, tekshiriladigan davr va tekshiruv o'tkazish muddatlari ko'rsatilgan buyrug'i

s. nazorat qiluvchi organlar faoliyatini muvofiqlashtiruvchi maxsus vakolatli organning tekshiruv o'tkazish to'g'risidagi qarori

d. tekshirishning bunday turi mavjud emas

83. Soliq to'lovchining moliya-xo'jalik faoliyati tekshiruvini o'tkazish muddati qancha

a. o'ttiz kalendar kuni

b. o'ttiz ish kuni

s. o'ttiz kalendar kunidan oshmasligi kerak

d. bir ish kuni

84. Qisqa muddatli soliq tekshiruvlarini o'tkazish muddati qancha

a. bir ish kunidan oshmasligi kerak

b. bir ish kunidan kam bo'lmasligi kerak

s. uch ish kunidan oshmasligi kerak

d. o'n ish kunidan oshmasligi kerak

85. Soliq to'lovchining moliya-xo'jalik faoliyati tekshiruvini o'tkazish muddatini uzaytirish mumkinmi

a. mumkin

b. mumkin emas

s. mikrofirmalar, kichik korxonalar va fermer xo'jaliklari - kichik tadbirkorlik sub'ektlariga nisbatan mumkin, boshqa sub'ektlarga nisbatan mumkin emas

d. mikrofirmalar, kichik korxonalar va fermer xo'jaliklari - kichik tadbirkorlik

sub'ektlariga nisbatan mumkin emas, boshqa sub'ektlarga nisbatan mumkin

86. Xususiy bank va boshqa xususiy moliya institutlari moliya-xo'jalik faoliyatining rejali soliq tekshiruvlari (taftishlari) o'tkazish davriyligi qanday.

- a. bir yilda ko'pi bilan bir marta
- b. uch yilda ko'pi bilan bir marta
- s. to'rt yilda ko'pi bilan bir martad
- d. besh yilda ko'pi bilan bir marta

87. Mikrofirmalar, kichik korxonalar va fermer xo'jaliklari moliya-xo'jalik faoliyatining rejali soliq tekshiruvlari (taftishlari) o'tkazish davriyligi qanday

- a. bir yilda ko'pi bilan bir marta
- b. uch yilda ko'pi bilan bir marta
- s. to'rt yilda ko'pi bilan bir marta
- d. besh yilda ko'pi bilan bir marta

88. Mikrofirmalar, kichik korxonalar va fermer xo'jaliklaridan boshqa tadbirkorlik sub'ektlari moliya-xo'jalik faoliyatining rejali soliq tekshiruvlari (taftishlari) o'tkazish davriyligi qanday

- a. bir yilda ko'pi bilan bir marta
- b. uch yilda ko'pi bilan bir marta
- s. to'rt yilda ko'pi bilan bir marta
- d. besh yilda ko'pi bilan bir marta

89. Qanday holatda yuridik shaxslarning moliya-xo'jalik faoliyati ular davlat ro'yxatidan o'tkazilgan paytdan e'tiboran dastlabki uch yil mobaynida rejali soliq tekshiruvlaridan o'tkazilmaydi

- a. Yangi tashkil etilgan mikrofirmalar, kichik korxonalar va fermer xo'jaliklarining moliya-xo'jalik faoliyati
- b. Xususiy bank va boshqa xususiy moliya institutlari moliya-xo'jalik faoliyati

s. belgilangan normalar va qoidalarga o'z vaqtida hamda to'liq hajmda rioya etayotgan soliq to'lovchilar moliya-xo'jalik faoliyat

d. Aksiz solig'i to'lanadigan tovarlarni ishlab chiqarishni amalga oshirmaydigan yangi tashkil etilgan mikrofirmalar, kichik korxonalar va fermer xo'jaliklarining moliya-xo'jalik faoliyati

90. Davlat soliq xizmati organi rejali soliq tekshiruvi o'tkazishning boshlanishi haqida soliq to'lovchini qanday muddatda ogohlantirishi kerak

a. tekshiruvni o'tkazish boshlanishidan kamida o'ttiz kalendar kun oldin

b. tekshiruvni o'tkazish boshlanishidan kamida o'ttiz ish kuni oldin

s. tekshiruvni o'tkazish boshlanishidan kamida o'n kalendar kun oldin

d. tekshiruvni o'tkazish boshlanishidan kamida bir oy oldin

91. Qachon soliq tekshiruvi boshlangan payt deb hisoblanadi?

a. Davlat soliq xizmati organi mansabdor shaxsi soliq to'lovchini soliq tekshiruvining maqsadi bilan tanishtirgan payt

b. Davlat soliq xizmati organi mansabdor shaxsi o'z xizmat guvohnomasini, shuningdek tekshirishlarni o'tkazishga ruxsat berilganligi to'g'risidagi maxsus guvoxnomasini ko'rsatishi bilan

s. soliq to'lovchiga xo'jalik yurituvchi sub'ektlar faoliyatini tekshirishlarni amalga oshirishning muvofiqlashtirish rejasidan ko'chirma nusxasini yoki nazorat qiluvchi organlar faoliyatini muvofiqlashtiruvchi maxsus vakolatli organning rejadan tashqari soliq tekshiruvi o'tkazish to'g'risidagi qarori ko'chirma nusxasini, shuningdek davlat soliq xizmati organining tegishli soliq tekshiruvi tayinlanganligi to'g'risidagi buyrug'ining hamda soliq tekshiruvi o'tkazish dasturining ko'chirma nusxalari topshirilib tilxat olingan vaqt

d. Davlat soliq xizmati organi mansabdor shaxsi qonun hujjatlarida belgilangan tartibda tekshirishlarni qayd etish daftarini to'ldirgandan so'ng

92. Soliq to'lovchi soliq tekshiruvi boshlanganligini anglatuvchi hujjatlarni

olishdan bosh tortgan holatda davlat soliq xizmati organi mansabdor shaxsi qanday yo'l tutishi lozim

- a. o'zi va soliq to'lovchi imzolaydigan dalolatnoma tuzadi
- b. soliq to'lovchini javobgarlikka tortish bo'yicha sudga da'vo arizasi kiritadi
- s. o'zi va soliq to'lovchi imzolaydigan bayonnoma tuzadi
- d. soliq to'lovchining faoliyatini to'xtatib turadi

93. Quyidagi holatlardan qaysi birida soliq to'lovchi davlat soliq xizmati organining mansabdor shaxslarini soliq tekshiruvini o'tkazish uchun hududga va joylarga qo'ymaslikka haqli emas.

- a. tekshiruvchi mansabdor shaxs tekshiruvni tayinlash to'g'risidagi buyruqda ko'rsatilmagan bo'lsa
- b. tekshiruvchi mansabdor shaxs shaxs pasportini taqdim etmasa
- s. tekshirishlarni o'tkazishga ruxsat berilganligi to'g'risidagi maxsus guvohnomasini ko'rsatmagan bo'lsa
- d. soliq tekshiruvini o'tkazishning buyruqda ko'rsatilgan muddatlari boshlanmagan yoki o'tib ketgan bo'lsa

94. Soliq tekshiruvini o'tkazuvchi davlat soliq xizmati organining mansabdor shaxsiga soliq tekshiruvini o'tkazish uchun hududga va joylarga kirishiga to'sqinlik qilinganda u tomonidan qanday hujjat rasmiylashtiriladi?

- a. ogohlantirish xati
- b. bayonnoma
- s. dalolatnoma
- d. xulosa

95. Soliq tekshiruvini o'tkazayotgan davlat soliq xizmati organining mansabdor shaxslari tomonidan soliq to'lovchi tomonidan daromadlar olish uchun foydalanilayotgan yoki soliq solish ob'ektlari bilan bog'liq hududlarni, ishlab chiqarish, omborxonalar, savdo binolarini hamda boshqa binolar, shu

jumladan joylarni ko‘zdan kechirilishi yuzasidan qanday hujjat rasmiylashtiriladi?

- a. inventarizatsiya dalolatnomasi
- b. bayonnoma
- s. dalolatnoma
- d. hisobot

96. Qanday hollarda soliq tekshiruvini o‘tkazayotgan davlat soliq xizmati organining mansabdor shaxsi zarur hujjatlarni olib qo‘yishni amalga oshiradi?

- a. tekshirish boshlanganidan so‘ng tekshiruvchi shaxs tekshirilayotgan soliq to‘lovchidan soliqlar va boshqa majburiy to‘lovlarni hisoblab chiqarish, to‘lash bilan bog‘liq, tekshiruv maqsadlariga tegishli va tekshirilayotgan davrga taalluqli hujjatlarni olib qo‘yishga haqli
- b. soliq to‘lovchi davlat soliq xizmati organi mansabdor shaxsi tomonidan talab etilgan soliqlar va boshqa majburiy to‘lovlarni hisoblab chiqarish, to‘lash bilan bog‘liq, tekshiruv maqsadlariga tegishli va tekshirilayotgan davrga taalluqli hujjatlarni taqdim etishdan bosh tortgan taqdirda
- s. kameral nazoratni amalga oshirish uchun qo‘shimcha xarajatlarni o‘rganish zarurati yuzaga kelganda
- d. hech qanday holatda davlat soliq xizmati organi mansabdor shaxsi soliq to‘lovchining hujjatlarini olib qo‘yishga haqli emas.

97. Soliq to‘lovchining faoliyatini to‘xtatib qo‘yishga olib keladigan hujjatlar va predmetlarni olib qo‘yish qanday amalga oshiriladi?

- a. davlat soliq xizmati organining tekshirayotgan mansabdor shaxsi tomonidan mustaqil ravishda
- b. nazorat qiluvchi organlar faoliyatini muvofiqlashtiruvchi organning hujjatlarni olib qo‘yish to‘g‘risidagi qarori asosida
- s. sud qarori asosida

d. davlat soliq xizmati organining tegishli buyrug‘i asosida

98. Hujjatlar va predmetlarni olib qo‘yish mumkin bo‘lgan vaqt

- a. soat 6-00 dan 23-00 gacha
- b. soat 23-00 dan 6-00 gacha
- s. soat 24-00 dan 7-00 gacha
- d. soat 22-00 dan 6-00 gacha

99. Davlat soliq xizmati organining mansabdor shaxsi tomonidan hujjatlar va predmetlarni olib qo‘yish

- a. soliq to‘lovchi ishtirokida amalga oshiriladi
- b. soliq to‘lovchi va xolislar ishtirokida amalga oshiriladi
- s. soliq to‘lovchi, prokuratura organi vakili va xolislar ishtirokida amalga oshiriladi
- d. mumkin emas

100. Hujjatlar qanday tartibda olib qo‘yiladi?

- a. asl nusxalari olib qo‘yiladi
- b. soliq to‘lovchining imzosi va muxri bilan tasdiqlangan ko‘chirma nusxalari olib qo‘yiladi
- s. tekshirayotgan shaxs imzosi bilan tasdiqlangan nusxalari olib qo‘yiladi
- d. asl nusxa yoki soliq to‘lovchining imzosi va muxri bilan tasdiqlangan ko‘chirma nusxalari olib qo‘yiladi

101. Hujjatlar va predmetlarni olib qo‘yish qanday hujjat bilan rasmiylashtiriladi?

- a. qabul qilish – topshirish dalolatnomasi
- b. bayonnoma
- s. ro‘yhat
- d. buyruq

102. Hujjatlar olib qo'yish bo'yicha rasmiylashtirilgan hujjat necha nusxada tuziladi?

- a. to'rt nusxada
- b. uch nusxada
- s. ikki nusxada
- d. bir nusxada

103. Soliq to'lovchining banklardagi hisobvaraqlari bo'yicha operatsiyalarni to'xtatib turish

- a. davlat soliq xizmati organi rahbari buyrug'iga asosan amalga oshiriladi
- b. sud qaroriga asosan amalga oshiriladi
- s. nazorat qiluvchi organlar faoliyatini muvofiqlashtiruvchi organ tomonidan amalga oshiriladi
- d. prokuratura organlari tomonidan amalga oshiriladi

104. Quyidagi hollardan qaysi birida soliq to'lovchining banklardagi hisobvaraqlari bo'yicha operatsiyalarni to'xtatib turish amalga oshirilmaydi?

- a. soliq tekshiruvini o'tkazishga soliq to'lovchi tomonidan to'sqinlik qilinganda
- b. soliq to'lovchi qayd etilgan manzilda bo'lmaganda
- s. soliq to'lovchi tomonidan soliq hisoboti va (yoki) moliyaviy hisobot taqdim etilmaganda
- d. soliq to'lovchi soliq tekshiruvi boshlanganligini tasdiqlovchi hujjatlarni olishdan bosh tortganda

105. Soliq tekshiruvi doirasidagi harakatlar amalga oshirilayotganda kimlar xolislar sifatida jalb qilinishi mumkin?

- a. har qanday jismoniy shaxslar
- b. soliq tekshiruvining natijasidan manfaatdor bo'lmagan har qanday voyaga yetgan jismoniy shaxslar
- s. soliq tekshiruvining natijasidan manfaatdor bo'lgan har qanday voyaga yetgan

jismoniy shaxslar

d. har qanday voyaga yetgan jismoniy shaxslar

106. Soliq tekshiruvi natijalari qanday hujjatda rasmiylashtiriladi?

a. soliq tekshiruvi dalolatnomasi

b. soliq tekshiruvi bayonnomasi

s. soliq tekshiruvi hisoboti

d. soliq tekshiruvi qarori

107. Soliq tekshiruvi natijalari qayd etilgan hujjat necha nusxada rasmiylashtiriladi?

a. kamida uch nusxada

b. uch nusxada

s. ikki nusxada

d. kamida ikki nusxada

108. Soliq tekshiruvi materiallari davlat soliq xizmati organining rahbari yoki rahbar o‘rinbosari tomonidan qanday muddatda ko‘rib chiqiladi?

a. soliq tekshiruvi tugagan kundan e‘tiboran o‘n kun o‘tgach, biroq o‘n besh kundan kechiktirmasdan

b. soliq tekshiruvi tugagan kundan e‘tiboran o‘n ish kuni o‘tgach, biroq o‘n besh ish kunidan kechiktirmasdan

s. soliq tekshiruvi tugagan kundan e‘tiboran uch ish kuni o‘tgach, biroq o‘n ish kunidan kechiktirmasdan

d. soliq tekshiruvi tugagan kundan e‘tiboran uch kun o‘tgach, biroq o‘n kundan kechiktirmasdan

109. Davlat soliq xizmati organining rahbari yoki rahbar o‘rinbosari soliq tekshiruvi materiallari ko‘rib chiqilganidan keyin qancha muddatda qaror qabul qiladi?

- a. besh kundan kechiktirmasdan
- b. besh ish kunidan kechiktirmasdan
- s. uch kundan kechiktirmasdan
- d. uch ish kunidan kechiktirmasdan

110. Soliq to'lovchi davlat soliq xizmati organi qarorining ko'chirma nusxasi olingan kundan e'tiboran qancha muddatda qarorda ko'rsatilgan soliqqa oid huquqbuzarliklarni bartaraf etishi hamda hisoblangan soliqlar, boshqa majburiy to'lovlar va penya summasini to'lashi shart

- a. o'n kun ichida
- b. o'n ish kuni ichida
- s. o'ttiz kun ichida
- d. o'ttiz ish kuni ichida

111. Soliqqa oid xuquqbuzarlik tushunchasi to'g'ri ifodalangan javobni toping.

- a. Soliq to'lovchining Soliq kodeksida javobgarlik belgilangan g'ayriqonuniy aybli qilmishi soliqqa oid huquqbuzarlik deb e'tirof etiladi.
- b. Soliq to'lovchining javobgarlik belgilangan g'ayriqonuniy aybli qilmishi (harakati yoki harakatsizligi) soliqqa oid huquqbuzarlik deb e'tirof etiladi.
- c. Soliq to'lovchining soliqlarni to'lashdan bosh tortishi soliqqa oid huquqbuzarlik deb e'tirof etiladi.
- d. Soliq to'lovchining Jinoyat kodeksida javobgarlik belgilangan g'ayriqonuniy aybli qilmishi soliqqa oid huquqbuzarlik deb e'tirof etiladi.

112. Jismoniy shaxslarning soliqqa oid huquqbuzarliklar sodir etganlik uchun javobgarligi necha yoshdan boshlab vujudga keladi.

- a. o'n sakkiz
- b. yigirma
- c. o'n ikki

d. o‘n olti

113. Yuridik shaxs tomonidan soliqqa oid javobgarlik sodir etilishi qanday javobgarlik qo‘llanilishiga sabab bo‘lishi mumkin

- a. Faqat mansabdor shaxslari Soliq kodeksida belgilangan javobgarlikka tortiladi
- b. Faqat yuridik shaxs Soliq kodeksida belgilangan javobgarlikka tortiladi
- s. Yuridik shaxs Soliq kodeksida belgilangan javobgarlikka, mansabdor shaxslari ma‘muriy yoki jinoiy javobgarlikka tortilishi mumkin.
- d. Yuridik shaxs ma‘muriy yoki jinoiy javobgarlikka tortilishi mumkin

114. Soliq to‘lovchi soliqqa oid bir necha huquqbuzarliklar sodir etgan taqdirda moliyaviy sanksiyalar qanday tartibda qo‘llanadi.

- a. har bir huquqbuzarlikka nisbatan alohida-alohida qo‘llaniladi
- b. eng og‘ir javobgarlik belgilangan xuquqbuzarlik bo‘yicha qo‘llaniladi
- c. eng yengil javobgarlik belgilangan xuquqbuzarlik bo‘yicha qo‘llaniladi
- d. jinoiy javobgarlik chorasi qo‘llaniladi

115. Quyidagi keltirilgan holatlarning qaysi birida soliq to‘lovchi umuman javobgarlikka tortilishi mumkin emas

- a. soliq to‘lovchi soliq tekshiruvi o‘tkazilguniga qadar xatoni o‘zi tuzatgan taqdirda
- b. soliqqa oid huquqbuzarlik sodir etilishida shaxsning aybi yo‘q bo‘lsa
- c. og‘ir shaxsiy yoki oilaviy sharoitlar kechishi oqibatida huquqbuzarlik sodir etilgan bo‘lsa
- d. tahdid yoki majburlash ta‘sirida huquqbuzarlik sodir etilgan bo‘lsa

116. Shaxsning soliqqa oid huquqbuzarlik sodir etganlikdagi aybini istisno qiladigan holat noto‘g‘ri ko‘rsatilgan javobni tanlang

- a. soliqqa oid huquqbuzarlik belgilari bo'lgan qilmishning tabiiy ofat yoki boshqa favqulodda va bartaraf etib bo'lmaydigan holatlar oqibatida sodir etilganligi
- b. soliqqa oid huquqbuzarlik alomatlari bo'lgan qilmish bunday qilmish sodir etilgan paytda kasallik oqibatida o'z harakatlarini o'zi idora etolmaydigan yoki boshqara olmaydigan holatda bo'lgan jismoniy shaxs - soliq to'lovchi tomonidan sodir etilganda;
- c. vakolatli organlar yoki ular mansabdor shaxslarining soliqqa oid qonun hujjatlarining qo'llanilishi masalalari bo'yicha o'z vakolatlari doirasida bergan yozma tushuntirishlari soliq to'lovchi tomonidan bajarilganda
- d. huquqbuzarlik sodir etish vaqtida o'n olti yoshga to'lmagan jismoniy shaxs tomonidan soliqqa oid huquqbuzarlik sodir etilganda yoki soliq majburiyatlari bo'yicha da'vo muddatlari tugaganda

117. Soliqqa oid huquqbuzarlik uchun javobgarlikni yengillashtiruvchi holatlar noto'g'ri ko'rsatigan javobni tanlang

- a. huquqbuzarlik sodir etish vaqtida o'n olti yoshga to'lmagan jismoniy shaxs tomonidan soliqqa oid huquqbuzarlik sodir etilishi
- b. b. tahdid yoki majburlash ta'sirida soliqqa oid huquqbuzarlikning sodir etilishi
- c. s. moddiy, xizmat yoki boshqa jihatdan qaramlik sababli huquqbuzarlik sodir etilishi
- d. d. og'ir shaxsiy yoki oilaviy sharoitlar kechishi

118. Quyidagilardan qaysi biri soliqqa oid huquqbuzarlik uchun javobgarlikni og'irlashtiruvchi holat hisoblanadi

- a. huquqbuzarlikning ilgari huquqbuzarlik uchun javobgarlikka tortilgan shaxs tomonidan sodir etilganligi
- b. bir necha turdagi huquqbuzarlikning bir vaqtda sodir etilishi

- c. huquqbuzarlikning ilgari xuddi shunday huquqbuzarlik uchun javobgarlikka tortilgan shaxs tomonidan sodir etilganligi
- d. barcha javoblar to'g'ri

119. 15 yoshli kollej o'quvchisi Sobirov I. darsga kechikib kirib, darsga kech qolganining sababi mulk solig'i bo'yicha qarzi tufayli javobgarlikka tortishayotganini va soliq inspeksiyasiga borganini aytdi. Sobirov I.ning o'qituvchisi maslahatining asosli javobi to'g'ri ko'rsatilgan javobni ko'rsating

- a. Mulk solig'i bo'yicha jismoniy shaxslar uchun to'lash hisobot yilining 15 oktyabriga qadar amalga oshiriladi.
- b. Ma'muriy javobgarlikka tortish uchun asos soliqni vaqtida to'lanmagani
- c. Bu huquqbuzarlik uchun javobgar bo'lolmaydi, chunki bunday javobgarlik 16 yoshdan boshlab vujudga keladi
- d. To'g'ri javob ko'rsatilmagan

120. Jismoniy shaxs sodir etgan soliqqa oid huquqbuzarlikda O'zR Jinoyat kodeksida nazarda tutilgan jinoyat alomatlari mavjud bo'lsa,

- a. Bunday huquqbuzarlik Soliq kodeksi bilan javobgarlikka tortiladi
- b. Bunday huquqbuzarlik Ma'muriy javobgarlik to'g'risidagi kodeks bilan javobgarlikka tortiladi
- c. Bunday huquqbuzarlik Fuqarolik-protsessual kodeksi bilan javobgarlikka tortiladi
- d. Bunday huquqbuzarlik Jinoyat kodeksi bilan javobgarlikka tortiladi

121. Jismoniy shaxsga nisbatan moliyaviy sanksiyalar qanday tartibda qo'llaniladi?

- a. Soliq idoralari tomonidan
- b. Faqat Soliq inspeksiyasi boshlig'i tomonidan
- c. Sud tartibida
- d. Jismoniy shaxslarga nisbatan moliyaviy sanksiyalar qo'llanilmaydi

122. Soliq inspeksiyasi xodimi soliq to'lovchidan vaqtida to'lamagan soliq qarzi va penyalarni undirib olish maqsadida barcha kerakli hujjatlarni 15 aprelda sudga taqdim etdi. Soliq to'lovchi 25 aprelda o'z ixtiyori bilan soliq bo'yicha qarzi va penyalarni budjetga to'ladi. 25 may kuni soliq to'lovchiga hisoblangan va to'lanishi belgilangan summa ko'rsatilgan jarima to'g'risida xabarnoma keldi. Bu vaziyatda soliq to'lovchi qilishi kerak bo'lgan xatti-harakat?

- a. Sudga xabarnomada ko'rsatilgan jarimani to'lash kerak
- b. Materiallar sudga taqdim etilganidan so'ng 3 kun ichida belgilangan majburiyatlarni bajarmaganligi tufayli soliq to'lovchi jarimani to'lashi shart
- c. Materiallar sudga taqdim etilganidan kundan e'tiboran o'ttiz kun ichida ixtiyoriy ravishda qarz to'langanligi soliq to'lovchini jarima qo'llanilishidan ozod etadi
- d. Sud tomonidan qo'llanilgan jarima asossiz

123. Yuridik shaxslarning huquqbuzarliklari uchun moliyaviy sanksiyalarni qo'llash tartibi boshqa sub'ektlarga ham qo'llanilishi mumkinmi?

- a. Faqat yuridik shaxslarga nisbatan
- b. Norezidentlarga nisbatan
- c. Yakka tartibdagi tadbirkorga nisbatan
- d. Kodeksda sanalgan ayrim jismoniy shaxslarga nisbatan qo'llaniladi

124. Soliq to'lovchi tomonidan sodir etilgan bir necha huquqbuzarlik uchun moliyaviy sanksiyalar qanday tartibda qo'llaniladi?

- a. Moliyaviy sanksiyalar kichik jarimani katta jarima bilan qamrab olish tartibida qo'llaniladi
- b. Moliyaviy sanksiyalarning faqat bir ko'rinishi tanlab qo'llaniladi
- c. Moliyaviy sanksiyalar soliq to'lovchining tanloviga ko'ra qo'llaniladi

- d. Bir paytning o'zida soliq to'lovchiga nisbatan ikkitadan ortiq moliyaviy sanksiyalarni qo'llash qonuniy emas.

125. Davlat soliq xizmati organlarida hisobga turishdan bo'yin tovlash, agar faoliyat o'ttiz kundan ortiq amalga oshirilgan bo'lsa, qanday miqdorda jarima solinishiga olib keladi?

- a. Eng kam ish xaqining ellik baravari miqdorida
- b. Eng kam ish xaqining yuz baravari miqdorida, biroq bunday faoliyat natijasida olingan sof tushumning o'n foizidan kam bo'lmagan miqdorda
- c. Eng kam ish xaqining yuz baravari miqdorida, biroq bunday faoliyat natijasida olingan sof tushumning ellik foizidan kam bo'lmagan miqdorda
- d. Eng kam ish xaqining ellik baravari miqdorida, biroq bunday faoliyat natijasida olingan sof tushumning o'n foizidan kam bo'lmagan miqdorda

126. Davlat soliq xizmati organida ob'ektlar bo'yicha hisobga turishdan bo'yin tovlash, agar hisobga turish bo'yicha belgilangan muddatdan o'ttiz kundan ortiq o'tgan bo'lsa, qanday miqdorda jarima solinishiga olib keladi?

- a. Eng kam ish xaqining ellik baravari miqdorida
- b. Eng kam ish xaqining ellik baravari miqdorida, biroq bunday faoliyat natijasida olingan sof tushumning ellik foizidan kam bo'lmagan miqdorda
- c. Eng kam ish xaqining yuz baravari miqdorida
- d. Eng kam ish xaqining yuz baravari miqdorida, biroq bunday faoliyat natijasida olingan sof tushumning o'n foizidan kam bo'lmagan miqdorda

127. Qanday xolatlarda moliyaviy sanksiyalar qo'llanilgan shaxs, moliyaviy sanksiyalarga tortilmagan hisoblanadi?

- a. Moliyaviy sanksiyalar qo'llanilgan kundan e'tiboran bir yil ichida, xuddi shunday huquqbuzarlikni takroran sodir etmasa
- b. Moliyaviy sanksiyalar qo'llanilgan kundan e'tiboran soliq davri mobaynida, xuddi shunday huquqbuzarlikni takroran sodir etmasa

- c. Moliyaviy sanksiyalar qoʻllanilgan kundan eʼtiboran bir yil ichida, huquqbuzarliklarni takroran sodir etmasa
- d. Moliyaviy sanksiyalar qoʻllanilgan kundan eʼtiboran soliq davri mobaynida, huquqbuzarliklarni takroran sodir etmasa

128. Korxonada buxgalteriya hisobini belgilangan tartibni buzgan xolda yuritganligi uchun qanday javobgarlikka tortiladi.

- a. Yuridik shaxsga jarima solinadi
- b. Yuridik shaxsning mansabdor shaxslari maʼmuriy javobgarlikka tortiladi
- c. Yuridik shaxs va uning mansabdor shaxslari javobgarlikka tortiladi
- d. Toʻgʻri javob berilmagan

129. Texnik talablarga javob bermaydigan nazorat-kassa mashinalaridan foydalanganlik uchun (birinchi marta) jarima solishning miqdori qanday?

- a. Eng kam ish xaqining oʻttiz baravaridan ellik baravarigacha miqdorda
- b. Eng kam ish xaqining yetmish besh baravaridan yuz baravarigacha miqdorda
- c. Eng kam ish xaqining yuz baravari miqdorida
- d. Bu davrda olingan sof foydasining oʻn foizi miqdorida

130. Eng toʻgʻri javobni tanlang.

- a. Soliq toʻgʻrisidagi qonun hujjatlarini buzganlik uchun javobgarlikni bekor qiladigan soliq toʻgʻrisidagi qonun hujjatlari orqaga qaytish kuchiga ega.
- b. Soliq toʻgʻrisidagi qonun hujjatlarini buzganlik uchun javobgarlikni bekor qiladigan yoki yengillashtiradigan soliq toʻgʻrisidagi qonun hujjatlari orqaga qaytish kuchiga ega.
- v. Soliq toʻgʻrisidagi qonun hujjatlarini buzganlik uchun javobgarlikni bekor qiladigan yoki yengillashtiradigan soliq toʻgʻrisidagi qonun hujjatlari agar ushbu qonun hujjatlarida toʻgʻridan toʻgʻri nazarda tutilgan boʻlsa orqaga qaytish kuchiga ega.

g. Soliq to'g'risidagi qonun hujjatlari har qanday holatda ham orqaga qaytish kuchiga ega emas.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YHATI

1. “O‘zbekiston Respublikasini yanada rivojlantirish bo‘yicha harakatlar strategiyasi to‘g‘risida”gi O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2017 yil 7 fevraldagi PF-4947-sonli Farmoni.
2. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2017 yil 18 iyuldagi “Soliq ma‘muriyatchiligini tubdan takomillashtirish, soliqlar va boshqa majburiy to‘lovlarning yig‘iluvchanligini oshirish chora-tadbirlari to‘g‘risida”gi PF-5116-sonli Farmoni.
3. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2018 yil 29 iyundagi “O‘zbekiston Respublikasining soliq siyosatini takomillashtirish kontseptsiyasi to‘g‘risida”gi PF-5468-son Farmoni.
4. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2018 yil 13 fevraldagi “Soliq qonunchiligini tubdan takomillashtirish bo‘yicha tashkiliy chora-tadbirlar to‘g‘risida”gi F-5214 sonli Farmoyishi.
5. Mirziyoyev Sh.M. Buyuk kelajagimizni mard va olijanob xalqimiz bilan birga quramiz. – Toshkent: “O‘zbekiston” NMIU, 2017. – 488 b.
6. Mirziyoyev Sh.M. Erkin va farovon, demokratik O‘zbekiston davlatini birgalikda barpo etamiz. – Toshkent: “O‘zbekiston” NMIU, 2017. – 56 b.
7. Tagayev A., F. Xashimato va b. Soliq nazorati: O‘quv qo‘llanma. -T.: Yangi asr avlodi, 2010.- 84 b.
8. Toshmatov Sh, Ro‘ziyev G‘. Soliq tekshiruvi usullari: O‘quv qo‘llanma.- T.:Yangi asr avlodi, 2011.- 212 b.
9. Xomma A, Tangirqulov A, Toshmatov Sh, Norqo‘ziev I va Roziqov N.Soliq qarzi va uni undirish. O‘quv qo‘llanma. - T.: “Yangi asr avlodi”, 2011.
10. Toshmatov Sh Soliq to‘lovchilar bilan ishlash: O‘quv qo‘llanma.-T. Yangi asr avlodi, 2010 y. - 112 b.
11. O‘zbekiston Respublikasining Soliq kodeksi. Rasmiy nashr – O‘zbekiston Respublikasi Adliyavazirligi. – T.: «Adolat», 2017 y

12. O‘zbekiston Respublikasining 2017 yil 30 dekabrda “Soliq ma‘muriyatchiligi takomillashtirilishi munosabati bilan O‘zbekiston Respublikasining ayrim qonun hujjatlariga o‘zgartish va qo‘shimchalar kiritish to‘g‘risida”gi O‘RQ-455-sonli Qonuni.

13. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2018 yil 26 iyundagi “Davlat soliq xizmati organlari faoliyatini tubdan takomillashtirish chora-tadbirlari to‘g‘risida”gi PQ-3802-son Qarori.

14. Александров И.М.Налоги и налогообложение: Учебник. М. ДашковиК, 2009.-227 с.

15. Барулин С.В., Ермакова Е.А., Степаненко В.В. Налоговый менеджмент. Учебник.- М.: Издателско-торговая корпорация «ДашковиК», 2011.– 332с.

16. Gadoyev E.F., Kuziyeva N.R., Ashurova N.B, O‘rmonov J.J. Yuridik shaxslarni soliqqa tortish. Darslik. - T.: IQTISOD-MOLIYA. 2013. 592 b.

17. Гадов Э.Ф, Кузиева Н.Р Жисмоний шахсларни солиққа тортиш. Дарслик.- Т.: Ўзбекистон, 2012. – 336 б.

18. Гадов Э.Ф, Кузиева Н.Р, Ашурова Н.Б. Солиқ сиёсати стратегияси. Ўқув қўлланма. - Т.: “Ei-press”, 2013. - 272 б.

19. Гадов Э. и др. Налог на прибыль. Учебно-практическое пособие. - Т.: Норма, 2011.- 356 с.

20. Гадов Э.Ф. и др. Упрощённая система налогообложения: Учебно-практическое пособие. - Т.: Норма, 2011.- 324 с.

21. Гончаренко Л.И. Налогообложение организаций. Учебник. –М.: «КноРус», 2018. -512 с.

22. Ваҳобов А., Жўраев А. Солиқлар ва солиққа тортиш: Дарслик.-Т.: Шарқ, 2019.-448б

23. Миронова О.А., Ханафаев Ф.Ф. Налоговое администрирование. М.:ОМЕГА-Л, 2005.

24. Шалагина М.А., Невская М.А. Налоговое администрирование. Учебное пособие.- М.: Омега-Л, 2009.– 250 с

25. Ro'ziyev G'.O'. Soliq nazorati: Soliq akademiyasi. O'quv qo'llanma.- T.:Fan va texnologiyalar, 2007. -156 b.

26. Доброхотова В.Б. Налоговые проверки: книга для налогоплательщика и налогового: Учебное пособие.-М. : МЦФЕР, 2007.- 416 с.

27. Попонина Н.А. и др. Организация налогового учета и налогового контроля: Учебное пособие.-М.: Эксмо, 2006.-624 с.

28. Спирина Л.В. Налоговые проверки: Учебно-практическое пособие.-М.:Экзамен, 2006.-412 с.

29. Касянова Г.Ю. Камеральная налоговая проверка: содержание, порядок проведение, последствия: Учебное пособие.-М.:Аргумент, 2006.-56 с.

30. Лермонтов Ю.М. Налоговые проверки по новому: Учебное пособие.-М.: Индекс-Медиа, 2007.- 256 с.

Internet saytlari

31. www.lex.uz– O'zbekiston Respublikasi Qonun hujjatlari ma'lumotlari milliy bazasi.

32. www.mf.uz – O'zbekiston Respublikasi Moliya vazirligi rasmiy sayti.

33. www.soliq.uz– O'zbekiston Respublikasi Davlat Soliq qo'mitasi rasmiy sayti.

34. www.norma.uz-**Informatsion** huquqiy tizim dasturi.

35. www.ziyonet.uz-**Axborot** ta'lim tarmog'i.

36. www.nalog.ru-**Rossiya** Federatsiyasi Federal soliq xizmati rasmiy sayti.

MUNDARIJA

KIRISH.....

1-BO`LIM.“SOLIQ MAMURCHILIGINING NAZARIY VA XUQUQIY ASOSLARI”.....

1-MAVZU: SOLIQ MA`MURCHILIGI FANNING MOHIYATI, MAQSADI VA VAZIFALARI.....

1. “Soliq ma`murchiligi” fanining predmeti va funkstiyalari, o`qitishning zarurligi.
2. “Soliq ma`murchiligi” fanining boshqa fanlar bilan o`zaro bog`liqligi.
- 3.“Soliq ma`murchiligi” fanining maqsadi va kadrlar tayyorlashdagi ahamiyati.

2-MAVZU: SOLIQ MA`MURCHILIGI TIZIMINING TASHKILY VA HUQUQIY ASOSLARI.....

1. Soliq ma`murchiligi to`g`risida tushuncha va uni ahamiyati.
2. Soliq tizimida soliq ma`murchiligini takomillashtirish tamoyillarining ustuvorligi.
3. Soliq munosabatlarini boshqarish tizimida soliq ma`murchiligining huquqiy asoslari.

3-MAVZU: SOLIQ MA`MURCHILIGINI AMALGA OSHIRISHDA DAVLAT SOLIQ XIZMATI ORGANLARINING O`RNI VA SOLIQ QONUNCHILIGI TARG`IBOTI.....

1. Davlat soliq xizmati organlarining tarkibiy tuzilishi.
- 2.Davlat soliq xizmati organlarining asosiy vazifalari, majburiyatlari va huquqlari.
3. Davlat soliq xizmati organlarining boshqa organ va tashkilotlar bilan o`zaro hamkorligi.

4-MAVZU: SOLIQ MUNOSABATLARINI TARTIBGA SOLISHDA SOLIQ MA`MURCHILIGI TIZIMINING AHAMIYATI.....

- 1.Soliq munosabatlarini tartibga solishda soliq ma`murchiligi tizimining o`rni va

ahamiyati.

2.Soliqlar yig'iluvchanligining tutgan o'rni va ahamiyati.

2-BO`LIM.“СОЛИҚ МАМУРЧИЛИГИНИНГ РИВОЖЛАНИШ БОСҚИЧЛАРИ МЕХАНИЗМИ” .....

5-MAVZU: SOLIQ TO'LOVCHILAR VA SOLIQ OB'YEKTLARTINI HISOBGA OLISH TIZIMI.....

1.Soliq to'lovchilarni hisobga olish.

2.Soliq solish obyektlarini va soliq solish bilan bog'liq obyektlarni hisobga olish.

3.Soliq solish obyektlari va soliq solish bilan bog'liq obyektlarning hisobini yuritish.

6-MAVZU: SOLIQ IDORALARIDA SOLIQLAR VA MAJBURIY TO'LOVLAR HISOBINING YURITILISHI.....

1. Shaxsiy kartochka tushunchasi va uni yuritish bo'yicha ishlarni tashkil qilish.

2. Yuridik shaxslardan undiriladigan soliqlar va boshqa majburiy to'lovlar hisobini yuritish.

3. Jismoniy shaxslardan undiriladigan soliqlar va boshqa majburiy to'lovlar hisobini yuritish.

4. Shaxsiy kartochkalarda penya hisoblash va to'lash tartibi.

5. Soliq to'lovchilarning shaxsiy kartochkalarini yuritilishini nazorat qilish va javobgarlik.

7-MAVZU: SOLIQLARNI UNDIRISH MEKANIZMI VA UNI TAKOMILLASHTIRISH.....

1.Soliq qarzlarning vujudga kelish sabablari hamda soliqlarni undirish yuzasidan amalga oshiriladigan tadbirlar.

2. Soliqlarini undirish yuzasidan amalga oshiriladigan ishlar.

3. Soliqlarni undirish mexanizmini takomillashtirish.

3-BO`LIM.“SOLIQ MAMURCHILIGINING AHAMIYATINI OSHIRISHDA SOLIQ NAZORATINI ROLI”.....

8-MAVZU: SOLIQ ORGANLARI NAZORAT FAOLIYATINI TASHKIL QILISHNINIG SHAKLLARI VA ZAMONAVIY USULLARI.....

1. Soliq nazorati va uning ahamiyati.
- 2.Soliq nazoratining shakllari va ularni amalga oshirish tartibi.

9-MAVZU: KAMERAL SOLIQ NAZORATI, UNI TASHKIL QILISH VA O`TKAZISH MEXANIZMI.....

- 1.Kameral soliq nazorati uni tashkil qilish.
2. Kameral nazorat samaradorligini oshirish maqsadida ichki va tashqi manba ma'lumotlari asosida soliq to'lovchilar to'g'risida ma'lumotlar bazasini shakllantirish.
- 3.Ichki va tashqi ma'lumotlarga asosan o'tkazilgan kameral nazorat natijalari bo'yicha aniqlangan xato va kamchiliklarni soliq to'lovchilarga yetkazish.
- 4.Soliq solinadigan obyektlarning hisobini olib bormaslik hamda soliq hisobotini taqdim etish tartibini buzish natijasida tegishli choralarni qo'llash.
5. Jismoniy shaxslar faoliyati yuzasidan kameral nazoratni o'tkazish.
- 6.Davlat soliq xizmati organlarida kameral nazorat o'tkazuvchi xodimlarning javobgarligi.

10-MAVZU: SOLIQ TEKSHIRUVLARI VA TURLARI VA ULARNI TASHKIL QILISH.....

- 1.Soliq tekshiruvlari shakllari.
- 2.Soliq tekshiruvlarini tashkil qilish.

3. Debitorlik va kreditorlik qarzlari to'g'riligini tekshirish.

11-MAVZU: SOLIQ TEKSHIRUVLARINI O'TKAZISH TARTIBI.....

1. Soliq tekshiruvlarini o'tkazish tartibi.
2. Soliq tekshiruvini o'tkazish dasturida ko'rsatilishi kerak bo'lgan ma'lumotlar.
3. Soliq tekshiruvini o'tkazishning boshlanishi.
4. Soliq to'lovchining moliya-xo'jalik faoliyati tekshiruvini tashkil qilish va o'tkazish tartibi.

12-MAVZU: O'ZBEKISTON RESPUBLIKASI HUKUMATI QARORLARI IJROSINI TA'MINLASHDA DAVLAT SOLIQ ORGANLARI AMALGA OSHIRADIGAN NAZORAT TADBIRLARI.....

1. Yuridik shaxslar pul mablag'larini taftishdan o'tkazishning asosiy maqsadi va vazifalari.
2. Kassani taftishdan o'tkazish.
3. Kassa operatsiyalarini taftishdan o'tkazish.
4. Tegishli banklardagi hisob raqamidagi operatsiyalarni taftishdan o'tkazish.

4- BO`LIM. SOLIQ TEKSHIRUVI NATIJALARINI RASMIYLASHTIRISH VA UNI KO`RIB CHIQISH TARTIBI.....

13-MAVZU. SOLIQ TEKSHIRUVI NATIJALARINI RASMIYLASHTIRISH VA UNI KO`RIB CHIQISH TARTIBI.....

1. Soliq tekshiruv natijalarini rasmiylashtirish tartibi.
2. Soliq tekshiruv materiallarini soliq idoralarida ro'yxatdan o'tkazish tartibi.
3. Ro'yxatdan o'tkazilgan soliq tekshiruv materiallari, shuningdek soliqqa oid huquqbuzarliklar to'g'risidagi materiallarning harakatini nazorat qilish va uning hisobini yuritish.

14-MAVZU: SOLIQQA OID HUQUQBUZARLIK UCHUN JAVOBGARLIK CHORALARI.....

1. Soliqqa oid huquqbuzarlik uchun javobgarlikka tortishning umumiy shartlari.
2. Soliqqa oid huquqbuzarliklarning turlari hamda ularni sodir etganlik uchun javobgarlik.
3. Soliqqa oid huquqbuzarliklar bo'yicha ma'muriy amaliyot yuritish tartiblari.

5-BO'LIM."SOLIQ MAMURCHILIGINING SAMARALI ISHLASH MEXANIZMLARINI MODERENIZATSIYA QILISHNING USTIVOR YO'NALISHLARI".....

15-MAVZU: SOLIQ MA'MURCHILIGINI TAKOMILLASHTIRISHDA DAVLAT SOLIQ IDORALARI FAOLIYATI SAMARADORLIGINI BAXOLASH TIZIMI.....

- 1.Davlat soliq qo'mitasining soliq ma'murchiligi amalga oshirishdagi asosiy vazifalari.
- 2.Qo'mita faoliyatining samaradorligi va natijadorligini baholash asosiy mezonlari.
- 3.Soliq ma'murchiligidagi mavjud muammolar va uni bartaraf etish yo'llari.

16-MAVZU: DAVLAT SOLIQ ORGANLARIDA JORIY ETILGAN DASTURIY MAHSULLAR HAMDA SOLIQ TO'LOVCHILARGA KO'RSATILADIGAN XIZMATLAR.....

1. Davlat soliq organlarida joriy etilgan dasturiy mahsullar.
- 2.Davlatning axborotlashtirish siyosati, soliq tizimidagi ma'lumotlardan foydalanishda shaxsiy kabinetning va elektron raqamli imzoning ahamiyati.
- 3.Interaktiv xizmat tushunchasi, turlari va uning vazifalari.
- 4.Davlat soliq xizmati organlari tomonidan yuridik shaxslarga ko'rsatilayotgan davlat interaktiv xizmatlarining turlari, huquqiy asoslari va foydalanish tartibi.
- 5.Davlat interaktiv xizmatlarini ko'rsatish bo'yicha chet el davlatlari tajribasini o'rganish.

17-MAVZU:SOLIQ MA'MURCHILIGI AMALGA OSHIRISHDA ILG'OR XORIJIY MAMLAKATLAR TAJRIBASI.....

1.Xorijiy davlatlarda soliq ma'murchiligini amalga oshirishning o'ziga xos ahamiyati.

2.Ayrim xorijiy davlatlar (AQSh, Frantsiya, Buyuk Britaniya, Shvetsiya) da soliq ma'murchiligini amalga oshirishning o'ziga xos xususiyatlari.

3. Soliqlarning yig'iluvchanligini oshirishning xorij tajribasi.

GLOSSARIY.....

TESTLAR.....

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YHATI.....

ОГЛАВЛЕНИЕ

ВВЕДЕНИЕ.....	
ГЛАВА1. «ТЕОРЕТИКО-ПРАВОВЫЕ ОСНОВЫ НАЛОГОВОГО АДМИНИСТРИРОВАНИЯ».....	
1-ТЕМА: СОДЕРЖАНИЕ, ЦЕЛЬ И ЗАДАЧИ ДИСЦИПЛИНЫ “НАЛОГОВОЕ АДМИНИСТРИРОВАНИЕ”	
1.Предмет, функции и необходимость изучения дисциплины “Налоговое администрирование”	
2.Взаимосвязь дисциплины “Налоговое администрирование” с другими предметами	
3.Цель и значение дисциплины «Налоговое администрирование» в подготовке кадров.	
2-ТЕМА: ОРГАНИЗАЦИОННО-ПРАВОВАЯ ОСНОВА СИСТЕМЫ НАЛОГОВОГО АДМИНИСТРИРОВАНИЯ.....	
1.Понятие налогового администрирования и его значение.	
2.Приоритет принципов совершенствования налогового администрирования в налоговой системе.	
3.Правовые основы налогового администрирования в системе управления налоговых отношений.	
ТЕМА 3: МЕСТО ОРГАНОВ НАЛОГОВОЙ СЛУЖБЫ В РЕАЛИЗАЦИИ НАЛОГОВОГО АДМИНИСТРИРОВАНИЯ И НАЛОГОВОГО ЗАКОНОДАТЕЛЬСТВА.....	
1.Структура налоговых органов.	
2.Основные задачи, обязанности и права органов государственной налоговой службы.	
3.Взаимодействие государственной налоговой службы с другими органами и организациями.	

4-ТЕМА: ЗНАЧЕНИЕ СИСТЕМЫ НАЛОГОВОГО АДМИНИСТРИРОВАНИЯ В НАЛОГОВОМ РЕГУЛИРОВАНИИ.....

1. Роль и значение системы налогового администрирования в регулировании налоговых отношений.
2. Роль и значение собираемости налогов.

ГЛАВА 2. «МЕХАНИЗМ РАЗВИТИЯ НАЛОГОВОЙ АДМИНИСТРИРОВАНИЯ»

5-ТЕМА: СИСТЕМА УЧЕТА НАЛОГОПЛАТЕЛЬЩИКОВ И ОБЪЕКТОВ НАЛОГООБЛОЖЕНИЯ.....

1. Регистрация налогоплательщиков.
2. Учет объектов налогообложения и объектов, связанных с налогообложением.
3. Ведение учета объектов налогообложения и объектов, связанных с налогообложением.

6-ТЕМА: ВЕДЕНИЕ УЧЕТА НАЛОГОВ И ДРУГИХ ОБЯЗАТЕЛЬНЫХ ПЛАТЕЖЕЙ В НАЛОГОВЫХ ОРГАНАХ.....

1. Понятие личной карточки и организация работ по ее ведению.
2. Учет налогов и других обязательных платежей для юридических лиц.
3. Учет налогов и других обязательных платежей для физических лиц.
4. Порядок исчисления и уплаты пеней по личным карточкам.
5. Контроль и ответственность за управление личными карточками налогоплательщика.

7-ТЕМА: МЕХАНИЗМ СБОРА НАЛОГОВ И ПУТИ ЕГО СОВЕРШЕНСТВОВАНИЯ.....

1. Причины возникновения налоговой задолженности и меры

- осуществляемые по сбору налогов.
- 2. Работы, проводимые по сбору налогов.
- 3. Совершенствование механизма сбора налогов.

РАЗДЕЛ 3. «РОЛЬ НАЛОГОВОГО КОНТРОЛЯ В ДЕЯТЕЛЬНОСТИ НАЛОГОВОЙ АДМИНИСТРИРОВАНИЯ».....

8-ТЕМА: ФОРМЫ И СОВРЕМЕННЫЕ МЕТОДЫ ОРГАНИЗАЦИИ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ НАЛОГОВОГО КОНТРОЛЯ.....

- 1. Налоговый контроль и его значение.
- 2. Формы налогового контроля и порядок их осуществления.

9-ТЕМА: КАМЕРАЛЬНЫЙ КОНТРОЛЬ, ЕГО ОРГАНИЗАЦИЯ И МЕХАНИЗМ ПРОВЕДЕНИЯ.....

- 1. Организация камерального налогового контроля.
- 2. В целях повышения эффективности камерального контроля формирование базы данных налогоплательщиков на основе внутренних и внешних источников.
- 3. Информирование налогоплательщиков об ошибках и недостатках, выявленных по результатам камеральной проверки на основе внутренних и внешних данных.
- 4. Принятие соответствующих мер в результате выявления незарегистрированных объектов налогообложения и нарушения порядка налоговой отчетности.
- 5. Осуществление камерального контроля над деятельностью физических лиц.
- 6. Ответственность сотрудников, осуществляющих камеральный контроль в налоговых органах.

10-ТЕМА: ФОРМЫ И ОРГАНИЗАЦИЯ НАЛОГОВЫХ ПРОВЕРОК.....

- 1.Формы налоговых проверок.
- 2.Организация налоговых проверок.
- 3.Проверка достоверности дебиторской и кредиторской задолженности.

11-ТЕМА: ПОРЯДОК ПРОВЕДЕНИЯ НАЛОГОВЫХ ПРОВЕРОК .....

- 1.Порядок проведения налоговых проверок
- 2.Информация для представления в программе налоговой проверки.
- 3.Начало проведения налоговой проверки.
- 4.Порядок организации и проведения проверки финансово-хозяйственной деятельности налогоплательщика.

12-ТЕМА: МЕРЫ КОНТРОЛЯ, ОСУЩЕСТВЛЯЕМЫЕ ГОСУДАРСТВЕННЫМИ НАЛОГОВЫМИ ОРГАНАМИ ПО ОБЕСПЕЧЕНИЮ ИСПОЛНЕНИЯ РЕШЕНИЙ ПРАВИТЕЛЬСТВА РЕСПУБЛИКИ УЗБЕКИСТАН.....

- 1.Основные цели и задачи проверки денежных средств юридических лиц.
- 2.Проверка кассового аппарата.
- 3.Проверка кассовых операций.
- 4.Проверка операций по счетам в соответствующих банках.

РАЗДЕЛ 4. ПОРЯДОК ОФОРМЛЕНИЯ И РАССМОТРЕНИЯ РЕЗУЛЬТАТОВ НАЛОГОВОЙ ПРОВЕРКИ.....

13-ТЕМА: ПОРЯДОК ОФОРМЛЕНИЯ И РАССМОТРЕНИЯ РЕЗУЛЬТАТОВ НАЛОГОВОЙ ПРОВЕРКИ.....

- 1.Порядок оформления результатов налоговой проверки.
- 2.Порядок регистрации материалов налоговой проверки в налоговых органах.
- 3.Контроль и ведение учета зарегистрированных материалов налоговой проверки, а также налоговых правонарушений.

14-ТЕМА: МЕРЫ ОТВЕТСТВЕННОСТИ ЗА НАЛОГОВЫЕ ПРАВОНАРУШЕНИЯ.....

1. Общие условия ответственности за налоговые правонарушения
2. Виды налоговых правонарушений и ответственность за их совершение.
3. Административная ответственность за налоговые правонарушения.

**РАЗДЕЛ 5. ПРИОРИТЕТНЫЕ НАПРАВЛЕНИЯ
МОДЕРНИЗАЦИИ МЕХАНИЗМОВ ЭФФЕКТИВНОГО
ФУНКЦИОНИРОВАНИЯ НАЛОГОВОГО АДМИНИСТРИРОВАНИЯ...**

**15-ТЕМА: СИСТЕМА ОЦЕНКИ ЭФФЕКТИВНОСТИ
ДЕЯТЕЛЬНОСТИ ГОСУДАРСТВЕННЫХ НАЛОГОВЫХ ОРГАНОВ, В
УСОВЕРШЕНСТВОВАНИИ НАЛОГОВОГО
АДМИНИСТРИРОВАНИЯ.....**

1. Основные задачи Государственного налогового комитета в налоговом администрировании.
2. Основные критерии оценки эффективности и результативности работы Комитета.
3. Существующие проблемы в налоговом администрировании и пути их устранения.

**16-ТЕМА: ПРОГРАММНЫЕ ПРОДУКТЫ, ВНЕДРЕННЫЕ В
ГОСУДАРСТВЕННЫХ НАЛОГОВЫХ ОРГАНАХ И УСЛУГИ,
ОКАЗЫВАЕМЫЕ НАЛОГОПЛАТЕЛЬЩИКАМ.....**

1. Программные продукты, внедренные в государственных налоговых органах.
2. Государственная политика информатизации, значение личного кабинета и электронной подписи в доступе к информации в налоговой системе.
3. Понятие, виды и функции интерактивной услуги.
4. Виды, правовые основы и порядок использования интерактивных

государственных услуг, предоставляемых государственной налоговой службой юридическим лицам.

5.Изучение опыта зарубежных стран в предоставлении государственных интерактивных услуг.

17-ТЕМА: ОПЫТ ПЕРЕДОВЫХ ЗАРУБЕЖНЫХ СТРАН В ОСУЩЕСТВЛЕНИИ НАЛОГОВОГО АДМИНИСТРИРОВАНИЯ.....

1. Особенности налогового администрирования в зарубежных странах.
- 2.Особенности налогового администрирования в некоторых зарубежных странах (США, Франция, Великобритания, Швеция).
- 3.Международный опыт увеличения сбора налогов.

ГЛОССАРИЙ.....

ТЕСТЫ.....

СПИСОК ИСПОЛЬЗОВАННЫХ ЛИТЕРАТУР.....

TABLE OF CONTENTS

INTRODUCTION	
SECTION 1. "THEORETICAL AND LEGAL FOUNDATIONS OF TAX ADMINISTRATION"	
1-THEME: CONTENTS, PURPOSE AND TASKS OF THE DISCIPLINE "TAX ADMINISTRATION"	
1. The subject, function and the importance of studying the discipline "Tax administration"	
2. The relationship of the discipline "Tax administration" with other subjects	
3. The purpose and importance of the discipline "Tax Administration" in personnel training.	
2-THEME: ORGANIZATIONAL LEGAL BASIS OF THE TAX ADMINISTRATION SYSTEM	
1. The concept of tax administration and its significance.	
2. Priority principles for improving tax administration in the tax system.	
3. The legal basis of tax administration in the management system of Tax relations	
3-THEME: PLACE OF TAX SERVICE BODIES IN THE IMPLEMENTATION OF TAX ADMINISTRATION AND TAX LEGISLATION	
1. The structure of tax authorities.	
2. The main tasks, duties and rights of the state tax service.	
3. Interaction of the state tax service with other bodies and organizations.	
4-THEME: THE IMPORTANCE OF THE SYSTEM OF TAX ADMINISTRATION IN TAX REGULATION	
1. The role and importance of the tax administration system in the regulation of tax	

relations.

2. The role and importance of tax collection.

SECTION 2. "MECHANISM OF DEVELOPMENT OF TAX ADMINISTRATION" .....

5-THEME: SYSTEM OF REGISTERING TAXPAYERS AND OBJECTS OF TAXATION.....

1. Registration of taxpayers.
2. Registering objects of taxation and objects related to taxation.
3. Keeping records of objects of taxation and objects related to taxation.

6-THEME: RECORDING OF TAXES AND OTHER MANDATORY PAYMENTS IN TAX AUTHORITIES.....

1. The concept of a personal card and the organization of work on its maintenance.
2. Accounting for taxes and other obligatory payments for legal entities.
3. Accounting for taxes and other obligatory payments for individuals.
4. The procedure of calculating and paying interest on personal cards.
5. Control and responsibility for managing personal taxpayer cards.

7-THEME: MECHANISM OF COLLECTING TAXES AND WAYS TO IMPROVE IT.....

1. The causes of tax arrears and measures taken to collect taxes.
2. Work carried out to collect taxes.
3. Improving the mechanism of tax collection.

SECTION 3. "THE ROLE OF TAX CONTROL IN THE ACTIVITIES OF TAX ADMINISTRATION".....

8-THEME: FORMS AND MODERN METHODS OF ORGANIZING TAX CONTROL ACTIVITIES.....

1. Tax control and its significance.
2. Forms of tax control and the procedure for their implementation.

9-THEME: CAMERAL CONTROL, ITS ORGANIZATION AND MECHANISM.....

1. Organization of cameral tax control.
2. In order to increase the effectiveness of cameral control, the formation of a database of taxpayers based on internal and external sources.
3. Informing taxpayers about mistakes and deficiencies identified by the results of cameral control based on internal and external data.
4. Taking appropriate measures as a result of identifying unregistered objects of taxation and violation of tax reporting procedures.
5. The implementation of cameral control over the activities of individuals.
6. Responsibility of employees exercising cameral control in tax authorities.

10 THEME: FORMS AND ORGANIZATION OF TAX AUDITS.....

1. Forms of tax audits.
2. Organization of tax audits.
3. Validation of receivables and payables.

11-THEME: PROCEDURE FOR TAX AUDITS.....

1. The procedure for tax audits
2. Information for presentation in the tax audit program.
3. The beginning of the tax audit.
4. The procedure for organizing and conducting audits of the financial and economic activities of the taxpayer.

12-THEME: CONTROL MEASURES IMPLEMENTED BY THE STATE TAX AUTHORITIES TO ENSURE THE IMPLEMENTATION OF DECISIONS OF THE GOVERNMENT OF THE REPUBLIC OF

UZBEKISTAN.....

1. The main goals and objectives of the verification of funds of legal entities.
2. Checking the cash register.
3. Checking cash transactions.
4. Verification of operations on accounts in the banks

SECTION 4. " PROCEDURE FOR PERFORMING AND REVIEWING THE RESULTS OF TAX INSPECTION.....

13-THEME: PROCEDURE FOR PERFORMING AND REVIEWING THE RESULTS OF TAX INSPECTION.....

1. The procedure for processing the results of a tax audit.
2. The procedure for registering tax audit materials with tax authorities.
3. Control and accounting of registered tax audit materials, as well as tax offenses.

14-THEME: RESPONSIBILITY MEASURES FOR TAX OFFENSES.....

1. General conditions for liability for tax offenses
2. Types of tax offenses and liability for their commission.
3. Administrative liability for tax offenses.

SECTION 5. PRIORITY DIRECTIONS OF UPGRADE OF MECHANISMS OF EFFECTIVE FUNCTIONING OF TAX ADMINISTRATION .....

15-THEME: SYSTEM OF EVALUATING THE EFFICIENCY OF ACTIVITIES OF THE STATE TAX AUTHORITIES IN THE IMPROVEMENT OF TAX ADMINISTRATION.....

1. The main tasks of the State Tax Committee in tax administration.
2. The main criteria for evaluating the effectiveness and efficiency of the Committee.
3. Existing problems in tax administration and ways to address them.

16-THEME: SOFTWARE PRODUCTS INTRODUCED IN STATE TAX AUTHORITIES AND SERVICES PROVIDED TO TAXPAYERS.....

1. Software products implemented in state tax authorities.
2. The state policy of informatization, the importance of a personal account and electronic signature in access to information in the tax system.
3. The concept, types and functions of an interactive service.
4. Types, legal basis and procedure for using interactive state services provided by the state tax service to legal entities.
5. The study of the experience of foreign countries in the provision of public interactive services.

17-THEME: EXPERIENCE OF ADVANCED FOREIGN COUNTRIES IN THE IMPLEMENTATION OF TAX ADMINISTRATION.....

1. Features of tax administration in foreign countries.
2. Features of tax administration in some foreign countries (USA, France, UK, Sweden).
3. International experience in increasing tax collection.

GLOSSARY ... ..

TESTY.....

THE LIST OF THE USED LITERATURES .....